

В.Я.Тимофєєв

**КОЗАЦЬКИЙ
ГРОМАДСЬКИЙ РУХ**

2007

Сучасний загальнодержавний сплеск цікавості до історії козацтва й зокрема уваги до його проблем пояснюється просто: **йде формування національної еліти, яка спирається в своїй діяльності на національний – козацький! – досвід державотворення.**

Історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен – козацтво. Воно втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію. Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована національна сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів. Майже чотириста років тому козаки так виклали королівським послам свою роль і призначення: «Подібно до наших предків, хочемо й ми користуватися вольностями життя, маєтностями і свободами, що належать рицарським людям... Дбаємо про те, щоб так само, як ми отримали від своїх предків ті права і вольності, щоб і наші наступники прийняли їх цілими і непорушними, з примноженням слави. І щоб вони один після одного передавали їх у прийдешні часи».

Відродження козацьких традицій є надзвичайно потрібною і важливою справою. Постає сучасне українське лицарство – духовно постає Україна. Сьогодні нам належить продовжити велику місію козацтва. Козаки знову мають стати захисниками честі й гідності України, її традицій, її культури.

Загальновідомо, що поглиблення і примноження козацько-лицарських традицій в сучасних умовах сприятиме нарощенню зусиль державотворчого спрямування, піднесення духовності як кожної особистості зокрема, так і всього народу, суспільства в цілому.

В запропонованій збірці узагальнено досвід роботи колективів навчальних закладів та громадських організацій козацького спрямування Південноукраїнського Задністров'я з вишколу дітей та молоді. Сподіваємось, що вона надасть практичну допомогу у справі створення і налагодження роботи дитячих та молодіжних козацьких осередків, навчальних закладів козацько-лицарського спрямування.

Автор - **Тимофєєв Валерій Якович** - педагог, теоретик козацько-лицарського виховання; генерал-осавул Українського козацтва.

Народився на Буджаку в родині вчителів. Закінчив декілька вищих навчальних закладів. Навчався в аспірантурі при кафедрі педагогіки Одеського державного університету. Працював учителем, завучем, директором школи, головою сільської ради, начальником відділу організаційної та кадрової роботи районної державної адміністрації. Був депутатом сільської та районної рад. Головний редактор альманахів козацтва Південноукраїнського Задністров'я «Річ про Буджацьку Січ», «Річ про Січ». Нагороджений іменним годинником від Президента України Л.Кучми (2001), козацькими нагородами. В 2002 р. був удостоєний звання «Кращий освітянин України» в номінації «Народе мій завжди буде» за створення навчального закладу нового типу - школи козацько-лицарського виховання. Автор 11 монографій та близько 90 наукових і науково-популярних публікацій з історії та історіографії сучасного козацтва і козацької педагогіки.

E-mail:Generalotaman@rambler.ru

**@Тимофєєв В.Я. Козацький громадський рух.
СПД СП. Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія В01 № 394516 від 23.02.2006 р.
Замовлення № 251/12-07 від 07.11.2007 р.
м. Білгород-Дністровський.**

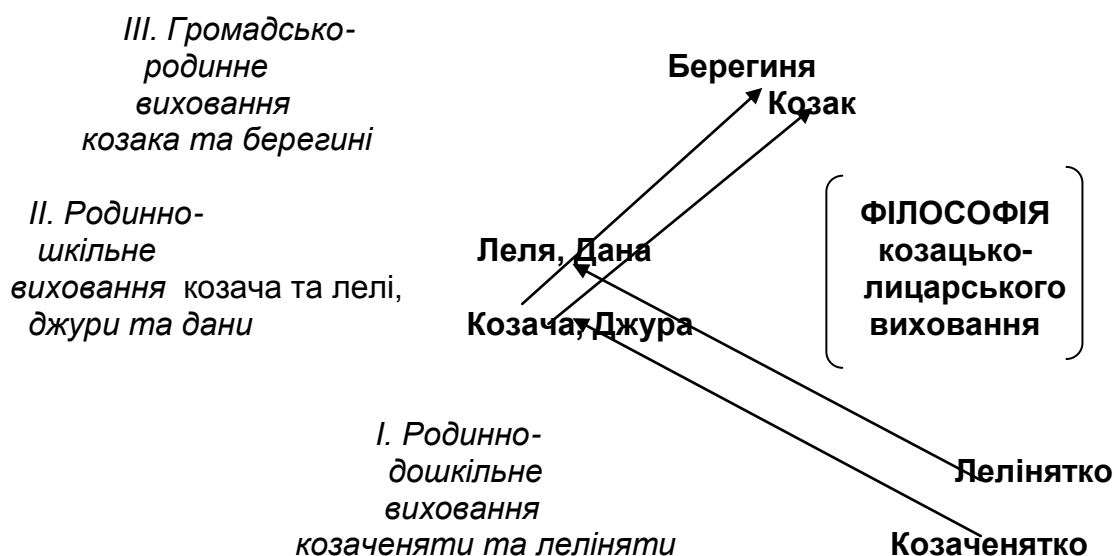
ВІД АВТОРА.

...Лише виховуючи українця, можна виховати українця...

Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала Богом дані їй вольності й права.

Концепція виховання (самовиховання) козака та берегині звертає увагу на виховний потенціал Кодексу буття Українського козацтва, куди входять Кодекс лицарської честі, Кодекс лицарської духовності та Заповіді милосердя. Впровадження в виховну роботу вимог Кодексів забезпечує формування та виховання такого духовного стану молоді – молодих громадян України, козаків, яке в народі збереглося як розуміння козацького духу, того особливого соціального положення українського козацтва в суспільстві, яке слугувало опорою народу і державі протягом віків.

Сучасна система виховання козака та берегині:

У вихованні (самовихованні) національно свідомих козаків та берегинь є три ступеня:

1. Родинно-дошкільне виховання козаченяти та леліняти.
2. Родинно-шкільне виховання козачати та лелі, джури та дани.
3. Громадсько-родинне виховання козака та берегині.

Родинно-дошкільне виховання козаченяти та леліняти (діти до 6 років) здійснюється через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програм дитячого садка.

Родинно-шкільне виховання козачати та лелі (діти 6-9 років), джури та дани (діти та підлітки 10-13 років), молодого козака та берегині (юнаки та юнки з 14 років) проводиться у формі школи козацько-лицарського виховання:

А/ класна робота за рахунок варіативної частини навчального плану з основних дисциплін козацько-лицарського виховання,

Б/ позакласна робота за рахунок годин гуртків, у формі Козацької республіки (одна з форм самоврядування учнівського колективу) та класних козацьких загонів,

В/ позашкільна робота у формі діяльності дитячо-юнацької організації „Молода Січ” Українського козацтва.

Громадсько-родинне виховання (самовиховання) козака та берегині (молодь з 14 років) здійснюється через діяльність куренів Українського козацтва та жіночої громади Українського козацтва, роботи Центру, клубів та ін. козацького спрямування.

Практика роботи громадських організацій козацького спрямування переконливо свідчить, що поглиблення і примноження козацько-лицарських традицій в сучасних умовах сприяє нарощенню зусиль державотворчого спрямування, піднесенню духовності як кожної особистості зокрема, так і всієї громади, суспільства в цілому...

Козацький громадський рух – система громадського навчально-виховного впливу нового типу, що покликана дати молоді додаткову козацько-лицарську освіту, забезпечити її надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати на інтереси нащадків, бо творче відродження в житті ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарські мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

**Душу – Богові!
Життя – Батьківщині!
Серце – людям!
Честь – нікому!**

***

I. ДЕРЖАВНІ ДОКУМЕНТИ ПРО КОЗАЦТВО.

Оволодіваючи козацькою духовністю і вступаючи до лав козацтва, українці ставали славним і звитяжним братством лицарів волі, чесних власників, палких патріотів і повноправних господарів рідної землі. Це був не лише волелюбний військовий орден, що постійно стояв на чатах своєї материзни і дідизни, охороняв рідну мову, культуру, духовність, етнічну територію від ворожих навал. Козаки були землеробами і хліборобами, митцями і вченими, культурними і державними діячами, тим соціальним станом, який на свої могутніх раменах зберігав і плекав українську націю, державу. Козацтво було невичерпним джерелом української еліти, яка виконувала історичну націотворчу і державотворчу місію.

Видатні козацькі державотворчі, гетьмани, полковники, кошові отамани С.Наливайко, П.Сагайдачний, І.Сірко, І.Богун, Б.Хмельницький, І.Виговський, М.Кривоніс, І.Мазепа, П.Калнишевський завжди залишалися в національній свідомості як високі взірці відваги і звитяги, синівської любові, вірного служіння інтересам Матері-України. **Доки Україна мала козацтво, доти вона була або незалежна, або автономна.**

Історична доля вибрала для українства найбільш адекватну для його природи козацьку форму і результати, рятівні для нації, не забарилися. Високого рівня розвою набули козацька філософія, ідеологія, мораль, характер, світогляд, національна свідомість і самосвідомість. Видатні вчені, державні діячі багатьох країн світу Г.Боплан, Й.Гердер, Вольтер, Кромвель, П.Халебський, Ж.Шерер та ін. захоплювалися героїзмом і звитягою, кмітливостю і винахідливістю, підприємливістю і витривалістю, військовою доблестю і демократичними засадами життя козаків. Іноземці часто називали Україну «Козацькою республікою», «Країною козаків», «Козацькою землею», а українців – «козацькою нацією».

Для всіх народів світу козацтво стало найбільшим символом волелюбства, незламності національного духу українців. Козацько-лицарські традиції завжди були і будуть могутньою силою, яка з'єднує весь український народ. Ідеї, цінності козацтва становлять серцевину історичної естафети наступності і спадкоємності поколінь нашого народу, є золотим фондом сучасної національної ідеології державотворення...

За «Малим енциклопедичним словником Брокгауза і Ефрона» на 01.01.1904 р. в Російській імперії в козацьких областях було 7 млн. 267 тис. 709 мешканців, в числі яких 3 млн. 349 тис. 976 чол. військового стану.

Напередодні жовтня 1917 року в межах імперії існувало 11 козацьких військ: Амурське, Астраханське, Донське, Забайкальське, Кубанське, Оренбургське, Всебілоруське, Сибірське, Терське, Уральське, Уссурійське. Статут і права наближені до рангу війська мали Іркутський та Єнісейський полки. На Україні в ті часи козацьких військ вже не існувало, хоча саме на її теренах започатковане козацтво.

Після революційних подій в Петрограді і падіння монархії було створено Вільне козацтво України та інші козацькі формування, які були складовою частиною збройних сил Української Народної Республіки.

Громадянська війна на теренах колишньої Російської імперії не обминула і козацькі землі. Козаки, розмежовані на білих і червоних, були втягнуті у братовбивчу війну.

Для того, щоб затвердитись при владі, РКП(б) поступово знищувала елітну частину суспільства. Досить легко було ліквідовано аристократію, поміщиків, чиновників, підприємців, духовенство; надійшла черга козацтва – в 1919 році почалося «розкозачування». Тільки в Донській області було знищено понад 2 млн. козаків та членів їхніх сімей. Так само лютували карателі і на Кубані, Терекі та інших козацьких землях. На початок 1920 року розгром козацтва практично завершився, але репресії продовжувалися і в 30-ті роки (знищення тих, хто чинив спротив

колективізації, депортація до Сибіру). Лише в 1936 році почали створювати військові частини, які називалися козацькими. Під час Другої світової війни багато українців воювало в складі козацьких частин, але пропагандистська кампанія ненависті до козацтва ще проводилась до середини 50-х років.

...На теренах, де козацтво існувало споконвічно – в Україні (зокрема на Буджаку-Задністров'ї – з XVII століття), на Дону, Кубані, Тереку, а також у місцях, де козацтво було створено Російською імперією для виконання призначених йому специфічних функцій, в XX столітті відбулася втрата традицій через фізичне винищення значної частини козаків і членів їх сімей, депортації козацького населення в інші місця, а в місцях традиційного проживання – розбавлення чужинцями-некозаками.

Такий стан був на початок 90-х років минулого століття, коли в Радянському Союзі почався бурхливий рух визволення від гніту тоталітарного комуністичного режиму, відомий під назвою «перебудова». Оскільки козаки є суспільною категорією, здатною до самовідновлення, то природно, що почався рух за відродження козацтва, який охопив Україну, Російську Федерацію, Придністров'я, а згодом і Білорусь.

Процес відродження козацтва на пострадянському просторі проходив так:

- в Російській Федерації Великий Круг (з'їзд) представників козацьких країв, областей і відділів 30.06.1990 року створив Союз козаків;
- в Україні 15.09.1990 року відбулась Установча козацька Рада, на якій представники регіональних козацьких організацій об'єдналися в єдину організацію – Українське козацтво. Статут його був зареєстрований Мінюстом України 17.03.1992 р. (остання редакція – 1998 рік). Далі крім Українського козацтва було зареєстровано ще низку козацьких організацій.

На теперішній час Українське козацтво – сукупність громадських організацій козацького спрямування (міжнародних та Всеукраїнських національно-патріотичних і оборонно-спортивних громадських організацій козацтва України і української діаспори, спадкоємець і продовжувач ідейних, духовних і моральних засад українських козаків, їх духовних, культурних, організаційних, військово-патріотичних і господарських традицій; правонаступник без винятку всіх історичних гілок українського козацтва, які стояли на державницьких, самостійницьких засадах відновлення незалежності та розбудови України, в т. ч. і Війська Запорозького – як Низового, так і Гетьманського, Вільного козацтва України – Статут від 13.11.1917 р. та Українського Вільного Козацтва – Статут 1974 р.).

Українське козацтво об'єднує козаків, нащадків усіх гілок, напрямків і течій українського козацтва незалежно від місця їхнього проживання, громадян України та українців - громадян інших країн, які сповідують національну ідею та ідеологію Українського козацтва, практично працюючи на її реалізацію, відновлення і розвиток Українського козацтва. Українське козацтво твориться із своїх членів - українських козаків. Українським козаком може бути лише той, хто готовий стати оборонцем, захисником і рятівником Українського народу, української мови, розвивати українську культуру й відповідати вимогам - український козак - душа правдива, справедлива і незрадлива. Український козак - це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, свого роду та українського народу, його честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу.

Українське козацтво у своїй діяльності керується Конституцією України, чинним законодавством України, Статутом Українського козацтва, указами Президента України, визнаними Україною нормами міжнародного права, прогресивними українськими козацькими звичаями і традиціями, які не суперечать законам України. Поза Україною Українське козацтво діє згідно чинного законодавства країни, на теренах якої провадиться його діяльність.

Нині всі козацькі організації України можливо умовно розділити на чотири групи, абсолютно тотожні своїм попередникам декілька століть тому. А саме – на реєстровиків, запорожців, вільних козаків і т. зв. «звичаєвих». До реєстровиків належать Міжнародна оборонно-спортивна національно-патріотична громадська організація «Українське козацтво» (Варданець І.І., Пантелюк М.М., Білас І.Г.), Всеукраїнська громадська організація «Українське реєстрове козацтво» (Шевченко А.І.), Громадська організація «Міжнародна Спілка Козацьких Військ України та Зарубіжжя» (Баранчиков В.В.), Всеукраїнська громадська організація «Козацькі війська України» (Груба Є.Г., Осипенко В.А.), Міжнародна громадська організація «Міжнародна Асоціація «Козацтво» (Конечний О.М.), Міжнародна громадська організація «Спілка козацьких організацій України» (Лазаренко С.Ж.), Всеукраїнська громадська організація «Козацька територіальна оборона» (Сєдих В.Ф.), Міжнародна громадська організація «Міжнародний Союз козацтва» (Хорофейко О.В.), Міжнародна громадська організація «Міжнародна Академія Козацтва» (Козаченко М.І.). Запорізький напрямок представлений Міжнародною громадською організацією «Козацтво Запорозьке» (Сагайдак Д.І.), Всеукраїнською громадською організацією «Військо Запорозьке Низове», Всеукраїнською спілкою громадських організацій «Спілка козаків України» - «Військо Запорозьке» (Попов В.Б., Заболотний П.І.), Всеукраїнською громадською організацією «Відродження Запорозького козацтва» (Солодовник О.Я., Скворцов О.М.). До вільних козаків можна віднести Міжнародну оборонно-патріотичну громадську організацію «Козацтво України» та Всеукраїнську громадську організацію «Всеукраїнська федерація козацького двобою» (Попович А.В.), Об'єднане козацтво України, Всеукраїнську громадську організацію «Соборне Козацтво України «Січ» (Гуменюк В.О.), Всеукраїнську громадську організацію «Товариство Нестора Махна «Гуляй-Поле» (Притула О.Л.), Всеукраїнську громадську організацію «Козацтво Нової України» (Ситнюк М.А.), Міжнародну громадську спілку «Військо Донське» (Постолак О.В.). Звичаєве козацтво – Міжнародна громадська організація «Міжнародна федерація Бойового гопака» (Пилат В.С.). До звичаєвиків також належать характерники і прихильники язичтва (Петренко Є.Д.);

- у Придністров'ї в зв'язку з військовим конфліктом між Молдовою і Придністровською Молдавською Республікою, яка оголосила свою незалежність від Молдови, було створено Чорноморське Козацьке Військо (червень 1992 року), яке фактично стало збройними силами Придністров'я. 21 грудня 2000 року було прийнято Закон Придністровської Молдавської республіки «Про козацтво в Придністровській Молдавській республіці»;

- у Білорусі Установчий з'їзд (Великий Круг) громадського об'єднання «Всебілоруське об'єднане козацтво» відбувся 30.06.1998 р. Великий Круг прийняв рішення про створення цього козацького об'єднання і затвердив його Статут, який був зареєстрований Мінюстом Білорусі 04.08.1998 р.

Законодавча база для відродження українського козацтва розвинута дуже слабо і складається лише з кількох Указів Президента України: «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва» (№14/95 від 04.01.1995 р.), «Про день Українського козацтва» (№966/99 від 07.08.1999 р.); «Про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва» (№1283/99 від 06.10.1999 р.), «Про Положення про Координаційну Раду з питань розвитку Українського козацтва» з доданим до Указу Положенням (№1610/99 від 22.12.1999 р.), «Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 рр. з доданою до Указу Національною програмою (№1092/2001 від 15.11.2001 р.).

Нерозвиненість законодавчої бази відродження та розвитку Українського козацтва може бути пояснена тим, що процес розбудови козацьких організацій в Україні іде мляво. Це визначається, в першу чергу, відсутністю концептуальної визначеності існування козацтва в Україні, його місця в системі оборони сучасної держави Україна. Але очевидно, що роль козацтва в майбутньому має посилитись,

особливо в зв'язку зі скороченням збройних сил і переходу до професійної армії. Велика кількість офіцерів, звільнених в запас, може поповнити ряди козацтва. А це вимагатиме також і належної нормативно-правової бази.

Із сказаного можна зробити такі висновки:

1. Рівень нормативно-правового забезпечення відродження та розвитку козацтва в Україні здебільшого відповідає розвитку сучасного козацтва, а також рівню зацікавленості владних структур в існуванні такої інституції, як козацтво, та у запровадженні в збройні сили, як і в суспільстві взагалі, традицій, набутих козацтвом впродовж усієї історії його існування.

2. Істотною перешкодою розвитку козацтва є концептуальна невизначеність цього процесу.

3. На сучасному етапі козацтва відроджуються головним чином як громадські організації з культурологічними, господарськими, виховними, охоронними та іншими функціями. Трансформація цих організацій у військові не передбачається.

Найтривожніше – це незатребуваність козацтва, нереалізованість його морального і патріотичного потенціалу, відсутність закону про козацтво та фінансової підтримки козацьких організацій.

.....

1. Указ Президента України «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва»

Враховуючи історичну роль козацтва у становленні української державності, а також з метою відродження традицій та звичаїв Українського козацтва постановляю:

1. Схвалити громадські ініціативи щодо державної підтримки дальшого розвитку і діяльності організацій Українського козацтва, які об'єднують громадян України, що відносять себе до козаків, спрямовані на:

- відродження історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва;

- відновлення в установленому порядку історичних назв населених пунктів, місцевостей, об'єктів соціально-культурного та іншого призначення, пов'язаних з історією Українського козацтва;

- використання в установленому порядку атрибутики та символіки Українського козацтва;

- створення відповідно до законодавства України козацьких селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських кооперативів, садівницьких товариств, промислів тощо;

- піклування про пам'ятки історії та культури Українського козацтва, здійснення у відповідних пам'ятних місцях природоохоронних заходів та сприяння науковій роботі.

2. Міністерствам та іншим центральним органам державної влади України, Уряду Автономної Республіки Крим, головам обласних, Київської та Севастопольської міських Рад сприяти розвитку Українського козацтва, в тому числі здійсненню його статутної діяльності.

3. Рекомендувати органам, уповноваженим управляти майном, що перебуває у державній власності, вирішувати питання щодо виділення приміщень організаціям Українського козацтва.

4. Міністерству культури України, Міністерству України у справах молоді і спорту здійснювати заходи щодо проведення фестивалів козацької творчості, спортивних змагань, створення козацьких художніх самодіяльних колективів та фізкультурно-спортивних секцій.

5. Міністерству оборони України, Штабу Цивільної оборони України, Національній гвардії України та Державному комітету у справах охорони державного кордону України розглянути у тримісячний строк питання щодо укомплектування окремих військових формувань призовниками з організацій Українського козацтва.

6. Кабінету Міністрів України розробити у місячний строк заходи щодо наукового опрацювання матеріалів з історії Українського козацтва, поетапного відродження його історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій.

7. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

м. Київ, 4 січня 1995 року №14/95.

Президент України Л.Кучма.

2. Указ Президента України «Про День Українського козацтва»

Враховуючи історичне значення і заслуги Українського козацтва у ствердженні української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення, постановляю:

Установити День Українського козацтва, який відзначати щорічно 14 жовтня – в день свята Покрови Пресвятої Богородиці.

м. Київ, 7 серпня 1999 року №966/99.

Президент України Л.Кучма.

3. Указ Президента України «Про Раду Українського козацтва»

З метою створення ефективного механізму взаємодії органів державної влади та козацьких громадських організацій щодо розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва та відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України **ПОСТАНОВЛЯЮ:**

1. Утворити Раду Українського козацтва (далі – Рада) як консультативно-дорадчий орган при Президентові України.

2. Визначити головною метою діяльності Ради забезпечення реалізації потенціалу козацької ідеї для консолідації українського суспільства, залучення козацьких громадських організацій до охорони культурної спадщини, фізкультурно-спортивної роботи, військово-патріотичного виховання молоді.

3. Затвердити Положення про Раду Українського козацтва (додається).

4. Установити, що Рада утворюється у складі Голови, секретаря та інших членів Ради.

Раду очолює Президент України.

Членами Ради є керівники Всеукраїнських козацьких громадських організацій, зареєстрованих відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян». До складу Ради можуть входити також інші особи, які зробили значний внесок у відродження та розвиток Українського козацтва.

5. Призначити Аржевітіна Станіслава Михайловича – Радника Президента України – секретарем Ради Українського козацтва.

6. Ліквідувати Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва.

7. Визнати такими, що втратили чинність:

Указ Президента України від 6 жовтня 1999 року №1283 «Про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва»;

Указ Президента України від 22 грудня 1999 року №1610 «Про Положення про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва»;

Указ Президента України від 23 січня 2001 року №37 «Про склад Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва».

м. Київ, 4 червня 2005 року, №916/2005.

Президент України В.Ющенко.

4. Положення про Раду Українського козацтва (Затверджено Указом Президента України від 4 червня 2005 року №916/2005)

1. Рада Українського козацтва (далі – Рада) є консультативно-дорадчим органом при Президентові України.

2. У своїй діяльності Рада керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами, а також цим Положенням.

3. Основними завданнями Ради є:

- здійснення аналізу стану розвитку Українського козацтва, а також заходів із забезпечення взаємодії органів виконавчої влади і козацьких громадських організацій у сфері відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва;

- участь у розробці та реалізації державних програм розвитку Українського козацтва;

- внесення в установленому порядку пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у цій сфері.

4. Рада відповідно до покладених на неї завдань:

- вивчає та аналізує стан розвитку козацького руху в Україні;

- здійснює підготовку у межах своїх повноважень рекомендацій щодо відродження та розвитку традицій Українського козацтва;

- вносить у встановленому порядку пропозиції щодо формування державної політики у сфері відродження та розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, а також щодо сприяння роботі громадських, релігійних організацій, благодійних фондів, окремих громадян щодо відродження Українського козацтва;

- розробляє та бере участь у виконанні проектів та програм розвитку Українського козацтва;

- бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції;

- сприяє укомплектуванню окремих підрозділів Збройних Сил України та інших військових формувань призовниками, які є членами козацьких організацій;

- сприяє охороні пам'яток історії та культури, природоохоронній та науково-пошуковій роботі, організації та проведенню фестивалів козацької творчості, спортивних змагань, вносить в установленому порядку пропозиції щодо встановлення історичних назв, пов'язаних з історією Українського козацтва;

- проводить через засоби масової інформації інформаційну та роз'яснювальну роботу з проблем Українського козацтва, відродження та розвитку його історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій.

5. Рада під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування у питаннях відродження та

розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, а також з навчальними закладами, науковими установами щодо патріотичного виховання, організації фізкультурно-спортивної та культурно-просвітницької роботи серед молоді.

6. Рада має право:

- одержувати в установленому порядку від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади інформацію, документи і матеріали з питань, що належать до її компетенції;

- утворювати в разі потреби тимчасові робочі групи.

7. Рада здійснює свою діяльність на громадських засадах.

8. Рада утворюється у складі Голови, секретаря та інших членів Ради.

Раду очолює Президент України.

Членами Ради є керівники Всеукраїнських козацьких громадських організацій, зареєстрованих відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян».

Для набуття членства в Раді керівник Всеукраїнської козацької громадської організації подає на ім'я Голови Ради заяву, до якої додаються копія рішення вищого статутного органу Всеукраїнської козацької громадської організації про підтвердження повноважень відповідного керівника, копії свідоцтва про реєстрацію Всеукраїнської козацької громадської організації та статуту (положення).

До складу Ради можуть входити також інші особи, які зробили значний внесок у відродження та розвиток Українського козацтва. Рішення про введення до складу Ради таких осіб приймається Радою.

Секретаря Ради призначає Президент України.

Секретар Ради забезпечує діяльність Ради у період між її засіданнями, а також:

- організовує діяльність Ради;

- формує порядок денний засідань Ради та скликає її засідання;

- за дорученням Голови Ради представляє Раду у відносинах з центральними та місцевими органами виконавчої влади, підприємствами, установами, організаціями.

9. Організаційною формою роботи Ради є засідання, які проводяться в міру потреби, але не рідше одного разу на три місяця.

Головуючим на засіданнях є Голова Ради. За відсутності Голови Ради її засідання відкриває секретар Ради і Рада зі свого складу обирає головуючого.

Рада правомочна вирішувати питання, якщо на її засіданні присутні більше половини її членів.

Рішення Ради приймаються більшістю голосів членів Ради і оформляються протоколом.

Члени Ради мають рівні права. Кожний член Ради має один голос.

У разі якщо член Ради не згоден з її рішенням або не може бути присутнім на засіданні, він може висловити свою думку з питань, що розглядаються, письмово.

10. Рада використовує в роботі бланки зі своїм найменуванням.

Державний секретар України О.Зінченко.

5. Указ Президента України «Про заходи з підтримки розвитку Українського козацтва»

Ураховуючи історичну роль козацтва у становленні української державності та з метою взаємодії органів виконавчої влади та громадських організацій у здійсненні заходів щодо відродження і розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва **постановляю**:

1. Кабінету Міністрів України забезпечити у тримісячний строк розроблення та затвердити Державну програму розвитку Українського козацтва на 2008-2010 роки.

2. Підтримати пропозиції міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо залучення в установленому порядку козацьких громадських формувань до участі в:

забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону, здійсненні заходів, у тому числі передбачених Комплексною програмою профілактики правопорушень на 2007-2009 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 року № 1767, із запобігання та припинення адміністративних правопорушень і злочинів, захисту життя та здоров'я громадян, інтересів держави від протиправних посягань;

ліквідації надзвичайних ситуацій, співпраці з особовим складом аварійно-рятувальних служб, пожежно-рятувальних підрозділів у питаннях щодо надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;

здійсненні разом із підрозділами патрульно-постової служби органів внутрішніх справ та дільничними інспекторами міліції заходів із патрулювання на вулицях, в інших громадських місцях, зокрема, під час проведення масових заходів, державних та релігійних свят;

науково-пошуковій та громадсько-краєзнавчій роботі для виявлення нових об'єктів з історії Українського козацтва, публікації документів з історії України козацької доби, зокрема родоводів українських гетьманів, кошових, полковників та інших діячів;

створенні реєстру об'єктів історико-архітектурної спадщини та здійсненні обліку нерухомих пам'яток культурної спадщини, пов'язаних з історією Українського козацтва;

реалізація заходів із реставрації, відбудови, впорядкування пам'яток історії і культури Українського козацтва, в тому числі ремонту будівельних споруд колишніх січей та паланок, зі збереження природних історичних ландшафтів, де відбувалися козацькі битви, розташовувалися козацькі січі, паланки та інші об'єкти, пов'язані з історією Українського козацтва;

утворення та розвитку козацьких мистецьких самодіяльних колективів, проведенні фестивалів козацької творчості, у змаганнях із козацьких бойових мистецтв;

наданні науково-методичної допомоги музеям і заповідникам у пропаганді історії, культури і традицій Українського козацтва;

створенні документальних та художніх фільмів, присвячених історії Українського козацтва та подіям козацької доби;

здійсненні заходів з розроблення та запровадження нових, у тому числі кінних, туристичних маршрутів, пов'язаних з оглядом місць та об'єктів, що відображають історію та традиції Українського козацтва;

заходах із військово-патріотичного виховання допризовної молоді, військовослужбовців, у проведенні інформаційно-пропагандистської роботи з особовим складом військових частин, присвяченої відзначенню важливих історичних подій в Україні;

фізкультурно-спортивній, туристично-краєзнавчій та культурно-просвітницькій роботі серед учнівської молоді, в організації дитячо-юнацьких військово-спортивних ігор, проведенні фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу заходів у загальноосвітніх та професійно-навчальних закладах;

реалізації заходів, спрямованих на подолання дитячої безпритульності та бездоглядності;

роботі з відновлення історичних назв населених пунктів, місцевостей, пов'язаних з історією Українського козацтва;

підготовці та внесенні пропозицій щодо присвоєння окремим частинам Збройних Сил України та іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до

законів України, почесних найменувань, пов'язаних з іменами видатних українських гетьманів, козацьких полководців та отаманів;

підготовці та випуску сувенірної продукції до знаменних дат з історії Українського козацтва та ювілейних річниць, пов'язаних з життям та діяльністю його видатних діячів.

3. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям залучати в установленому порядку та в межах своєї компетенції за сприяння Ради Українського козацтва, утвореної Указом Президента України від 4 червня 2005 року №916, козацькі громадські організації до здійснення заходів, зазначених у статті 2 цього Указу.

4. Міністерству закордонних справ України надавати в установленому порядку підтримку козацьким громадським організаціям у здійсненні заходів із виявлення місць поховань українських гетьманів та козацьких полководців в інших державах та можливого перепоховання їх в Україні, а також із виявлення пов'язаних з історією Українського козацтва предметів та документів, організації роботи з повернення їх в Україну.

м. Київ, 4 травня 2007 року, № 378/2007.

Президент України В.Ющенко.

6. Програма розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі на 2008-2010 роки.

На теперішній час Українське козацтво – сукупність громадських організацій козацького спрямування (міжнародних та Всеукраїнських національно-патріотичних і оборонно-спортивних громадських організацій козацтва України і української діаспори, спадкоємець і продовжувач ідейних, духовних і моральних засад українських козаків, їх духовних, культурних, організаційних, військово-патріотичних і господарських традицій; правонаступник без винятку всіх історичних гілок українського козацтва, які стояли на державницьких, самостійницьких засадах відновлення незалежності та розбудови України, в т. ч. і Війська Запорозького - як Низового, так і Гетьманського, Вільного козацтва України - Статут від 13.11.1917 р. та Українського Вільного Козацтва - Статут 1974 р.).

Українське козацтво об'єднує козаків, нащадків усіх гілок, напрямків і течій українського козацтва незалежно від місця їхнього проживання, громадян України та українців - громадян інших країн, які сповідують національну ідею та ідеологію Українського козацтва, практично працюючи на її реалізацію, відновлення і розвиток Українського козацтва. Українське козацтво твориться із своїх членів - українських козаків. Українським козаком може бути лише той, хто готовий стати оборонцем, захисником і рятівником Українського народу, української мови, розвивати українську культуру й відповідати вимогам - український козак - душа правдива, справедлива і незрадлива. Український козак - це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, свого роду та українського народу, його честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу.

Українське козацтво у своїй діяльності керується Конституцією України, чинним законодавством України, Статутом Українського козацтва, указами Президента України, визнаними Україною нормами міжнародного права, прогресивними українськими козацькими звичаями і традиціями, які не

суперечать законам України. Поза Україною Українське козацтво діє згідно чинного законодавства країни, на теренах якої провадиться його діяльність.

1. Загальні положення.

Ця Програма спрямована на здійснення перетворень у взаємовідносинах між громадськими організаціями козацького спрямування і органами виконавчої влади Білгород-Дністровського району. Програма повинна створити умови для відродження та розвитку історичних, військово-патріотичних, оборонно-спортивних, господарських і національно-культурних традицій Українського козацтва.

Особливістю розвитку козацьких організацій району до цього часу була фрагментарність їх відносин з державними інституціями місцевого рівня. Цьому сприяли неготовність-непідготовленість козацьких лідерів до співпраці з керівниками району. З іншого боку, заходи, що вживалися органами виконавчої влади для виконання указів і доручень Президента України щодо козацтва та відповідної Національної програми, головним чином стосувалися відзначення ювілейних дат з історії України та не торкалися глибинних процесів формування Українського козацтва як оборонно-спортивної та військово-патріотичної організації. Протягом останніх десяти років практично було відсутнє і державне фінансування заходів козацьких організацій в Білгород-Дністровському районі.

Втрата єдності Українського козацтва призвела до зниження закладеного у ньому державотворчого потенціалу. Це також призвело до невизначеності та нерозуміння у взаємовідносинах між державними органами влади та козацькими організаціями Білгород-Дністровського району.

На теперішній час структури козацьких організацій району частково підготовлені до участі в оборонно-мобілізаційній, оборонно-спортивній, військово-територіальній, правоохоронній, національно-культурній, господарській та інших функціях, але новітнє козацьке відродження гальмує: відсутність Закону України «Про Українське козацтво»; штучне розростання козацьких структур; вплив на Українське козацтво різноманітних політичних сил та ідеологій; певна залежність від окремих гілок влади та економічних еліт; різна конфесійна орієнтація членів козацьких організацій; особисті амбіції та протистояння окремих козацьких керівників; відсутність конкретної діяльності тощо.

2. Мета та основні завдання.

Мета Програми – взаємодія органів виконавчої влади і козацьких громадських організацій у здійсненні заходів щодо відродження і розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва. Для досягнення мети передбачається виконати такі основні завдання:

- допомога органам державної влади та місцевого самоврядування у ствердженні державності України; захист її суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки;

- удосконалення нормативно-правової бази з питань Українського козацтва відповідно до завдань забезпечення обороноздатності і національної безпеки держави, національно-культурного розвитку, а також для створення умов ефективної господарської діяльності;

- розроблення механізму ефективного використання та розвитку потенціалу Українського козацтва в системі державної політики України;

- піклування Українського козацтва про національне-патріотичне виховання молоді та її підготовку до військової служби і готовності до захисту України, відродження традиційних козацьких видів фізичної культури, спорту та українських бойових мистецтв;

- формування в українському суспільстві особливого духовного, психологічного, фізичного й інтелектуального типу козака, який поєднував би у собі високі морально-етичні якості, почуття патріотизму, з фізичною міццю, витривалістю та вишколом;
- використання народних традицій в усіх сферах суспільного життя;
- залучення Українського козацтва до участі в оборонній системі України, охороні громадського порядку і державного кордону;
- сприяння розбудові Збройних Сил України, Прикордонних військ України, інших військових формувань та силових структур, а також системи цивільної та територіальної оборони;
- збереження і пропаганда історичної й культурної спадщини української нації; забезпечення повноцінного функціонування української мови;
- об'єднання зусиль органів виконавчої влади і громадськості у використанні виховних і культурних традицій Українського козацтва;
- сприяння підвищенню духовності суспільства;
- вивчення, популяризація історії та розвитку Українського козацтва;
- створення додаткових робочих місць за рахунок розширення мережі козацьких селянських (фермерських) господарств, промислів, туристичної діяльності;
- відродження та розвиток козацької господарської діяльності, створення козацьких січей, паланок і поселень, як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування;
- розширення міжнародного співробітництва Українського козацтва з аналогічними громадськими об'єднаннями іноземних держав.

3. Особливості державного регулювання діяльності Українського козацтва.

Основними принципами взаємовідносин органів місцевої влади і громадських організацій козацького спрямування Білгород-Дністровського району є співробітництво у сфері розвитку суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, поєднання громадських і державних інтересів у справі служіння українському народові.

Взаємовідносини між органами виконавчої влади та осередками Українського козацтва Білгород-Дністровського району регулюють Конституція України, інші закони, укази, доручення та розпорядження Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, акти органів виконавчої влади.

Українське козацтво вносить пропозиції до органів виконавчої влади щодо вдосконалення фінансових і господарських механізмів, їхньої законодавчої та нормативної бази з метою надання можливості для найширшого сприяння розвитку громадських організацій козацького спрямування, їх матеріально-технічної бази, зміцнення моральних і правових засад.

При розробці оборонних, культурологічних та науково-технічних районних програм розвитку на період до 2010 року органи виконавчої влади Білгород-Дністровського району забезпечують участь у них осередків Українського козацтва.

4. Напрями, форми та шляхи трансформації взаємовідносин місцевих органів та осередків Українського козацтва.

Для розв'язання існуючих у взаємовідносинах між органами виконавчої влади та осередками Українського козацтва проблем передбачаються такі головні напрями громадської допомоги організацій козацького спрямування:

- охорона та збереження історико-культурних пам'яток;
- проведення військово-патріотичного виховання молоді;
- впровадження серед суспільства оборонно-спортивної роботи;
- добровільна служба щодо допомоги в охороні державних кордонів України;

- добровільна служба щодо допомоги формування системи військово-територіальної оборони України;
- добровільна служба щодо допомоги в охороні громадського правопорядку;
- добровільна служба щодо охорони об'єктів сільськогосподарського та виробничого призначення з різними формами власності, державно-адміністративних, учбових, культурно-освітніх та інших закладів, установ та підприємств;
- добровільне посилення державних митниць;
- добровільна участь у ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та інших надзвичайних ситуацій;
- добровільна участь у наданні медичної та реабілітаційної допомоги населенню;
- надання допомоги органам місцевого самоврядування під час надзвичайних ситуацій;
- захист навколишнього природного середовища та природних скарбів України.

Добровільна державна служба Українського козацтва відбувається на принципах добровільної згоди козаків та самофінансування за рахунок відповідних осередків Українського козацтва. Для самозабезпечення і самофінансування добровільної державної служби Українського козацтва місцеві органи влади надають певні привілеї його господарським структурам (згідно чинного законодавства).

5. Оцінка фінансових ресурсів.

Обсяги фінансування Програми передбачаються органами виконавчої влади Білгород-Дністровського району під час складання проектів районного бюджету на відповідний рік.

6. Очікувані результати.

Виконання Програми дасть змогу забезпечити:

- сприяння на місцевому рівні утвердження України як сильної, правової, демократичної держави, в якій створюються якнайкращі умови для матеріального й культурного добробуту кожного громадянина, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства;
- підтримку проведення на місцевому рівні розвитку Українського козацтва;
- збереження та нарощування на місцевому рівні оборонного потенціалу України;
- утворення господарських об'єднань та інших суб'єктів господарювання Українського козацтва, спроможних ефективно господарювати в умовах ринкової економіки з мінімальним використанням фінансових ресурсів державного бюджету;
- приведення структур місцевих осередків Українського козацтва у відповідність із сучасними принципами забезпечення обороноздатності та національної безпеки;
- забезпечення на місцевому рівні духовного, національного й культурного відродження українського народу;
- створення умов на місцевому рівні для патріотичного виховання народу, особливо – молоді, спрямування його на духовне, моральне, фізичне становлення та самовдосконалення; патріотичну самовідданість людей у повсякденній праці та готовність до самопожертви у критичні для України моменти;
- припинення дегуманізаційних процесів, виховання духу лицарства, особистої та національної гідності;
- відродження народних традицій влади, які, увібравши в себе найкращі традиції національного державотворення, сприяли б формуванню громадянського суспільства і об'єднували його на основі національної ідеї;

- подолання національного нігілізму та девальвації загальнолюдських цінностей;
- переорієнтація освітньо-виховних закладів на запити, потреби та інтереси всіх вікових і соціальних груп населення;
- збільшення кількості громадян, які займатимуться різними видами творчої, культурно-освітньої, військово-патріотичної та фізкультурно-масової роботи;
- зниження рівня злочинності й корупції.

За результатами виконання Програми передбачається досягти більшого розвитку осередків Українського козацтва Білгород-Дністровського району, порівняно з показниками Програми відродження та розвитку Українського козацтва Білгород-Дністровського району на 2000-2005 роки.

7. Контроль за виконанням Програми.

Контроль за виконанням Програми здійснюється Білгород-Дністровськими районною радою, районною державною адміністрацією, радою керівників громадських організацій козацького спрямування та Координаційною радою при голові районної державної адміністрації.

Координація роботи з виконання Програми покладається на відділи культури і туризму, освіти, у справах сім'ї, молоді та спорту, правоохоронної, оборонної та мобілізаційної роботи. Зміст роботи з розвитку Українського козацтва на 2008-2010 роки повинен конкретизуватися у щорічних планах заходів з виконання Програми, які складаються управліннями та відділами органів виконавчої влади.

Відділи культури і туризму, освіти, у справах сім'ї, молоді та спорту, правоохоронної, оборонної та мобілізаційної роботи та інші органи виконавчої влади – відповідальні за виконання Програми - мають право залучати в установленому порядку підприємства, установи та організації незалежно від форм власності до здійснення визначених Програмою заходів.

Білгород-Дністровські районна рада та районна державна адміністрація щороку до 14 жовтня подають звіт про хід виконання Програми до засобів масової інформації.

Практичні заходи щодо виконання програми розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі на 2008-2010 роки.

I. АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОМУ РАЙОНІ НА 2000-2005 РОКИ

Заходи щодо розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі на 2000-2005 роки, затверджені розпорядженням голови районної державної адміністрації від 11.05.2000 року №724/2000 були виконані.

Програма діяльності Білгород-Дністровського міжрайонного (паланкового) козацького товариства була затверджена 26.02.2002 року Радою міжрайонного (паланкового) козацького товариства, протокол №4. З 37 пунктів виконані 29. Залишилися невиконаними пункти щодо господарської діяльності (5), співпраці із прикордонниками, МВС, митницею, не вдалося в повній мірі забезпечити фінансування видання літератури з історії та розвитку сучасного Задністрового козацтва.

В обласній програмі розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки (схвалено на Раді Крайової старшини Чорноморського козацького війська 5 липня 2002 року, протокол №2) виконаний пункт, що стосується Білгород-Дністровського району (п.26 розділу III «Організувати семінари з проблем козацького виховання на базі Адамівської загальноосвітньої школи»).

II. ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНА РОБОТА

1	Розробити заходи козацьких товариств щодо виховання молоді на засадах патріотизму, демократії, високої моралі та захисту Батьківщини.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації.	2008
2	Вирішити в установленому порядку питання щодо встановлення козацьких одностроїв, нагород, символіки та відзнак козацтва Білгород-Дністровського району.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації.	2008
3	Разом з міськвійськоматом удосконалити програму допризовної підготовки молоді до військової служби, з урахуванням кращих традицій Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, міськвійськомат, відділ освіти.	2008
4	Підтримувати заходи проведів призovníків на строкову (контрактну) військову службу за участю представників Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, районна державна адміністрація.	Постійно
5	Підготувати пропозиції щодо створення Центру по підготовці молоді до служби в Збройних Силах України (силових структурах).	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, міськвійськомат. осередки Спілки офіцерів.	2008
6	Впровадити навчальні програми з історії військового мистецтва Українського козацтва у ліцеях, школах, вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації району.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, відділ освіти, осередки Спілки офіцерів.	з 2008
7	Розробити пропозиції щодо участі козацьких громадських формувань сприяння в охороні державного кордону, наданні допомоги в ліквідації наслідків стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій, в охороні громадського порядку та профілактиці правопорушень, державній лісовій охороні, рибінспекції при реалізації Програми розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації.	2008
8	Створити козацькі громадські загони з охорони громадського порядку в Білгород-Дністровському районі.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, районна державна адміністрація.	2008
9	Створити районно-міський об'єднаний штаб як організаційно-координаційний і методичний центр Українського козацтва й виконавчий орган Ради при міському голові та голові районної державної адміністрації	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, районна державна адміністрація, виконком міської ради.	2008

**III. СТВОРЕННЯ, ВІДРОДЖЕННЯ, ВІДНОВЛЕННЯ ТА ОХОРОНА ЗАПОВІДНИХ
МІСЦЬ І ОБ'ЄКТІВ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА**

10	Вносити в установленому порядку пропозиції щодо відновлення історичних назв населених пунктів, місцевостей (об'єктів соціально-культурного та іншого призначення, пов'язаних з історією Українського козацтва).	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації.	Постійно
11	Створити реєстр об'єктів історико-архітектурної спадщини Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі, здійснити облік нерухомих пам'яток історії та культури, що пов'язані з історією Українського козацтва	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, відділ культури і туризму.	2008
12	Продовжити упорядкування могил і козацьких поховання, споруд, що пов'язані з історією Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації.	Постійно
13	Розробити програму створення на базі Адамівської школи козацько-лицарського виховання культурного козацького Центру з співочим полем, козацьким вишколом тощо.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації.	2008
14	З метою облаштування колишньої Акерманської-Подністрянської козацької Січі (1775-1780) створити програму її комплексного відтворення «Білгород-Дністровська Січ», передбачивши створення сучасної туристичної інфраструктури для належного обслуговування відвідувачів.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, відділ культури і туризму.	2008
15	Постійно проводити заходи з залученням джур, козачат, молодих козаків по приведенню парків, скверів, лісів в належний вигляд, висадженню лісів.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації.	Постійно
16	Облаштувати майданчики біля канцелярій козацьких товариств.	Козацькі товариства.	2008
17	Взяти шефство на козацькими церквами Святої Покрови в районі.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства.	3 2008 постійно
18	Разом із місцевими органами влади, розробити щорічні заходи, що стосуються традиційних свят козаків.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства.	2008

IV. ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

19	Залучити козацькі товариства до військово-патріотичного виховання,	Рада керівників організацій козацького спрямування при	Постійно з 2008
----	--	--	--------------------

	фізкультурно-спортивної, туристично-краєзнавчої та культурно-просвітницької роботи серед учнівської молоді; розширити мережу шкіл козацько-лицарського виховання; розробити пропозиції щодо утворення на базі окремих шкіл-інтернатів козацьких ліцеїв, у яких на засадах козацького виховання й за участю представників козацьких товариств здійснювалася б реабілітація безпритульних дітей і підлітків.	голови райдержадміністрації, навчальні заклади, козацькі товариства, районна державна адміністрація.	
20	Розробити науково-методичні рекомендації для впровадження козацько-лицарського виховання (зокрема духовного) у загальноосвітніх навчальних закладах.	Рада, школи козацько-лицарського виховання, відділ освіти, рада православних громад району.	з 2008
21	Розробити козацькі туристичні маршрути та підготувати екскурсіводів з числа студентів та школярів навчальних закладів Білгород-Дністровського району.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, відділ культури і туризму, навчальні заклади.	з 2008
22	На базі козацьких товариств створити дитячі козацькі табори «пластунів».	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, районна державна адміністрація.	з 2008
23	Запровадити і провести в Білгород-Дністровському районі конкурси «Козацька кухня», «Обрядова кухня Великдень» та ін.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ культури і туризму.	з 2008
24	Запровадити і проводити щорічно в Білгород-Дністровському районі шахово-шахматний турнір серед козаків.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ у справах сім'ї, молоді та спорту.	з 2008
25	Здійснювати добір викладачів допризовної підготовки для виховання учнів на козацьких військово-патріотичних традиціях; організувати семінари з проблем козацького виховання школярів на базі Адамівської, Долинівської, Петрівської, Старокозацької, Вигінської, Турлацької шкіл козацько-лицарського виховання.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, міськвійськомат, відділ освіти.	з 2008
26	Створити і зареєструвати громадську патріотичну дитячо-юнацьку організацію «Молода Січ» Білгород-Дністровського району; запровадити в навчальних закладах та закладах позашкільної роботи дитячо-юнацьку	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, міськвійськомат, відділ освіти, навчальні заклади.	з 2008

	військово-патріотичну гру «Сокіл» (Джура) як форму військово-патріотичного виховання, спортивно-масової та оборонно-масової роботи.		
27	Розробити тематику і проводити в школах Білгород-Дністровського району козацькі конкурси, забави, спортивні свята; започаткувати в рамках позашкільного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах програму «Молода Січ» із вивченням військово-патріотичних традицій Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділи освіти.	з 2008
28	Створити козацькі військово-патріотичні спортивні клуби за місцем проживання.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, місцеві органи влади.	з 2008

V. КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА

29	Взяти шефство на козацькими художніми колективами: хор «Мрія», духовий оркестр, ансамблі «Веселка», «Гроно», «Алкалія», «Соколята» та ін...	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ культури і туризму.	з 2008
30	Створити козацький фонд для підтримки молодих талановитих козачат, дітей-сиріт.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, районна державна адміністрація, козацькі товариства.	2008
31	Запровадити і щорічно проводити конкурс козацької пісні.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ культури і туризму.	з 2008
32	Щорічно приймати участь у Всеукраїнському конкурсі козацької пісні «Байда» в м. Тернополі, на батьківщині основоположника Запорозької Січі Дмитра Байди-Вишневецького.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ культури і туризму.	Щорічно
33	Створити музей Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ культури і туризму.	2008
34	Надавати науково-методичну допомогу музеям, школам, козацьким товариствам в удосконаленні пропаганди історії, культури і традицій Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації,	Постійно

		козацькі товариства, відділи культури і туризму, освіти.	
--	--	--	--

VI. НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА, ПРОПАГАНДИСТСЬКА ТА ВИДАВНИЧА РОБОТА

35	Продовжити випуск щомісячного козацького вісника Білгород-Дністровського району «Річ про Січ».	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства.	з 2008
36	Продовжити випуск щорічного козацького літопису Білгород-Дністровського району.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства.	Щорічно
37	Здійснювати науково-пошукову та громадсько-краєзнавчу роботу для виявлення нових об'єктів історії Українського козацтва в районі.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділи культури і туризму, освіти.	Постійно
38	Досліджувати та публікувати матеріали про писемні і матеріальні пам'ятки історії та культури Українського козацтва, розробити пропозиції щодо їх охорони і збереження в музеях.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділи культури і туризму, освіти.	Постійно
39	Постійно виступати в газетах, радіо, телебаченні з роз'яснювальними і пропагандистськими виступами про розвиток Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі, його роль в суспільстві.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділи культури і туризму, освіти, ЗМІ.	Постійно
40	Продовжити випуск серії книг про Українське козацтво Білгород-Дністровського району.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділи культури і туризму, освіти.	з 2008
41	Проводити ярмарки козацької літератури, наукові конференції, симпозиуми, радіопередачі з проблем історії та культури Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділи культури і туризму, освіти, ЗМІ.	Щорічно з 2008

VII. ФІЗКУЛЬТУРА, СПОРТ, ТУРИЗМ

42	Розвивати та популяризувати види спорту, засновані на козацьких традиціях.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ у справах сім'ї, молоді та спорту.	Постійно
43	Внести до переліку спартакиади Білгород-Дністровського району козацькі види єдиноборств «Спас», «Бойовий гопак», «Хрест», «Собор» та ін.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ у справах сім'ї, молоді та спорту.	2008

44	Організувати і проводити козацькі спортивні змагання з козацьких вправ у володінні історичною зброєю та з освоєнням сучасної техніки і транспортних засобів.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ у справах сім'ї, молоді та спорту.	з 2008
45	Створити козацький туристично-спортивний та оздоровчий табір дитячого відпочинку.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділи у справах сім'ї, молоді та спорту, освіти.	2008
46	Передбачити в туристичних маршрутах Білгород-Дністровського району огляд місць і об'єктів, що відображають історичні, патріотичні, військові, культурні та господарські традиції Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, відділ культури і туризму.	з 2008
47	На базі козацьких товариств створити туристичний маршрут (зокрема кінний) по місцям козацької слави Білгород-Дністровського району.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, відділи у справах сім'ї, молоді та спорту, культури і туризму	2008

VIII. ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

48	Впровадити комплексну програму господарської діяльності Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі (в тому числі організації та підтримки селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативів, садівницьких та господарських товариств, промислів тощо).	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, районна державна адміністрація.	з 2008
49	В рамках районних свят організувати проведення козацьких ярмарок по продажу сільгосппродуктів, вирощених козацькими господарствами.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, районна державна адміністрація.	Щорічно
50	Підготувати пропозиції щодо створення козацького ринку.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства.	з 2008
51	Створити Центр господарсько-комерційних проектів козацтва Білгород-Дністровського району.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства,	2008

		районна державна адміністрація.	
52	Надавати козацьким товариствам науково-методичну допомогу у справі відродження козацьких фермерських господарств, підприємств.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, місцеві органи влади.	Постійно
53	Створити цільовий позабюджетний фонд Українського козацтва для його відродження, розвитку та підтримки.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, районна державна адміністрація.	2008

ІХ. ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

54	Розробити довгострокову програму охорони місць та об'єктів, пов'язаних з історією Українського козацтва, а також розробити та впровадити у життя спільний план заходів місцевих органів Міністерства екології та природних ресурсів з козацькими товариствами.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, місцеві органи Міністерства екології та природних ресурсів.	з 2008
55	На базі козацьких товариств створити екологічні стани.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, місцеві органи влади.	з 2008
56	Сприяти створенню в населених місцях Білгород-Дністровського району парків, пов'язаних з історією Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, районна державна адміністрація.	з 2008
57	Створити та підтримувати діяльність молодіжного історико-культурного природоохоронного центру Українського козацтва в районі.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, місцеві органи Міністерства екології та природних ресурсів, районна державна адміністрація	з 2008

Х. МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

58	Брати участь з обміну досвідом з відповідними товариствами інших держав.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації,	Постійно
----	--	---	----------

		козацькі товариства.	
59	Сприяти розвитку міжнародного туризму, культурного обміну, співробітництва з міжнародними громадськими та екологічними організаціями для пропаганди історії та суспільного розвитку Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства.	Постійно

XI. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

60	Розробити та впровадити Білгород-Дністровську районну систему інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Ради. Створити в мережі Інтернет Веб-сторінку Українського козацтва.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства, районна державна адміністрація.	2008
61	Забезпечити збирання та опрацювання економічної, наукової, екологічної та іншої інформації щодо її використання для здійснення статутної діяльності козацьких товариств.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, козацькі товариства.	Постійно

ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

62	Щорічно розробляти й затверджувати плани роботи Координаційної ради з підтримки розвитку Українського козацтва та Ради керівників громадських організацій козацького спрямування при голові Білгород-Дністровської районної державної адміністрації.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, Координаційна рада, районна державна адміністрація.	Щорічно з 2008
63	Щорічно розробляти й затверджувати плани роботи із сприяння розвитку Українського козацтва в районі структурних підрозділів районної державної адміністрації.	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, Координаційна рада, районна державна адміністрація.	Щорічно з 2008
64	Щорічно розробляти й затверджувати плани роботи із сприяння розвитку Українського козацтва в районі підприємств, установ та організацій (за згодою).	Рада керівників організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації, Координаційна рада, керівництво підприємств, установ та організацій району, козацькі товариства.	Щорічно з 2008

Кошторис виконання програми розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі на 2008-2010 роки

№,№ розділів програми, пунктів заходів	Витрати	Примітки
II. Військово-патріотична робота: 1-9.	*	В межах витрат, запланованих на виконання

		районної програми підготовки молоді до служби в Збройних Силах України та за рахунок коштів Українського козацтва.
<p>III. Створення, відродження, відновлення та охорона заповідних місць і об'єктів Українського козацтва: 10-12.</p> <p>13. Створення культурного козацького Центру.</p> <p>14. Відтворення Акерманської-Подністровської Січі як туристичного об'єкту. 15-18.</p>	<p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p>	<p>За рахунок коштів Українського козацтва.</p> <p>За окремим кошторисом у 2009 році (50% державне фінансування).</p> <p>За окремим кошторисом з 2009 року (50% державне фінансування).</p> <p>За рахунок коштів Українського козацтва.</p>
<p>IV. Освіта і виховання: 19. Утворення козацького ліцею. 20-21.</p> <p>22. Утворення козацького табору «пластунів» (туристично-спортивний та оздоровчий табір дитячого відпочинку). 23-28.</p>	<p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p>	<p>За окремим кошторисом у 2009 році (50% державне фінансування).</p> <p>За рахунок коштів Українського козацтва.</p> <p>За окремим кошторисом у 2009 році (50% державне фінансування).</p> <p>В межах витрат, запланованих на розвиток в районі освіти, культури, фізичної культури і спорту та за рахунок коштів Українського козацтва.</p>
<p>V. Культурно-просвітницька робота: 29-31.</p> <p>32. Участь кращих художніх колективів району у щорічному Всеукраїнському конкурсі козацької пісні «Байда» в м. Тернополі.</p> <p>33. Створення музею Українського козацтва. 34.</p>	<p>*</p> <p>5 тис. грн. (проїзд)</p> <p>*</p> <p>*</p>	<p>В межах витрат, запланованих на розвиток в районі культури та за рахунок коштів Українського козацтва.</p> <p>Витрати на проживання та харчування за рахунок Українського козацтва.</p> <p>За окремим кошторисом у 2008 році (50% державне фінансування).</p> <p>В межах витрат, запланованих на розвиток в районі культури, освіти та за рахунок коштів Українського козацтва.</p>
<p>VI. Науково-дослідницька, пропагандистська та видавнича робота: 35-39.</p>	<p>*</p>	<p>В межах витрат, запланованих на розвиток в</p>

40. Випуск серії книг про Українське козацтво Білгород-Дністровського району. 41.	5 тис. грн. *	районі культури, освіти та за рахунок коштів Українського козацтва. Та за рахунок коштів Українського козацтва. В межах витрат, запланованих на розвиток в районі культури, освіти та за рахунок коштів Українського козацтва.
VII. Фізкультура, спорт, туризм: 42-47.	*	В межах витрат, запланованих на розвиток в районі фізичної культури і спорту та за рахунок коштів Українського козацтва.
VIII. Господарська діяльність: 48-53.	*	За рахунок коштів Українського козацтва.
IX. Природоохоронна діяльність: 54-57.	*	В межах витрат, передбачених на природоохоронну діяльність в районі та за рахунок коштів Українського козацтва.
X. Міжнародна діяльність: 58-59.	*	За рахунок коштів Українського козацтва.
XI. Інформаційно-аналітичне забезпечення: 60-64.	*	За рахунок коштів Українського козацтва.

Історія та сучасний стан Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі

Населення Дунай-Дністровського міжріччя (зокрема Білгород-Дністровського району) має давні козацькі традиції.

Перша значна хвиля переселенців-козаків опинилася тут після 1710 року – це були мазепинці. До сьогодення їх нащадки мешкають у Старій Царичанці. До речі, лише у цьому козацькому селі на фронтонах дахів - дерев'яні чотиригранні прикраси у формі пернача – символи отамано-полковничої влади (у цьому будинку мешкає козак!).

Після руйнації Запорозької Січі (1775 рік) козацька маса розійшлася по величезних земельних просторах, зокрема й по півдню України, забравши з собою ті вільні думки, проти яких Катериною II було влаштовано погром. Знищення основної організації українського козацтва, Наддніпрянської Січі, не завадило виникненню нових формувань такого типу.

Козаки розселилися в перші роки після виходу з Запоріжжя в Очаківській окрузі, на Березані, по Тилігулу, біля Хаджибею і Балти, у пониззі Дністра від Акермана до Бендер, в Буджаку, в дунайських гирлах – у Вилковому, Кілії, біля Тулчи й Галаца.

Приймаючи до себе козаків, Туреччина послаблювала позиції Росії на півдні. Козакам надавалася земля для заснування Січі в пониззі Дністра – в Кучурганах, Акерманському повіті, озброєння і коні. Але козацтво виявилось об'єктом політичної гри між Росією і Туреччиною (царський уряд Росії вимагав повернення козаків), тому було вирішено переселяти козаків за Дунай.

За час русько-турецької війни 1787-1791 рр. задунайські запорожці створили свою військову організацію і закріпилися на певний час в гирлі Дунаю та розмістили свій Кіш в Дунавцях – в Катирлезі (Очаківська округа відійшла до Росії), а також в місцях нижче Старої Кілії на острові.

Протяжність південних кордонів Російської імперії була відома не тільки козацтву на Україні. Запорозькі козаки, що розходилися по великих південних просторах, зустрічалися тут з представниками некрасівських і донських козаків.

Поступове переселення їх на Буджак почалося ще з 1709 року (після поразки повстання донських козаків під проводом К.Булавина), а далі один з повсталих отаманів – Г.Некраса привів своїх козаків із сім'ями з Кубані. Переселення мало два потоки: один йшов в Анатолію, другий – в Дунайську дельту. З'явилися некрасівці і в пониззі Дністра. Тікали за Дунай і донські козаки. Частина їх лишилася в Буджаку після російсько-турецької війни 1768-1774 рр. Сучасні поселення некрасівців – Вилкове (стара назва - Липованське), Приморське (стара назва Жебріяни) Кілійського району Одеської області, Кислиця, Муравльовка, Стара та Нова Некрасівки Ізмаїльського району Одеської області, Тучков (район міста Ізмаїл; у ХІХ ст. – один з головних центрів старообрядництва в Європі).

В середині серпня 1787 року розпочалася друга за царювання Катерини ІІ війна з Туреччиною. Османська імперія прагнула повернути Крим, приєднаний до Росії у 1783 р. Російська імперія, з свого боку, мала на меті утвердитися в Північному Причорномор'ї і розширити свої володіння в цьому районі і на Південному Кавказі.

З початком війни російське командування відчуло гостру потребу у збільшенні свого військового контингенту, особливо за рахунок бійців, що добре знали театр воєнних дій і противника та бойові якості яких були загальновідомі. Тому уряд змушений був звернутися до колишніх запорожців, які лишилися в Україні. Восени на базі утвореного у 1783 р. полку запорозьких козаків (один з заходів російського уряду, спрямованих на повернення задунайських козаків до Росії) почалося формування козацького війська. Указом від 22 січня 1788 р. воно одержало назву Війська вірних козаків, у противагу „невірним” задунайським запорожцям. Очолили його колишні запорозькі старшини. Кошовим було призначено Сидора Білого, суддею Антона Головатого, кіннотою командував Захар Чепіга.

Незабаром за героїзм і мужність, виявлені у боях в Причорномор'ї, в тому ж 1788 р. воно було перейменовано в Чорноморське козацьке військо.

Ще в ході війни, в 1790 р., Кіш Чорноморського козацького війська розділив територію між Бугом і Дністром, яку заселяли козаки, на три полкових паланки (окружні управління) – Подністрянську, Березанську, Кінбурзьку (тепер Одеська, Миколаївська та Херсонська області). Вони очолювалися призначеними Кошем старшинами і паланковими полковниками. Кожна паланка включала в себе декілька козацьких поселень.

На території, яку займала Подністрянська паланка, виникли поселення чорноморців по Дністру: Біляєвка, Калаглія, Кучургани, Глинна, Чобручи, Незавертай, Голоківка, Аджидер, Яська та багато інших. За далеко не повними даними, на 1792 р. у Подністрянській паланці існувало 30 селищ, в яких проживало близько 1500 козацьких родин. Крім того, виникло багато хуторів і поселень при риболовецьких заводах, по річках та лиманах.

Центром Чорноморського козацького краю і Подністрянської паланки стала Слободзея, де проживало 130 козацьких родин. Тут знаходилася військова резиденція.

На початку XIX ст. відносини між Росією та Туреччиною настільки загострилися, що привели до війни 1806-1812 рр. В листопаді-грудні 1806 р. російські війська оволоділи Бессарабію, за виключенням Ізмаїла. Вихід в цей район поставив перед російським командуванням питання про взаємовідносини з біглим сюди українським і російським населенням і задунайськими запорожцями. Зокрема, у фортеці Браїлів, що була оточена російськими військами, знаходилося до трьох тисяч дунайців. Генерал-лейтенант О.Ф.Ланжерон, який командував корпусом на Дунаї, писав в січні 1807 р., що задунайські козаки можуть „наносити шкоду більш, ніж турки і татари”. Тому російське командування вжило низку заходів, щоб залучити задунайських запорожців на свій бік, обіцяючи їм всі пільги, якими користуються чорноморці на Кубані. Все це мало певний ефект. Збігле населення було зацікавлене в легалізації свого положення, а задунайські запорожці опинилися в районі дій російської армії.

Враховуючи успіхи у формуванні волонтерського полку з задунайських запорожців і збіглого українського населення, було вирішено створити на Дунаї козацьке військо, давши йому найменування Усть-Дунайського.

20 лютого 1807 р. Усть-Дунайське Буджацьке козацьке військо було офіційно затверджено указом Олександра I.

Уряд, зацікавлений у швидкому заселенні ново приєднаної Бессарабії, дозволив усть-дунайцям селитися в Придунайських степах на правах колоністів. На протязі 1815-1817 рр. в Бессарабію з-за Дунаю вийшло кілька груп козаків, які разом з усть-дунайцями оселилися в Ізмаїльському повіті, заснувавши в 1818 р. с.Дракуля (тепер с. Трудове Кілійського району Одеської області). Незабаром тут нараховувалося вже 45 козацьких родин. В 1820 р. друга група усть-дунайських козаків і задунайських запорожців, незважаючи на опір земської поліції, в кількості 38 родин оселилася в Акерманському повіті, заснувавши с.Акмангіт (тепер с.Білолісся Татарбунарського району Одеської області). Частина задунайців у 1823 р. переселили в Ізмаїльську колоністську округу, де засновано с.Новопокровське (тепер с.Покровка Ізмаїльського району Одеської області).

У зв'язку із збільшенням населення в Акмангіті частина задунайських запорожців і усть-дунайських козаків перейшла на нове місце в Акерманському повіті, де в 1827 р. заснувала с.Старокозаче (тепер в Білгород-Дністровському районі Одеської області).

Створення на Дунаї Нової січі, як про це пішли чутки на Україні, викликало серед селянства надії на відродження козацтва. Це призвело до значних втеч населення до Дунайської Січі, що прискорило ліквідацію війська.

Після ліквідації Усть-Дунайського козацького війська переважна більшість козаків лишилась в Бессарабії. Усть-дунайці та задунайські запорожці, які переселялися до них, на протязі 20-х рр. неодноразово зверталися до державних установ з домаганням створення в краї козацького війська, з центром в с.Акмангіт.

Російсько-турецька війна, яка розпочалася в 1828 р., пожвавила клопотання козаків. Ці прагнення співпали з намаганням командування збільшити військовий контингент Дунайської армії. В червні 1828 р. уряд дозволив сформувати в Акерманському повіті Бессарабії козацьке військо, яке одержало назву Дунайського (з 1856 р. Новоросійське; проіснувало до 1869 р.), з усть-дунайців, задунайських запорожців, що оселилися в Бессарабії до 1828 р.

До війська були зараховані села Акерманського повіту Акмангіт (Білолісся), Старокозаче і Волонтирівка (тепер у районі Штефан Воде Молдови).

В 1836 р. до війська були приєднані села Михайлівка, Костянтинівка, Новотроїцьке, Миколаївка, засновані відставними солдатами, та село Петрівка, в якому мешкали селяни-переселенці з Курської губернії (тепер в Білгород-Дністровському, Кілійському, Саратському районах Одеської області). Через три роки були приєднані заселені циганами села Фараонівка та Каїри (останнє – с. Крива Балка; обидва в Саратському районі Одеської області).

За Паризьким миром 1856 р. частина козацької території з станицями Миколаївка та Новотроїцька відійшла до Молдавського князівства. Замість цих земель війську було дозволено придбати у поміщика К.Зіро селище Байрамча, незабаром перейменоване в Миколаївку-Новоросійську.

Центр управління війська розміщувався в станиці Волонтирівка. Однак в зв'язку з тим, що в цій станиці не було необхідних помешкань, військово правління до 1856 р. знаходилось в Акермані (нащадки козаків живуть в місті й дотепер). Після придбання військом Миколаївки-Новоросійської воно переїхало в цю станицю. В середині 60-х рр. там знаходились майже всі головні військові установи: шпиталь, головний військовий храм св. Миколи Чудотворця, поштова станція та училище.

Дунайське військо мало нести прикордонну службу на Дунаї, Пруті та по Чорноморському узбережжю до Дніпра, внутрішню службу в Бессарабській та Херсонській губерніях, утримувати гарнізони в Ізмаїлі та Акермані. Притягувалися вони для виконання й інших завдань.

В 1856 р., 11 липня, в зв'язку з відторгненням від Росії за Паризьким миром дунайської частини Бессарабії, військо було перейменовано в Новоросійське. З цього часу воно несло кордонну службу на лінії Болград-Татарбунари і далі по Чорноморському узбережжю. Козацькі гарнізони з'явилися в Руській Іванівці, Удобному, Козацькому, Турлаках, Папушойях (Переможному) Білгород-Дністровського району Одеської області.

У грудні 1868 р. в зв'язку з загальною реформою козацьких військ Новоросійське козацьке військо оголошувалося ліквідованим. Це було останнє козацьке військо на терені сучасної України.

Мужність і хоробрість, патріотизм, любов до волі й батьківщини, демократизм, взаємодопомогу, високі моральні цінності лишило козацтво в спадщину українському народу. Не випадково в огляді Одеської військової округи за 1871 р. підкреслювалося, що в українцях „й до цього часу добре зберігається пам'ять про вільне козацтво”, а задунайський запорожець Ананій Коломієць, закінчуючи розповідати Федору Вовку про Задунайську Січ, висловив невмирущі, сповнені глибокої віри в козацтво і його спадкоємців, слова: „А за нас... то наше не пропаде... Досі не пропало, то вже й не пропаде!.. Нашого насіння ніхто не скоренить!”

В кінці ХІХ століття, при проведенні перепису населення Російської імперії, близько 70% мешканців Акерманського повіту вважали себе козаками, або вихідцями з козаків...

В умовах незалежної України 1918 року знову, в новій якості, відродилося козацтво. Воно відіграло важливу роль в політичному і культурному житті, разом з усім народом будувало Українську суверенну державу, головною військовою силою якої стало селянське ополчення “вільних козаків”, січових стрільців, українських козацьких дивізій сірожупанників, синьожупанників...

В ті роки на Одещині козацькими були загони селянської армії батьки Махно, Чорноморське повстанське козацьке військо (загони отаманів С.Заболотного, Дерев'яги, Я.Кошового, Солтиса, Боровського, Кіршула, Карого, Коваленки, Стратіївського, Солоненка, І.Деркача, Бондаренка, Шевченка), Одеського українського військового Коша (отаман - І.Луценко), Гайдамацькі куріні (отаман – О.Сахно-Устимович), Союзу української молоді (Одеська Січ)...

Дуже важливим, з огляду на комплекс складних сучасних проблем, залишаються роль і місце козацтва у соціальному, економічному та політичному житті Білгород-Дністровського району. Тут громадський рух за відновлення козацтва розпочався на початку 90-х рр. ХХ ст. Зацікавлення своїм минулим та генетична пам'ять поряд з активізацією політичного життя покликали до виникнення протягом 1992-1994 рр. декількох – міської, районної, сільської, обласної (Білгород-Дністровське Земляцтво – 1992 рік, Білгород-Дністровська паланка – 1993 рік,

Адамівський курінь – 1994 рік, Буджацька Січ – 1992-1994 роки) громадських організацій козацького спрямування.

Проблеми становлення Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі були пов'язані з розмитістю дійсних пріоритетів козацького відродження, руйнацією родових козацьких зв'язків та втратою традиційного середовища. Незважаючи на це, протягом 1992-2005 рр. місцеві козаки зробили достойний вклад у справу реального втілення козацької ідеї в суспільстві. Враховуючи історичне значення і заслуги козацтва, було видано ряд розпоряджень голови районної державної адміністрації, що безпосередньо стосуються козацького руху, схвалена районна програма відродження та розвитку козацтва на 2002-2005 рр.

Діяли й сьогодні в місті Білгороді-Дністровському та районі ряд громадських організацій козацького спрямування:

козацькі організації – Задністрове земляцтво Всесвітньої спілки козаків (останній отаман - покійний козацький полковник М.Слепухін), Буджацька Січ Українського козацтва (отаман – генерал-хорунжий УК М.Скляренко), Білгород-Дністровська паланка Українського козацтва (отаман – полковник УК Л.Городецький), Білгород-Дністровський Кіш Українського козацтва (отаман – полковник УК В.Гавриленко), Окружний полк ім. П.Орлика Українського козацтва (отаман – полковник УК М.Врублевський), Окремий курінь ім. С.Білого Українського козацтва (отаман – полковник УК П.Городниченко), курінь Війська Запорозького (отаман – полковник ЗСУ М.Возний), районове товариство Чорноморського козацького з'єднання Українського козацтва (отаман – полковник УК В.Білоус), жіноча громада Українського козацтва (керівник Л.Горлачова), Дністровська Січ Чорноморського козацького війська Українського козацтва (отаман – генерал-хорунжий УК В.Тимофєєв);

козацькі художні колективи – духовий оркестр (керівник сотник УК С.Радченко), хор української народної пісні «Мрія» (керівник – осавул УК І.Зорило), ансамбль української народної музики «Веселка» (керівник - полковник УК М.Нікіруй), ансамбль української народної музики «Гроно» та гурт «Русичи» (керівник – осавул УК Б.Нікіруй), народна хорова капела – пошуково-дослідницький фольклористичний гурт «Алкалія» Будинку культури с. Старокозаче (керівник – В.Вареник);

навчальні заклади, що працювали та працюють в напрямку козацького виховання – Білгород-Дністровське училище Південноукраїнського державного педагогічного університету (викладачі – В.Юрченко, В.Лобанова, О.Виштак, І.Головань), Старокозацька та Молозька школи (військовий керівник І.Лісіцин, учитель Ю.Щербина), Випаснянська №1 школа (військовий керівник В.Гавриленко), Випасненська школа №2 (учитель А.Кривенко), Вигінська школа (колишній директор В.Біленко, учитель фізичної культури А.Берлізов, директор О.Вдовиченко, учитель фізичної культури М.Поліщук, учитель І.Мельникова), Долинівська школа (директор Т.Тома, завуч М.Долгошеєнко, педагог-організатор Т.Молчанова), Петрівська школа (директор Л.Васелінга), Турлацька школа (директор Т.Тодорова, педагог-організатор Л.Коваленко, вчитель В.Чумаченко), Адамівська школа (директор В.Вронська, завуч П.Лавриненко, педагог-організатор В.Гриценко).

Завдання отаманської верхівки козацтва Південноукраїнського Задністров'я (Білгород-Дністровського району) – не втягувати козаків в згубну конфронтацію та релігійні, мовно-національні, політико-економічні інтриги і щоб утримувати козацтво від цих інтриг – більше займатися вихованням та просвітницькою діяльністю, розвивати культурні осередки – козацькі хори, ансамблі, театри; піклуватись про козацькі ліцеї і табори відпочинку та спортивного загартування.

Ми не повинні насаджувати зневіру. Не можна в такій ситуації будувати цивілізовану державу, формувати повноцінну, самодостатню націю; козаки повинні не дозволяти морально і духовно перетворювати українську націю на націю, в якій панують і буття якої визначають панікери, провокатори і духовні дезертири.

Як сказав козак, письменник-академік Б.Сушинський: „Ми живемо в мирній європейській державі. Найбільша мужність полягає в тому, щоб кожен з нас, українців, на своєму робочому і житейському місці, щоденно – борозна до борозни, цеглина до цеглини, слово до слова – підтверджував козацьку вірність в ім'я України, козацьку мужність задля захисту України, козацьку працьовитість і порядність задля процвітання України.

Оце вона і є – житейська, біблійна, а отже й козацька мудрість нашої Національної ідеї. Бо: велич козацької Української Національної ідеї – у величі козацького духу!”

***

Сучасне Українське козацтво, спираючись на історичний досвід українського народу, враховуючи надбання людства, пропонує цілісну програму побудови нового українського суспільства, яке б ґрунтувалося на першочерговості національних інтересів України, на її рівноправному входженні до сім'ї цивілізованих народів, на створенні для кожної людини можливості забезпечити власною чесною працею гідний рівень життя собі та своїй родині. Козацтво пропонує реальний шлях до добробуту і благополуччя, стабільності, реального зміцнення державності, встановлення політичного та економічного суверенітету України, зміцнення її міжнародного авторитету.

Мета козацтва – відродження народних традицій державотворення та побудови єдиного національно орієнтованого, економічно і соціально ефективного й екологічно безпечного суспільства на принципах національної ідеї, свободи, соборності, демократії, правової захищеності та соціальної справедливості. Воно прагне сформувати нове покоління, виховане на національно-патріотичних традиціях козацької держави. Розраховує на силу і дух козацького народу, козацької нації.

***

II. ДОКУМЕНТИ КОЗАЦТВА.

«Український козак – це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно морально, психологічно, духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, захисту родини, свого роду та українського народу, своєї честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу».

Статут Українського козацтва.

В історичній свідомості народу найвищий статус належить тим людям-ідеалам, які відстоювали свободу як найдорожчу цінність попередніх поколінь, невтомно боролися з чужоземними загарбниками, захищали свою національну гідність і честь, по-лицарськи служили рідній Батьківщині, будували власну національну державу. Для української молоді такими ідеалами стали І.Гонта, М.Залізняк, С.Наливайко, І.Трясило, П.Сагайдачний, І.Сірко, І.Богун, І.Виговський, Б.Хмельницький, І.Мазепа.

Наш народ споконвіку плекав лицарські традиції виховання. Із століття в століття на лицарських традиціях формувалася еліта нації, яка завжди боролася за свободу і незалежність України. Коли в значній частині наших співвітчизників занепадав дух, не вистачало сили волі, бракувало віри в свої сили і можливості перемоги над ворогом, тоді історична необхідність породжувала українське козацтво. Історія вчить, що ефективне те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала своє право на свободу.

Французький історик Шерер писав про українців так: «Ми бачимо батьків, що передали своїм синам почуття гордості бути незалежними й залишали їм у спадок саму тільки шаблю з девізом: «Перемогти або загинути!» Так, шаблями наші предки володіли краще, ніж пером, тому в історії згадки про героїчні діяння українців залишили іноземці, але хай краще пишуть вони про наші звитяги, аніж ми про їхні!

В сучасних умовах багато підлітків, юнаків і дівчат вибирають ідеал лицаря – високошляхетної, духовно багатой, морально чистої, мужньої людини. Такими лицарями української культури, науки і духовності були Я.Мудрий, В.Мономах, Т.Шевченко, М.Драгоманов, Б.Грінченко, С.Русова, В.Вернадський, М.Грушевський. «Український лицар живе для Батьківщини, він завжди був готовий віддати за неї своє життя. Найдорожче для нього – лицарська честь і слава... Про славу лицарську українець мріє ще з дитинства» (Г.Ващенко).

Немає ідеальних людей і не можна з будь-кого робити ідеал для молоді, але можна говорити про орієнтацію на моральні принципи, які сповідають козаки: відданість ідеї, любов до Батьківщини...

Вихована на лицарських традиціях, молодь заперечує рабську і напіврабську психологію, засуджує забуття людиною національної приналежності, зневагу до волелюбних заповідей дідів і прадідів, пасивність, слабодухість, невіру у власні сили, політичне прислужництво чужинцям.

У період розбудови й утвердження незалежної України у громадському, шкільному і родинному житті нам потрібен насамперед культ лицарства. Наше завдання – відновити історичну пам'ять, виховати людину, яка здатна побудувати і саму себе, і своє гідне життя, і державу й тому ми за основу виховання вибрали ідеал лицаря – високошляхетної, духовно багатой, морально чистої й мужньої людини. Такими лицарями є наші перші сучасні козаки...

1. Статут Українського козацтва.

1. Загальні положення, ідейні засади, мета і завдання.

1.1. Українське козацтво – міжнародна національно-патріотична і оборонно-спортивна Всеукраїнська громадська організація козацтва України і української діаспори, спадкоємець і продовжувач ідейних, духовних і моральних засад українських козаків, їх духовних, культурних, організаційних, військово-патріотичних і господарських традицій.

Українське козацтво - правонаступник без винятку всіх історичних гілок українського козацтва, які стояли на державницьких, самостійницьких засадах відновлення незалежності та розбудови України, в т. ч. і Війська Запорозького: як Низового, так і Гетьманського, Вільного козацтва України (Статут від 13.11.1917 р.) та Українського Вільного Козацтва (Статут 1974 р.).

1.2. Українське козацтво об'єднує козаків, нащадків усіх гілок, напрямків і течій українського козацтва незалежно від місця їхнього проживання, громадян України та українців - громадян інших країн, які сповідують національну ідею та ідеологію Українського козацтва, практично працюючи на її реалізацію, відновлення і розвиток Українського козацтва. Українське козацтво твориться із своїх членів - українських козаків. Українським козаком може бути лише той, хто готовий стати оборонцем, захисником і рятівником Українського народу, української мови, розвивати українську культуру й відповідати вимогам - український козак - душа правдива, справедлива і незрадлива. Український козак - це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, свого роду та українського народу, його честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу.

1.3. Українське козацтво у своїй діяльності керується Конституцією України, чинним законодавством України, цим Статутом, указами Президента України, визнаними Україною нормами міжнародного права, прогресивними українськими козацькими звичаями і традиціями, які не суперечать законам України. Поза Україною Українське козацтво діє згідно чинного законодавства країни, на теренах якої провадиться його діяльність.

1.4. Українське козацтво - унітарна, єдина у своїй діяльності громадська організація, об'єднання (спілка) українських козаків, на структурні організації якого поширюється дія Указів Президента України з питань розвитку Українського козацтва.

1.5. Статут Українського козацтва є єдиним та загальнообов'язковим для всіх козацьких товариств, організацій і громад, які входять до складу Українського козацтва і є його структурними підрозділами.

1.6. Українське козацтво має свою атрибутику і символіку: прапори, бунчук, клейноди (гетьманська булава, перначі крайових отаманів, тростина Генерального судді, перо і каламар Генерального писаря, литаври), емблеми, а також членський квиток єдиного зразка, однострої єдиного зразка, єдині козацькі військові звання, козацькі відзнаки та нагороди, марш.

1.7. Мовою спілкування та діловодства в Українському козацтві є українська мова.

1.8. На території України Українське козацтво функціонує згідно адміністративно-територіального поділу України. Члени Українського козацтва утворюють за місцем проживання козацькі громади (об'єднання). Козаки, які висловили добровільне бажання виконувати обов'язки по здійсненню окремих суспільно-державних функцій, за своїм фахом спроможні їх виконувати та взяли на себе відповідні зобов'язання, підлягають Єдиному реєстру у Генеральній канцелярії

Українського козацтва. Їхня діяльність регулюється Статутом Українського козацтва, положеннями та нормативно-правовими актами.

1.9. Українське козацтво взаємодіє з державними установами, політичними партіями, та громадськими організаціями України, що стоять на засадах національного державотворення, сприяють відродженню та розвитку Українського козацтва; розвиває співробітництво з козацькими організаціями всього світу.

1.10. Українське козацтво не служить жодній політичній партії, а працює на благо і добро українського народу й Української Самостійної Держави задля миру, громадянської злагоди на території України, єдності українського суспільства з метою розвитку і зміцнення демократичної і правової Української держави. Українське козацтво вважає можливим індивідуальне членство козаків, що є громадянами України, в політичних партіях тільки національно-державницького спрямування, програмова та статутна діяльність яких спрямована на утвердження та зміцнення Української державності, захист суверенітету і територіальної цілісності України, послідовне відстоювання національних інтересів українського народу.

1.11. Українське козацтво - громадська організація, що, діючи в інтересах українського народу, через співпрацю з національно-патріотичними і демократичними партіями державницького спрямування, висуває своїх членів на вибори до представницьких органів влади та управління державою у відповідності до загального виборчого права та чинного законодавства України.

1.12. Українське козацтво історично належить до українського православ'я, виступає за співробітництво традиційних українських християнських церков, які щиро стоять на засадах відродження, розбудови та розвитку національної державності України, її самостійності та незалежності і члени яких готові стати на захист територіальної цілісності України. Українське козацтво прагне створення єдиної Української Апостольської Християнської Церкви із центром у м. Києві.

Мета діяльності Українського козацтва.

1.13. Метою діяльності Українського козацтва є сприяння розбудові України як суверенної, самостійної та незалежної, демократичної і правової держави, відродження української, за своєю суттю - козацької нації, прогресивних українських козацьких звичаїв і традицій, української національної ідеї в її козацькому варіанті, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, забезпечення його духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я, відродження, утвердження і розвиток української мови і культури.

Основні завдання Українського козацтва.

1.14. Основними завданнями Українського козацтва є: взаємодія з органами влади по формуванню державної політики у сфері відродження та розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва; відновлення та розвиток на звичаєвих засадах українського козацтва як виразу способу життя, діяльності та поведінки українського народу, відродження та розвиток козацької господарської діяльності, створення козацьких січей, паланок і поселень, як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування; сприяння підготовці молоді до військової служби, військовому вишколу українських козаків, сприяння розбудові Збройних Сил України, Прикордонних військ, Митної служби та підрозділів Цивільної оборони, сприяння комплектуванню окремих військових формувань призовниками з Українського козацтва; забезпечення культурного обміну, тісного співробітництва з козацькими громадами в діаспорі; підготовка та патріотичне виховання нового покоління в душі українського козацького лицарства, української національної ідеї, відданості рідному, українському народові та українській Землі-Матері; відбудова українських козацьких церков та монастирів, козацьких могил; активне сприяння органам правопорядку в охороні громадського порядку, профілактиці правопорушень, правовій пропаганді, боротьбі зі злочинністю, захисті конституційних прав та законних інтересів Українського народу; участь у проведенні заходів щодо охорони і захисту довкілля,

становленні ефективних енергоресурсозберігаючих та екологічно чистих форм землекористування і промислового виробництва; розробка, фінансування, реалізація та координація з органами влади, управління і державних установ проектів і програм, які відповідають інтересам Українського козацтва, його членів і засновників господарств, товариств, підприємств тощо; розвиток військово-прикладних і технічних видів спорту та туризму, захист законних інтересів Українського козацтва та його членів у державних органах і громадських організаціях; піклування про безпеку Українського козацтва та його членів.

2. Напрямки та форми діяльності Українського козацтва.

Українське козацтво здійснює таку діяльність:

2.1. Організація, координація та підтримка діяльності українських козацьких громад в Україні та діаспорі, участь загальнодержавних і громадських заходах, що сприяють реалізації української національної ідеї, утвердженню української національної державності, зростанню могутності та міжнародного авторитету України як передумов забезпечення духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я українського народу.

2.2. Сприяння всім державним органам у забезпеченні національної безпеки України та її державних інтересів, підтримці громадського порядку, боротьбі зі злочинністю та правопорушеннями, здійсненню охоронної діяльності.

2.3. Допомога урядовим органам щодо охорони державного кордону України і несенні митної служби, у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Пункти 2.2, 2.3 здійснюються шляхом створення таких підрозділів Українського козацтва, як Добровільні народні дружини Українського козацтва, Варти Українського козацтва тощо, що проходять в державних органах відповідний правовий і фаховий вишкіл, інструктаж і діють в погодженні з ними.

2.4. Співпраця із Збройними Силами України, Комітетом з питань охорони державного кордону України, Міністерством з надзвичайних ситуацій України, іншими державними, правоохоронними органами, навчальними закладами, установами та організаціями щодо військово-патріотичного виховання, в підготовці юнаків до військової служби та роботи у правоохоронних органах.

2.5. Співпраця з Товариством сприяння обороні України, створення козацьких формувань Цивільної оборони України.

2.6. Сприяння військовим формуванням України щодо укомплектування окремих підрозділів підготовленими призовниками з організацій Українського козацтва, перепідготовці українських козаків - військовозобов'язаних запасу.

2.7. Проведення за погодженням з командуванням у військових формуваннях і правоохоронних органах заходів культурно-просвітницького характеру, вивчення історії українського війська, утвердження українських військових традицій.

2.8. Побудова за погодженням з державними органами постійно діючих Січей Українського козацтва, організація традиційних козацьких таборових зборів, змагань, фестивалів тощо.

2.9. Відродження традиційних козацьких ремесел і бойових умінь (козацької боротьби, українських бойових мистецтв, походів на конях, човнах тощо), проведення спортивних змагань з козацьких вправ у володінні історичною зброєю, освоєння сучасної техніки та транспортних засобів, адаптація міжнародного досвіду боротьби і бойових мистецтв.

2.10. Проведення виховної роботи серед юнацтва і молоді, створення та організація дитячих, юнацьких і молодіжних підрозділів Українського козацтва: товариств, шкіл, інших навчальних закладів, таборів, підтримка їхньої діяльності.

2.11. Дослідження історії України, відновлення історичної правди, популяризація героїчного минулого Українського козацтва. Пропаганда культурних здобутків і досягнень української нації та українського козацтва зокрема, проведення

культурно-просвітницьких заходів, виставок майстрів Українського козацтва, концертів.

2.12. Проведення науково-дослідних робіт власними силами із залученням сторонніх фахівців.

2.13. Організація і проведення наукових фольклорно-етнографічних, археологічних експедицій, конференцій, семінарів, присвячених вивченню і розвитку духовних традицій Українського козацтва.

2.14. Активне сприяння збереженню пам'яток історії та культури, увічненню козацької слави.

2.15. створення козацьких селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативів, садівницьких і городницьких товариств, промислів тощо.

2.16. Здійснення господарської та іншої комерційної діяльності шляхом створення госпрозрахункових установ та організацій, заснування козацьких підприємств із статусом юридичної особи.

2.17. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності, створення із закордонними партнерами спільних підприємств, фондів тощо, реалізація спільних із закордонними партнерами програм, спрямованих на виконання статутних завдань Українського козацтва.

2.18. Підтримка прямих міжнародних зв'язків, здійснення інших заходів, що не суперечать міжнародним договорам України, міжнародному праву та законодавству України.

2.19. Здійснення видавничої діяльності, виробництво кіно, телефільмів, радіопрограм тощо.

2.20. Збір (в тому числі і від органів державної влади та управління) і обробка економічної, наукової, екологічної інформації, її використання з метою здійснення статутної діяльності Українського козацтва та забезпечення здорового способу життя українського народу.

2.21. Проведення разом з державними установами заходів природоохоронного характеру та ефективних форм захисту довкілля.

2.22. Відновлення в установленому порядку функціонування об'єктів соціально-культурного та іншого призначення, пов'язаних з історією Українського козацтва, історичних назв місць, інших населених пунктів, вулиць тощо.

2.23. Відродження та впровадження у побут прогресивних українських козацьких традицій, обрядів і звичаїв, що не суперечать чинному законодавству, а також козацької атрибутики та символіки, народної, в т. ч. і козацької медицини й характерництва.

2.24. Сприяння законодавчому забезпеченню визнання та підняття авторитету і престижу Українського козацтва, розробці й розвитку його правової, економічної, організаційно-управлінської бази та інфраструктури.

3. Членство в Українському козацтві. Обов'язки та права членів Українського козацтва.

3.1. Членство в Українському козацтві може бути індивідуальним, колективним і асоційованим.

3.2. Дійсним козаком (членом) Українського козацтва має право бути: нащадок українського козацького роду, а також громадяни України або українці української діаспори з 18-річного віку, які стоять на засадах розбудови та захисту державності України, пройшли випробувальний термін один рік і виявили себе як такі, що мають глибокі українські патріотичні переконання, стоять на засадах розбудови і захисту самостійної, незалежної, соборної, демократичної держави Україна, посвячені та прийняли присягу українського козака і здійснюють суспільно-корисну для України

діяльність. Після проходження випробувального терміну дійсному козакові видається Реєстрова грамота та посвідчення.

3.3. За вагомий внесок у розвиток Українського козацтва, рішенням Гетьмана або Ради поважних козаків Українського козацтва відомі громадські політичні та військові діячі, діячі культури і науки, державні керівники, видатні спортсмени, які виявили себе активними провідниками української державності та української козацької ідеї, можуть прийматися до Українського козацтва без випробувального терміну і зараховуватись до складу Гетьманського полку Українського козацтва, що функціонує як первинне товариство у Генеральній канцелярії Українського козацтва.

3.4. До лав Українського козацтва приймають згідно письмової заяви за козацьким звичаєм на Раді первинного козацького товариства. Ті, хто не був членами дитячих, юнацьких і молодіжних організацій Українського козацтва, приймаються за рекомендацією двох дійсних членів Українського козацтва. Кожен козак повинен стояти на обліку в первинному козацькому товаристві.

3.5. В Українському козацтві створюються й діють дитячі, юнацькі та молодіжні козацькі організації відповідно до статутів та положень про ці організації, які затверджуються Гетьманом Українського козацтва. Члени цих організацій за віком поділяються: козачата - до 10 років, джури - 10-14 років, молоді козаки (молодики) - 14-18 років.

3.6. Особи, які притягалися до кримінальної відповідальності, можуть стати козаками тільки після відповідного рішення Суду козацької честі крайового козацького товариства, після зняття судимості в установленому законодавством порядку і лише після затвердження такого членства Гетьманом Українського козацтва.

3.7. Колективними (асоційованими) членами Українського козацтва можуть бути громадські об'єднання, колективи підприємств, навчальних, наукових і культурних закладів, установ і організацій, які фізично та матеріально сприяють виконанню Статутних завдань Українського козацтва. Взаємовідносини Українського козацтва з його колективними членами здійснюється на підставі відповідних угод. Колективні (асоційовані) члени приймаються в Українське козацтво згідно письмової заяви їхніх керівників на підставі рішення зборів трудового колективу Радою Генеральної Старшини Українського козацтва. Членами громад при Українському козацтві можуть ставати дівчата, жінки, які створюють жіночі організації при Українському козацтві та його структурних підрозділах. Їх діяльність регламентується окремими положеннями, що затверджуються Гетьманом Українського козацтва.

3.8. Члени Українського козацтва зобов'язані:

Бути активними провідниками української національної ідеї, виконувати всі вимоги цього Статуту та українських козацьких Звичаїв, якщо останні не суперечать Статуту Українського козацтва і чинному законодавству України; виконувати Універсали, Постанови та рішення Гетьмана, керівних органів Українського козацтва, накази своїх отаманів і старшин; сплачувати вступний та щомісячні членські внески, розмір яких встановлюється окремим Положенням, дотримуватись здорового способу життя, піклуватись про Українську державу, родину, сім'ю і дітей, плекати молоде покоління духовно здоровим, морально та фізично загартованим, відданим Україні та українському народові; молоді козаки допризовного віку зобов'язані виявляти ініціативу щодо вчасної постановки на облік у військовому комісаріаті та прагнути призову на військову службу, на військовій службі - постійно працювати над професійним, морально-психологічним та фізичним самовдосконаленням, бути взірцем дисциплінованості, відданості українському народові, Україні; зберігати і розвивати прогресивні українські козацькі звичаї та традиції, оберігати честь і гідність козацького імені, зміцнювати єдність Українського козацтва, займатися суспільно корисною для України та українського народу діяльністю, продукувати матеріальні та духовні цінності, дотримуватися принципів і норм християнської моралі, козацької етики та етикету.

3.9. Дійсні члени Українського козацтва мають право:

Вирішального голосу на козацьких Радах; обирати і бути обраними до керівних органів Українського козацтва всіх рівнів; виносити на розгляд козацьких Рад питання про діяльність Українського козацтва; отримувати козацькі військові звання згідно Положення про проходження козацької служби та займаних в Українському козацтві посад; згідно чинного законодавства користуватися майном Українського козацтва та земельними наділами; отримувати інформацію про діяльність Українського козацтва; отримувати відповідь на свої пропозиції та заяви до товариств Українського козацтва всіх рівнів; працювати у всіх структурах Українського козацтва; одержувати духовно-моральну та (в разі потреби) матеріальну підтримку; навчатися в козацьких навчальних і фізкультурно-спортивних закладах; за рекомендацією керівних органів Українського козацтва - в інших учбових закладах; носити однострої Українського козацтва з обладунком і шаблею та іншою зброєю згідно чинного законодавства, правил дозвільної системи України і відповідних положень.

3.10. Козаки, які проходять випробувальний термін, мають право:

Вносити питання на розгляд козацьких Рад та приймати участь в обговоренні питань з правом дорадчого голосу; отримувати відповідь на свої пропозиції та заяви; отримувати духовно-моральну (та в разі потреби) матеріальну підтримку; навчатися в козацьких учбових та фізкультурно-спортивних закладах; носити традиційний козацький стрій та однострій Українського козацтва без обладунку.

3.11. Членство в Українському козацтві припиняється:

За власним бажанням; у випадку порушення Статуту Українського козацтва, а також за цілеспрямовану діяльність, направлену на розпалювання ворожнечі та розколу єдності Українського козацтва; за несумісну із званням Українського козака діяльність, що завдала шкоди Українській державі, Українському народові або Українському козацтві; у разі несплати членських внесків протягом трьох місяців.

3.12. Рішення про виключення приймається Гетьманом Українського козацтва на підставі рішення Ради первинного козацького товариства (Суду козацької честі, Генеральної контрольно-ревізійної комісії). Рішення Ради первинного козацького товариства (Суду козацької честі, контрольно-ревізійної комісії) може бути оскаржено до суду козацької честі вищої інстанції протягом місяця з дня його прийняття та, у випадку обґрунтованих вимог скаржника - до Великої Ради Українського козацтва, але не пізніше, ніж за два місяця до Ради. Для розгляду справи Велика Рада створює спеціальну комісію, яка проводить розслідування і приймає остаточне рішення, що оскарженню не підлягає.

3.13. Підставою для негайного виключення козака з Українського козацтва є справедливе притягнення його до кримінальної відповідальності або приховування ним цього факту.

4. Структура та органи управління Українського козацтва.

4.1. Українське козацтво, як громадська організація, створюється з урахуванням сучасного адміністративно-територіального поділу України за територіальним, виробничо-територіальним принципом, за інтересами тощо і складається з: первинних козацьких товариств; з районних козацьких товариств, що складаються з первинних козацьких товариств; крайових (обласних) козацьких товариств, що складаються з районних козацьких товариств; крайові (обласні) козацькі товариства об'єднуються в межах України та української козацької діаспори, в єдине і цілісне Українське козацтво.

4.2. Всі первинні козацькі товариства беруться на облік і підзвітні районним козацьким товариствам, що в свою чергу беруться на облік і підзвітні крайовим (обласним) козацьким товариствам. Крайові (обласні) козацькі товариства беруться на облік і підзвітні Генеральній Канцелярії Українського козацтва. Крайове (обласне) козацьке товариство, як суб'єкт військово-патріотичного вишколу і господарській діяльності, що діє на підставі чинного законодавства України і Статуту Українського

козацтва, несе безпосередню відповідальність перед Генеральною Канцелярією Українського козацтва.

4.3. Відповідно до історичних реалій відновлюється традиційний для Українського козацтва полково-сотенний устрій, як військово-патріотична і господарська структура Українського козацтва. Козацькі товариства всіх рівнів мають право збереження історичних козацьких назв. Не допускається перетворення їх у незаконні воєнізовані формування.

4.4. Первинним підрозділом військово-патріотичного вишколу та господарської структури і діяльності Українського козацтва є застава, що налічує не менше 3-х козаків, інші структурні підрозділи Українського козацтва мають назви: рій (складається із застав і налічує близько 10 козаків); загін (складається із роїв і налічує близько 30 козаків); сотня (складається із загонів і налічує близько 100 козаків); курінь (складається із трьох сотень і налічує близько 300 козаків); полк (складається із трьох куренів і налічує близько 1000 козаків); кіш Українського козацтва (складається з полків).

4.5. Для оперативного виконання Статутних завдань Українського козацтва козацькі товариства всіх рівнів можуть бути юридичними особами, мати власні Положення, печатку і символіку, що затверджується в Генеральній Канцелярії Українського козацтва та місцевих органах влади, рахунок у банку, вирішувати внутрішні справи самостійно в межах, що не протирічать Статуту Українського козацтва, Положенням, Статутам та іншим нормативним документам і рішенням керівних органів Українського козацтва.

4.6. Керівні органи Українського козацтва складаються з Великої Ради Українського козацтва та Ради Генеральної старшини Українського козацтва.

4.6.1. Велика Рада Українського козацтва є вищим керівним органом Українського козацтва. Велика Рада Українського козацтва складається з делегатів, обраних Радами крайових козацьких товариств у кількості, затвердженій на Раді Генеральної старшини і скликається один раз на рік. Час, місце проведення та порядок денний Великої Ради визначає Рада Генеральної старшини Українського козацтва. Велика Рада може бути скликана позачергово на вимогу не менше половини крайових товариств або рішенням Ради Генеральної старшини Українського козацтва. Рішення Великої Ради Українського козацтва приймається більшістю голосів і є чинними при наявності не менш, як 2/3 обраних делегатів.

4.6.2. Велика Рада українського козацтва: визначає і затверджує принципи, стратегію, завдання і напрямки діяльності Українського козацтва; затверджує Статут Українського козацтва, вносить до нього зміни і доповнення, або доручає їх зробити Раді Генеральної старшини; затверджує зразки печаток, емблем, символіки Українського козацтва; обирає Гетьмана Українського козацтва (Голову Ради Генеральної старшини), Генерального суддю (Голову Суду козацької честі), Генерального скарбника та Генерального інспектора. Обрані присягають Великій Раді про сумлінне виконання своїх обов'язків; затверджує склад Ради Поважних козаків Українського козацтва; заслуховує річні звіти Українського козацтва; дає наказ Гетьману і Генеральній старшині на рік; розпоряджається майном та коштами Українського козацтва; приймає рішення про реорганізацію або ліквідацію Українського козацтва.

4.6.3. Рада Генеральної старшини: є керівним органом Українського козацтва між Великими Радами; готує питання для керівних рішень Українського козацтва; вирішує поточні питання управління Українським козацтвом; збирається не рідше, ніж один раз на чотири місяці.

4.6.4. Рада Генеральної старшини Українського козацтва складається з Гетьмана Українського козацтва (Голови Ради), Головного отамана та генеральної старшини, куди входять Крайові отамани і Старшини Генеральної Канцелярії. Бунчукові товариши мають право дорадчого голосу. Рішення Ради приймаються простою більшістю голосів при наявності не менше половини Крайових отаманів.

4.6.5. Члени Генеральної старшини не мають права бути в складі Контрольно-ревізійної інспекції Українського козацтва.

4.6.6. Члени Генеральної старшини можуть мати і використовувати при виконанні посадових обов'язків особисті клейноди, штампи, зареєстровані Генеральною Канцелярією.

4.6.7. Бунчукові товариші - козаки, що обіймали Генеральні посади, і являються резервом Гетьмана для виконання окремих (спеціальних) завдань Гетьмана. Виконують доручення Гетьмана та Ради генеральної старшини.

4.6.8. Організаторами виконання рішень і наказів Великої Ради та Ради Генеральної старшини є Гетьман Українського козацтва, призначений ним Головний отаман разом з усім складом Генеральної Канцелярії Українського козацтва.

4.6.9. Гетьман українського козацтва є вищою посадовою особою Українського козацтва і наділений вищою козацькою військовою, адміністративною, судовою і духовною владою. Обирається лише Великою радою Українського козацтва з дійсних козаків не молодше 35 років, українців, що проживають на території України не менше 10 років терміном на п'ять років. Обраному гетьману на Великій Раді вручається булава як символ верховної влади в Українському козацтві. Гетьману Українського козацтва підпорядковується увесь особовий склад Українського козацтва. Гетьман Українського козацтва входить до складу Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва при Президентові України.

4.6.10. Гетьман Українського козацтва: представляє без довіреності інтереси Українського козацтва на всіх рівнях владних структур України, в громадських і міжнародних організаціях, партіях та рухах; призначає Головного отамана, Генеральних: писаря, обозного, осавула, хорунжого, бунчужного, іншу наказну старшину, усуває їх від виконання службових обов'язків, контролює роботу старшини Генеральної Канцелярії Українського козацтва; вносить на розгляд Великої Ради Українського козацтва кандидатури на посаду Генерального судді, Генерального інспектора та Генерального скарбника Українського козацтва з дійсних козаків; визнає повноваження обраних Крайових отаманів і засвідчує ці Універсалом, у разі крайньої необхідності призупиняє його повноваження та призначає Наказного Крайового отамана до рішення наступної Крайової Ради; підписує разом з генеральним писарем рішення Великої Ради і Ради генеральної старшини українського козацтва; підписує фінансові документи, ділові листи, визначає своїм наказом коло осіб, що мають право підпису банківських, фінансових чи інших документів; на виконання статутних завдань і рішень Великої Ради видає універсали, накази та розпорядження, обов'язкові для виконання всіма членами Українського козацтва; затверджує Положення про Генеральну старшину, Суд козацької Честі, Раду Поважних козаків Українського козацтва, бунчукове, військове та значкове товариство, контрольно-ревізійну інспекцію, інші Положення та нормативні документи, що регламентують внутрішнє життя Українського козацтва; за поданням крайових товариств присвоює старші козацькі військові звання особовому складу Українського козацтва, за поданням крайових товариств нагороджує орденами та відзнаками Українського козацтва, порушує клопотання перед Президентом України про нагородження козаків державними відзнаками.

4.6.11. Гетьман зобов'язаний: звітувати на Великій Раді про діяльність Українського козацтва, надавати інформацію Раді генеральної старшини про роботу Генеральної Канцелярії та інших безпосередньо підпорядкованих йому структур; організувати та проводити засідання Ради Генеральної старшини; організувати діяльність Українського козацтва згідно чинного законодавства України, Статуту Українського козацтва, козацьких Звичаїв та нести відповідальність за його діяльність.

4.6.12. Головний отаман Українського козацтва призначається Гетьманом з дійсних козаків, виконує обов'язки Гетьмана у разі його відсутності. Коло обов'язків Головного отамана визначається Положенням про Генеральну Канцелярію.

Призначеному Головному отаману Гетьман Українського козацтва вручає пернач, як символ влади. Головний отаман про свою роботу звітує перед Гетьманом, за дорученням Гетьмана - перед Великою Радою, відповідає за фінансово-господарську діяльність Генеральної Канцелярії та всіх її служб.

4.6.13. На час виконання певної роботи, за поданням Головного Отамана, Гетьман тимчасово призначає Наказних отаманів Українського козацтва з певних питань з врученням їм відповідних владних повноважень і відзнак.

4.6.14. Генеральна Канцелярія Українського козацтва є вищим організаційно-координаційним та методичним центром (штабом) Українського козацтва з розташуванням в м. Києві. Посадові особи канцелярії, що складаються з Генеральної старшини, здійснюють організаційно-виконавчі функції згідно Положення про Генеральну Канцелярію, що затверджується Гетьманом Українського козацтва. Діяльність Генеральної Канцелярії, склад і обов'язки Генеральної старшини Українського козацтва на посадах та діяльність і завдання очолюваних ними служб регламентуються окремими Положеннями.

4.6.15. Суд Козацької честі Українського козацтва є товаришким судовим органом Українського козацтва, повноваження, склад і обов'язки якого визначаються Положенням, що затверджується Гетьманом Українського козацтва. Генеральний суддя Українського козацтва обирається Великою Радою Українського козацтва за пропозицією Гетьмана Українського козацтва його кандидатури з дійсних козаків терміном на один рік і є радником Гетьмана з правових питань. Діє на підставі окремого Положення, затвердженого Гетьманом Українського козацтва.

4.6.16. Генеральна контрольно-ревізійна інспекція Українського козацтва є контрольним органом Українського козацтва. Генеральний інспектор обирається Великою Радою Українського козацтва за пропозицією Гетьмана Українського козацтва його кандидатури з дійсних козаків терміном на один рік і є радником Гетьмана. Діє на підставі окремого Положення, затвердженого Гетьманом Українського козацтва. Генеральний інспектор пропонує на затвердження Великій Раді кандидатури інспекторів у кількості п'яти чоловік. Генерально-ревізійна інспекція: здійснює контроль за надходженням і витратою коштів, матеріалів, веденням документації Генеральної Канцелярії Українського козацтва; звітує Великій Раді Українського козацтва.

4.6.17. Поважні козаки є вищим моральним авторитетом в Українському козацтві.

4.6.18. Служба скарбу Українського козацтва є фінансово-економічним органом Українського козацтва, що діє на підставі окремого Положення, затвердженого Гетьманом Українського козацтва. Генеральний скарбник Українського козацтва обирається Великою Радою Українського козацтва за пропозицією Гетьмана Українського козацтва його кандидатури з дійсних козаків терміном на один рік. Генеральний скарбник разом з Головним отаманом Українського козацтва та Генеральним обозним Українського козацтва організовує та координує фінансово-господарську діяльність Українського козацтва, звітує Гетьману Українського козацтва та Великій Раді Українського козацтва про роботу.

4.7. Крайове (обласне) Козацьке Товариство.

Керівні органи крайового товариства складаються з ради крайового товариства, Ради крайової старшини та крайової канцелярії.

4.7.1. Вищим органом самоврядування крайового товариства є Крайова рада, до якої входять делегати від усіх козацьких товариств області і скликається не рідше одного разу на рік. Представництво від козацьких громад, час і місце проведення Ради визначає Рада крайової старшини.

4.7.2. Крайова рада є повноважною, якщо на ній присутні не менше 2/3 обраних делегатів. Рішення приймаються простою більшістю голосів.

4.7.3. Крайова рада може скликатися позачергово за вимогою не менше половини районних товариств, що входять до складу крайового товариства, одним з керівних

органів Крайового товариства, а також згідно рішення вищого керівного органу Українського козацтва.

4.7.4. Крайова рада: заслуховує звіт Крайового отамана, старшини Товариства, контрольно-ревізійної інспекції про роботу Крайового (обласного) козацького товариства, Крайової канцелярії; обирає Крайового отамана (голову Ради крайової старшини, члена Генеральної старшини), Крайового суддю (голову суду честі крайового товариства), скарбника, контрольно-ревізійного інспектора крайового товариства; затверджує склад Ради Поважних козаків; затверджує річний бюджет крайового товариства, зразки печаток, символіку після погодження їх з Крайовою Канцелярією Українського козацтва; дає отаману і старшині наказ на рік.

4.7.5. В період між крайовими Радами керівництво діяльністю крайового товариства здійснює Рада крайової старшини, яка збирається один раз на два місяці. Рада крайової старшини:

Складається з Крайового отамана (голови Ради отаманів), отаманів радонових козацьких товариств та військових товаришів - членів крайової старшини без посади з правом дорадчого голосу; скликається за рішенням Крайового отамана та крайової старшини, за вимогою одного з радонових осередків чи Гетьмана Українського козацтва; приймає рішення про скликання позачергової Крайової ради; має право накладати «вето» на накази Крайового отамана, якщо вони суперечать Статуту Українського козацтва, рішенням Великої Ради Українського козацтва та Крайової ради; може висловити недовіру крайовій старшині, призначеній Крайовим отаманом.

4.7.6. Організатором виконання рішень Крайової ради, Ради отаманів ОКТ Крайовий отаман разом з крайовою старшиною в складі Крайової канцелярії.

4.7.7. Крайовий отаман є вищою посадовою особою в крайовому козацькому товаристві. Обирається Крайовою радою терміном на один рік з щорічним переобранням і підтвердженням повноважень Гетьманом Українського козацтва. Як символ влади, йому вручається пернач.

Крайовий отаман: керує діяльністю Крайового козацького товариства і Крайовою канцелярією, призначає та усуває від виконання обов'язків наказу крайову старшину; входить до складу Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва при Голові обласної державної адміністрації України; звітує на Крайовій раді, дає інформацію про роботу Крайової канцелярії на Раді крайової старшини; звітує перед Генеральною Канцелярією Українського козацтва; підписує фінансові документи, контролює роботу крайової старшини; при перетинанні інтересів обов'язково узгоджує свої дії з крайовими отаманами відповідних областей і Генеральною Канцелярією Українського козацтва.

4.7.8. Крайова канцелярія: є виконавчим органом Крайового козацького товариства; керує крайовим козацьким товариством і виступає представником його законних інтересів; координує роботу районних козацьких товариств, що входять до складу крайового товариства; приймає рішення з поточних питань; співпрацює з Генеральною Канцелярією Українського козацтва; виносить на розгляд Крайової ради і ради крайової старшини проект річного бюджету та програму заходів діяльності крайового товариства; веде реєстр крайового козацького товариства, облік козацьких громад і організацій крайового товариства; формує в межах виділених коштів штат працівників крайового товариства; розподіляє страховий фонд і фонд заробітної платні. Крайова канцелярія підзвітна Крайовій раді, Раді крайового товариства, підпорядкована Крайовому отаману та Генеральній Канцелярії Українського козацтва.

4.7.9. Рада поважних козаків крайового товариства є вищим моральним авторитетом в крайовому товаристві. Склад, обов'язки її регламентуються Положенням, що затверджується Крайовим отаманом.

4.7.10. Суд козацької честі крайового товариства складається з обраного крайового судді та його помічників і здійснює свою діяльність згідно з Положенням про Суд козацької честі Українського козацтва.

4.7.11. Контрольно-ревізійна інспекція крайового товариства обирається в кількості 3-5 осіб терміном на один рік. Крайова старшина не може входити до складу контрольно-ревізійної інспекції.

Контрольно-ревізійна інспекція: перевіряє роботу Крайової канцелярії та у разі потреби роботу районних козацьких товариств; звітує перед Крайовою радою.

4.7.12. В окремих випадках, за рішенням Генеральної Канцелярії Українського козацтва, враховуючи історичні реалії, дозволяється створення міжрайонових об'єднань (Малих Січей), які підпорядковуються Крайовому отаману та мають свою старшину. Січовий отаман є заступником Крайового отамана.

4.8. Районове козацьке товариство складається з первинних козацьких товариств.

4.8.1. Керівні органи районного товариства складаються з районної Ради, Ради районної старшини та районної канцелярії.

4.8.2. Вищим органом самоврядування районного товариства є районна Рада, до якої входять делегати від усіх первинних козацьких товариств і скликається двічі-тричі на рік. Представництво від первинних козацьких товариств, час і місце проведення Ради, порядок денний визначає Рада районної старшини або Крайовий отаман. Районна рада є повноважною, якщо на ній присутні 2/3 обраних делегатів, рішення приймаються простою більшістю голосів.

4.8.3. Районна Рада може скликатися позачергово на вимогу 1/3 осередків первинних козацьких товариств, Гетьмана Українського козацтва, Крайового отамана, Районного отамана та Ради районної старшини.

4.8.4. Районна рада: обирає районну старшину - отамана, суддю, писаря, осавула, хорунжого, бунчужного та іншу старшину, контрольно-ревізійну інспекцію терміном на один рік; обирає Раду Поважних козаків, яка складається з найдосвідчених козаків з незаперечним авторитетом серед товариства; затверджує повноваження отаманів первинних козацьких товариств, які щойно започаткувалися; дає отаману і районній старшині наказ на рік; визначає і затверджує завдання і напрямки діяльності районного козацького товариства.

4.8.5. Районовим отаманом може бути дійсний козак, який показав себе мудрим організатором чи добре працюючим на посаді районного старшини і вище, керує районним козацьким товариством та канцелярією РКТ. Звітує перед Крайовим отаманом. Обраному отаману, як символ влади, вручається тростина.

4.8.6. Районна старшина обирається з дійсних козаків, районна старшина без посади - Значковий товариш.

4.8.7. Районна канцелярія - виконавчий орган районного козацького товариства: керує всією діяльністю районного товариства; координує роботу первинних товариств; співпрацює з Крайовою канцелярією; виносить на розгляд районної Ради і Ради районної старшини проект річного бюджету і програму заходів діяльності районного товариства; веде реєстр районного товариства та облік первинних товариств; звітує Районній Раді і районній старшині.

4.9. Первинні козацькі товариства: створюються за місцем роботи, навчання, проживання козаків; для керівництва товариством обирають на своїх Радах отамана та писаря (його заступника) терміном на один рік; ведуть персональний облік членів, приймають членські внески; ведуть облік матеріальних засобів і коштів; звітують перед місцевими фінансовими органами і Районною канцелярією; отаман, який керує первинним товариством, входить до районної старшини; співпрацюють з районною канцелярією; підзвітні керівним органам районного товариства; визначають завдання і напрямки своєї діяльності; розглядають на Радах рішення отамана з найважливіших справ господарського, фінансового і спірного характеру; затверджують кошторис.

5. Кошти і майно Українського козацтва.

5.1. Українське козацтво здійснює фінансову діяльність у порядку, визначеному законодавством України.

5.2. Кошти Українського козацтва складаються з: вступних та членських внесків; відрахувань від прибутків заснованих Українським козацтвом госпрозрахункових підприємств і організацій та створених при Українському козацтві кредитових спілок; надходжень від проведення культурно-масових, спортивних та інших заходів, лекцій, виставок, видавничої діяльності; пожертвувань членів Українського козацтва, інших добровільних пожертвувань, заповітів та внесків приватних осіб, установ, підприємств, організацій України та із-за кордону, інших надходжень, які не суперечать чинному законодавству України, з відрахувань підприємств, установ, організацій та окремих приватних підприємств, які створювалися та отримують різні послуги з допомогою структурних підрозділів Українського козацтва.

5.3. Кошти Українського козацтва використовуються для здійснення статутної діяльності Українського козацтва, на проведення заходів, передбачених Статутом, забезпечення організаційно-господарських потреб та утримання штатного персоналу.

5.4. Майно Українського козацтва складається з будівель, споруд, основних засобів виробництва, підприємств, засобів транспорту і зв'язку, житлового фонду, культурних, історичних цінностей тощо.

5.5. Право оперативного управління коштами та майном Українського козацтва на виконання статутних завдань Українського козацтва та рішень Великої Ради Українського козацтва належить Гетьману Українського козацтва. Крайові (районові, первинні) отамани оперативно розпоряджаються коштами своїх товариств згідно з рішенням рад своїх товариств.

5.6. Відповідальність у обліку коштів та майна несуть: за облік, зберігання, своєчасне оформлення фінансових документів і фінансовий контроль за витратою коштів в громадах (товариствах) Українського козацтва - скарбник, в Генеральній Канцелярії - головний бухгалтер; за облік, технічний стан, умови і якість зберігання, організацію експлуатації і ремонту технічних засобів, будівель та майна в громадах (товариствах) і Генеральній Канцелярії Українського козацтва - обозні всіх рівнів. Безпосереднє керівництво та загальний контроль здійснюють і несуть загальну відповідальність - отамани; в Генеральній Канцелярії - Головний Отаман. Головний Отаман Українського козацтва, Генеральний обозний, Генеральний скарбник, Генеральні: писар, хорунжий, бунчужний та інші, Наказні отамани, які отримали для виконання завдань своїх служб в розпорядження кошти Українського козацтва, разом з Головним бухгалтером несуть відповідальність за їхнє використання згідно з вимогам чинного законодавства України.

5.7. Українське козацтво, створені ним установи та організації зобов'язані вести оперативний та бухгалтерський облік: статистичну звітність, реєструватися в органах державної податкової адміністрації та вносити до бюджету обов'язкові платежі у порядку і розмірах, передбачених чинним законодавством України.

6. Правовий статус Українського козацтва.

6.1. Українське козацтво є юридичною особою, має поточні та валютні рахунки в банках, печатку та штампи із своїм найменуванням, відповідну звичаям і традиціям атрибутику, символіку, зразки яких затверджуються Великою Радою та реєструються у порядку, передбаченому чинним законодавством України.

6.2. Українське козацтво може виступати позивачем і відповідачем в органах суду та арбітражного суду.

6.3. Українське козацтво не несе відповідальності за кошти і майно крайових, районних і первинних козацьких товариств, як і останні не несуть відповідальності за кошти та майно Генеральної Канцелярії Українського козацтва.

6.4. Доповнення та зміни до статуту Українського козацтва має право вносити Велика Рада Українського козацтва, Рада Генеральної старшини з подальшим затвердженням їх Великою Радою Українського козацтва чи без нього, але за окремим спеціальним дорученням Великої Ради українського козацтва.

6.5. Про зміни, що сталися в статутних документах, Українське козацтво повідомляє Міністерство юстиції України.

6.6. Українське козацтво, крайові (обласні), районні, первинні козацькі товариства керуються у своїй діяльності цим Статутом.

7. Припинення діяльності Українського козацтва.

7.1. Припинення діяльності Українського козацтва відбувається шляхом його реорганізації або ліквідації.

7.2. Реорганізація Українського козацтва відбувається за рішенням Великої Ради Українського козацтва, якщо за це проголосувало не менш як 2/3 делегатів.

7.3. Ліквідація Українського козацтва відбувається за рішенням Великої Ради Українського козацтва, якщо за це проголосувало не менш як 2/3 делегатів або за рішенням суду.

7.4. Ліквідація Українського козацтва проводиться у встановленому порядку ліквідаційною комісією, призначеною Великою Радою Українського козацтва.

7.5. В разі припинення діяльності Українського козацтва, його майно та кошти не можуть перерозподілятися між його членами і направляються на виконання статутних завдань або на благодійні цілі, а у випадках, передбачених законодавчими актами, за рішенням суду спрямовуються в доход держави.

***

...Задунайський запорожець Ананій Коломієць, закінчуючи розповідати Федору Вовку про Задунайську Січ, висловив невмирущі, сповнені глибокої віри в козацтво і його спадкоємців, слова: **«А за нас... то наше не пропаде... Досі не пропало, то вже й не пропаде!.. Нашого насіння ніхто не скоренить!»**

В умовах незалежної України знов, в новій якості, відродилося козацтво. Воно відіграє важливу роль в політичному і культурному житті, разом з усім народом будує Українську суверенну державу. Козацтво стало однією з сил, що виборювала волю України. Першим Гетьманом Українського козацтва був В.Чорновіл, другим В.Мулява, третім І.Білас...

В 1994 році Президент України Л.Кучма став почесним Гетьманом Українського козацтва. В 2005 році відбулася історична для Українського козацтва подія: Президент України В.Ющенко згодився стати Гетьманом України, очоливши Українське козацтво.

Президент-гетьман України В.Ющенко після ритуалу посвяти виголосив сучасні завдання козацтва: **діяльність його повинно мати державне спрямування; має відновити роботу Рада з питань козацтва при Президентові України; вона повинна стати дієвим органом у справах козацтва; вже йде мова і про Департамент Українського козацтва; козацтво, в свою чергу, повинно стати моральним авторитетом держави у тих галузях, які сьогодні державою охоплюються – починаючи з силових структур, прикордонної служби, охорони правопорядку; а головне завдання – об'єднати навколо себе всі козацькі організації.**

Завдання отаманської верхівки козацтва – не втягувати козаків в згубну конфронтацію та релігійні, мовно-національні, політико-економічні інтриги (бо на сучасному етапі козацтво як єдина політична сила не сформувалась!) і щоб утримувати козацтво від цих інтриг – більше займатися вихованням та просвітницькою діяльністю, розвивати культурні осередки – козацькі хори, ансамблі, театри; піклуватись про козацькі ліцеї і табори відпочинку та спортивного загартування.

Ми не повинні насаджувати зневіру. Не можна в такій ситуації будувати цивілізовану державу, формувати повноцінну, самодостатню націю; козаки повинні не дозволяти морально і духовно перетворювати українську націю на націю, в якій панують і буття якої визначають панікери, провокатори і духовні дезертири.

„Ми живемо в мирній європейській державі. Найбільша мужність полягає в тому, щоб кожен з нас, українців, на своєму робочому і життєвому місці, щоденно – борозна до борозни, цеглина до цеглини, слово до слова – підтверджував козацьку вірність в ім'я України, козацьку мужність задля захисту України, козацьку працьовитість і порядність задля процвітання України.

Оце вона і є – життєвська, біблійна, а отже й козацька мудрість нашої Національної ідеї. Бо: велич козацької Української Національної ідеї – у величі козацького духу!” (Б.Сушинський).

***

III. ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЩОДО КОЗАЦТВА.

„Козацтво стало найдосконалішою формою вияву генетично закодованих здібностей і можливостей нашого народу. Реалізація ж науково обґрунтованих і випробуваних історією козацько-лицарських виховних традицій – один із найефективніших українознавчих підходів у навчально-виховній роботі.”

Б.Сушинський.

В жодній країні світу немає виховання „взагалі”. Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною.

В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, яка максимально враховує національні риси і самобутність українського народу. Це – українська козацька педагогіка.

Відомо, що український козацький визвольний рух – одна з найяскравіших сторінок боротьби нашого народу за політичну і державну незалежність. Багатогранною була діяльність козаків – як звичайних воїнів, вільнолюбивих громадян, політичних і державних діячів, умілих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців мистецтва, мудрих вихователів дітей. Козацтво у більшості своїй було аристократією національного духу, високоідейною і високоморальною елітою своєї нації.

Народ – нація – це самовідновлювана система. Вона може втратити певні функції (державницькі), але доки жива – спроможна сягати ще вищих рівнів свого розвитку. Потрібні лише внутрішня воля і сила.

Втіленням волі і сили, феноменом відродження свідомо і послідовно стало козацтво. Славетний Байда Вишневецький не тільки поборює військову потугу татар і турків, а й гордо відкидає компроміс (навіть в ім'я життя) з поневолювачами народу (віра твоя, кидає він у вічі султанові, погана, - тож волю умерти, але не бути в спілці з тобою). В ім'я розквіту народу П. Конашевич-Сагайдачний з усім своїм кошем вступає до Київського освітнього братства. Б. Хмельницький сприяє розвитку Києво-Могилянської академії, багато полковників здобуває освіту в зарубіжних університетах. Гетьман І. Мазепа будує освітні заклади та храми, П. Орлик творить найдемократичнішу та найгуманістичнішу в Європі Конституцію, а Кирило Розумовський докладає максимальних зусиль для створення в Батурині університету й 52 роки очолює російську академію наук і здобуває все європейське визнання...

Уся козацька Україна була поділена на „полки”, і в усіх полках та у володіннях Січі функціонували різного роду школи. Ті школи давали світську, релігійну і військову освіту, а головне – готували до життя: як приватного, так і державного. Україна вся була всіяна навчально-виховними закладами і закономірно була визнана Європою як найосвіченіша країна-нація...

Історія вчить: поки козацтво було могутньою суспільною культуротворчою, морально-духовною, національно-патріотичною потугою, доти Україна зберігала свою незалежність чи автономність.

Загальновідомо: козацтво – надзвичайно високого, елітного рівня військова організація, але самою історією їй судилося відіграти роль вирішальної сили у відродженні нації-держави, захисті демократії і свободи, гуманізму, найвищого рівня – конституційної, правової культури.

Дика і темна, свавільна, гультяйська сила, як атестували козацтво недруги України, цієї місії виконати не могла.

Нагадаймо свідчення Д. Яворницького: на Січ приймали лише тих, хто визнав православну віру, спілкувався українською мовою, брав присягу захищати до останнього подиху людину, родину, військово товариство й Україну та за них бути

готовим віддати й життя. Іноземці відзначали: козацтво породило найвидатніший феномен лицарства, патріотизму, честі – духовне побратимство, їм не вдалося зафіксувати жодного випадку зради цього типу єдності!

І цілком зрозуміло, що такий тип людей не міг з'витися сам собою, з нічого.

Вирішальну роль у кристалізації українського характеру відіграла козацька освіта – педагогіка самопізнання та самореалізації, особової й національно-релігійної самосвідомості, філософії жити по-людськи: чесно і совісно, патріотично й професійно, на засадах демократії і свободи, красиво і просто.

Козацька педагогіка – це частина української народної педагогіки, яка формувала у підростаючих поколінь синівську любов до рідної землі, готовність її захищати від чужоземних загарбників, високу національну свідомість і самосвідомість, глибоку духовність.

Головна мета козацької педагогіки – виховати вільнолюбиву і незалежну особистість, козака-лицаря, мужнього громадянина. Провідні завдання – виховувати в підростаючих поколінь національну свідомість і самосвідомість, український характер і світогляд, формувати національну і загальнолюдську духовність, готувати фізично загартованих і мужніх воїнів-захисників рідного народу, виховувати громадян, які розвивали б культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу.

Закономірно, що народ в історичних піснях і думках підніс козацтво на висоту ідеалу. Г. Сковорода не тільки розвинув філософсько-етичний принцип самопізнання, само творення, самореалізації, а й уславив як образ-взірець „отця вольності Богдана”.

І. Котляревський як найвищий ідеал підніс не лише Низа та Евріала (захисників Вітчизни), а й Наталку та її матір, побратимство Миколи та Петра.

Т.Шевченко, написавши не тільки „Кобзаря”, а й „Букваря”, еталонами людини оспівав носіїв козацької філософії, етики і моралі, гідності й честі, політичної активності та державницької мудрості. До речі, Великий Кобзар був курінним отаманом Петербургського козацького Кошу.

Тож природно, що форми козацької етнопедагогіки жили в творах П.Куліша і М.Костомарова, П.Мирного, І.Франка і Л.Українки, Карпенка-Карого, у працях видатних педагогів Г.Ващенка і Яніва, Шлемкевича, Сухомлинського і Стельмаховича, а нині повертається до системи сучасної освіти як незнищений Дух нації.

Система виховання у козаків мала різнобічний характер. Козаки надавали важливого значення як психофізичному вихованню, так і моральному, релігійному, естетичному, що сприяло гармонійному розвитку кожної особистості. Висококультурна еліта нації, враховуючи здобутки народної педагогіки, по філософськи підходила до їх застосування, створювала власні звичаєві правила, яких дотримувалися усі козаки.

Народна педагогіка високо підносить гідність дитини. Повага до дитини ставала основною передумовою у спілкуванні дорослих із вихованцями, що, безперечно, позначалось не лише на стосунках, а й способі життя, моральному становленню молоді.

За народними переконаннями, почуття власної гідності людина має пронести до останніх днів свого життя, це своєрідний показник моральності та чесності з оточуючими та з самим собою.

Одним із найперших чинників впливу на особистість українська етнопедагогіка називає середовище – стосунки в сім'ї, режим дня, побут, звичаї, традиції, житлові умови тощо. Про позитивну роль родини можна говорити тоді, коли в ній панує здоровий дух єдності між усіма її членами, незалежно від їхнього віку, життєвого досвіду. Відчуваючи підтримку і турботу дорослих, діти підсвідомо скеровують свої дії та вчинки на те, щоб виправдати довір'я та сподівання батьків, дорослих. Почуття обов'язку перед старшими організовує дітей, і повага – обопільна.

Ідея домінуючої ролі родини у формуванні особистості знайшла своє вираження та підтримку і на інших рівнях виховання (братські, релігійні школи тощо), у тому числі й на Запорозькій Січі, де за основу виховання взяли народні принципи родинного впливу. Думка про залежність вдачі людини від оточення, стосунків, умов, способу життя трансформувалася у козаків в конкретну вимогу – підготувати міцного й витривалого воїна, захисника рідної землі. Виховання такої особистості становило суспільно-політичну необхідність, викликану обставинами життя і спрямовану в майбутнє. Це одна з передумов суверенності країни, та врешті-решт, такий зміст навчання цілком відповідав вільнолюбивій вдачі козака.

Джурам у свої юнацькі роки доводилося зазнавати багато пригод та небезпек. Але все це було їм на користь, бо, подорослішав, вони ставали найзавзятішими козаками.

На Січ приходили всі, хто прагнув оберігати Україну від ворога, здобути волю, стати сильним і мужнім. Козацьке середовище було для джур школою життя, відважності та гарту. Послідовність та системність виховного процесу досягалися завдяки батьківському піклуванню досвідчених козаків, товариській підтримки молодих лицарів, постійному контролю і нагляду. Будучи для юнаків родиною (певне коло осіб було постійно біля них), Січ водночас виконувала функції і громадськості.

Народна мудрість влучно зауважує: „З ким поведешся, від того й наберешся”. Йдучи за народними вимогами та правилами, наставником джури обирали мудрого козака, який би стати зразком і порадиником для хлопця. Маючи життєвий та військовий досвід, статечний козак ставав авторитетом, прикладом, зразком для хлопця, як у родині батько, навчав хоробрості, чесності, дотримуючись пропагованого народом принципу рівноправності у стосунках.

Інститут батьківства (наставництва) в Запорізькій Січі, ґрунтуючись на народно-християнських принципах любові, взаємоповаги, демократизму, дружби, намагався виховувати молодь гідною традицій минулого, маючи для цього всі підстави.

Морально-етичні чесноти подібного змісту для підростаючого покоління складались у закони життя. Джури цінували батьківську турботу, що виявлялась у толерантному, поважливому ставленні до названих батьків. Дружні стосунки батьків та дітей, щира бесіда, заспокійлива пора створювали особливий духовний світ. Мудра народна педагогіка знала чимало секретів впливу на особистість, уникаючи обмеження її свободи, часто діючи так, що дитина навіть не підозрювала, що її виховують.

Скажімо, невелика бувальщина з уст батьків про ледачого сина застерігала дитину бути такою, казка про мудру дівчину скеровувала діяльність вихованців у відповідне русло, а розповідь про відважних воїнів-козаків заохочувала юнаків до гартування тіла. Такі методи виховання впливали з природних потреб хлопчиків та дівчаток. Юна душа не чинила опору такому вихованню, оскільки все діялось із урахуванням бажань, інтересів, прагнень, сподівань, мрій дітей.

Навчання у школі джур мало свої стани. Ця особливість козацького виховання своєю основою базується на народно-педагогічній віковій періодизації виховання і навчання, складеній з урахуванням споконвічних емпіричних знань. За народними традиціями зміст виховання кожної вікової групи мав певну відмінність, котра акумулювалася у системі вимог. Подібне спостерігається і на Січі. Перехід від одних обов'язків до інших має відбуватися не лише за досягненням певного віку, а й за умови вивчення основ козацького військового мистецтва, узгоджуючи свої дії з морально-етичним кодексом лицарської честі.

Серед різноманітних народно-педагогічних методів виховання велике значення мають профілактичні та практично-дійові. Режим праці та відпочинку, гра у родині забезпечували організованість дітей, сприяли всебічному розвитку фізичних та духовних потреб. Відпочинок спрямовував дітей на поповнення їх життєвого досвіду, стимулював позитивні і корисні звички і водночас служив „розрядкою” для фізичного

та емоційного стану. Але й в таких випадках контроль над дітьми не виключався. Названа група узвичаєних народно-педагогічних методів виховання широко застосовувалась і у козаків.

Навчання у школі джур мало розгалужений характер. Як зазначав С.Сірополко, „молодиків у школі й поза школою вчили: Богу добре молитись, на коні ріп'яхом сидіти, шаблею рубати й відбиватись, з рушниці гострозоро стріляти й списом гостро колоти”.

В цілому навчання тут здійснювалося у релігійному напрямку, адже християнські засади народних виховних традицій – домінуюча ланка у козацькому житті.

Релігійне життя козаків позитивно впливало на світорозуміння молоді. Глибоко духовні звичаї запорожців мають релігійне підґрунтя, і це природно, оскільки козацька духовність, воля, майбутнє були невіддільні від ідеї Бога. Вирушаючи в похід, за звичаєм, треба було поклонитись січовій Покрові і св. Миколі. Та й у будні воїни віддавали шану своїй заступниці: перед обідом читали Святе письмо і молились св. Покрові.

Культ землі був головним у традиційно-звичаєвій системі та навчально-виховному процесі українців, у тому числі й козаків. У запорожців існувала клятва святою землею. Вірячи, що земля чує прохання і бачить людські гріхи, козаки знаходили можливість поговорити з нею, щиро висповідуючись, опустившись на коліна. Тому видається закономірним, що культ землі зайняв почесне місце у виховній ланці запорожців, який би характер вона не мала – релігійний, патріотичний, естетичний, морально-трудоий, розумовий тощо і був консолідуючою силою. За народними переказами, земля мала і магічну силу, у скрутну й вирішальну хвилину відводить очі неприятеля.

Гармонійні відносини природи і людини становили основу буття українців, що позначалось і на виховному процесі. Спосіб життя українців був складений так, що дитина перебувала у центрі природи; трудові навички, естетичні смаки, моральні чесноти формувалися на лоні природи і з допомогою природи.

Простота, добродушність, безпосередність юнаків імпонувала гармонійному багатому світу природи, який сам підказував, як жити, що чинити у тій чи іншій ситуації.

Навколишнє середовище, умови життя вимагали від козаків різного віку витривалості, адже тільки мужні і фізично загартовані воїни могли захистити свої права і країну.

Використовуючи народно-педагогічні традиції, козаки надавали виховному процесові конкретної спрямованості: виховати перш за все воїна-захисника. Це стосується і джур. При цьому ідея суверенної особистості була домінуючою у їхній системі навчання та виховання, що сприяло підвищенню національної свідомості мас.

Загальновідомо, що національні, зокрема, козацькі виховні традиції і звичаї є нині порятунком для „зголоднілої” на душевність і духовність сучасної молоді людини.

Ніщо не повертається в традиційних формах, час диктує свої. Не всі форми відповідають сучасності і в козацькій педагогіці: нині інший тип виробничих відносин, побуту, потреб та свідомості. Але дух не втрачає сили, енергії, цілеспрямованості до мети. Тому не можуть не використовуватися такі принципи козацької педагогіки, як любов до сім'ї, роду і нації; до рідної природи, оселі, землі; дух лицарства (побутового, військового і державницького) і волелюбності, життєносний дух побратимства; дух особової, соціальної і національної самосвідомості, гідності та честі...

Історія козацтва останнього десятиліття ХХ століття – першого десятиліття ХХІ століття дають нам великий історичний урок громадянського почину. Він полягає в тому, що козацько-лицарські традиції, цінності, їхній могутній духовний потенціал

цілеспрямовано, творчо відроджують козацькі організації і навчальні заклади на громадському і державному рівнях.

Завдання, які ставлять перед собою керівники наших Січей, куренів, кошів, інших козацьких осередків – нести в маси наукову українознавчу інформацію, підвищувати рівень політичної освіти, утверджувати демократичні засади життя, дисципліну і порядок, правові і моральні норми, культуру поведінки, боротися з алкоголізмом, наркоманією, злочинністю, іншими суспільними хворобами; ці керівники вважають, що сучасні козацькі, січові осередки покликані пробуджувати енергію, ініціативу народу, залучати його найширші кола до активного громадського життя, культурно-мистецької, політичної, економічної діяльності в інтересах усього народу; глибоко розвивати моральний, ідейний, естетичний, духовний потенціал ідеалів людини-козака, лицаря. Такі ідеали в наші часи мають наснажуватися якостями державного, політичного і громадського діяча, відданого інтересам народу, України-Батьківщини і загалом, виховання на засадах козацької педагогіки має три аспекти, що передбачають формування високих моральних якостей, фізичний розвиток та культурологічне виховання дітей і молоді.

У період моральної кризи, дегероїзації і деморалізації значної частини нашого суспільства козацько-лицарські традиції, козацька сімейна, шкільна і соціальна педагогіка (як невід'ємна складова української педагогіки), високо тримають стяг вершинних національних і загальнолюдських цінностей, здобутків елітних прошарків рідного народу, лицарської духовності.

***

1. Методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва (Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1995, №11, червень)

Початок національного виховання в суверенній Україні активізував процес цілеспрямованого і систематичного виховання підростаючого покоління на історико-культурних та господарських традиціях рідного народу. Надаючи великого значення цьому питанню, Президент України Л.Кучма 4 січня 1995 року видав Указ «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва», де передбачається цілий комплекс заходів, в яких задіяні міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Автономної Республіки Крим, виконкоми обласних, міських та районних Рад народних депутатів.

Для педагогічних колективів закладів освіти України цей Указ Президента України є настановою і програмою оновлення змісту виховної роботи з учнівською та студентською молоддю в процесі викладання основ наук та в позакласній виховній роботі. Кожен викладач, учитель, класний керівник, вихователь, керівник гуртка, клубу чи секції, тренер має внести до своїх планів навчальної та виховної роботи відповідні зміни та доповнення. Перш за все, це стосується викладачів, вчителів історії України, географії України, етнографії і фольклору, української літератури, музики, образотворчого мистецтва, фізичного виховання, допризовної підготовки, а також класних керівників, керівників гуртків і клубів історико-краєзнавчого спрямування.

Первинність історико-культурних та господарських традицій народу, а водночас і українського козацтва, їх діалектична єдність із загальнолюдською культурою є вихідним принципом при визначенні змісту освіти і виховної діяльності навчально-виховного закладу. Заклади освіти України є провідним фактором прилучення молоді до національної культури і традицій.

Запорозьке козацтво - гордість української нації. Його ідейно-моральний потенціал - це ядро козацької духовності, яке є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь. Значна частина сучасної молоді має про нього поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно є не тільки військовим, а й соціальним, політичним, педагогічним, культурно-історичним, державним явищем. У своїй діяльності молодіжні козацькі осередки керуються національною ідеологією, філософією, світоглядом та іншими складовими духовності. У цій справі допоможуть фольклорні джерела, історичні документи, зокрема, козацькі літописи, наукові праці про героїку козаччини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, І.Крип'якевича, О.Апанович, художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепкого, поетів В.Симоненка, Л.Костенко, І.Драча, Д.Павличка та ін.

Фундаментальний напрямок роботи - дослідження кожним юним козаком, гуртами, загонами славної історії українського козацтва, від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи. Величезний виховний потенціал має вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань - С.Наливайка, І.Сірка, Т.Федоровича, І.Богуна, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Орлика, П.Полуботка, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін. У кожному регіоні України, в кожному освітньому закладі доцільно скласти конкретні програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства.

Викладачам, вчителям історії України слід пам'ятати, що відроджуючи козацькі традиції та звичаї важливо, щоб учні, студенти передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української козацької державності.

Викладачам та вчителям допризовної військової підготовки, фізичної культури, тренерам, керівникам туристсько-спортивних гуртків і секцій необхідно врахувати, що одним із основних напрямів втілення в життя козацької педагогіки є дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших предків. Сучасну молодь захоплює військова стратегія і тактика козаків, їхнє озброєння, майстерність у будівництві фортець, стаціонарних і рухомих (пересувних) військових таборів тощо. Доцільно, щоб вони практично вивчали й опановували козацькі військово-прикладні види спорту: стрільбу з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї, верхову їзду, різні види боротьби, плавання, подолання природних перешкод, кермування човном. При цьому, необхідно максимально дотримуватись вимог і правил техніки безпеки. Відродження традицій фізичного загартування козаків забезпечить зміцнення здоров'я молоді, значною мірою підірване наслідками Чорнобильської аварії на ЧАЕС, екологічною кризою.

Викладачам, вчителям біології і праці, керівникам гуртків і клубів натуралістичного спрямування, класним керівникам і батьківській громадськості на високий теоретичний і практичний рівень слід поставити пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі, обере гачів і примножувачів рукотворних скарбів рідного краю, його природних багатств. Учні сільських профтехучилищ, середніх і старших класів шкіл, випускники разом із батьками, родичами, односельчанами, краянами можуть прилучатися до організації ведення фермерських господарств, оволодіння господарською винахідливістю, кмітливістю, творчою ініціативою, підприємливістю, діловитістю козаків. Необхідно всіляко стимулювати самостійну, чесну трудову діяльність учнів та студентів у таких господарствах, створення ними госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, асоціацій, організацію молодіжно-козацьких господарств різного профілю. Не варто забувати, що козаки були чудовими городниками і садівниками, скотарями і пасічниками, займалися рибальством і мисливством, розводили свійських тварин.

Викладачі і вчителі української мови та літератури, музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, хореографії, керівники гуртків та клубів естетичного спрямування мають направляти свою діяльність на відродження козацьких мистецьких традицій, зокрема, потребують практичного відродження козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, а також ремесел і промислів – бондарства, гончарства, ковальства, лимарства, чинбарства, різб'ярства тощо. З цією метою доцільно організувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні, залучати до цієї роботи народних майстрів, спеціалістів.

Особливої уваги заслуговує вивчення і застосування на практиці козацьких знань народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих проявів українського національного духу.

Міністерство освіти України рекомендує всім педагогічним колективам закладів освіти України спланувати з урахуванням регіональних особливостей, традицій освітніх закладів, роботу на виконання Указу Президента України від 4.01.1995 року «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва» та обговорити це питання на науково-методичних радах, комісіях, засіданнях методичних об'єднань вчителів, учнівських та батьківських зборах.

У процесі роботи по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва науково-педагогічним колективам навчальних закладів, педколективам необхідно поєднати досягнення сучасної педагогічної науки та традицій українського козацтва.

Заступник міністра В.П.Андрущенко.

2. Українська козацька педагогіка. Концепція.

(Концепцію розробила творча група при Міністерстві освіти України у складі: науковців Ю.Д.Руденка, М.Г.Стельмаховича, Г.В.Біленької, О.Т.Губка, П.Р.Ігнатенка, В.Г.Кузя, М.І.Кравчука, Є.І.Сявавко, Д.Т.Федоренка, педагогів-практиків, методистів Л.К.Білецької, О.В.Вронської, В.М.Гамажана, В.І.Каюкова, О.В.Ковальчука, Д.М.Погребенник).

Козацтво як культурно-історичний феномен.

Національна ідея є провідною, об'єднуючою в історичному бутті кожного народу, нації (етносу). Українська національна ідея проходить через всю педагогічну спадщину минулих епох. Вона надихала цілі покоління освітніх діячів, педагогів на вірне служіння рідному народу. Дослідження витоків, становлення і розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки є першорядною проблемою, від розв'язання якої залежить вихід незалежної Української держави на сучасний рівень світових стандартів у галузі освіти і виховання.

Творчий підхід до історико-педагогічної спадщини нашого народу дозволяє стверджувати, що чільне місце в ній належить могутньому освітньо-виховному потенціалу, який найдоцільніше назвати українською козацькою педагогікою. Щоб розкрити її основні ознаки, необхідно насамперед з'ясувати, що таке українське козацтво як культурно-історичний феномен.

Козацький рух України був однією з найяскравіших сторінок літопису боротьби народу за політичну і державну незалежність. У тому, що ми, українці, сьогодні є народом, нацією, провідна роль належала козацтву, яке із століття в століття було єдиним і могутнім форпостом, що пильно стояв на сторожі свободи, гідності і честі

України як незалежної держави. Недарма іноземці часто називали Україну «Козацькою республікою», «країною козаків», а українців – «козацькою нацією».

Вільнолюбне українське козацтво виникло на славній Запорозькій Січі, на легендарному острові Хортиця, за порогами Дніпра – Славути. У національній свідомості українців поняття Запорозької Січі зливається в єдиний духовний комплекс, подвижництво минулих поколінь. Запорозьке козацтво – гордість української нації, найвищий її зліт у своєму віковичному розвитку. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро козацької духовності, яка є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь.

Про українське козацтво значна частина сучасної молоді має поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно було не тільки військовим, а й соціальним, політичним, державним, педагогічним, культурно-історичним явищем. Багатогранною була діяльність козаків як звитяжних воїнів, захисників сплюндрованих прав народу, вільнолюбивих громадян, політичних і державних діячів, як дбайливих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців високого мистецтва, турботливих членів сім'ї, мудрих вихователів дітей. Багато козацьких діячів стали провідними політичними і державними постатями в історії рідного народу.

Сила, велич і могутність козацтва були настільки впливовими, що борючись у ті часи проти феодального закріпачення, гніту особистості, які приносили із собою різні загарбники, кожен українець прагнув стати козаком. Весь народ покочувався, що свідчило про новий, вищий рівень його духовності. І лише агресивні підступи чужоземців час від часу гальмували, переривали, руйнували цей прогресивний історичний процес, який свідчив про соборність українського народу, його згуртованість у боротьбі з ворогами.

Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою, вершиною української національної культури. Її освітньо-виховний, емоційно-естетичний потенціал ліг в основу не лише козацької, а й усієї української національної системи виховання. Козацтво було, в кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високomorальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого, вільного і незалежного життя.

Творче відродження культурно-освітніх і виховних козацьких традицій – одна з необхідних і найважливіших граней зміцнення незалежності України.

Сутність і особливість козацької педагогіки.

Багатівіковий визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку. Вона найтісніше пов'язана з матеріальною і духовною сферами, творцями яких було українське козацтво.

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Створена козаками педагогіка ввібрала в себе ідейно-моральний, емоційно-естетичний, психолого-педагогічний зміст богатирської епохи в житті наших пращурів, періоду славнозвісної Київської Русі.

Зміст, ідейно-моральний і емоційно-естетичний потенціал козацької виховної мудрості втілюють у собі національну психологію, характер, світогляд, правосвідомість, мораль та інші компоненти національної свідомості, духовності народу.

Провідні ідеї козацького руху (свобода і незалежність України, непорушність прав людини і народу, суверенність особистості, народовладдя та ін.) були найважливішими в національній системі освіти і виховання. Педагогічна мудрість козаків сприяла зміцненню української системи виховання, яка в той час досягла апогею свого розвитку. Виникали перші українські академії (Острозька – в 1576 р., Києво-Могилянська – в 1615 р.), що стали визначними центрами розвитку вищої освіти, науки і культури України, усіх східнослов'янських земель. Чимало козацьких лідерів (гетьманів, полковників, сотників, кошових отаманів та ін.) мали вищу освіту, вивчали українську народну і світову філософію, логіку, психологію, історію, риторіку, поетику, оволодівали латинською, грецькою, старовірською, польською, німецькою та іншими мовами.

Під могутнім захистом козацьких збройних сил в Україні існували різні типи навчальних закладів. Поряд з академіями, братськими, дяківськими, церковними, монастирськими школами, колегіумами, народними професійними школами мистецтв і ремесел (кобзарства, гончарства, бортництва та ін.) працювали й козацькі, січові школи на території Січі, земель Війська Запорозького, на Гетьманщині. Основу вітчизняної системи виховання складали козацькі виховні ідеї, які були відомі далеко за межами України.

У цих навчально-виховних закладах панував волелюбний дух козацтва. Чільне місце відводилося ідеям і засобам народної педагогіки, українознавства. Всі вихованці разом із батьками, педагогами брали активну участь у впровадженні в життя народних традицій, звичаїв і обрядів.

Як окремих напрям розвивалося фольклорне виховання, серцевиною якого були пісні, думи, легенди, перекази, балади, прислів'я, приказки про козаків, їхню героїчну боротьбу проти чужоземних загарбників – татар, турків, польської шляхти і російського самодержавства. Великий виховний вплив на дітей мали різноманітні види народного мистецтва (декоративно-вжиткове, музичне, танцювальне, вишивання тощо), що були пройняті вільнолюбним козацьким духом пізнавально-виховним потенціалом національної символіки. У навчально-виховних закладах України того часу, як і сусідньої Білорусії, зароджувалася і утверджувалася вперше в світі класно-урочна система навчання, яка за своєю якістю випереджала системи навчання багатьох країн.

Українська козацька система виховання – глибоко самобутнє явище, аналогів якій не було в усьому світі. Вона мала кілька ступенів. Передусім – дошкільне родинне виховання, яке утверджувало високий статус батьківської і материнської народної козацької педагогіки. Вже в цей період специфічною була роль батька: він цілеспрямовано займався загартуванням своїх дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував їх до подолання життєвих труднощів, до захисту рідної землі, вільного життя.

Другий ступінь козацького виховання найдоцільніше назвати родинно-шкільним. У козацьких, братських та інших типах шкіл найвищий статус мали родинні національні духовні і матеріальні цінності, які переростали в загальнонаціональні (заповіді волелюбних батьків і дідів, традиції, звичаї і обряди тощо) і включали в себе релігійно-моральні цінності. Потім молодь, яка прагнула знань, училася у вітчизняних колегіумах і академіях, у відомих університетах Європи, отримувала підвищену і вищу освіту. Такі молоді люди, освічені і виховані на європейському рівні, часто очолювали, як правило, національно-визвольний рух, брали активну участь у розбудові освіти, науки і культури України та інших, зокрема, слов'янських держав. У січових і козацьких школах, школах джур, а також по закінченні вищих навчальних закладів юнацтво одержувало систематичне фізичне, психофізичне, моральне, естетичне і трудове загартування, національно-патріотичну підготовку, спортивно-військовий вишкіл.

Характерною особливістю козацького родинного виховання був його високий рівень, який забезпечував ідеї та засоби козацької духовності, народної педагогіки,

багатющі національні традиції, звичаї та обряди, здобутки християнської моралі. У козацьких сім'ях панував культ Батька і Матері, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу.

Козацька педагогіка дає самобутнє трактування статусу і ролі насамперед батька в навчанні і вихованні дітей. Батько – це захисник сім'ї, роду, творець історії, державності. У козацькому фольклорі, педагогіці він символізує для дитини високий і незаперечний взірець стійкості, мужності і відваги, непорушний авторитет у ставленні до родини, громадських справ, потреб народу.

В часи національно-визвольних змагань слово і позиція батька – це поклик століть, голос совісті предків, від яких естафета вільного життя передається його синам і онукам. Козацька сімейна педагогіка так виховує дітей, що вони в словах, справах і вчинках батька відчують і сприймають як святу «золоту нитку історії», переривати яку – найтяжчий злочин, гріх. Численні засоби козацької педагогіки, що відображають історичні факти і згустки духовності народу, настільки розвивають ідеальну сферу особистості (відчуття, сприймання, уяву, інтуїцію, підсвідомість та інші резерви пізнавального апарату людини), що вона завжди відчуває, бачить перед собою образ Батька як символ предків, як символ свого життя і совісті. Така специфічна особливість духовного життя козаків зафіксована в історичних фактах, народній мудрості, художній літературі.

Батько формував у сина твердість, витривалість, уміння долати будь-які життєві труднощі, незламність, цілеспрямовано загартовував його тіло, виховував мужній характер, лицарські якості.

Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки, духовними традиціями. Керуючись лицарськими чеснотами, чоловік, як правило, робив поступки дружині в розв'язанні багатьох сімейно-побутових питань, створював їй психологічний комфорт. Це благотворно впливало на виховання дітей, хлопчиків і дівчаток. Усвідомлення матір'ю необхідності захисту України від чужоземних загарбників, виживання в тяжких, нерідко екстремальних умовах (під час визвольної війни, повстання, проживання в прикордонній смузі та ін.) обумовлювало те, що вона виробляла у своїх синів мужність, твердість і рішучість, інші вольові якості характеру. Виховуючи на козацькому фольклорі, вона не лише співала відомі пісні про козаків, їхні бойові походи, а й творила нові, якими переливала в душі дітей глибину своїх почуттів, мук і страждань, віру і надію на щасливе життя.

Січові школи реалізували право особистості на навчання, задовольняли як культурні, духовні, так і військово-оборонні потреби козацтва. Тут вихованці оволодівали читанням, письмом, хоромим співом та музикою. Їх привчали до національного способу життя і поведінки, оборонно-військової справи.

По закінченні січової школи найздібніші хлопці вступали, як правило, до Києво-Могилянської академії. Частина випускників працювала церковнослужителями і вчителями в козацьких школах. Ще інші залишалися у своїх куренях, продовжували вдосконалювати бойове мистецтво. З них виростали загартовані й мужні воїни.

Козацькі школи діяли у полкових ті сотенних містах і містечках України. Вони мали загальноосвітній характер. Юні козачата оволодівали знаннями про отчий край, героїчну минувшину, події політичного і державного життя України. Тут здійснювалися розумове, моральне, естетичне, військово-спортивне та інші види виховання. Учні успішно опановували різними галузями народних знань – медициною, астрономією, метеорологією та ін.

Відомий історик О.М.Апанович твердить, що після козацької Ради 1736 року і до кінця існування Запорозької Січі «в межах Вольностей Війська Запорозького нараховувалося 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити... у 53 поселеннях та урочищах». Характерно, що при «кожному з цих поселень існували козацькі школи». Історик І.Ф.Павловський у праці «Походження школи в старій Малоросії і причини їх знищення» зазначав, що в 1740-1746 роках у семи полках Лівобережної України, де було 35 міст і містечок, 998 сіл і слобод, діяло 886 шкіл. Знаменний історичний факт:

на землях Вольностей Війська Запорозького церкви, школи і шпиталі існували майже в кожному населеному пункті і виникали одночасно з їхнім заснуванням. Це свідчить про високий освітній і культурний рівень козацтва.

Факти свідчать про активну підтримку з боку Української держави, її управлінських структур, козацької старшини, діяльності козацьких шкіл, і про їхній високий статус у тогочасному суспільстві. Так, у ХУІІ столітті Лубенський полковник І.Кулябка розробив проект розвитку козацьких шкіл України. Цей проект був схвалений гетьманом і рекомендований іншим полковникам, щоб такому «прикладу слідували і чекали за це підвищення від вищого уряду... похвали і нагород».

Козацькій педагогіці було притаманне родинно-шкільне виховання як вияв глибокої єдності впливу на особистість найважливіших соціально-педагогічних факторів – сім'ї і школи при збереженні пріоритетності у вихованні батьків, родинного оточення. Це, у свою чергу, сприяло зміцненню сім'ї, підвищенню відповідальності батьків перед громадою, державою за виховання своїх дітей і авторитету серед учнів, представників громадськості і державних органів.

Козацькою педагогікою послуговувалися не лише в родинному вихованні і навчально-виховних закладах. Її принципи, ідеї впливали на формування громадської думки, характеру всього народу. В цьому зв'язку можна говорити про соціальну козацьку педагогіку: формування особистості здійснювалося під впливом багатьох соціальних факторів (культурних, економічних, етнографічних, моральних, естетичних тощо). У козацькі часи нашому народові був притаманний високий рівень моральності, духовності, народних знань, національних традицій і звичаїв. Це дає підстави стверджувати, що культурність, вихованість і значною мірою освіченість були невід'ємними складниками національного способу життя. Адже до критеріїв культурності і моральності, вихованості й освіченості належить не лише наявність навчально-виховних закладів, а й високий рівень народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології, кулінарії тощо), народної естетики, мистецтва, моралі.

Різноманітні знання, в тому числі й педагогічні, поширювали також мандрівні дяки – вчителі, філософи, артисти, кобзарі, лірники, майстри козацьких видів єдиноборств та забав.

Виховні функції козацької педагогіки реалізувалися в процесі формування чисельних козацьких об'єднань – побратимств, братств, товариств, гуртів та інших громад. Такі об'єднання відображали і захищали потреби, інтереси, права як окремої особистості, так і групи людей, усього народу. Багатообіцяючими для сучасної теорії і практики виховання є пізнання «секретів» формування вірності і відданості, аж до самозабуття і самопожертви козаків, що браталися між собою. Ризикуючи власним життям, козаки часто визволяли своїх рідних, побратимів, друзів із турецько-татарської неволі, ішли один за одного на муки, торттури. В іноземців викликали подив незламна дружба козаків, нехтування ними небезпекою, готовність здобути волю іншим людям за рахунок власного життя. Пізнання сучасними педагогами психологічних, моральних, світоглядних механізмів героїчних вчинків козаків допоможе творчо відроджувати лицарську педагогіку.

Козацька педагогіка була найтісніше зв'язана з гуманістичними традиціями, ідеями самоврядування і виборності, будівництва самостійної Української держави. Тільки країна з великим історичним досвідом розвитку освіти і виховання, захисту прав і свобод особистості, всього народу могла породити таке незвичайне явище, як Конституція Пилипа Орлика (1710 рік). Вона – унікальний феномен європейської і світової політичної, державної і правозахисної думки.

У центрі козацької педагогіки – ідеал вільної і незламної в своїх прагненнях до свободи людини, яка на вітчизняних традиціях громадського, політичного життя розвиває рідну культуру й економіку, будує незалежну державу. Козацька виховна мудрість плекає обумовлений конкретно-історичними обставинами тип українця, який свято береже традиційні родинні і загальнонаціональні цінності. У багатогранній

народній творчості опоетизовано ідеал козака-хлібороба, власника землі, її дбайливого господаря. У часи чужоземної загрози народ творив ідеал козака-воїна, витязя нескореного духу, честі і звитяги: легендарного козака Мамаю, портрети якого в ті часи були чи не в кожній українській хаті, першого прославленого керівника запорожців Дмитра Вишневецького (Байду), оспіваного в піснях Морозенка та інших. Беручи з них приклад, юнаки виростили стійкими патріотами, подвижниками. Велике виховне значення має матеріал про історичні постаті козаків, їхнє життя і боротьбу за свободу народу, незалежність України, а також про цілі козацькі династії, роди – Дорошенків, Наливайків, Тупталів та ін.

Ідеї і засоби козацької педагогіки найтісніше пов'язані з системами освіти і виховання європейських народів.

Формування в молоді козацької духовності.

Козацтво утверджувало новий, вдосконалений суспільний устрій, який поглиблював ім. збагачував традиційний спосіб життя українського народу. Керуючись віковичною народною мудрістю, козаки розуміли, що чисті і незамулені національні джерела знань – це могутня і непоборна сила в боротьбі за права і вольності. Ідея волі була найулюбленішою і найпоширенішою серед них. Відстоювання своєї волі, свободи народу потребували знань як найважливішого засобу вистояти в нерівній боротьбі. Г.Боплан так характеризував козаків: «Вони кмітливі і проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя».

Під захистом козацьких збройних сил виникали численні національні організації, громади та інші осередки, зокрема братства, які в процесі захисту самобутнього інтелектуального життя України перетворювалися в освітньо-духовні форпости, центри розвитку науки і культури.

Бурхливо розвивалася багатогранна народна творчість. Відкривалися друкарні, які започаткували могутню традицію книгодрукування рідною мовою. Козацька доба в розвитку національної системи виховання дала світові блискучу плеяду вчених, культурних діячів, педагогів, авторів перших вітчизняних підручників: С.Оріховського, І.Гізеля (Кисіль), Герасима і Мелетія Смотрицьких, Ф.Прокоповича, Л.Зизанія, С.Яворського, Г.Сковороду та ін.

Козацька духовність розвивалася на основі багатогранних національних традицій, християнської віри, яку козаки шанували і використовували її об'єднуючі й миротворчі засади в інтересах самостійності, соборності України. Бог у їхній свідомості оберігав незалежну Україну, надавав їм духовних сил у боротьбі з численними ворогами. Як і весь український народ, козацтво збагачувало християнську мораль своїми глибоко гуманними традиціями, звичаями і обрядами, що мали високий статус писаних і неписаних законів. Об'єднані національно-визвольними ідеями, високими народними цілями та ідеалами, вони постійно зміцнювали козацькі ряди. Козацькі об'єднання вражали багатьох іноземців згуртованістю, здруженістю, одностайною волею до перемоги, бойовою звитягою, а в разі необхідності задля свободи України і життя своїх побратимів - жертвністю.

Будучи найтипівішими представниками українського народу, козаки виробили власну духовність, яка стала гордістю національного менталітету, його найвищою вершиною. Такими компонентами духовності є козацька ідеологія, козацька філософія, козацька мораль і етика, козацький світогляд, козацький характер та ін.

Оволодіваючи козацькою духовністю, підростаючі покоління української молоді заперечували рабську психологію, втрату людиною самостійності й гідності, слабодухість, пасивність, невіру в свої сили, політичне прислужництво. В духовному житті молоді козацька педагогіка відводила особливу роль лицарській честі і лицарській звитязі - своєрідним кодексам якостей високо благородної особистості.

Кожен молодий козак прагнув розвивати в собі ці шляхетні якості, які понині не втрачають значного виховного потенціалу.

Неписані закони кодексу лицарської честі передбачали:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини - України;
- готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей;
- шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі;
- непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, працьовитість і скромність тощо);
- відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів;
- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму;
- уміння скрізь і всюди поступати благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти.

Крім того, із століття в століття козацька педагогіка формувала в молоді й такі героїчні якості, що склали кодекс лицарської звитяги:

- готовність боротися до загиби за волю, віру, честь і славу України;
- нехтувати небезпекою, коли справа торкається життя друзів, побратимів, Матері-України;
- ненависть до ворогів, прагнення звільнити рідний край від чужих зайд-завойовників;
- героїзм, подвижництво у праці і в бою тощо.

Водночас козаки були глибоко милосердними. Вони чуйно ставилися до інших людей, ділили з ними радість і горе.

Виховання фізичної і психофізичної культури.

Козацьке загартування тіла і духу своїми коренями сягає часів праукраїнської історії. Цілісна система козацького тіло виховання викристалізувалася і досягла найвищого ступеня розвитку саме в запорозьких козаків.

Свій етногенез козаки вели від предків, яких представники зарубіжної історіографії називали по-різному (анти, скіфи, руси та ін.). Як писав історик Прокопій Кесарійський про антив, «усі ці люди високі на зріст і надзвичайно сильні». Ведучи свій родовід від пращурів-богатирів, козаки прагнули розвинути в собі богатырську силу і дух, у чому домагалися вражаючих успіхів.

Козаки та їх предки проявляли міцний фізичний гарт, високу техніку самооборони в таких ризикованих, сповнених відвагою і мужністю видах діяльності, як лови. Вони сміливо йшли із списом чи рогатиною на ведмедя, ставали на «прю» в лісових пушах з буй-турами, приборкували диких коней тощо.

В умовах незгасаючих воєн, збереження власного етносу, виживання в надзвичайно складних життєвих обставинах, у змаганнях із стихійними силами природи гартувалися дух і тіло козаків. Суворий час вимагав і суворої, нерідко залізної дисципліни в процесі бойової підготовки молоді, формування в неї готовності захищати рідну землю. Відтак складалася спеціальна система фізичного і психофізичного загартування підлітків та юнаків, що поступово набирали рельєфних і чітких форм.

Ще в епоху Київської Русі дітей з семи років навчали стрільбі з лука, володіння списом і арканом, їзді верхи, а з 12 років – справжнім «військовим хитрощам», тобто мистецтву бою.

Традиції фізичного та психофізичного загартування підростаючих поколінь продовжувалися в козацьку епоху. Загартовуючи себе і готуючи свій організм до складних випробувань долі, козаки влітку спали проти зоряного неба, уявою і думкою ширяли в невідомі світи, прагнули проникнути в таємниці Космосу. Вони ґрунтовно знали народну медицину, її рецепти, які забезпечували міцне здоров'я, повноцінне довголіття. Г.Боплан писав: «маючи міцне здоров'я, козаки майже не знають хвороб».

Відомо, що в січових і козацьких школах перехід з одного класу в інший, від букваря до часослова, потім – до псалтиря і т. д. супроводжувався народними дитячими забавами, іграми, різноманітними фізичними вправами. Дослідник С.Сірополко пише, що в цих школах хлопчиків учили «Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниці гострозоро стріляти й списом добре колотися». Важливе місце відводилося також формуванню в учнів умінь плавати, веслувати, керувати човном, переховуватися від ворога під водою (за допомогою очеретини) та ін. Все це підносило дух учнів, наснажувало їх оптимізмом, вірою у свої сили, можливості.

Як і бувале козацтво, молодь на свята народного календаря, у процесі народних ігор змагалися на силу, спритність і прудкість, винахідливість, точність попадання в ціль тощо. Традиційними були змагання на конях (скачки, перегони та ін.). Козаки любили своїх витривалих і прудконогих коней, це закріплено у теплих зверненнях до своїх чотириногих друзів («брате мій», «товаришу мій»), у прислів'ях («козак без коня – не козак» тощо).

Козацька молодь систематично розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло й душу в іграх, танках, хороводах, різних видах змагань і боротьби. Підлітки і юнаки охоче брали приклад з дорослих, які відчували психологічний комфорт завдяки тому, що однаковою мірою турбувалися про свій інтелектуальний, моральний, духовний і фізичний розвиток. Це створювало в них настрій внутрішнього задоволення, хорошого самопочуття, сприяло єдності слова і діла, думки і вчинку, гармонії душі й тіла.

Існувала ціла система відбору і вишколу молодих людей для козацької служби. Досвідчені козаки, козацька старшина уважно і прискіпливо, з відповідальністю перевіряли загартованість і витривалість новобранців на спеку й холод, дощ і сніг, брак одягу, їжі тощо. Для тих, хто хотів бути козаком, ставилися вимоги – бути сильною, вольовою, вільною і мужньою людиною, володіти українською мовою, присягнути на вірність Україні, сповідати християнську віру. Є наукові відомості, що новобранців-козаків піддавали певним випробуванням.

Козаки створили спеціальні фізичні і психофізичні вправи, що становили цілу систему, спрямовану на самопізнання і саморозвиток, своє тілесне, психофізичне і моральне вдосконалення.

Всебічно фізично розвинені, козаки блискуче володіли в бою не лише різними видами зброї (рушницею, мушкетом, шаблею, списом, арканом та ін.), а й своїм тілом. Так, вінницький полковник Іван Богун заслужено вважався кращим фехтувальником Європи: він по-лицарськи бився двома шаблями в руках, перемагаючи в боях одразу кількох нападників.

У багатьох країнах Європи й Азії славилася високе мистецтво козаків вести наступальні й оборонні бої, створювати неприступні для ворога табори, споруди з дерева і землі, каміння, рити шанці та ін. Козаки мистецьки володіли всіма видами зброї, вогнепальної і холодної. Іноземці свідчили, що під час тренувань із стрільби козаки «кулею гасять свічку». На території Хортиці, Запорозьких Січей (їх було 8), у козацьких таборах та інших місцях постійно діяли справжні козацькі школи по навчанню молодих бійців, селян з метою захистити себе, рідну землю від чужоземних загарбників.

Велике пізнавальне й виховне значення, зокрема для сучасної молоді, має опанування нею мистецтвом єдиноборств, яких було кілька систем. Найвідоміша

лягла в основу козацького танцю гопак. У запальному і пристрасному, завихреному і відчайдушному із складними фізичними, навіть карколомними прийомами в гопаку і сьогодні помітна першооснова – бойовитість духу, віра у власні сили, порив до життя, напруження своїх духовних і фізичних сил, наступальність і оборонний характер дій та торжество перемоги. Психофізичний та історико-етнографічний «розріз», аналіз гопака переконує в тому, що всі збережені на сьогодні його елементи – складні акробатичні вправи, багато ударів ногами і руками – були складовими самозахисту наших предків у боротьбі з ворогами.

У сучасному вигляді гопак втілює в собі численні специфічні прийоми, наприклад, «повзунці», «голубці», «тинки», «пістоль», «розніжка», «шулик» тощо, реалізація яких вимагає гнучкості всіх частин тіла, блискавичної реакції.

Цілі покоління нашого народу оволоділи й іншою системою козацької боротьби – гой док. Вона була призначена в основному для розвідників – пластунів. За цією системою боєць «приклеювався» до суперника», повторював всі його рухи, а в разі помилки (через розгубленість, необачність, страх, відчай тощо) нападав на нього, брав у полон чи знешкоджував. Цікаво, що арсенал прийомів цього виду єдиноборств дозволяв козакові битися вночі з кількома своїми противниками.

Ще дуже мало ми знаємо про козацьку систему боротьби «спас». Вона мала не атакуючий, а суто оборонний характер. Для неї характерне філігранне, скрупульозне відпрацювання блокування дій супротивника.

Козаки боролися також навкулачки, «на ременях», «навхрест», «на палицях» тощо. Оволодіння технікою цих видів боротьби і моральними принципами під час тренувань і змагань було злито в одне ціле, що забезпечувало комплексний вплив на особистість.

Значний виховний, пізнавальний потенціал мав цілий пласт культури наших предків, який дістав назву козацьке характерництво. Боротьба характерників із ворогом вважалася вершиною козацьких бойових мистецтв (вона ще відома під назвою «володар ночі»). У народній пам'яті цей вид боротьби овіяний нев'янучою славою, ореолом легендарності. Деякі козаки настільки розвивали свої внутрішні сили, можливості, досягали незвичайних успіхів у розвитку своїх здібностей, що багато сучасників були переконані в тому, що в них «вселялися» якісь надприродні сили. Таку свою силу й енергію козаки застосували в разі потреби у боротьбі з ворогами. Вони володіли уміннями, які в наш час демонструють, наприклад, екстрасенси. Були чаклуни, які, знайшовши певні прийоми розвитку своєї ідеальної сфери впливу на психіку ворога, «задаровували», «заворожували» його, вивідували в нього військові таємниці тощо.

Характерники вміли залякати ворога, навіювали йому інформацію про свою силу і непереможність, про те, що їх не бере ні куля, ні шабля, ні вогонь, ні вода. Вороги нерідко вірили, що козаки могли брати голими руками розпечені ядра, обминати кулі тощо. Такі козаки могли проникати непоміченими у ворожій табір, наробити там лиха і живісінькими та неушкодженими повернутися до своїх.

Появилась також інформація про те, що козаки спеціальними вправами досягали неймовірного ефекту, коли «тіло грає» (в такому разі больові удари супротивника не відчувалися). Такі козаки миттєво концентрували внутрішню енергію в ту частину свого тіла, куди спрямовувався удар нападника. Подібні явища притаманні і східним системам боротьби, наприклад, мистецтву тибетських ченців катеда і «школи залізної сорочки» в кунг-фу та карате. Ці дивовижні факти визнає сучасна наука, хоч переконливе їхнє пояснення і обґрунтування належить майбутньому.

Постійно займаючись самовдосконаленням, козаки, зокрема, оволодівали специфічними дихальними вправами, доводячи, подібно до йогів, справді невичерпні можливості людського організму. Академік Д.І.Яворницький писав, що серед козаків були справжні велети тілом і духом і що «серед інших богатирів жив Васюринський козарлюга», який «тільки дихне, як від того подиху людина падала з ніг, а коли

руйнували Січ, то там був такий силач, що одним подихом міг убити людину». Таке явище дослідники підтверджують у китайських циган, японських кіко, секрет сили яких у «роботі з внутрішньою енергією через дихальні вправи».

Підкреслимо, що всі види козацької боротьби у процесі тренувань, оволодіння майстерністю єдиноборств ґрунтувалися на правилах і принципах народної моралі, етики. Порушення їх вважалося неприпустимим і мало тяжкі наслідки для тих, хто нехтував козацькими законами життя, їхніми традиціями і звичаями.

Тілесне і психофізичне загартування козаків було складовою частиною комплексної і цілісної системи ідейно-морального, емоційно-естетичного і військово-спортивного виховання. Чимало компонентів цієї системи на сьогодні забуто, невідомо. Вчених народознавчих і людинознавчих наук, практиків-ентузіастів чекає важливе завдання – за кодом, закладеним у відомих нам козацьких комплексах вправ, тренувань, змагань, видах боротьби, відтворити всю козацьку гімнастику, динаміку форм, структуру рухів, а також інші невідомі сьогодні компоненти цілісної системи вдосконалення і самовдосконалення.

Висока ефективність дії козацької педагогіки, втілення нею найвищих досягнень національної педагогічної спадщини забезпечує глибоку і всебічну етнізацію підростаючого покоління. Пізнавально-виховний потенціал козацької педагогіки сприяє створенню таких соціальних ситуацій, умов, які найбільше відповідають сутності генофонду української нації.

Шляхи впровадження козацької педагогіки.

Сьогодні в багатьох регіонах України почалося активне відродження козацьких виховних традицій. Знаменно, що водночас із цим, у 1991 році, з'явилася ідея створення всеукраїнських дитячих і юнацьких організацій, які б розгортали свою діяльність на багатогранних козацьких традиціях. Вони (гурти, загони та інші об'єднання) вже діють у ряді шкіл, і це відрадне явище розгортається вшир і вглиб. У своїй діяльності молодіжні козацькі осередки керуються національною ідеологією, філософією, світоглядом та іншими складовими духовності.

Одним з найперших кроків у справі реалізації ідей і засобів козацької педагогіки має бути поширення знань серед учнів про козацький національно-визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками. У цій справі допоможуть фольклорні джерела, історичні документи, зокрема козацькі літописи, наукові праці про героїку козаччини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, І.Крип'якевича, О.Апанович, художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепкого, поетів В.Симоненка, Л.Костенко, І.Драча, Д.Павличка та ін.

Фундаментальний напрямок роботи – дослідження кожним юним козаком, гуртами, загонами славної Істрії українського козацтва – від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи. Величезний виховний потенціал має вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань – С.Наливайка, І.Сірка, Т.Федорович, І.Богун, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін. У кожному регіоні України, в кожній школі доцільно скласти свої конкретні програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства.

Як свідчить перший досвід, учні залюбки вивчають історію Запорозької Січі. Значний інтерес викликають відомості про те, що в межах сучасних запорізької, Дніпропетровської і Херсонської областей було вісім Січей, що відносяться до ХУІ-ХУІІ ст. На сьогодні збереглися місця розташування Запорозької, Кам'янської і Олешківської Січей, а інші п'ять (Базавлуцька, Микитинська, Покровська, Томаківська і Чортомлицька) опинилися в роки тоталітаризму на дні Каховського моря.

Відроджуючи козацькі традиції і звичаї, важливо, щоб учні передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, на диво демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української козацької державності.

У процесі такої роботи в підлітків і юнаків формується національна свідомість і самосвідомість, вони оволодівають поняттями українознавства, народознавства, людинознавства, козакознавства, козацькими науками і мистецтвом, характерництвом, козацькою психологією тощо. Зміст цих понять, що відображає забуті материки національної духовності, сприяє тому, що в кожного учня глибшає душа, ширшає виднокіл, відступає далі обрій незвіданого, підвищується морально-етичний рівень, формується палкий патріотизм, світогляд громадянина незалежної України.

Один із головних напрямів втілення в життя козацької педагогіки – дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших предків. Сучасних учнів захоплює військова стратегія і тактика козаків. Їхнє озброєння, майстерність у будівництві фортець, стаціонарних і рухомих (пересувних) військових таборів тощо. Доцільно, щоб вони практично вивчали й опановували козацькими військово-патріотичними видами спорту: верховою їздою, стрільбою з лука, володінням списом, шаблею та іншими видами козацької зброї, плаванням, подоланням природних перешкод, кермуванням човном, різними видами боротьби. При цьому, звичайно, необхідно максимально дотримуватися вимог і норм безпеки. Відродження традицій фізичного загартування козаків забезпечить зміцнення здоров'я дітей, значною мірою підірване трагічними наслідками чорнобильської катастрофи, екологічною кризою.

На високий теоретичний і практичний рівень треба поставити пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі, зберігачів і примножувачів рукотворних скарбів рідного краю, його природних багатств. Учні середніх і старших класів, випускники шкіл разом із батьками, родичами, односельцями, краянами можуть прилучатися до організації і ведення фермерських господарств. Оволодіння господарською винахідливістю, кмітливістю, творчою ініціативою, підприємливістю, діловитістю козаків. Необхідно всіляко стимулювати самостійну, чесну трудову діяльність учнів у таких господарствах, створення ними госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, кооперативів, асоціацій, організацію взірцевих молодіжно-козацьких господарств різного профілю. Не варто забувати, що козаки були чудовими городниками і садівниками, скотарями і пасічниками, займалися рибальством і мисливством, розводили породистих свійських тварин – овець, коней.

Потребують практичного відродження козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, іконопису, а також ремесел і промислів - бондарства, гончарства, ковальства, лимарства, чинбарства, стельмахування тощо. З цією метою доцільно організувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні, залучати на допомогу учням народних майстрів, спеціалістів. При цьому важливо, щоб кожен юний козак сам міг виготовити екіпіровку - козацький одяг, прапор, хоругви, іншу символіку та відзнаки (булаву, пернач, сувенірні шаблі).

На особливу увагу заслуговують вивчення і застосування на практиці козацьких знань - народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання ними сутності й особливостей козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих виявів українського національного духу.

Козацька педагогіка передбачає проведення індивідуальної, групової і масової культурно-просвітньої роботи, спрямованої на те, щоб кожен учень - член козацького осередку систематично займався самопізнанням і саморегулюванням, розвивав свої здібності й можливості на радість і користь собі, людям, Україні.

Поряд із відродженням таких організацій, як «Пласт», «Сокіл», «Січ» народжуються і міцніють дитячі та юнацькі об'єднання суто козацького характеру, зокрема «Джура». Педагоги-ентузіасти створили як зразки - орієнтири програму і статут цієї організації. В них викладені основні напрями і форми діяльності, організаційні засади, права й обов'язки її членів. Ті, хто прагне відродити дитячий рух на козацьких традиціях, можуть взяти ці матеріали за основу своєї діяльності.

Уже в ряді шкіл (Київські №№ 127, 191 імені П.Г.Тичини, 227, Кіровоградська №21, Адамівська Білгород-Дністровського району на Одещині та ін.) набуто першого досвіду роботи в цьому напрямі. Тут проводяться посвята учнів у козачата, фестивалі козацької пісні і танцю, змагання з козацьких видів спорту, ігри і забави, створюються підліткові та юнацькі гурти, загони, товариства.

Так, у згаданій 127-й школі діє ґрунтовна програма «Народознавство», що передбачає також впровадження в навчально-виховний процес школи та родини ідей і засобів козацької педагогіки. У школі оформлений кабінет народної педагогіки, матеріали якого відображають зміст, структуру і спрямованість козацьких виховних традицій і звичаїв. Із 1990 року в школі викладається інтегрований курс «Запорозьке козацтво», введений за рахунок годин шкільного компоненту.

Улюбленим осередком учнів став шкільний музей Києво-Могилянської академії. На його базі вивчається факультативний курс «Києво-Могилянська академія». Учні дізнаються, що волелюбна козацька духовність визначала ідейно-моральну спрямованість багатогранної діяльності цього першого прославленого вузу на території східних слов'ян. Працюють також «Кобзарська школа» та етнографічно-фольклорний ансамбль «Мальви».

Учні 21-ї школи м. Кіровограда об'єдналися в товариство, яке називається Старобалашівською паланкою. У класах діють гурти, братства юних козаків. Вони систематично вивчають багатогранне життя та діяльність лицарів духу. Тут уперше в Україні народився ритуал посвяти учнів у козачата. Цей ритуал в емоційному ключі проводиться в залі козацької слави. Юні козаки-дев'ятикласники ознайомлюються з курсом української етнопедагогіки, а випускники одинадцятого класу вивчають козацьку педагогіку. Традиційними стали вечори козацьких забав, веселі старту, зустрічі з козаками місцевої Бугогардівської паланки та ін. Школа стала місцем проведення першого на Кіровоградщині зльоту пошукових загонів, які включилися в експедицію «Козацькими шляхами».

Частішають міжнародні зустрічі юних козаків і членів дорослих козацьких організацій. Так, у березні 1992 року в Краснодарі відбувся міжнародний фестиваль козацької думи і пісні на якому були представники київського клубу «Родина» разом із президентом клубу В.Хитруком. Крім господарів і киян, у фестивалі взяли участь творчі колективи з Волгограда, Новосибірська, інших міст, а минулого року туди приїжджав хор хлопчиків із Вологди. Виявилось, що всі вони ведуть свій родовід із Запорозької Січі.

У багатьох країнах світу існують козацькі організації для дорослих і дітей, які прагнуть налагодити тісні творчі контакти з аналогічними об'єднаннями материкової України. Так, на початку 1992 року до Генеральної Канцелярії Українського Козацтва надійшов лист із Канади: «Українське Вільне Козацтво в діаспорі на чолі з кошовим Отаманом Генеральним Значковим Валентином Різником, почуваємося частиною складу козацтва в Україні. Ми є ці Українські Вільні Козаки, які чесно несли, несуть і будуть нести Прапор Українського Козацтва з 1917 року. Нашим завданням є налагодити контакти з козацтвом в Україні, обмінятися думками, спільно продовжувати працю, почату нашими предками, і донести славний козацький Прапор до Золотоверхого Києва». Дружні зв'язки з козацькими молодіжними організаціями України встановлюють товариство «Козак Байда» (Канада), інші об'єднання з багатьох країн.

Отже, потреба реалізації козацької педагогіки, організація дієздатних молодіжних козацьких об'єднань, виховання стійких і мужніх захисників незалежної

України викликана як внутрішніми, так і зовнішніми обставинами. Тому виникає потреба створити науково-методичний центр, який би розробляв навчальні плани, програми, методичні рекомендації з проблем реалізації козацької педагогіки як на уроках, так і в поза навчальний час, координував би зв'язки з козацькими об'єднаннями інших країн.

Творчо продовжуючи в сучасних умовах козацькі традиції і звичаї, молодь України виростатиме фізично здоровою, морально чистою і духовно багатою, відданою національним інтересам і загальнолюдським цінностям.

***

Народна мудрість говорить: якщо хочеш оставити про себе пам'ять на п'ятьдесят років – сажай сад, на сто – будуй будинок, на тисячу – виховуй сина. Народ, що бажає зберегти себе в історії, повинен піклуватися про виховання своїх синів.

В системі освіти виховання відіграє провідну роль, а навчання являється тільки засобом виховання, і на зміну людині розумній повинна прийти людина вихована і розумна.

Але сучасний стан виховання загрозливий. Цей стан взагалі погіршується, бо практично не зроблено спроби змінити в країні ситуацію з мораллю на кращу і школа залишається єдиним гарантом виховання дитини порядною людиною, патріотом України. Але ж оточення її в буденному житті не завжди співпадає з тим, чому вчать в школі.

Далекоглядні педагоги – керівники розуміють необхідність відновлення чіткої організації (системи) виховної роботи в школі, і, незважаючи на сьогоднішні політичні та економічні труднощі, школа переживає процес реформування. Триває інтенсивне переосмислення цінностей. Долаються консерватизм та стереотипи педагогічного мислення і ми бачимо, яке з'являється розмаїття цілей та завдань, елементів змісту та видів форм - неоднозначність прояву закономірностей виховного процесу в залежності від індивідуальних особливостей шкільного колективу.

У розвинених демократичних суспільствах вихованню громадських патріотичних якостей дітей приділяють велику увагу. У кожній державі своя національна система виховання. У нас своє - козацтво. Це спосіб життя вільної людини, яка зі зброєю в руках захищала Богом дані їй вільності і права.

Подивіться, як люблять янки свого ковбоя (пастуха). Він має залізні м'язи, лихо скаче на коні, стріляє з кольта без промаху, захищає слабих білих і бореться з аборигенами, тим самим знищує корінну націю Америки – індіанців.

А ми соромимось свого козака – високошляхетної та освіченої людини – лицаря, бійця, який виходив на бій з наймогутнішою армією Європи – турецькою і перемагав її, захищаючи свій народ, свою землю, не пригноблюючи ніяку іншу націю. До речі, у козацькій державі неписьменних не було!

Виконання заходів, що пропонують накази Міністерства освіти України, покликане дати учням додаткову сучасну козацько-лицарську освіту, забезпечити надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати їх на інтереси нащадків. Козацька педагогіка має забезпечити виховання мужніх і сильних духом громадян України.

У школі сучасності треба мати, розвивати й зміцнювати дитячу організацію в школі, вона – підмурівок колективної виховної роботи, бо наш педагогічний корабель накренило у бік індивідуалізації навчання та виховання. Цей крен призвів до того, що багато школярів відмовляються від шкільної «індивідуальності» на користь неформальних, а іноді й злочинних угруповань, та об'єднань. У багатьох з них панують міцний груповий тиск, жорстка система підлеглості, свавілля лідерів, але здебільшого підлітки не покидають їх, а, навпаки, цінують досить високо.

Відмовившись від виховання у колективі та через колектив, ми практично відмовилися від виховання взагалі. Відомо: не може бути успішним виховання громадянина-господаря своєї країни, якщо дитина, підліток не набуватиме у ці роки досвіду відповідальності за виконання певних функцій в організації життя класу, школи, громади.

Виховна система (козацька педагогіка) спирається на владу спільності: взаємодопомога, відчуття іншого, підкорення спільно обраним законам. Ніхто не має права образити іншого, бо дістане відсіч від усього дитячого гурту. Ніхто не може порушити закони життя класу, школи, - цього йому не дозволять. Стриманість, ввічливість, повага до старших, міра в одязі, відповідальність за виконання своїх обов'язків упевнено увійшли в життя Молодої Січі – братства козачат.

В сучасному суперечливому світі «виживуть» збережуть себе ті, хто зуміє відстояти у глобальному змаганні свою культуру, мову, фольклор – усе те, з чого складаються сутність та особливості національного характеру.

Саме з цих мотивів для педагогічних колективів національне виховання є обов'язковою складовою системою формування всебічно розвиненої особистості.

Різко відмовившись від комуністичної ідеології і деполітизував школи, ми самі собі завдали шкоди: ліквідували систему різноманітних політичних і патріотичних клубів та клубів за інтересами. Це привело до аполітичності, значної частини учнівської молоді, до проявів песимізму, скептицизму, байдужості і втрати патріотизму. Знищили систему політичного інформування учнів. Це сприяло формуванню політичного безкультур'я випускників. Ліквідували піонерські і комсомольські організації, але не створили ніяких інших дитячих і юнацьких громадських організацій для учнів. **А відомо, що формування майбутніх громадських діячів починається з їхньої участі в дитячих і юнацьких громадських організаціях.**

Глибока моральна криза в нашій країні є наслідком, зокрема, прогалин у навчально-виховному процесі - недооцінки ролі української національної школи (одна з форм – школа козацько-лицарського виховання), яка виступає важливим елементом збереження і розвитку етнічної спільності, її духовного ядра і постачає суспільству свідомих громадян, творчих особистостей, носіїв духовності.

***

IV. НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ ЗАКЛАДИ КОЗАЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ.

**„ Ми не лукавили з тобою.
Ми просто йшли. У нас нема
Зерна неправди за собою...”**

Т.Шевченко.

Своєрідність сучасного розвитку України характеризується відродженням коренів нашої національної минувшини: історії, державних традицій, духовності. Адже без кореня гине все живе.

Корінь людського зростання – у пам'яті, духовній культурі, національній гордості. Вони як сполучна ланка, яка не допустить, щоб молода людина відлучилася від своєї землі.

Дитинство – особливий період людського життя. Саме на цьому етапі людина визначає свої життєві орієнтири, розробляє життєву позицію і життєві плани.

Цієї відповідальної пори вона потребує підтримки й уваги суспільства, яке зобов'язане забезпечити молодим громадянам умови й можливості для повноти самореалізації здібностей кожного, досягнення своїх життєвих цілей. Підтримку й увагу дитина отримує в навчально-виховних закладах, які мають йти попереду політиків, керуючись принципами гуманізму, свободи, загальнолюдських цінностей.

Ми часто зустрічаємо людей наверх освічених, енциклопедично озброєних знаннями, а всередині в них пустеля, як говориться в Біблії, „гроші пофарбовані, поваплені” і тому в теперішній час, нам потрібні люди не тільки озброєні знаннями, а й духовно, психічно, фізично спроможні розвивати творчі здібності свої та навколишніх; співпрацювати з людьми різних філософських, політичних, релігійних поглядів; здатні вирішувати проблеми сьогодення й майбутнього; особи з великим культурним та духовним потенціалом, бо „культура утверджує примат духу” (М.Рерих) – це педагогічне кредо педагогів-козаків. Досвід практичної роботи в цьому напрямку свідчить, що головна мета освіти – виховання; навчання повинно бути підпорядковано вихованню.

Навчально-виховний заклад – єдиний соціальний інститут, який, виховуючи учнів сьогодні, працює на перспективу. Саме тут висока професійна майстерність педагога-вихователя стимулює потребу вихованця стати свідомішим, самовдосконалюватися, щоб реалізуватись як громадянин.

Навчально-виховним закладам козацько-лицарського виховання поталанило: у нас педагоги – яскраві, неповторні особистості, носії уселюдських цінностей, глибоких і різнобічних знань, вони прагнуть до втілення в собі людського ідеалу, до постійного самовдосконалення, духовного зростання.

Продуктом творчого пошуку педагогів-новаторів є ідея козацько-лицарського виховання та форми, методи нетрадиційного навчання і виховання дітей. Ніщо не повертається в традиційних формах: час диктує свої. Не всі форми козацької педагогіки відповідають сучасності. Нині інший тип виробничих відносин, побуту, потреб та свідомості. Тому педагогічні колективи в пошуках форм, методів прогресивних випереджальних ідей формування творчої особистості.

Любов до сім'ї, роду і нації; до рідної природи, оселі, землі; дух лицарства і волелюбності та побратимства; дух особистісної національної самосвідомості, гідності та честі – весь виховний процес у його багато аспектному вимірі ґрунтується в козацьких навчально-виховних закладах на національному вихованні і спрямований на формування у дітей і молоді свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв і вірувань українського народу як корінного етносу Української держави.

Виховний процес, запроваджений педагогічними колективами та підтриманий соціальним довкіллям – козацьким формуванням громад, йде корінням у

національний ґрунт і кожний педагог черпає звідти життєдайну силу для розв'язання всієї низки складних проблем сучасного життя.

Керуючись змістом розділу „Національне виховання” Державної національної освітньої програми ”Освіта України XXI століття”, педагогічні колективи допомагають учням самовизначитися і самореалізуватися у соціально-культурному середовищі, відповідати потребам соціально-економічного та політичного розвитку суспільства. **Провідний напрямок такої роботи – формування національно свідомого громадянина України, справжнього патріота та захисника рідної землі, духовно багатой особистості, морально зрілої людини.**

***

Навчально-виховні заклади, що працюють в напрямку козацько-лицарського виховання, функціонують за універсальними законами розвитку соціальних систем, тому потребують комплексу основних концептуально-методичних документів. Документи розроблені автором книги й пройшли апробацію в навчально-виховних закладах козацького спрямування Південноукраїнського Задністров'я.

***

1. Декларація «Філософія козацько-лицарського виховання в школі. Концептуальні засади».

**Козаку найперше – Воля!
Козаку найперше – Честь!**

Актуальність проблеми:

Держава живе й розвивається доти, доки в ній живе багатим духовним життям школа. А для цього школа повинна стати осередком зустрічі дитинства із справді загальнолюдським – дитинча має частіше зазирати у вічність – саме школа стоїть у витоків духовності суспільства.

Виховання підлітків і козацтва фактично відібрано у школи: світогляд, інтереси, моральні цінності у більшості молоді формуються під впливом телебачення та інших засобів мас-медіа. Роль сім'ї у вихованні падає. Молодь ігнорує думки дорослих (батьків, учителів), ставиться з недовірою до будь-яких ідеалів – і старих, і нових; їй притаманні егоїзм та індивідуалізм, перевага матеріальних інтересів над духовними. Юнаки і дівчата, що прагнуть до знань, духовності, до пізнання національної і загальнолюдської культури, становлять меншість в океані сірості, примітивізму, криміналу.

Відмовившись від ідеології і деполітизувавши школи, ми самі собі завдали шкоди: ліквідували систему різноманітних політичних і патріотичних клубів та клубів за інтересами. Це привело до аполітичності значної частини учнівської молоді, до проявів песимізму, скептицизму, байдужості і втрати патріотизму. Знищили систему політичного інформування учнів. Це сприяло формуванню політичного безкультур'я випускників. Ліквідували піонерські і комсомольські організації, але не створили ніяких інших дитячих і юнацьких громадських організацій для учнів.

Провідна ідея:

Відомо, що в наш час, час світової глобалізації суспільних процесів, загострюються протиріччя між силами культурної уніфікації і прагненням народів до збереження своєї культурної ідентичності.

В сучасному суперечливому світі виживуть, збережуть себе ті, хто зуміє б'єдстояти у глобальному змаганні свою культуру, мову, фольклор – усе те, з чого складається сутність та особливність національного характеру.

Загальновідомо, що історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен – козацтво. Воно втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію.

Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів.

Тому ми зосередили увагу на вихованні всебічно розвиненої особистості українця (національне виховання у формі козацько-лицарського) та на розумній ідеологізації та політизації виховного процесу через участь молоді в діяльності громадських організацій Українського козацтва (загальновідомо, що формування майбутніх громадських діячів починається з їхньої участі в діяльності дитячих і юнацьких організацій).

В основу навчально-виховного процесу школи наш педагогічний колектив поклав проблему „Школа козацько-лицарського виховання – гуманістична основа становлення особистості”.

Система виховної роботи школи базується на ідеях козацької педагогіки як частини народної педагогіки у вершинному її вияві. Діяльність усіх джерел організованого впливу на виховний процес у школі спрямований на творче продовження в сучасних умовах козацьких звичаїв і традицій, вироблення в кожного учня прагнення розвивати в собі кращі людські риси українця-патріота.

Школа завжди є національною. За сучасних умов вона виступає важливим чинником відродження нації, виховання в молоді почуття національної свідомості та гідності.

Національна система виховання:

- наймудріша, бо вона озброєна багатючими знаннями, виробленими колективним генієм народу;

- найавторитетніша, бо її істинність підтверджена багатовіковою масовою практикою;

- найідейніше, бо вона базується на заповідях народної моралі, націлена на формування справжньої людини;

- найпрогресивніша, бо вона завжди знаходиться на передньому краї боротьби за розум, за світло знань, за перемогу Добра над Злом;

- найбагатша, бо на її теренах протягом багатьох віків сумлінно працюють мільйони вихователів.

Народні традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле і майбутнє народу. Практично прилучаючись до них, учнівська молодь убирає в себе філософський, психологічний, ідейно-моральний і естетичний зміст, у неї формується національна самобутність, творче ставлення до дійсності...

Мета:

Школа наша працює в режимі навчально-виховного закладу нового типу – школи козацько-лицарського виховання. Педагогічний колектив широко використовує давні козацькі традиції, кодекси лицарської честі, гуманістичні та демократичні ідеї і адекватні засоби виховного впливу на підростаюче покоління...

Головна мета сучасної школи козацько-лицарського виховання – формування в родині, школі і в громадському житті козака-лицаря, палкого патріота, мужнього громадянина Української держави, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю.

Основні завдання:

Основні завдання школи козацько-лицарського виховання:

- плекати фізично загартованих, із міцним здоров'ям, дужих тілом і духом синів і дочок незалежної України;
- формувати і підростаючого покоління високі лицарські якості, шляхетність, моральні чесноти, почуття милосердя;
- виховувати силу волі і силу духу, мужність і звитягу, уміння боротися зі злом і перемагати його в будь-яких життєвих обставинах;
- плекати віру, надію, любов, готовність творити добро і красоту в собі і в довкіллі;
- формувати здатність до альтруїзму, гармонійного поєднання особистих, індивідуальних і загальнонаціональних, державних потреб та інтересів, відчувати себе невід'ємною складовою частиною цілого і вічного – української нації, держави;
- виховувати у підростаючих поколінь український козацький характер, світогляд, історичну пам'ять і національну свідомість;
- готувати молодь до активної національної творчості, участі в розвитку рідної культури, духовності;
- виховувати господарів рідної землі, творців Української держави, її захисників від ворожої агресії, мовної і культурної експансії;
- сприяти оволодінню молоддю військово-спортивним мистецтвом козаків, формуванню в неї, з урахуванням сучасних світових здобутків в галузі науки, культури і техніки, творчих умінь продовження політичних, державних, економічних, мистецьких і військових традицій українського козацтва.

Наукові основи:

Робота школи козацько-лицарського виховання основана на таких документах:

1. Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва. Указ Президента України від 04.01.1995 року №14/1995.
2. Про заходи з підтримки розвитку Українського козацтва. Указ Президента України від 04.05.2007 року №378/2007.
3. Українська козацька педагогіка . Концепція. „Освіта”, 01.09.1992.
4. Концепція національного виховання. „Освіта”, №47, 07.08.1996.
5. Основи національного виховання. Концептуальні положення. Інститут системних досліджень освіти. За заг. ред. В.Г.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук. К., Інформ. – видав. Центр „Київ”, 1993.
6. Методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва. Збірник наказів Міністерства освіти України, №11, 1995.
7. Статут дитячої, юнацької і молодіжної організації “Молода Січ”. Освіта, №41/42, 25 серпня – 1 вересня 1999.
8. Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва. Затверджено наказом Міністра освіти і науки України від 25.12.2003 року №855.
9. Кононенко П. Козацька педагогіка в системі сучасної освіти. Директор школи, № 34, вересень, 2000.
10. Кононенко П. Звернення до державних політичних діячів, працівників науки, культури, освіти, всієї громадськості України. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
11. Кононенко П. Українське козацтво: шляхи розвитку, традиції виховання молоді. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2003.
12. Руденко Ю.Д. Українська козацька педагогіка: відродження, пошуки, перспективи. Рідна школа, №5, 1994.
13. Руденко Ю., Руденко В. Виховання в учнів лицарської духовності. Рідна школа, №7, 1996.
14. Руденко Ю. Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України. Програми для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 65/66, 24 вересня – 1 жовтня 1997.

15. Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 7/8, 3-10 лютого 1999.
16. Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № № 19/20, 31 березня – 7 квітня 1999.
17. Руденко Ю. Прагнуть навчатися в козацьких колегіумах. Заклик до створення козацького колегіуму. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
18. Тимофеев В. Школа козацько-лицарського виховання – берегиня духу села. Наша школа, № 5-6, 2000.
19. Тимофеев В. Річ про Адамівську Січ. Білгород-Дністровський. т.1. 2001, т.2. 2002, т.3. 2003.
20. Тимофеев В. Організація учнівського самоврядування в школі козацько-лицарського виховання. Наша школа, № 2, 2002.
21. Тимофеев В. Адамівський курінь „Молодої Січі”. Школа козацько-лицарського виховання. Освіта, № 52, 6-13 листопада 2002.
22. Тимофеев В. Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2004.
23. Тимофеев В. Козацька педагогіка – сучасна освіта. Білгород-Дністровський. 2005.
24. Тимофеев В. Козацьке тілодуховиховання. Білгород-Дністровський. 2006.
25. Тимофеев В. Козацько-лицарське виховання. Білгород-Дністровський. 2007.
26. Тимофеев В. Школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2007.
27. Тимофеев В. Виховання козака-лицаря. Білгород-Дністровський. 2007.
28. Тимофеев В. Теорія та практика козацького вишколу. Білгород-Дністровський. 2007.
29. Тимофеев В. Козацький вишкіл. Білгород-Дністровський. 2007.

Новизна:

Аналіз публікацій з теми козацької педагогіки дає підстави стверджувати, що нами вперше на Україні фундаментально розроблено та реалізовано в практиці роботи основні документи школи такого типу (концепцію, положення, статут, навчальний план і програми, посібники з основних предметів козацько-лицарського виховання). Досвід роботи описано у посібниках „Адамівська Січ”, «Буджацька Січ», журналі „Наша школа” (Одеса) №4, 5-6 2000, №1,2 2002, громадсько-політичному щотижневику „Освіта” (Київ) №52 6-13 листопада 2002; з цієї теми автором надруковано декілька книг. Багато матеріалу з роботи шкіл козацько-лицарського виховання на Буджаку друкувалось в козацьких альманахах «Річ про Буджацьку Січ», «Річ про Січ».

Структура та діяльність:

Кодекс людського буття Українського козацтва (Кодекс лицарської честі, лицарської звитяги та Заповіді милосердя) має забезпечити формування того духовного стану молодих громадян України, козаків, який в народі зберігся як розуміння козацького духу, того особливого соціального стану українського козака в суспільстві, що слугував опорою народу і українській державі протягом віків. Тому ми вирішили за основу виховання молоді у нашій громаді взяти козацьку педагогіку, зосередивши увагу на:

1. Формуванні всебічно розвиненої особистості українця (національне виховання у формі козацько-лицарського).
2. Формування свідомих громадян, громадських діячів через участь молоді у діяльності Адамівського куреня Українського козацтва, осередка жіночої громади Українського козацтва та Адамівського куреня „Молодої Січі” Українського козацтва (дитячої та юнацької незалежної громадської організації).

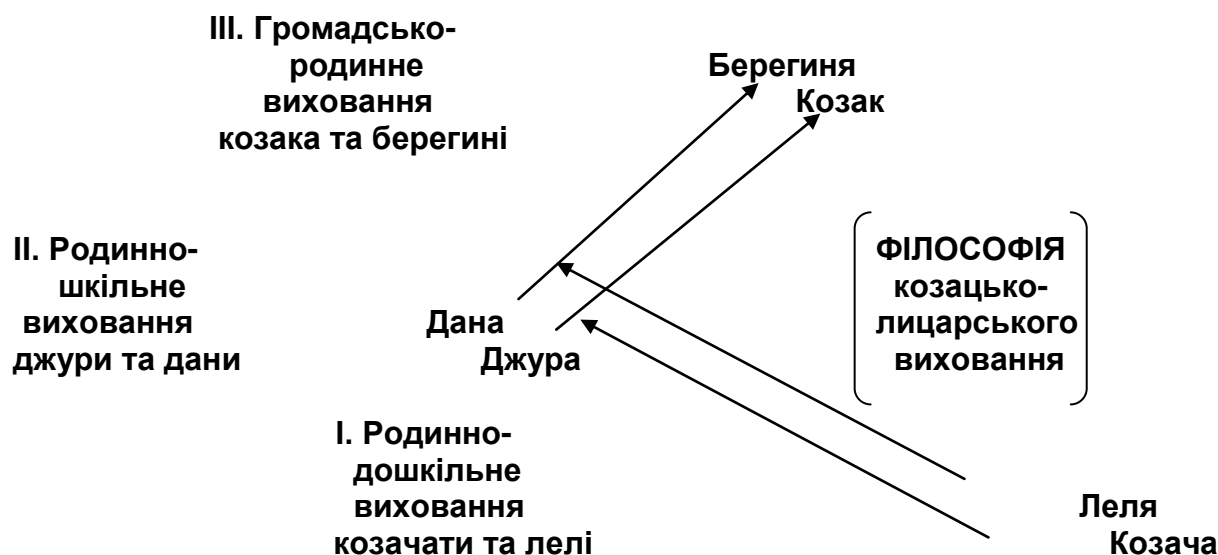

Родинно-дошкільне виховання козачати та лелі здійснюємо через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програми дитячого садка.

Родинно-шкільне виховання джури та дани ми проводимо у формі школи козацько-лицарського виховання.

Громадсько-родинне виховання козака та берегині ми здійснюємо через діяльність Адамівського куреня Українського козацтва та жіночої громади Українського козацтва.

Тепер у громаді ми маємо таку систему виховання козака та берегині:

Відомо, що загальної системи народного виховання для всіх народів немає, у кожного народу своя, особлива, національна система виховання. Вона базується на рідній, національній мові. Рідна школа – це головна основа національного життя держави, основа рідної школи – національне виховання. Національне виховання – це козацьке виховання, бо українці – нація козацька; козаки були типовими представниками рідного народу; вони втілювали волелюбний національний характер, відображали його потреби, інтереси, прагнення, і вони створили самобутню високоефективну, близьку до європейської, національну систему освіти і виховання – козацьку педагогіку, на якій ґрунтується діяльність школи козацько-лицарського виховання.

Козацька педагогіка – це частина української народної педагогіки, яка формувала у підростаючих поколіннях синівську любов до рідної землі, готовність її захищати від чужоземних загарбників, високу національну свідомість і самосвідомість, глибоку духовність. Вона була тісно пов'язана з матеріальною і духовною сферою діяльності українського козацтва.

Козацько-лицарське виховання – це виховання підростаючих поколінь нашого народу на патріотичних, героїчних, національно-державницьких традиціях українського козацтва, на високих прикладах лицарського ставлення до України, дійсності взагалі.

У практичній роботі ми дотримуємось *основних змістовних компонентів сучасного козацько-лицарського виховання молоді*, які полягають у наступних фундаментальних положеннях:

1. Школа козацько-лицарського виховання – осередок лицарської духовності з державно-громадським управлінням.

2. Козача – центр навчального процесу, суб'єкт навчання і виховання.

3. Навчання і виховання козацати – це за своєю суттю самонавчання, самоосвіта, самовиховання, самоорганізація і самореалізація особистості.

4. Родинне національне виховання – природне, провідне виховання і батьки – головні вихователі протягом усього життя козацати.

5. Українознавство – наукова основа, духовна серцевина козацького навчально-виховного впливу в родині, школі, суспільному житті, філософія і політика державотворення.

6. Національне козацьке виховання – всеохоплююча і багатогранна система впливів, ідей, підходів, яка покликана пробуджувати, стимулювати розвиток закладених природою задатків, можливостей козацати, набуття ним етносоціального досвіду і реалізації завдання гуманізації системи освіти.

7. Українська козацька педагогіка – вітчизняна наука про виховання підростаючих поколінь українців (представників національних меншин) нашої Батьківщини, якій здавна притаманні глибокі гуманістичні традиції, яка постійно збагачується народною виховною мудрістю, вищими здобутками світової науки, культури.

Принципи, за якими будується школа козацько-лицарського виховання:

1. Демократизація – це мета, засіб, гарантія трансформації загальноосвітньої школи у школу козацько-лицарського виховання, Це варіативність та відкритість змісту козацько-лицарського виховання, співробітництво, взаємоповага козачат та наставників, усунення авторитарного стилю виховання.

2. Гуманізація – подолання відчуженості козацати від наставника. Визначення особистості вихованця як вищої соціальної цінності з правами на свободу, соціально-педагогічний захист, на самореалізацію у різних сферах діяльності й спілкування.

3. Індивідуалізація та диференціація – передбачає розвиток кожного козацати з урахуванням його інтересів, мотивів, системи цінностей, різниці в інтелектуальній, емоційно-вольовій та практичній сферах, особливостей фізичного і психічного розвитку, всіляке стимулювання здібностей кожного учня, планування власної діяльності.

4. Психологізація процесу виховання козацати – глибоке вивчення дитини, її внутрішнього світу, визнання того, що особистість розвивається не лише за закладеною в ній біологічною програмою і під впливом середовища, а й під дією власних потреб, бажань, досвіду, Підготовка козацати до свідомого управління своїм розвитком.

5. Пріоритетність шляху розвитку та реалізації духовного потенціалу козацати, що означає: ясне усвідомлення вищої мети існування людини та людства; постійне прогресивне само творення та допомога в цьому іншим; наповненість життя гуманістичним змістом, надання пріоритету буттєвим цінностям, що знаходять прояв нерозривно в думках, словах і діях; високий рівень фізичної, емоційної, ментальної та моральної культури.

6. Натуралізація (трансформація) української козацької (лицарської) духовності - історично сформованої системи духовних багатств лицарської верстви рідного народу, яка виробила і в своєму бутті, способі життя відобразила найвищі цінності його національної душі, характеру, світогляду, ідеології, моралі, філософії, правосвідомості та естетики.

7. Ідеалізація (формування в молоді ідеалів) – один із найважливіших елементів духовності як кожної особистості, так і всього народу. В історичній свідомості народу найвищий статус належить тим людям-ідеалам, які відстоювали свободу як найдорожчу цінність попередніх поколінь, невтомно боролися з чужоземними загарбниками, захищали свою національну гідність і честь, по-лицарськи служили рідній Батьківщині, будували власну національну державу.

2. Положення про шкільний козацький курень. Положення про класний козацький загін.

Козацька шкільна організація - масова самодіяльна козацька організація дітей, підлітків та юні України, зміна й резерв Українського козацтва.

За дорученням Українського козацтва повсякденною діяльністю козацької шкільної організації керує представник Українського козацтва в особі керівника школи.

Козацько-лицарське виховання козацька шкільна організація здійснює в тісній єдності зі школою, у співдружності з сім'єю, разом з профспілковими, творчими, спортивними, оборонними та іншими громадськими організаціями й державними установами.

Головні завдання козацької шкільної організації - формування в родині, школі і громадському житті козака-лицаря, палкого патріота, мужнього громадянина Української держави, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю.

Козацька шкільна організація виховує в дітей любов до знань і відповідальне ставлення до навчання, прищеплює інтерес до науки й техніки, культури й мистецтва, сприяє їхньому всебічному розвитку. Козацька шкільна організація виховує в козачатах, джурах, молодих козаках громадську активність і колективізм, вирощує їх свідомими патріотами України, чесними, сміливими, здоровими й життєрадісними.

Діяльність козацької шкільної організації визначається такими головними принципами:

- суспільно-політичною спрямованістю у формі національно-свідомого ставлення до рідної Неньки-України, незалежної європейської держави;
- добровільністю вступу до організації й активною участю в її справах;
- самодіяльністю козачат, джур та молодих козаків у поєднанні з педагогічним керівництвом;
- врахуванням вікових та індивідуальних особливостей;
- романтикою, зацікавленістю, грою в козацькому житті;
- безперервністю й систематичністю в діяльності козацької шкільної організації.

Головні завдання організації, її вимоги до кожного козачати, джури та молодого козака відтворено в Девізі, Урочистій обіцянці та Законах шкільної козацької організації (Кодексу буття Українського козацтва).

1. Девіз, Урочиста обіцянка, Закони, символіка та ритуали.

Девіз козацької шкільної організації.

На заклик: «Слава козаку!» - козака, джура, молодий козак відповідає: «Слава Україні!»

Урочиста обіцянка кандидата до лав шкільної козацької організації.

«Я, (прізвище, ім'я), вступаючи до лав шкільної козацької організації, перед лицем своїх товаришів урочисто обіцяю: гаряче любити свою Батьківщину; жити, вчитись і боротись за процвітання Неньки-України; завжди виконувати Закони шкільної козацької організації (Кодексу буття Українського козацтва)».

Закони, за якими живе козацька шкільна організація.

Люби свою Батьківщину, материнську мову, неньку Україну. Шануй віру і звичаї свого народу.

Май свою національну і людську гідність, будь готовим захищати слабших, турбуватися про молодших.

Шляхетно стався до дівчинки, жінки, матері, бабусі; оберігай їх честь і гідність.
Слухай накази отамана, поважай старших та поради наставників.

Будь вірним українській національній ідеї, принципам української національної моралі і духовності.

Відстоюй повну свободу і незалежність особистості, народу, держави.

Кріпи свій характер і волю, будь терплячим і дисциплінованим.

Будь хоробрим і відважним, мужнім і невтомним.

Понад усе цілуй козацьку честь.

Будь лицарем до супротивника, зневажай жорстоких і лихих.

Будь ревним охоронцем рідної природи.

Бережи традиції Українського козацтва, охороняй пам'ятки історії і культури свого народу.

Символіка та ритуали.

Козацька шкільна організація має прапор кольору морської хвилі прямокутної форми розмірами 2:1 (на одній стороні полотнища - по центру - білий мальтійський хрест, оторочений помаранчевою стрічкою; на другій стороні - емблема козацької шкільної організації з девізом), загони - такого ж кольору та характеру загонові прапорці.

Кожний козака, джура та молодий козак носить козацькі відзнаки - шеврон Українського козацтва, значок (нагрудний знак) козацької шкільної організації, молоді козаки - погони із відзнаками.

Рукостискання та салют - дружнє козацьке вітання. Салютом вітають козаків, козацький та військовий стрій.

У дні святкування Дня Українського козацтва та в інші державні свята козацька шкільна організація виходить разом із дорослими на демонстрації, урочисто відзначають козацькими парадними й походами, лініями й вогнищами, зборами й мітингами ці знаменні події.

Кожний загін та курень борються за право носити ім'я уславленого козацького ватажка, гетьмана, кошового, чие життя - приклад для дітей.

Члени козацької шкільної організації мають єдину форму - кітель та штани для хлопців (кітель та юбку для дівчат) кольору морської хвилі із козацькими відзнаками (погонами для хлопців).

***

До козацької шкільної організації приймаються діти у віці від 10 років і можуть перебувати у ній до 15 років.

Питання про прийом до козацької шкільної організації вирішується на зборі загону в індивідуальному порядку відкритим голосуванням. Біля Державного Прапора України та Загонового прапора той, хто вступає, дає Урочисту обіцянку, старший джура вручає йому козацьку відзнаку - значок, шеврон, погони. Козацька шкільна організація заохочує членів, рої, загони, курені за успіхи у навчанні, праці і громадській роботі - Почесними грамотами рад козацьких організацій, заносять до Книги пошани козацьких організацій.

До козачат, джур, молодих козаків, які порушили Закони, застосовують стягнення: обговорення на зборі рою, загону, куреню, зауваження, догану або попередження і, як крайній засіб, виключення з організації.

2. Структура козацької шкільної організації.

Всеукраїнська козацька шкільна організація об'єднує обласні, міські, районні козацькі шкільні організації.

До складу обласних, міських, районних козацьких шкільних організацій входять козацькі шкільні курені.

Шкільний курень є основою шкільної козацької організації.

Курень складається із класних загонів, загони - з роїв.

Для організації різнобічної роботи з козачатами, джурами та молодими козаками курень може створювати різноманітні козацькі об'єднання: клуби, козацькі штаби, пости, команди, застави, стани, дозори, гурти та ін.

Шкільний курень.

Курені створюються в початкових, неповних середніх та середніх школах, дитячих будинках, спеціальних училищах і школах, школах-інтернатах.

У заміських, міських, кооперативних, дворових, профільних дитячих таборах Українське козацтво створює тимчасові козацькі курені і загони.

Найвищий орган куреню - козацьке коло. Вона вирішує і організовує найважливіші козацькі справи.

Куренне козацьке коло відкритим голосуванням обирає колективний орган козацького самоврядування - курінну козацьку раду, кількістю не менше трьох чоловік, на чолі з отаманом. До ради куреню можуть бути обрані дійсні козаки.

Рада куреню керує роботою козацьких шкільних загонів, козацьких застав, постійних і тимчасових об'єднань козачат, джур та молодих козаків за місцем проживання, секцій та клубів, організовує життя в зонах козацької дії, проводить вибори й навчання козацького активу, дає рекомендації для вступу до Українського козацтва; готує і проводить огляди й змагання, загальні збори й лінійки, конкурси і рейди, зльоти і свята, мітинги, недільники, походи та екскурсії.

Класний загін.

Козацький класний загін створюють в курені, який нараховує не менше як 20 козачат. Загін, як правило, об'єднує козачат, які навчаються в одному класі.

За рішенням ради куреню козацькі загони можуть створюватися за місцем проживання козачат. Ці загони входять до складу куреню, працюють під керівництвом ради куреню.

Загін домагається того, щоб кожен козака, джура, молодий козак завжди й скрізь був вірний Девізові, виконував Урочисту обіцянку та Закони, сумлінно вчився, брав активну участь у житті загону, а також клубу чи об'єднання за інтересами.

Найвищий орган загону - коло. На колі козачата, джури й молоді козаки колективно вирішують справи загону й роїв, обирають раду загону, приймають у козачата, рекомендують гідних до Українського козацтва.

Раду загону на чолі з отаманом обирають відкритим голосуванням на колі загону.

Рада загону - організатор життя загону, вона формує рої, планує роботу загону, створює редколегію загонової газети, дає і перевіряє козацькі доручення.

Рої формуються у складі 5-8 чоловік за принципом дружби, товаришування, спільних інтересів дітей.

У рої козачата оволодівають різноманітними вміннями й навичками, вчать самостійно проводити козацькі справи, колективно працювати і цікаво відпочивати. Рой обирає ройового.

Козаченята.

Виховання козаченят є одним з найважливіших доручень Українського козацтва козацькій шкільній організації.

Козацький шкільний загін - колективний наставник козаченят, він направляє до козаченят виховників і організаторів роботи за інтересами.

Рада куреню створює штаб роботи з козаченятами.

Козацькі курені і класні загони створюють козаченятський стан в 1-4 класах для підготовки молодших школярів до вступу в козацьку організацію. Козачата допомагають козаченяттам добре вчитися, жити в дружбі й працювати в колективі, привчають їх виконувати правила козаченят. Козаченятський стан поділяється на застави. В кожній заставі 5-6 козаченят. Стан та застава мають прапорці.

Правила козаченят (Кодекс лицарської честі і звитяги).

Шануй і маму і тата, завжди працюю завзято. Люби рідну країну, що зветься Україна. Турбуйся про молодших, жіноцтво поважай. Будь сильним, справедливим, скромним і правдивим і рідну Батьківщину завжди захищай.

За волю, за віру, за честь України я буду невтомно стояти до загибелі. Нехай небезпека чатує навколо, та друзів своїх я не зраджу ніколи. А недруги наші нехай пам'ятають - у чеснім бою козаки не втікають. Чи горе навколо, чи радість буває, козак добрим людям завжди помагає.

3. Керівництво шкільною козацькою організацією.

Для здійснення практичної діяльності Всеукраїнської шкільної козацької організації Українське козацтво створює Центральну раду шкільних козацьких організацій («Січ», «Молода Січ» «Пласт», «Сокіл» та ін.), яка керує діяльністю козацької шкільної організації.

Повсякденне керівництво козацькими шкільними організаціями, залучення й об'єднання зусиль широкої громадськості у вихованні козачат, джур та молодих козаків - відповідальний і почесний обов'язок Українського козацтва.

3. Положення про Козацьку Республіку. Конституція Козацької Республіки.

1. Декларація колективу Адамівської школи школи джур та дан (школи козацько-лицарського виховання).

Ми, учні, учителі та батьки Адамівської школи джур та дан (школи козацько-лицарського виховання), зібралися разом, щоб рішуче заявити, що ми бажаємо співпрацювати, жити в дружбі єдиними колективом:

- де учні та батьки допомагають учителю, учителі - учням;
- де поважають бажання та обговорюють пропозиції;
- де признається право на помилку кожної людини;
- де кожен вміє признатись у своїх помилках.

2. Права, обов'язки та відповідальність учнів.

Учні мають право:

1. Виразити своє бачення якості навчального закладу та методів навчально-виховної роботи.
2. Брати участь в екзаменах, заліках, атестації з навчальних предметів (при вирішальній ролі викладача).
3. Випускати рукописний журнал, газети з обов'язковим підписом.
4. Колектив учнів має право обирати учителя та вихователя.
5. Брати участь в організації та управлінні навчально-виховним процесом.
6. Відстоювати свою гідність, вносити пропозиції на конференціях, зборах, педрадах та ін. шкільних форумах.
7. Обирати предмети для поглибленого вивчення.
8. Здавати екзамени екстерном.

9. У 5-8-х класах бути звільненими від екзаменів рішенням педради, якщо встигають стабільно на «4» та «5».

10. Бути обраними та вибирати органи самоврядування.

11. Мають право носити в школі ділову вільну форму.

Учень повинен:

1. Поважати вчителів людину, цінувати його бажання передати учню знання.

2. Дорожити честю школи як своєю особистою, примножувати її традиції, оволодівати знаннями.

3. Говорити правду в очі й вміти її вислуховувати.

4. Строго питати з себе, вміти признавати помилки своїх товаришів.

5. Бути нетерпимим до байдужості, жорстокості, заздрості, обману, поважати оточуючих, турбуватися молодшими школярами.

6. Слідкувати за своїм здоров'ям, укріпляти його.

7. Брати активну участь в громадському житті школи, класу та в роботі учнівського самоврядування.

Учні несуть відповідальність за:

1. Невиконання вимог громадських та учнівських організацій школи (загальні збори, рада школи, куреня та ін.).

2. Порчу шкільного та державного майна.

3. Грубі порушення дисципліни в школі та поза неї.

3. Права, обов'язки та відповідальність педагогів.

В умовах демократизації системи освіти кожен педагог, окрім загальноприйнятих громадянських та традиційних прав педагога, повинен в повному об'ємі отримати й такі права:

1. Брати участь в організації й управлінні усіма справами свого навчально-виховного закладу через збори, конференції та виборні органи, а також безпосередньо відвідуючи (при бажанні) засідання любого виборного органу й приймаючи участь в обговоренні питань, причому з правом дорадчого голосу.

2. Висувати свою кандидатуру на будь-яку виборну посаду в будь-якому навчально-виховному закладі або в будь-якому органі системи освіти регіону та країни.

3. Виразити (усно або письмово) критичні зауваження про діяльність будь-якого працівника свого закладу, включаючи першого керівника, а також будь-якого працівника системи народної освіти регіону та країни.

4. Звертатись індивідуально або в складі групи осіб до будь-яких керівних інстанцій або засобів масової інформації із заявами, пропозиціями, вимогами, скаргами та ін. Має право на соціальну захищеність у взаємовідносинах із батьками.

5. Самостійно визначати форми й методи своєї навчальної та виховної роботи, погоджуватись або не погоджуватись із зауваженнями та пропозиціями колег та керівників з цих питань, але за умов, що обрані форми й методи дають соціальні та педагогічні цінні кінцеві результати.

6. Відмовитись від виконання адміністративних доручень, які не пов'язані із виконанням своїх прямих обов'язків (навчально-виховних функцій).

7. Оформляти або не оформляти письмово план кожного уроку, лекції або іншої форми навчальної та виховної роботи при умові, що робота дає хороші кінцеві результати.

8. Визначати за власним розсудом час на проходження того чи іншого розділу, теми, навчальної програми при умові, що на кінець навчального року основний програмовий матеріал буде учнями засвоєний.

9. Дозволяти або не дозволяти будь-кому, включаючи керівників, бути присутніми на уроках або інших заходах з учнями, керуючись перш за все інтересами справи (навчально-виховного процесу).

10. Має право на добре обладнане робоче місце, кабінет, обладнаний всім необхідним в роботі дидактичним матеріалом, канцелярськими товарами та ін.

11. Відмовитись від навчання учнів, психологічно не сумісних з особою учителя, беручи до уваги пропозиції класу, педколективу, який працює в цьому класі й психолога.

12. Відмовити батькам в прийому дитини до школи незалежно від віку, якщо на момент вступу до першого класу дитина психологічно не готова до навчальної діяльності - на підставі висновків психолога.

13. Свою професійну (навчально-виховну) діяльність з участю в науково-дослідницької роботи в будь-якій науковій установі або його підрозділу (лабораторія, кафедра, НДІ та ін.).

14. Здійснювати експерименти в сфері навчально-виховної роботи. При умові, що вони не приносять шкоди якості навчанню, вихованню та здоров'ю школяра.

У випадку, якщо експеримент потребує суттєвих змін в загальноприйнятому порядку роботи, а кінцевий результат його непередбачений, необхідна згода ради школи на його проведення.

Педагоги повинні:

1. Працювати чесно й добросовісно, строго виконувати обов'язки, які покладені на нього Декларацією прав та обов'язків (Конституцією Козацької республіки), правилами внутрішнього розпорядку, посадовими інструкціями.

2. Дотримуватись дисципліни праці - основу порядку в школі.

3. Дотримуватись вимог техніки безпеки й охорони праці, виробничої санітарії та гігієни, протипожежної охорони, які передбачено відповідними правилами та інструкціями.

4. Поважати особу учня та батьків, бачити в них партнерів.

5. Вивчати індивідуальні особливості школяра, активно співробітничати з учнями та батьками з розвитку їх педагогічних знань.

6. Систематично підвищувати свій ідейно-політичний, творчий й педагогічний рівень.

7. Показувати приклад в пробуті, в поведінці, в праці.

8. Всі форми занять проводити згідно розкладу, затвердженому директором школи.

9. Учитель повинен бути активним в громадському житті колективу, виконувати громадські доручення.

10. Учитель повинен слідкувати за своїм здоров'ям, учителям не дозволяється палити в школі, в присутності жінок та дітей.

Педагоги несуть відповідальність:

1. За якість навчання учнів, рівень їх знань, умінь, навичок, за рівень їх вихованості.

2. За збереження шкільного та державного майна, за навчання дітей бережливому ставленню до нього.

3. За прояв антигуманного та антипедагогічного ставлення до дітей.

4. Права, обов'язки та відповідальність батьків.

Батьки мають право:

1. Обирати та бути обраними в громадські формування школи.

2. Обговорювати пропозиції на будь-яких шкільних форумах, контролювати прийняті рішення.

3. Обирати школу, клас, а також переводити дитину у випадку незгоди з методикою викладання.

4. Вносити індивідуальні вклади на розвиток школи, на організацію в школі на кооперативних началах додаткових, передбачених програмою занять за інтересами.

5. Брати участь в громадському житті школи і класу.

Батьки повинні:

1. Виховувати культурну людину й прививати здоровий спосіб життя.

2. Допомогати в засвоєнні знань.

3. Забезпечувати нормальні умови для навчання дитини.

4. Регулярно відвідувати збори, зустрічатись з учителями, цікавитись життям дитини в школі.

Батьки несуть відповідальність перед радою школи, радою громадськості, виробничим колективом, комісією із справ неповнолітніх при райвиконкомі, інспекцією із справ неповнолітніх при РВ МВС за:

1. Антипедагогічні дії по відношенню до дитини.

2. Небажання створити дитині сприятливі умови для становлення гармонійно розвиненої особи.

3. Образливе й неетичне відношення до особи учителя або педагогічного колективу школи.

4. За ігнорування рішень батьківського комітету школи, класу, ради школи, пов'язаних з вирішенням питань виховання підростаючого покоління.

4. Модель самоврядування школи козацько-лицарського виховання.

*За допомогою тільки школи неможливо побудувати світ,
Але побудувати світ без допомоги школи теж неможливо...*

Учніське самоврядування – це здійснюване самими школярами управління справами своїх колективів. У школі воно охоплює всі первинні, проміжні та адіо моделюванн учнівські колективи, товариства, клуби, інші об'єднання учнів.

Самоврядування учнів – це форма демократичної побудови життя учнівського колективу, яка передбачає:

- широку участь учнівських самодіяльних організацій та їхніх виборних органів в управлінні найважливішими питаннями своєї життєдіяльності з урахуванням інтересів учнів різних вікових груп;

- формування високих моральних якостей, інтелектуальних та організаторських здібностей;

- удосконалення практичних умінь та навичок у процесі колективного визначення важливих цілей із подальшою їх реалізацією.

Самоврядування – дієвий спосіб поєднання теорії та практики у вихованні громадянина демократичного суспільства, своєрідна практична частина громадянської освіти та виховання. Учні на практиці засвоюють свої права та обов'язки.

В Адамівській школі козацько-лицарського виховання Білгород-Дністровського району Одеської області функціонує модель учнівського самоврядування, яка базується на традиціях лицарської верстви українського народу (козацтва).

Спостерігаючи розвиток сучасного українського суспільства (зокрема, нашої Адамівської територіальної громади – я працював сільським головою), бачу, що відбувається „звужування” держави – громада все більше перебирає на себе її функції; громадяни все частіше спільно вирішують проблеми, не звертаючись по

допомогу до державних органів. Це пов'язано із загальною тенденцією до автономізації регіонів – переходу від державного до державно-громадського управління.

Ефективність нової схеми державно-громадського управління буде визначатись рівнем громадянської культури всіх членів суспільства і тому (у теперішніх складних умовах державотворення) школа повинна йти попереду політиків, керуючись принципом пріоритету прав особистості над інтересами суспільства і держави, гуманізму, свободи, демократії, громадянського миру, національної злагоди, надаючи дитині, підлітку, юнаку (юнці) ще в школі навичок громадського самоврядування, виховуючи лідера XXI століття, людину, яка б змогла приймати, виконувати доленосні рішення в житті громади, регіону, держави і відповідати за них.

Проблема визначення універсального типу самоврядування, який забезпечував би позитивний результат, хвилює педагогів давно – в педагогіці спостерігалось немало спроб зробити самоврядування схожим на якісно працюючий механізм (ми пам'ятаємо учнівські комітети часів радянського періоду), але історія розвитку педагогіки учнівського самоврядування доводить, що і зараз ми не наблизились до цього ідеалу, не змогли створити ідеальний механізм під назвою „учнівське самоврядування”. Це свідчить не про безсилля науки в дослідженні природи людини або не про недостатність пошуків у педагогів-практиків: в різних країнах було і зараз є десятки тисяч ентузіастів в організації учнівського самоврядування. І все ж психолого-педагогічна наука і передова новаторська практика не змогли зробити учнівський орган самоврядування школи певним „штучним інструментом”.

Що ж заважає знаходженню ідеального механізму? Розмаїтість, багатоваріантність, неоднозначність. Розмаїття цілей та завдань самоврядування, елементу змісту та видів форм моделей. Багатоваріантність умов і засобів управління. Неоднозначність прояву закономірностей самоврядування в залежності від індивідуальних особливостей дітей і багатьох інших факторів.

Презентація моделей самоврядування на обласному методичному зборі педагогів та учнівських лідерів „Лідер XXI століття” (Одеса, 2002) за підсумками обласного етапу Всеукраїнського конкурсу на кращу модель учнівського самоврядування показала, як по-різному організують та проводять роботу з учнівського самоврядування кращі школи Одещини: у кожній свій стиль роботи, темп і ритм, власні методи й прийоми, певні психолого-педагогічні здобутки.

Роблю висновок, що в практиці виховання лідера немає єдиного ідеального підходу, а є велике розмаїття ідей щодо організації цієї роботи. А головна ідея – ідея багатоваріантності моделей учнівського самоврядування (і взагалі організації навчально-виховного процесу!) отримує все більше визнання у школах області.

Згідно із Конституцією України. Законами України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про позашкільну освіту”, Положенням „Про загальноосвітній навчальний заклад”, „Про педагогічну раду середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу”, „Про раду школи”, „Про піклувальну раду школи”, Статутом Адамівської школи козацько-лицарського виховання, - у нас функціонує модель державно-громадського управління школою, яка базується на дотриманні прав та обов'язків всіх суб'єктів навчально-виховного процесу: учнів, учителів, батьків, громадськості. Однією із складових частин його є учнівське самоврядування у формі Козацької отаманської республіки.

Вищим органом учнівського самоврядування Адамівської школи козацько-лицарського виховання є Коло Джур та Дан (загальні збори учнів 5-9 класів), яке збирається не рідше 2-х разів на навчальний рік: у травні та у вересні.

На Колі Джур та Дан заслуховується звіт про роботу Ради Джур та Дан, обирається новий склад Ради Джур та Дан (травень) та затверджується план роботи

Ради Джур та Дан (вересень). Новий склад Ради Джур та Дан оновлюється не менш як на третину її членів і обирається терміном на один навчальний рік.

Рада Джур та Дан обирається у кількості 15 осіб (Головного Отамана Ради Джур та Дан, Головної Берегині Ради Джур та Дан, Писаря Ради Джур та Дан та 12 отаманів-берегинь паланок-секторів роботи). Рада Джур та Дан працює за 4 циклами напрямків роботи (всього напрямків роботи – 10).

У школі козацько-лицарського виховання – козацьке учнівське самоврядування, але з гарантуванням дотримання всіх прав берегині. Тому у школі є Узгоджувальна Рада Джур та Дан (у випадку розбіжностей у поглядах на якусь проблему між Джурами та Данами), яка складається з Ради Отаманів загонів та Ради Дан-Берегинь загонів. Отаманів та Берегинь обирають на класних зборах Джур та Дан терміном на один навчальний рік.

До Узгоджувальної Ради Джур та Дан на правах співголів Ради входять Головний Отаман Ради Джур та Дан та Головна Берегиня Ради Джур та Дан.

Узгоджувальна Рада Джур та Дан разом із Писарем Ради Джур та Дан складає Координаційну Раду цікавих справ.

З числа молодих козаків 9 класу обирається Суд козацької честі терміном на один навчальний рік у складі: Судді, Радника, Писаря. Лелі, Дани, Берегині не підсудні Суду козацької честі.

Крім Отаманів та Берегинь класні збори Джур та Дан обирають терміном на один рік (із обов'язковим піврічним звітом про роботу і можливістю переобрання) писаря, хорунжого, бунчужного, товмача, скарбничого та інших посадових осіб керівного складу класного козацького загону.

Ця модель учнівського самоврядування працює у школі козацько-лицарського виховання з 1998 року і на практиці довела спроможність виховання національної самосвідомості, громадянської активності, формування освіченої творчої особистості козачати, становлення його фізичного і морального здоров'я.

Сягаю думками наперед: треба мати, розвивати й зміцнювати дитячу організацію в школі – вона підмурок колективної виховної роботи, бо наш педагогічний корабель накренило у бік індивідуалізації навчання та виховання і цей крен призвів до того, що багато школярів відмовляються від шкільної „індивідуально спільності” на користь неформальних, а іноді й злочинних угруповань та об'єднань, які не надають особистості всі можливості для самовираження і психологічного комфорту, але здебільшого підлітки не покидають їх, а, навпаки, цінують досить високо.

Відмовившись від виховання в колективі та через колектив, ми практично відмовились від виховання взагалі: це показує досвід наших пострадянських шкіл – виникнення спотворених стосунків, злочинність, сексуальна розбещеність, самотність особистості – і як результат – введення у школах варти з охорони порядку (молодики в уніформі), яка здебільшого цей порядок не може навести, бо причини безпорядку не зовнішні, а внутрішні – губляться традиції організації життя дітей у колективі – самоврядування, гласність, свідомий порядок, дисципліна, самообслуговування. Відомо: не може бути успішним виховання громадянина-господаря своєї країни, якщо дитина, підліток не набуватиме у ці роки досвіду відповідальності за виконання певних функцій в організації життя класу, школи, сільської громади.

Нашу школу почали звинувачувати у милітаризації системи виховання. Так, у нас є однострой, прапор, марширування, салютування, загони, командири-отамани. Але це має вигляд гри, що спирається на вікові особливості підлітків, прагнення до романтики. Це форма нашої організації, яка ґрунтується на історичному досвіді українського народу, а зміст – виховання патріота, громадянина.

Наша виховна система (козацька педагогіка) спирається на владу спільності як джерело впливу на особистість; взаємодопомога, відчуття іншого, підкорення спільно обраним законам, вимогам – все це зумовлює великий позитивний вплив на особистість у процесі формування нашої Адамівської Січі – братства козачат. Що

антигуманного в таких принципах життя нашого колективу: ніхто не має права образити іншого, бо дістане відсіч від усього дитячого гурту; ніхто не може порушити закони життя класу, школи, йому цього не дозволять; стриманість, ввічливість, повага до старших; міра в одязі, відповідальність за виконання своїх обов'язків?!

Нещодавно чув я розмову двох офіцерів-відставників: у нашому Білгород-Дністровському гарнізоні відновлюються офіцерське зібрання, офіцерський суд честі; фундаментальне поняття честі вводиться в практику виховання офіцерського корпусу армії України, - мене, офіцера запасу, це дуже радує!

Тому і ми, педагоги, не повинні відмовлятися при вихованні школярів від понять „учнівська честь”, „гідність”, „совість”.

Один з принципів, за якими будується школа козацько-лицарського виховання – принцип ідеалізації – виховання козачат на позитивних прикладах, формування в молоді ідеалів – одних із найважливіших компонентів духовності як кожної особистості, так і всього народу.

Цей принцип, я вважаю, має непересічний характер, бо у п'ятому числі 2001 року газети „Завуч” є інформація для роздуму „Моральні орієнтири молодих”, де автори спробували з'ясувати домінуючі інтереси українських школярів. З багатьох було поставлено і традиційне запитання учням, щоб виявити їхні ціннісні орієнтації: хто твій улюблений герой? Є над чим замислитись, читаючи відповіді на це запитання: два-три „героя” з іноземних серіалів і „не знаю”.

Так, нема ідеальних людей і не можна з будь-кого робити ідеалу для молоді, але можна говорити про орієнтацію на моральні принципи: відданість ідеї Івана Мазепи, любов до Батьківщини Тараса Шевченка, відвага і честь Івана Сірка.

Ми за основу принципу ідеалізації вибрали ідеал лицаря – високошляхетної, духовно багатой, морально чистої, мужньої людини. Такими лицарями української культури, науки і духовності були Я.Мудрий, В.Мономах, Т.Шевченко, М.Драгоманов, Б.Грінченко, С.Русова, В.Вернадський, М.Грушевський.

Не завжди працю педагога цінують сьогодні: як правило, позитивні наслідки її проявляються через багато років, але скажемо словами Поета: „Ми не лукавили з тобою. Ми просто йшли. У нас нема зерна неправди за собою...»

Функції керівного складу та паланок Ради Джур та Дан Адамівської школи козацько-лицарського виховання

1. Головний Отаман Ради Джур та Дан – головує на засіданнях Ради Джур та Дан, головує на засіданнях Ради Отаманів загонів, співголовує з Головною Берегинею Ради Джур та Дан на засіданнях Узгоджувальної Ради, в проміжках між засіданнями Ради Джур та Дан керує діяльністю по самоврядуванню учнів.

2. Головна Берегиня Ради Джур та Дан – заступниця Головного Отамана Ради Джур та Дан – головує на засіданнях Ради Дан (Берегинь) загонів, співголовує з Головним Отаманом Ради Джур та Дан на засіданнях Узгоджувальної Ради.

3. Писар Ради Джур та Дан – веде документацію Ради Джур та Дан та відповідає за накопичення Скарбу Ідей.

4. Паланка здоров'я та спорту (профільні загони ЮІР, ДЮП, футбольна та баскетбольна секції, туристський гурток, гурток народних ігор та забав, факультатив „Козацьке тіло виховання”). Плекає у кожного козака міцне здоров'я, загартовує тіло і дух, формує уміння досягати перемог на спортивних іграх. Формує культуру поведінки, норм моралі, контролює навчання в профільних загонах, розучує рухливі ігри та проводить з них змагання, дні козацьких забав, змагань та оглядів.

5. Паланка героїко-патріотичного виховання (гурток „Пам'ять”, гурток козацьких бойових мистецтв, факультатив „Козацька військова справа”). Формує уміння захищати рідну мову, культуру, землю, досліджує і практично відроджує військово-спортивне мистецтво козаків: верхової їзди, стрільби з лука, володіння списом,

шаблею, подолання природних перешкод, кермування човном під веслами та вітрилами, різних видів боротьби та протиборств, козацького багатоборства.

6. Паланка національного відродження (клуб „Берегиня”: фольклорно-етнографічна секція, секція декоративно-прикладного мистецтва, літературно-фольклорна секція, факультатив „Козацька культура”). Продовжуючи патріотичні традиції, звичаї пращурів-козаків, навчає кожного молодого козака та козачку палко і ніжно, самовіддано любити свою калинову, вишневу країну, по-синівському служити їй корисними справами. Виховує в юних козаків родинні цінності, повагу до свого роду, бажання примножити його славу Добром, Правдою, Красою. Збирає і записує унікальні народні обряди, відроджує їх, популяризує пісенну народну творчість, виховує інтерес до народних ремесел, розвиває трудові і художні навички, знайоме з технікою виготовлення предметів українського побуту. Вивчає фольклор рідного села, краю, формує високу мовну культуру. Організовує дослідження кожним юним та молодим козаком, класними загонами славної історії українського козацтва, вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності гетьманів, отаманів, керівників повстань. Допомогає виконати козачатам конкретну програму вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства, туризму та екскурсій козацькими шляхами, пошук козацьких могил та цвинтарів, їх упорядкування, встановлення пам'ятних знаків, вивчення молоддю козацьких родовідів під гаслом „Шукай, козак, свій родовід!”

7. Паланка організації дозвіль (драматичний гурток, дискотек). Організовує змістовне дозвілля через колективні творчі справи, відзначає народні традиційні свята, знайоме та пропагує драматичну та літературну творчість. На культурно-історичних традиціях козацтва формує високу мораль, силу волі і духу підлітків і юнаків, допомагає їм оволодіти основами української козацької філософії, ідеології, психології, національного характеру і світогляду. Допомогає відроджувати козацькі мистецькі традиції: гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, художньої вишивки. Допомогає вивчати і застосувати на практиці козацькі знання: народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії. Проводить роботу, спрямовану на те, щоб кожен учень – член козацького осередка займався самопізнанням і саморегулюванням, самовдосконаленням, розвивав свої інтелектуальні здібності і можливості, пізнавав сутність й особливості козацької ідеології (філософії, світогляду, моралі, етики, естетики, характеру, правосвідомості).

8. Паланка зарубіжних зв'язків (гурток знавців іноземної мови). Налагоджує зв'язки із зарубіжними школярами. Проводить роботу з вивчення культури та життя держав ближнього та далекого зарубіжжя.

9. Паланка роботи з молодшими школярами (гуртки „Умілі руки”, „Юний художник”, клуб „Чомучок”). Організовує позаурочну діяльність молодших школярів, надає шефську допомогу, залучає молодших школярів до спільної роботи з впровадження козацько-лицарського виховання.

10. Паланка трудової діяльності та охорони середовища (гурток екологів, ремонтна бригада, навчально-виробнича бригада, тимчасові трудові об'єднання). Проводить активну діяльність з охорони довкілля, збереженню шкільного майна, проведення трудових операцій. Формує в козачат любов до рідної природи, готовність і вміння берегти і примножувати її багатства, красу. Вивчає екологічне становище в регіоні. Засобами козацької педагогіки формує якості господаря рідної землі, державну позицію та інтереси українського власника, який чесною і самовідданою працею нарощуватиме матеріальні блага, духовні цінності рідного народу, гармонійно поєднуюватиме особисті і загальнонаціональні інтереси. Допомогає пізнати і дослідити, а також відродити традиції козаків як мудрих хліборобів, уміли орачів, господарів землі; прилучає козачат до організації і ведення госпрозрахункових трудових об'єднань, малих підприємств, асоціацій. Допомогає відроджувати ремесла і промисли: бондарство, гончарство, бджільництво, ковальство.

11. Паланка навчально-пізнавальної діяльності (МАН, предметні гуртки, групи консультантів з предметів, пости взаємодопомоги). Організує взаємодопомогу в навчанні, консультаційну допомогу з предметів, контролює відвідування уроків, проводить предметні тижні, місячники, олімпіади, конкурси. Роботу спрямовує на пізнання козачатами законів розвитку науки, формує любов до науково-пізнавальних процесів, допомагає вивчати сучасні види техніки і технології, організувати особисту і спільну творчу діяльність (радіозв'язок, телерадіоконструювання, телерадіомоделізм, авіамоделізм, автомобільна та тракторна справа, адіо моделювання).

12. Паланка інформації (шкільна газета, фотогазета, газета-календар, шкільний часопис, прес-бюлетень, рекламний вісник). Інформує учнів, батьків, вчителів, громадськість про всі події, що відбуваються в школі.

13. Паланка дисципліни та порядку (пости чистоти та бережливості, штаб „Живи, книго!“). Формує навички здорового способу життя, контролює дотримання санітарно-гігієнічних норм, виховує бережливе ставлення до хліба, збереження книг.

14. Паланка соціального захисту (загони милосердя). Піклується про ветеранів війни, одиноких, пристарілих, шефствує над могилами полеглих воїнів, допомагає дітям з малозабезпечених сімей.

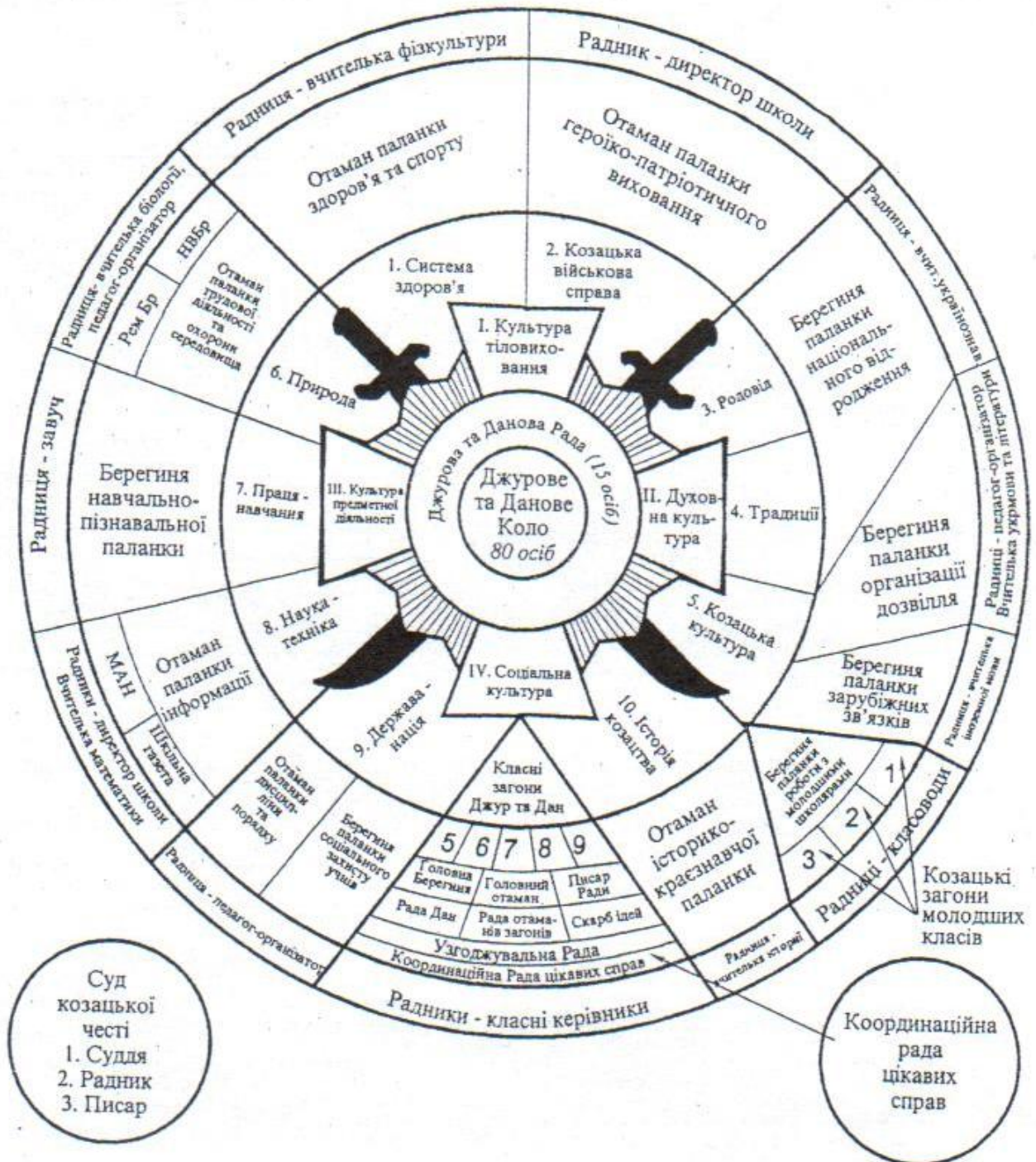
15. Історико-краєзнавча паланка (рада „Шевченківської світлиці“, рада музею „Рідне село“, історико-краєзнавчий гурток, факультатив „Історія козацтва“). Допомагає глибоко пізнавати історію українського козацтва, досягнуті ним національні пріоритети – ідейні, політичні, наукові, культурні і державотворчі. Поширює знання серед козачат про козацький національний визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками, допомагає вивчати історичні документи, історичні праці про героїку козаччини, художні твори.

15. Суд Козацької Честі. Розробляє законодавчі документи (статут, закони, конституцію тощо). Слідкує за їх виконанням. Розглядає порушення прийнятих законодавчих актів, різні конфлікти.

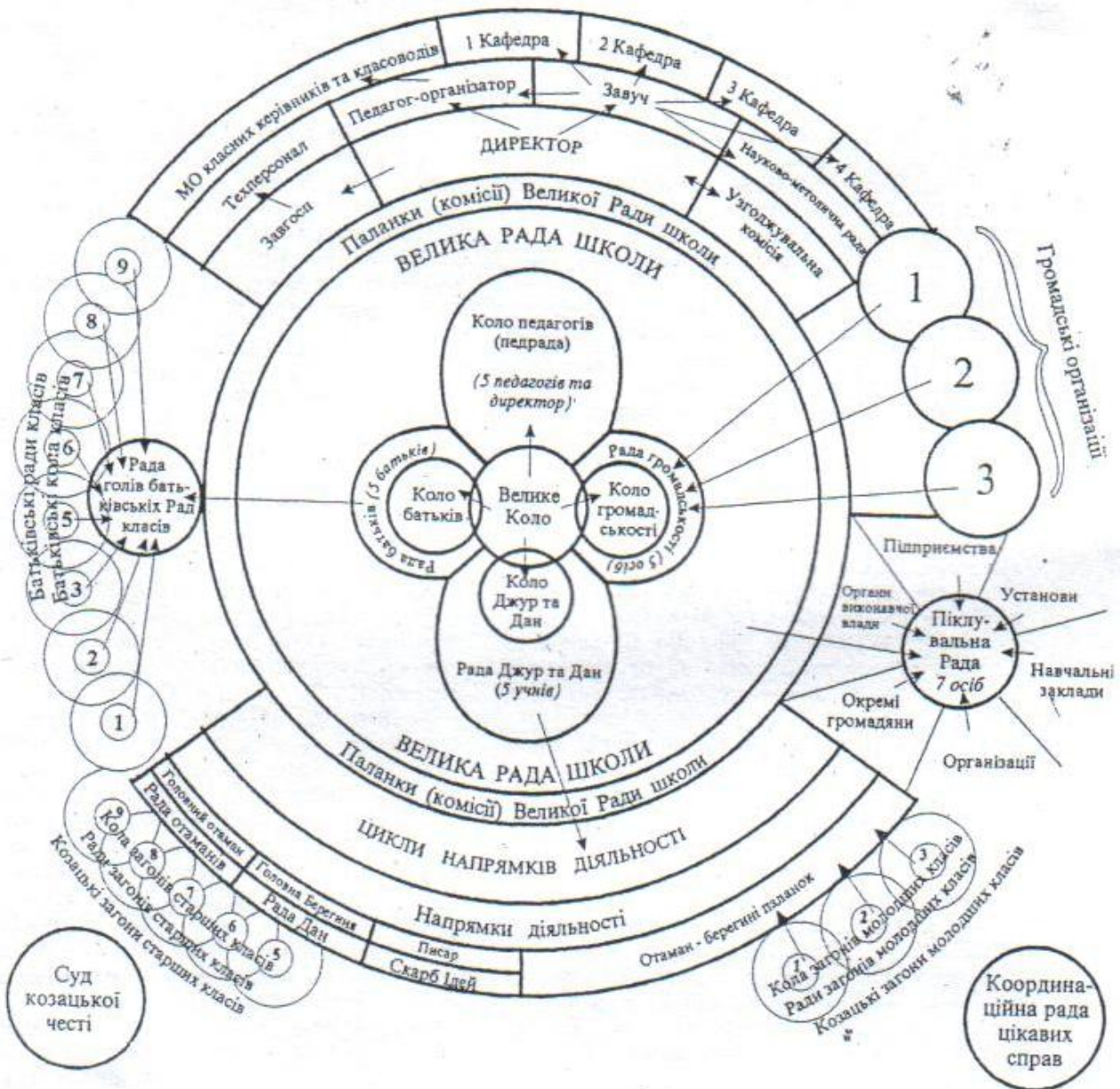
17. Координаційна Рада Цікавих Справ. Організує проведення колективних творчих справ.

18. У паланках працюють отаман (берегиня), творчі групи, особи – організатори та інструктори.

СТРУКТУРА УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ АДАМІВСЬКОЇ ШКОЛИ
КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ

ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ АДАМІВСЬКОЮ ШКОЛОЮ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ

5. Положення про козацьке таборування. (Розробила Н.П.Галицька)

Козацьке таборування проводиться як підсумок чергового етапу фізкультурно-спортивної роботи в школі з метою плекання у кожних юних козака та козачки міцного здоров'я, загартування тіла й духу, формування уміння перемагати на спортивних змаганнях.

Козацьке таборування проводиться чотири рази на рік: осіннє – до 14 жовтня, зимове – до 1 березня, весняне – до районного туристського зльоту – до 25 травня, літнє – у липні-серпні – до 15 серпня.

Проводиться таборування за такою програмою:

I. Осіннє:

1. Конкурс емблем та девізів, конкурс козацької пісні.
2. Спортивна частина:
  - естафета „Пластуни” (виконується у нитковому коридорі висотою 70 сантиметрів із дзвониками);
  - конкурс „Сильна рука” (змагання з армреслінгу);
  - конкурс „Перетягування канату” (змагаються команди почергово);
  - підтягування у висі та у висі лежачи (перемогу одержує команда з найбільшою сумарною кількістю підтягувань);
  - заключна „Велика естафета” (біг 5:60 метрів, заключний етап біжать отамани команд).
3. Конкурс „Козацький куліш” (враховується правильне обладнання вогнища, запалювання багаття на швидкість, оцінка за козацький обід).
4. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

II. Зимове:

1. На початку грудня – спортивно-інтелектуальний конкурс „А нумо, хлопці-козаки!” Гурти готують назви, девізи, емблеми. Змагання включає завдання історичного характеру – вікторина, козацькі кросворди, знання козацької лексики. Музикальний конкурс перевіряє знання та вміння виконувати козацькі пісні. Спортивні змагання: армреслінг, підтягування у висі, згинання та розгинання рук в упорі на підлозі, присідання з молодшими козачатами на плечах, стрибки зі скакалкою.
2. Грудень – лютий, як випаде достатній сніг – випускний клас будує і захищає снігове містечко, а вся школа – штурмує його. За снаряди слугують сніжки.
3. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

III. Весняне:

1. Конкурс емблем і девізів, конкурс козацької пісні.
2. Спортивна частина:
  - естафета „Пластуни”;
  - конкурс „Сильна рука”;
  - підтягування у висі та у висі лежачи;
  - біг 60 метрів;
  - розкладання та складання спортивного намету;
  - знання рослин свого краю;
  - медицина (перша допомога);
  - розпалювання багаття на швидкість;

- складання рюкзака;
  - „Велика естафета”.
3. „Козацький куліш”
4. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

ІУ. Літнє:

1. Таборування проходить як багатоденний велопохід. Група туристів проходить веломаршрутом на Курортне (містечко на березі Чорного моря в Білгород-Дністровському районі Одеської області) і там розбиває наметове містечко. Тут козачата живуть 3-4 доби: навчаються плавати, пірнати, вправляються в основних туристських навичках, вчать варити їжу та ін.

2. Кожен день проводяться конкурси:

- змагання з плавання та пірнання;
- змагання на знання козацької лексики та козацьких пісень і танців;
- змагання на знання козацьких оповідок, гуморесок та ін.;
- спортивні змагання: армреслінг, підтягування у висі, згинання та розгинання рук в упорі та ін.

3. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

У. У серпні-вересні підводяться підсумки таборування за рік і нагородження кращих козачат за цими підсумками.

6. Козацько-лицарська система виховання як послідовність технологій і методик. Види діяльності й форми занять з козацько-лицарського виховання школярів.

А. КОЗАЧЕНЯТА ТА ЛЕЛІНЯТА (ДОШКІЛЬНЯТА)

І. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ

1. Система здоров'я. Здоровий спосіб життя.

Дізнаються з бесід про значення фізичних вправ і режиму дня для здоров'я, праці людини.

Вчать виконувати режим дня. Стежать за чистотою тіла й одягу. Розучують комплекси гімнастичних вправ, вчать щоденно їх виконувати. У спортивному залі, на майданчику грають у рухливі ігри. Взимку ходять на лижах, бігають на ковзанах. Беруть участь у нескладних змаганнях.

Вчать виконувати обов'язки санітара, чергового по класу, їдальні тощо.

Негативно ставляться до неохайності, до невиконання правил санітарної гігієни в школі й дома.

2. Козацька військова справа. Військово-патріотичне виховання.

Переглядають фільми, уривки з них про перемоги Армії України, козаків, про подвиги захисників Батьківщини. Читають вірші, співають пісні про Армію України.

ІІ. ДУХОВНА КУЛЬТУРА

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання.

Дізнаються про професії своїх батьків, розповідають про них на заняттях у позаурочний час. Влаштовують виставки малюнків «Праця наших рідних».

Набувають умінь та навичок самообслуговування дома і в школі. Беруть посильну участь у прибиранні квартири.

4. Традиції. Моральне виховання.

Ознайомлюються з основними правилами поведінки у шкоді й громадських місцях. Вчать розпізнавати гарні і погані вчинки.

Дістають початкові уявлення про природу рідного краю, вчать розуміти його красу.

Засвоюють правила поведінки в колективі: оволодівають навичками ввічливо. Уважно ставитися до товаришів і дорослих, не перекидати свою провину на іншого; своєчасно і точно виконують доручення колективу. Вчать гратися дружно, не сперечаючись один з одним. Набувають досвіду працювати спільно, діяти злагоджено.

Виявляють доброзичливе ставлення до людей. Слухають і читають оповідання, вірші, байки про доброту і чуйність. Добирають «нрислів» про чесність, правдивість, скромність, справедливість. Захищають менших.

Вчать виконувати Правила для учнів на уроках, перервах, у їдальні, на вулиці, в громадських місцях; виявляють дисциплінованість і організованість.

Ознайомлюються з правилами ввічливості, першими вітаються з учителями, дорослими; дякують за допомогу, послугу; поступаються місцем старшим і маленьким; ввічливо прощаються. Беруть участь у заняттях з культури поведінки «Як поводитися в класі і дома», «Ми прийшли в їдальню», «Твій зовнішній вигляд» і т.п. На заняттях-іграх «Ми йдемо в гості», «Коли сидиш за святковим столом», «Ми йдемо в автобусі» вчать бути ввічливими.

Намагаються доводити почату справу до кінця. Стримують себе від поганих вчинків.

Набувають досвіду товариських стосунків між хлопчиками і дівчатками при спільних іграх, виконанні трудових завдань.

Засуджують порушників порядку і дисципліни на уроках, перервах, а також невиконання Правил для учнів, грубі, нетовариські вчинки, жорстоке ставлення до тварин.

5. Козацька культура. Художньо-естетичне виховання.

Вчать помічати прекрасне в навколишньому житті, в природі рідного краю. Переглядають фільми, репродукції про природу. Здійснюють прогулянки і екскурсії. Вчать помічати гарне у вчинках людей.

На музичних заняттях розучують пісні, відвідують спектаклі лялькового і дитячого театрів, дивляться телепередачі, слухають радіо і записи.

Малюють на вільні теми. Виступають на дитячих ранках, святах. Під керівництвом батьків і вчителів роблять карнавальні костюми для новорічного свята, прикраси для ялинки. Виготовляють іграшки з природного матеріалу, картону, пластиліну, вчать робити це акуратно. Добирають листівки, репродукції на теми: «Осінь», «Зима», «Весна», «Літо», розглядають їх і розповідають про красу природи в різні пори року.

Додержують чистоти й охайності в одязі, взутті, зовнішньому вигляді.

Засуджують неохайність.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання.

На навчальних заняттях, екскурсіях, прогулянках вчать спостерігати за явищами природи, сезонними змінами в ній. Спостереження за природою в різні періоди порівнюють, узагальнюють; роблять висновки про ознаки весни, літа, осені,

зими. Вчаться пояснювати причини сезонних змін у живій природі залежно від сонячного світла і тепла. Ведуть календар природи.

Спостереження за природою в різні пори року зіставляють із спостереженнями за працею людей на полях, у садах, на шкільних ділянках.

7. Праця-навчання. Трудове навчання.

Беруть участь в екскурсіях по школі, мікрорайону, знайомляться з працею дорослих. Слухають їхні розповіді про роль праці в житті людей. Організують «господарчий куток» у класі. Працюють на шкільній ділянці. Допомагають один одному в роботі. Беруть участь у колективних іграх - «школа», «пошта» тощо. Розучують пісні й вірші про працю.

Набувають досвіду роботи в колективі, готуючи подарунки батькам, працівникам школи до 8 Березня, Дня захисника Вітчизни /23 лютого/, 9 травня.

Вчаться додержувати порядку на робочому місці: акуратно і швидко готувати підручники, посібники, інструменти для занять і своєчасно прибирати їх, тримати в чистоті парту.

Бережливо ставляться до результатів праці людей: шкільного майна, підручників, особистих речей, хліба. Беруть участь у шкільному святі «Наш урожай». Слухають розповіді дорослих про знатних хліборобів, трактористів, комбайнерів. Беруть участь у зустрічах з відомими людьми свого села, міста. Вчаться бережливо ставитися до зелених насаджень, тварин.

Засуджують неохайність.

Набувають елементарних уявлень про роль знань у житті й діяльності людини.

Ознайомлюються з основними правилами навчальної роботи, виконують кожне завдання сумлінно, акуратно й самостійно.

Набувають досвіду сумлінного навчання в класі, а також уміння дружно і злагоджено працювати, подавати один одному допомогу, передавати товаришам свій досвід і уміння. Вчаться уважно ставитися до товаришів, радіти їхнім успіхам у навчанні, не насміхатися з їхніх невдач.

Ознайомлюються з основними режимними моментами школярів і засвоюють їх. Вчаться бережливо ставитися до підручників, книжок, навчальних посібників. Організують виставки книжок, зошитів, малюнків тощо. Беруть участь у ранках, бесідах «Свята книжки», «Зустріч Букваря», «Проводи Букваря», у святі «Тиждень дитячої книжки», в роботі «книжчиної лікарні».

Засуджують недбайливе ставлення до виконання навчальних завдань, неохайність у поводженні з підручниками і книжками, порушення Правил для учнів.

8. Наука-техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Беруть участь у пізнавальних іграх, нескладних вікторинах, у відгадуванні загадок, в іграх на увагу і кмітливість.

ІУ. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

9. Держава-нація. Громадянське виховання.

Набувають початкових уявлень про Батьківщину – Україну. Переглядають фільми, листівки, репродукції із зображенням столиці нашої Батьківщини – Києва, а також Прапора, Герба України.

Дізнаються про видатних діячів України. Знайомляться із творами художників із серії про видатних людей.

Слухаючи розповіді дорослих, виявляють інтерес до найважливіших подій у нашій країні. Дивляться фільми, телепередачі про життя людей, діляться враженнями.

Беруть участь у підготовці й проведенні ранків, присвячених датам календаря: розучують вірші, пісні.

Набувають досвіду громадської роботи в колективі, вчаться сумлінно виконувати перші громадські доручення.

Засуджують прояви несумлінного виконання доручень і завдань колективу.

10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Дістають початкові уявлення про Козацьку Конституцію, Конституцію нашої Батьківщини з розповідей дорослих, з бесід, читання книжок. Дізнаються про правила праці й поведінки в школі, громадських містах.

З бесід, спостережень дізнаються про роботу правоохоронних органів, про їх роль у додержанні порядку в громадських місцях. Читають книжки, оповідання про героїзм працівників міліції у боротьбі з правопорушниками.

Ознайомлюються з Правилами для учнів, Правилами дорожнього руху. Беруть участь у бесідах про правила дорожнього руху, в іграх-заняттях «Ми – пасажир», «Як іти по вулиці і переходити її», «Де можна гратися».

Вчаться відповідати за виконання Правил для учнів і режиму дня перед батьками і вчителями.

Засуджують товаришів, які порушують порядок у школі й громадських місцях.

Б. КОЗАЧАТА ТА ЛЕЛІ / УЧНІ 1-4 КЛАСІВ /

І. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ:

1. Система здоров'я. Здревий спосіб життя. 2. Козацька військова справа. Військово – патріотичне виховання.

Беруть участь у бесідах про значення занять фізичними вправами і прогулянок на повітрі для зміцнення свого здоров'я, про те, як готуватися до праці й захисту Батьківщини /»Турбота про здоров'я людини», «Щоб бути до праці готовим, треба бути завжди здоровим», «Кожний знає, що режим необхідний всім», «Козачата – чисті, охайні хлоп'ята».

Виконують вправи основного комплексу гімнастики; учаться шикуватися, танцювати; виконують вправи для правильної постави; займаються рухливими іграми, лижною підготовкою, бігають на ковзанах; пізнають правила ігри та елементи спортивної етики; учаться погоджено колективно діяти. Проводять нескладні спортивні змагання /»Веселі старты», беруть участь у деяких загальношкільних спортивних змаганнях, у простих воєнізованих іграх /»Сокіл»; у секції загальної фізичної підготовки, спортивних секціях школи і позашкільних установ. Здійснюють прогулянки, екскурсії, одно-триденні туристські походи по рідному краю. Опановують елементарні туристські навички і беруть участь у змаганні з основ туристської техніки /»Козацьке таборування» – укладання рюкзака, розкидання намету, подолання перешкод/. Привчаються тримати в чистоті свою спортивну форму, одяг, стежити за чистотою тіла; привчаються раціонально користуватися сонцем, повітрям, водою; закріплюють знання та навички гігієни і санітарії; привчаються тримати в чистоті й порядку місце своїх спортивних занять.

Самостійне складають режим дня і контролюють його виконання, стежать за чистотою та порядком у приміщеннях; регулярно під керівництвом старших займаються ранковою гімнастикою, а в проміжках між навчальними заняттями і в процесі виконання домашніх завдань – проводять фізкультхвилинки. Виконують обов'язки чергових по класу. Організують і проводять нескладні змагання-конкурси по спорту й туризму. Виконують обов'язки фізоргів, капітанів команд, чергових по спортивному залу й спортивних майданчиках, допомагають учителю в прогулянках і походах по рідному краю.

Засуджують порушення занять фізичною культурою, випадки невиконання правил санітарії та гігієни в школі, вдома, у дворі, на спортивних майданчиках; засуджують недбале ставлення до спортивного інвентаря та обладнання. В процесі уроків і позакласних заходів учні 1-4 класів знайомляться з прикладами з життя, праці й боротьби козаків за своє визволення, за зміцнення і захист України.

II. ДУХОВНА КУЛЬТУРА:

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання. 4. Традиції. Моральне виховання.

Привчаються виконувати Правила для учнів 1-4 класів, Правила козачат, Кодекс буття козаків. Вчаться додержувати моральних принципів і правил; беруть участь у бесідах на моральні теми: «Про ставлення до Батьківщини і різних народів», «Про ставлення до праці, людей праці», «Про товариство і дружбу», «Про колективізм», «Про доброту, чуйність і скромність», «Про чесність і вміння додержувати слова», «Про справедливість», «Про ставлення до старших, молодших і ровесників», «Про непримиренність до зла і байдужості».

Дізнаються про рідний край, про життя дітей України та інших країн. Беруть участь у бесідах про нашу Батьківщину, про повагу до всіх національностей: «Ми ростемо, росте країна», «Кожний день і кожний час країна думає про нас» та ін.

Зустрічаються з ветеранами війни і праці. Проводять екскурсії по рідному краю, виконують завдання шкільного краєзнавчого музею. Дивляться та обговорюють фільми про героїв війни, про видатних учених і людей праці. Проводять збори й ранки: «Про нашу Батьківщину», «Жити – Батьківщині служити». Організують конкурси, виставки виробів, фотографій, малюнків «Тобі, країно рідна», читають казки, загадки, прислів'я народів різних країн. Беруть участь у шкільних святах.

Поглиблюють уявлення про колективізм. Читають статті, твори художньої літератури про справді товариські стосунки в дитячих колективах і розповідають про них на зборах. Учаться самостійно проводити збори, колективні ігри; намічають план роботи на кілька днів, на тиждень, дбають про спільні інтереси колективу, виявляють ініціативу, відповідальність за доручену справу, стараються не підвести свій клас, загін. Вчаться діяти і працювати спільно, робити макети, виго якої н аплікації, матеріал для. Лічби, навчальні посібники, іграшки для дитячого садка; беруть участь у збиранні макулатури. Виявляють взаємну вимогливість і повагу один до одного.

Дістають перші уявлення про гуманні відносини людей у суспільстві, читають і обговорюють оповідання про доброту, доброзичливість, справедливість. Намагаються доброзичливо і чуйно ставитися до людей, справедливо оцінювати свої вчинки і вчинки товаришів, подавати посильну допомогу навколишнім. У міру своїх сил допомагають сім'ям ветеранів війни та праці, проводять волонтерську роботу. Дбають про молодших братів і сестер, грають з ними, відводять їх у дитячий садок. Читають казки, показують фільми дітям дитячого садка, організують для них концерти художньої самодіяльності, показують п'єси в тіньовому та ляльковому театрах.

Організують роботу „книжкової лікарні» в класній та шкільній бібліотеках, у бібліотеці дитячого садка. Уважно ставляться до батьків, допомагають їм у домашніх справах. Готують саморобні подарунки батькам до свят.

Учаться складати розпорядок дня і неухильно його виконувати, правильно використовувати свій вільний час.

Учаться додержувати порядку, дисципліни, організованості в школі, вдома, в громадських місцях. Проводять ігри-заняття з правил дорожнього руху: «Знай правила дорожнього руху, як таблицю множення», « Ми – пасажери», «Як поводитися на вулиці», «Мій шлях до школи», « Дорожні знаки і покажчики».

Дістають перші уявлення про взаємозв'язок зовнішньої і внутріш як культури. Засвоюють правила ввічливості, точності, акуратності, охайності. Беруть участь у заняттях з культури поведінки: «Чарівні слова», «Поважай свій і чужий час», «Друзі

Мойдодира», «Охайність та акуратність в одязі», «Як поводитися в театрі й кіно», «Ми йдемо в гості», «Як ми проводимо перерви». Організують під керівництвом джур, учителів заняття-ігри: «Екскурсія по школі», «Подорож по місту чемних», «Прогулянка по алеї дбайливих». Учаться приязно вітатися з учителями, працівниками школи, знайомими, товаришами, виявляти ввічливість і увагу до навколишніх. Засвоюють правила культури поведінки в школі, на вулиці, в громадських місцях.

Учаться долати труднощі у процесі засвоєння нових знань, виконання домашніх завдань, трудових і громадських доручень, не втрачати надії при невдачах. Прагнуть переборювати свої примхи, впертість, капризи, лінощі, поєднувати особисті інтереси з інтересами, справами колективу. Учаться розуміти справжній зміст понять «можна» і «не можна», «треба» і «не хочу», виконувати важку, нецікаву, але потрібну для колективу роботу, а також виявляти настирливість у змаганнях, оглядах, співпереживати радість перемоги і гіркоту невдач.

Хлопчики й дівчатка засвоюють позитивний досвід дружніх, поважли як стосунків у школі й поза школою, учаться переборювати скованість і настороженість у спілкуванні, допомагають одне одному; разом відзначають дні народження, поздоровляють із святом; дістають початкові уявлення про моральні відносини членів сім'ї, беруть участь у бесідах про сім'ю, про мам і тат, бабусь та дідусів: «Сім'я, в якій я живу», «Як ми проводимо вихідний день» і т.п.; дбайливо ставляться до своїх батьків і членів сім'ї.

Читають у газетах, книжках оповідання, вірші про конкретні приклади непримиренності в боротьбі з порушеннями правил поведінки, норм дружби і товарищескості. Учаться розуміти зміст і виступати на зборах проти наклепництва, жадібності, забіякуватості. Учаться не обходити погані вчинки товаришів, брати посильну участь в удосконаленні дійсності.

5. Козацька культура. Художньо – естетичне виховання.

Учаться помічати прекрасне в тому, що їх оточує: звертають увагу на красу шкільного приміщення, на рослини, які прикрашають школу, розглядають картини й виставки творчих робіт учнів. На екскурсіях учаться помічати красу міського й сільського пейзажів, спостерігають за виглядом і забарвленням неба в різні години, в різні пори року, а також за різним станом погоди. Вивчають вірші про природу і працю, вчаться розуміти поетичні образи, виразність означень і інтонацій, намагаються використати їх у власній мові.

Беруть участь у бесідах про прочитані книжки, теле і кінофільми. Здобувають початкові знання про спектаклі, теле і кінофільми як твори мистецтва. Знайомляться з кращими творами образотворчого мистецтва в музеях і на виставках; по репродукціях, діапозитивах, записах. Слухають записи музичних творів. Колективно переглядають кіно і телефільми, слайди, репродукції про рідний край, про тварин, школу, ровесників, про працю дітей.

Дають загальні емоційні оцінки художнім творам; ілюструють прочитані книжки, побачені спектаклі й фільми, прослухані музичні твори. Розповідають про свої найцікавіші „зустрічі з музикою». Знайомляться з пам'ятками культури і народного мистецтва, з місцевими майстрами-умільцями прикладного мистецтва, спостерігають за їх роботою. Шефствують над пам'ятниками культури поблизу школи.

Малюють на вільні теми, на музичних заняттях розучують пісні, займаються хореографією, беруть участь в іграх-танцях, у рольових іграх-виставах; у художніх і музичних школах розвивають свої здібності. Розучують пісні й танці, виступають на ранках, у шефів, у дитячих садках і сімейних вечорах з читанням віршів, інсценівками байок, шарад, епізодів з казок і художніх творів. Майструють іграшки з природного матеріалу /жолудів, качанів кукурудзи, горіхів, шишок та ін./, картону, пластиліну, вчаться акуратно виготовляти їх; роблять аплікації, займаються

вишиванням, випилюванням, випалюванням по дереву, із пап'є-маше виготовляють персонажів, роблять прикраси до новорічної ялинки та інших свят. Випробовують свої сили в створенні казок, написанні віршів.

У класі, коридорах, удома і на вулиці підтримують чистоту й порядок. Беруть участь у художньому оформленні приміщень. Гарно оформляють зошити, суперобкладинки підручників і книжок, закладки для них, стежать за їх збереженням. Вирощують квіти, розводять квітники. Скромно й акуратно вдягаються, звертають увагу на охайність одягу. Беруть участь у бесідах: «Гарні і негарні вчинки», «Чим гарні люди навколо нас», «Наш дім» та ін.

Аналізують гарні і негарні вчинки. Переглядають і обговорюють малюнки, карикатури, фільми, де висміюються неохайність і нечепурність зовнішнього вигляду школярів. Учаться помічати недоліки в поведінці, зовнішньому вигляді негативних героїв казок, байок, оповідань та інших художніх творів.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання. 8. Наука-техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Школярі беруть участь у бесідах про роль знань у праці, якої нк природи /»Наше навчання на користь Батьківщині» та ін./, добирають ілюстративний матеріал, беруть участь у дидактичних іграх; привчаються правильно оцінювати свої успіхи й успіхи товаришів. Беруть участь у зборах загону /»Ми тепер школярі», «Козачата – старанні хлоп'ята, добре навчаються, люблять школу», «Наша школа», «Умій учитися, щоб уміти трудитися»/, вивчають вимоги Правил для учнів до навчальної роботи школяра.

Розповідають про свої спостереження за погодою, змінами, які відбуваються в природі й праці людей у різні пори року, про прочитане, побачене в кіно, театрі, на виставці; ведуть щоденники природи та праці, самостійно знаходять відповіді на поставлені запитання; беруть участь у навчальній роботі класу, пізнавальних іграх, у нескладних вікторинах, відгадуванні загадок, в іграх на кмітливість. Вчаться використовувати у відповідях знання та уміння, організують виставки книг, зошитів, виробів; готують гербарії, альбоми, беруть участь у ранках, бесідах «Книжкове свято», «Зустріч Букваря», «Прощання з Букварем», «Як робиться книжка», у святі «Тиждень дитячої книжки».

Обговорюють на зборах, нарадах ставлення товаришів до навчання, їхню неправильну поведінку; вчаться чуйно і уважно ставитися до успіхів товаришів, досягнутих у навчанні. Допмагають один одному у виконанні завдань учителя, беруть участь у бесідах про прочитані книжки, радіо і телепередачі.

Знайомляться з основними правилами організації навчальної праці, беруть участь у роботі щодо опанування «Азбуки організованості», у спільній роботі щодо складання пам'яток правильної організації навчальної роботи; засвоюють правила поведіння з книжкою і користування шкільною бібліотекою; беруть участь в іграх на розвиток пам'яті, кмітливості. Удосконалюють навички самостійного і старанного виконання завдань учителя, самостійно записують розклад уроків на тиждень і завдання додому на наступний день. Удосконалюють здобуті в школі знання через додаткове читання дитячої художньої літератури; застосовують у навчальній праці й пізнавальних іграх здобуті знання, засвоєні правила. Добирають матеріал і беруть участь у бесідах: «Повторення – мати навчання», «Підказ – поганий указ» та ін.

Засуджують на зборах порушення правил поведінки учнями, випадки несумлінного ставлення своїх товаришів до навчання; борються з неохайним поведінням з підручниками, навчальними посібниками.

Знайомство з громадським життям, участь в роботі класного і загальношкільного колективу, козацького загону. Слухають розповіді учителів і беруть участь у бесідах на теми «Як живуть і будуть жити люди у майбутньому».

Знайомляться з біографіями козацьких героїв, з описом трудових подвигів людей, беруть участь у бесідах на тему «Передові люди нашого міста, села, краю, країни».

Разом із джурами та козаками беруть участь у пошуку «Козаки», узнають історію їхнього життя і боротьби, дістають перше уявлення про Герб і Прапор України. Знайомляться з Гімном України. Знайомляться з козацькими піснями, розучують деякі з них, дивляться фільми про козаків. Знайомляться з історією, теперішнім і майбутнім України, Молодої Січі. Знайомляться з пам'ятними місцями свого міста, села, беруть участь в екскурсіях, збирають матеріали на теми «Наші новобудови». Складаючи завдання з математики, вчаться використовувати цифровий матеріал із місцевих газет. Беруть участь у подорожі в минуле, теперішнє і майбутнє рідного краю, в екскурсіях «Що будеється навколо нас», «Наш краєзнавчий музей», «Наша сільська рада», «Шефи школи». Беруть участь у зборах загону, здійснюють уявлювані подорожі по країнах.

Беруть участь у загальношкільному святкуванні знаменних дат; готують трудові подарунки до цих свят, допомагають в оформленні шкільного будинку, беруть участь у парадах козацьких військ, проводять збори, розучують пісні й вірші, слухають і читають розповіді про історію всенародних свят і червоних дат календаря, про традиції, пов'язані з ними в сучасному житті, слухають розповіді учасників подій, воїнів, трудівників, поздоровляють з громадсько-політичними святами своїх шефів, батьків, вручають їм пам'ятні подарунки-саморобки, тематичні малюнки.

Козачата знайомляться з доступними їхньому розумінню подіями громадського життя з розповідей учителя. Джури читають і обговорюють з ними статті. Козачата створюють кутки, вміщують у них найцікавіші дописи про події, які відбуваються в нашій країні й за рубежем, роблять малюнки, що ілюструють окремі статті. Беруть участь у виставках малюнків, складають альбоми й монтажі на теми: «Козаки, козачата» та ін. Вдома розповідають старшим про події громадського життя, про які дізналися в школі, про козацькі справи. Знайомлять з цими справами молодших.

Першокласники знайомляться з Правилами козачат, вчаться їх виконувати, з історією козацтва, знайомляться з джурами. Дізнаються про зміст суспільно корисної діяльності козачат, привчаються колективно обмірковувати, як краще виконати завдання, вчаться виконувати доручення й оцінювати виконання конкретних суспільно корисних справ. Засуджують тих, хто не виконує доручень; добиваються сумлінного ставлення до громадських обов'язків.

7. Праця-навчання. Трудове виховання.

На уроках діти дістають уявлення про користь праці навколишніх людей. На екскурсіях по школі, навчально-дослідній ділянці й майстернях дізнаються, що в школі всі працюють: учні навчаються, учителі навчають дітей, технічні службовці стежать за чистотою і порядком.

Козачата допомагають старшим. На уроках читання і розвитку мови дізнаються про особливості праці в різні пори року. Знайомляться з картинами художників, що зображують рідну природу і працю людей; розучують пісні про працю. Слухають розповіді й беруть участь у бесідах на теми: «Усяка річ працею створена», «Хто і де працює поблизу школи», «Учень – сам собі слугує, няні він не потребує», «Школяр – друг природи» та ін. Читають книжки і беруть участь у бесідах на теми «Усяка корисна праця почесна», дивляться фільми про працю.

Навчаються жити за трудовими правилами козачат. Готують альбоми на цю тему. Вдома діти привчаються обслуговувати себе: прибирають постіль; тримають у порядку свій робочий куточок і іграшки, стежать за чистотою своїх одягу і взуття, тримають їх у належному стані. Піклуються про старших членів сім'ї, їхній відпочинок; допомагають у прибиранні житла; миють столовий посуд, роблять дрібні покупки, піклуються про молодших, грають і гуляють з ними, виготовляють для них іграшки, доглядають за свійськими тваринами. Допомагають за доглядом за

огородом, садом /пропслка, поливання/, у збиранні овочів, ягід, грибів, лікарських трав, насіння.

Загони козачат трудяться на загальну користь. Виконують обов'язки санітарів, господарників, квітників, чергових, бібліотекарів, допомагають в їдальні й т.д. Приводять у порядок підручники, бібліотечні книжки, навчальні посібники, складають колекції, гербарії, збирають природний матеріал для уроків праці та інших занять, працюють з природним матеріалом; виконують вироби з пластиліну, паперу і картону, конструюють найпростіші моделі. Загони допомагають підтримувати чистоту біля школи, охороняти зелені насадження. Роблять годівниці для птахів, збирають паперову макулатуру, полімерну сировину, металолом, дізнаються, як використовується утильсировина. Дбають про маленьких, стариків та інвалідів. Які потребують допомоги і проживають у мікрорайоні школи.

На уроках праці засвоюють найпростіші вміння та навички самообслуговування і побутової праці /догляд за одягом, взуттям, користування посудом/; вчать шити, вишивати; вивчають правила техніки безпеки в роботі з ручним інструментом, додержують гігієнічних вимог. На навчально-дослідній ділянці восени допомагають зібрати рештки рослин, а навесні відібрати краще насіння для висівання; на ділянці класу навчаються висівати насіння, доглядати за сходами, поливають рослини, розпушують ґрунт. Влітку допомагають школі в догляді за садом, городом, квітниками, беруть участь у роботі «зелених патрулів», допомагають кооперативам, в доступних віку роботах на городах, у садах, у боротьбі з шкідниками рослин, збирають попіл, пташиний послід для добрив. Беруть участь у насадженні кущів і дерев, у догляді за ними. Беруть участь у розвідуванні корисних справ. Привчаються виконувати разом з товаришами громадські доручення, беруть участь у трудових змаганнях.

Вивчають і виконують Правила для учнів: «Бери участь у праці, в справах свого класу, допомагай товаришам краще вчитися і працювати», борються за додержання трудової дисципліни. Готують і вивішують у класі плакати з правилами, що стосуються техніки безпеки роботи з ручними інструментами, гігієни праці, організують контроль за виконанням цих правил. На заняттях з фізкультури закріплюють і розвивають потрібні для праці навички координації рухів, правильної постави під час роботи; відвідують технічні гуртки, виставки дитячої технічної творчості; на екскурсіях знайомляться з технікою промислових підприємств, із сільськогосподарською технікою.

На екскурсіях з теми «Хто працює навколо нас» знайомляться з роботою передових трудівників на підприємстві, на будівництві, в кооперативі, дізнаються про професії людей, які працюють на підприємствах поблизу школи. На уроках малювання навчаються замальовувати спостережені картини праці, знаряддя. Організують у класі бесіди батьків про їхню працю, відвідують підприємства, де працюють батьки, влаштовують виставку малюнків «Наші мами і тата на роботі», участь у бесідах «Ким бути?», «Усі роботи хороші».

Виконуючи Правила для учнів, навчаються бережливо поводитися з громадським майном, своїми речами й речами товаришів. Влаштовують виставку підручників у кінці року, змагаються, хто краще збереже свої підручники. Правило «Оберегай рослини і тварини» запроваджують у життя, беручи участь разом із джурами в роботі «зеленого патруля», у святах «День птахів», «День лісу». Взимку підгодовують птахів і тварин.

Вчать оцінювати вчинки товаришів, вести роботу з тими, хто лінується і псує речі, зелені насадження, кривдить тварин. Організують читання книжок, віршів, у яких засуджується недбайливі й ледарі.

1У. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

9. Держава-нація. Громадянське виховання. 10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Додержують законів України, норм і правил співжиття, громадського порядку. Беруть участь у зборах на тему: «Конституція Батьківщини», «Громадянин України». Читають книжки, дивляться телепередачі про міліцію. Беруть участь у зборах і ранках на теми: «Це повинні знати всі», «Де можна грати», «Ми – пасажери»; добирають матеріал у газету на теми: «Ми йдемо до. Школи», «Для чого потрібні правила поведінки в школі й на вулиці» та ін. Виступають з читанням байок, шарад, епізодів з казок на теми: «П'ятачок згубив», «Узяти чуже без дозволу – ганьба». Вивчають і виконують правила дорожнього руху, беруть участь у рольових іграх-заняттях: «Поведінка на перерві», «На вулиці», «Світлофор». Слухають радіопередачі, дивляться телепередачі. Чергують по класу, підтримують порядок у школі, слухаються товаришів, звикають робити чесно, визнавати свою вину і не повторювати поганого.

Звертають увагу ровесників на неправильну поведінку, підтримують справедливі виступи, які засуджують вчинки товаришів, навколишніх, засуджують вияви грубості, брехні, зазнайства, допомагають виправитися тим, хто провинився. Виконують окремі, посильні завдання й доручення працівників відділу регулювання дорожнього руху в мікрорайоні школи.

В. ДЖУРИ ТА ДАНИ /УЧНІ 5 – 6 КЛАСІВ/

І. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ

І. Система здоров'я. Здоровий спосіб життя.

Розширюють свої уявлення про значення фізичної культури, спорту, туризму в житті, праці та захисту Батьківщини. Організують і проводять змагання та свята спорту й туризму, бесіди про фізичний розвиток і загартування організму: «Твоє здоров'я – багатство Батьківщини», «Спорт у житті видатних людей», «Сонце, повітря і вода – наші кращі друзі», «Туризм – кращий відпочинок джур та дан», «Роби зарядку кожний день – зникнуть втома, млявість, лінь». Дізнаються із газет, журналів, радіо й телебачення про змагання, про визначні досягнення спортсменів. Переглядають та обговорюють фільми на спортивні теми. Колективно відвідують спортивні змагання. Читають популярну літературу про спорт, туризм, про загартування організму, про відомих спортсменів.

Додержують режиму дня, харчування та сну, правил особистої гігієни та громадської санітарії; роблять ранкову гімнастику, проводять загартувальні процедури. Займаються гімнастикою, легкою атлетикою, спортивними іграми, лижною підготовкою. Прагнуть одержати спортивні розряди. Закріплюють навички правильних постав, дихання, рухів; учаться виконувати гімнастичні, акробатичні, стройові й танцювальні вправи, освоюють техніку легкоатлетичних видів спорту /біг, стрибки, метання/, техніку пересування на лижах, техніку ігрових видів спорту. Беруть участь у виутрішкільних змаганнях та спартакіадах /Старти надій/. Виступають за спортивну честь школи на районних, міських, обласних змаганнях. Регулярно відвідують спортивні секції школи і позашкільних установ, секції загальної фізичної підготовки. Тренують дворові команди і секції на приз «Золота шайба», «Шкіряний м'яч», «Білий човен», «Веселі старти» та ін. Готуються до туристських походів, учаться виконувати в них обов'язки членів групи, загону, дбайливо ставитися до природи. Здійснюють походи вихідного дня та багатоденні походи по рідному краю. Навчаються орієнтуватися на місцевості, розбивати бівак, готувати їжу; регулярно навчаються в шкільному туристському гуртку або туристському гуртку

при Центрі дитячої творчості, станції юних туристів; учаться надавати першу медичну допомогу. Організують і проводять туристські зльоти школи, змагання по туристській техніці та орієнтуванню на місцевості, козацькі таборування. Учаться вести краєзнавчу, пошукову роботу. Організують конкурси та змагання гри «Сокіл» і беруть в них участь. Допомагають в організації, підготовці та проведенні різних спортивних заходів, у проведенні рухливих ігор з молодшими школярами /виконують обов'язки капітанів команд, помічників тренерів, командирів груп, спортивних суддів, членів бюро секцій, спортивних і туристських гуртків; обов'язки відповідальних за інвентар та обладнання, за спортивні споруди; працюють фізорганами і турорганами класів.

Не порушують занять фізичною культурою, спортом і туризмом, правил санітарії та гігієни в школі, вдома, у дворі, на спортивних майданчиках, чистоті та порядку на місцях спортивних занять, в одязі та інвентарі.

2. Козацька військова справа. Військово-патріотичне виховання.

Беруть участь у роботі пошукових загонів; вивчають життя і діяльність героя, чиє ім'я носить загін, проводять збори на тему: «Що значить любити Батьківщину», «В дружній сім'ї», « Дорогою подвигів батьків» та ін. Організують ранки і свята «Пам'ятай тих, хто легендою овіяний», «Про мужність юних». Проводять уроки мужності. Оформляють альбоми, стенди, виставки «Наші земляки – герої», «Край мій? Моя ти Батьківщина», «Пам'ятай їхні імена», «Природа нашої краю», «Наше листування». Шефствують над вулицями, які носять імена героїв, борців за свободу і незалежність. Листуються із школярами других країн. Дивляться та обговорюють патріотичні фільми. Проводять збори на теми „З чого починається Батьківщина», «Про любов великих людей до своєї Батьківщини».

II .ДУХОВНА КУЛЬТУРА

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання. 4. Традиції. Моральне виховання.

Знайомляться з конкретними прикладами високоморальних відносин людей; беруть участь у бесідах «Про дисципліну праці», «Про безкорисливість вчинку», «Відданість та взаємна вимогливість у дружбі», «Про принциповість та щирість», «Про силу колективної думки», «Боротьба з брехнею та обманом», «Непримиренність до відхилень від моральних норм колективу», «Працювати на совість», «Точність, ре-гельність і результативність праці». Учаться на ділі бути вірними своєму слову, обіцянкам, зобов'язанням. Розширюють свої знання про Україну, про її героїв, учаться наслідувати їх приклад. Проймаються почуттям любові до рідної природи, до народу України. Знайомляться з найважливішими фактами та подіями з історії Батьківщини, дізнаються про традиції народу в минулому і тепер, беруть участь у суспільно корисній праці на допомогу школі, місту /селу/, рідному краю.

Беруть активну участь у справах колективу класу, загону, школи, виявляють ініціативу, самостійність, творчість. Знайомляться з головними завданнями загальношкільного колективу на семестр та канікули. Планують завдання, справи класу, загону. Беруть участь у розвідуванні корисних справ для школи, міста, кооперативу. Знайомляться з подвигами героїв, роботою кращих учнів, привчаються наслідувати їхній приклад. Набувають уміння наказати товаришеві і підкоритися йому в трудових справах, громадській роботі, вчаться правильно реагувати на зауваження та оцінки громадської думки загону, класу. Розподіляють громадські доручення між усіма членами колективу, систематично обговорюють самозвіти про їх виконання. Обговорюють матеріали газет, журналів, творів художньої літератури, дивляться фільми на теми «Важко одному – під силу загону», «Чесно жити – народу служити». В суспільно корисній діяльності вчаться надати допомогу товаришу і прийняти її.

Поглиблюють уявлення про гуманні відносини людей у суспільстві. Допмагають учителям у роботі з козацатами. Шефствують над загоном козачат, дитячим садком. Вчать робити добрі вчинки і справи «по секрету». Проводять збори «Я там, де потрібніший людям», «Ти не один на світі», «Мої батьки і я». Уважно ставляться до рідних, піклуються про них. Закріплюють і розширюють набуті в молодших класах навички шанобливого ставлення до батьків і старших, поваги до ровесників. Привчаються оцінювати свої вчинки і вчинки товаришів по совісті і справедливості. Ведуть роботу розвідників корисних копалин. Поздоровляють мешканців мікрорайону школи, ветеранів зі святами. Вступають у шкільне товариство ЮДПД. Беруть участь в охороні природи, зелених насаджень, птахів. Стають членами товариства охорони природи. Беруть участь у роботі шкільного лісництва. Усвідомлюють необхідність дисципліни і самодисципліни як єдності старанності й ініціативи, підлеглості й самостійності. Додержують правил поведінки в школі, вдома, на вулиці, в громадських місцях, у таборі. Виконують доручення колективу на совість. Дивляться та обговорюють кінофільми, передачі про правила поведінки в громадських місцях, правила дорожнього руху. Створюють ігротеки настільних ігор з правил дорожнього руху.

Поглиблюють уявлення про єдність зовнішньої і внутрішньої культури поведінки. Закріплюють навички ввічливого поводження з молодшими і старшими, уміння уважно слухати, ввічливо слухати, відповідати, не перебивати інших під час розмови, не гарячитися, відстоючи свою точку зору. Стежать за правильністю мови, добиваються її виразності. Дбають про свій зовнішній вигляд. Тримують у чистоті та охайності свою шкільну форму і верхній одяг. Допмагають молодшим оволодіти навичками культурної поведінки. Навчають малюків, молодших братів та сестер правил культурної поведінки. Стежать за поведінкою молодших у квартирі, у дворі, на вулиці, в кінотеатрі. Створюють наочні посібники з правил культурної поведінки. Дістають перші уявлення про прийоми самовиховання, про складання особистої програми самовиховання. Оформляють куточки під девізом „Тим, хто працює над собою», «Станемо кращими», добирають оповідання про те, як працювали над собою великі люди, поради щодо самовиховання. Стараються об'єктивно оцінювати свої сильні сторони, бачити недоліки і знаходити шляхи їх усунення, прислухатися до зауважень товаришів і дорослих. Проводять збори «Вони були першими», «Будьмо гідними імені героя», «Герої серед нас», «Про мене і про тебе», «Я і мої справи», «Боротися і шукати, знайти і не здаватись». Мобілізують свої вольові зусилля на подолання труднощів в оволодінні знаннями, навичками громадської роботи. Учаться протистояти аморальним вчинкам ровесників, відвертати товариша від негідних дій та вчинку. Виступають на захист справедливості, захищають слабших, молодших за віком, учаться приймати самостійні рішення в складних умовах, у громадській роботі, колективних іграх.

Розширюють та закріплюють позитивний досвід спілкування між хлопчиками й дівчатками в навчанні, громадській роботі, творчості, відпочинку, спорті, переборюють негативізм, скованість і настороженість у спілкуванні з ровесниками іншої статі; активно беруть участь у підготовці та проведенні бесід про дружбу і товариство між хлопцями й дівчатками «Хлоп'ятка – дівчатка, дівчатка – хлоп'ятка, нам всім подружитися час», організують колективний перегляд і обговорення кінофільмів та спектаклів для дітей; шефствують над молодшими, домагають вихователям дитячих садків, грають з малюками, піклуються про них; розширюють знання та уявлення про моральний ідеал сім'ї, про значення для дітей і батьків міцної, дружньої, щасливої сім'ї, про сімейні ролі чоловіка й жінки, про наступність поколінь; чуйно ставляться до рідних і близьких.

Беруть участь у класних і козацьких зборах, присвячених справам, стосункам у дитячому колективі; обговорюють випадки недодержання Правил для учнів, невиконання Законів козачат. Допмагають товаришам уникнути недоліків у поведінці, подолати нерішучість, пасивність, сором'язливість, дратливість, прагнуть

зрозуміти, розібратися в причинах та мотивах вчинків ровесників. Випускають сатиричні стінні газети та бюлетні «Не проходите мимо», «Їжачок», «Колючка» та ін. Обговорюють фільми і спектаклі, матеріали газет, в яких засуджуються бездушність, упертість, прагнення до удаваного героїства, показної активності, спроба протиставити себе колективу. Учаться самокритичності, об'єктивності в оцінці заслуг і недоліків товаришів та своїх особистих.

5. Козацька культура. Художньо-естетичне виховання.

Пізнають красу рідного краю, привчаються самостійно бачити прекрасне на екскурсіях та в походах, роблять зарисовки, фотознімки. Знайомлячись з художніми творами, з оповіданнями з історії України про самовіддану працю народу, засвоюють поняття про прекрасне в житті й праці. Звертають увагу на оформлення міста, сучасного селища, села. Колективно обговорюють побачене в музеях, на виставках, екскурсіях на виробництво.

Читають і обговорюють рекомендовану художню та науково-популярну літературу про різні види мистецтва. Колекціонують художні листівки, репродукції, значки, марки. Знайомляться за оригіналами, кіно, телефільмами, репродукціями і фотографіями з твобчістю видатних художників, скульпторів, архітекторів. Добирають репродукції для уроків та бесід, для шкільної картинної галереї. Слухають розповіді про мистецтво, музичні передачі по радіо, телебаченні; відвідують театри, кіно, концерти, музичні вечори для школярів, художні музеї, виставки, архітектурні та скульптурні нам'ятки, музейні заповідники. Колективно обговорюють побачене в музеях, на виставках, екскурсіях, переглянуті спектаклі, кіно і телефільми, прослухані концерти. Знайомляться з творами сучасних письменників, поетів, художників, музикантів рідного краю, з працями творчих колективів, випускають стінні газети, присвячені їхній творчості. Вивчають пам'ятники історії та культури рідного краю і охороняють їх.

Вивчають напам'ять вірші, уривки з прозових та драматичних творів. Працюють у гуртках малювання, ліплення, прикладного мистецтва, фото і кінолюбителів, художнього читання, в шкільних оркестрах, у різних колективах художньої самодіяльності; беруть участь у тижні музики, кіно, театру, в дитячих художніх виставках, у загальношкільних конкурсах на краще виконання пісень і танців; загонових пісні, вірша, оповідання; виступають у спектаклях лялькового та тіньового театрів. Малюють з натури на теми з навколишнього життя, на теми літературних і музичних творів; знайомляться з графічним оформленням книжок, зі шрифтовими працями; застосовують здобуті знання під час оформлення стінгазет, класних куточків, тематичних альбомів та щоденників у козацькому загоноі; придумують малюнки для нескладних вишивок; працюють над заданими композиціями. Влітку в козацьких загонах виконують розучені в школі вірші, пісні, танці; впровадять з молодшими сюжетні ігри, ставлять спектаклі, беруть участь у конкурсі образотворчого мистецтва.

Беруть участь в оформленні класу й школи, вдома допомагають прибирати кімнату, двір, намагаючись внести красу в домашній побут. Розводять квіти й доглядають за ними, беруть участь в організації та проведенні Свята квітів. Слухають бесіди про красиве в природі й мистецтві, про красиві вчинки та красу поведінки людей, красу їхньої праці. Худежно оздоблюють виготовлені іграшки, макети, муляжі, беруть участь в оформленні різних виставок. Беруть участь в операції «Живи, книго». Організують змагання, огляди за краще збереження підручників, книжок.

Засуджують недбале ставлення до книжок, випускають «блискавки», стінні газети. Слухають розповіді, бесіди, що дають початкове уявлення про основні елементи доброго смаку в літературі, мистецтві, в костюмі, манері поведінки. Переглядають кіно й телепередачі, фільми, відвідують спектаклі ТЮГів та дядькових театрів, слухають радіопередачі, в яких засуджують негідну поведінку і утверджують

норми етики. Складають та розігрують маленькі п'єси, сценки, діалоги та монологи, в яких засуджується негарна поведінка. Проводять у підшефних класах з козачатами сюжетно-рольові ігри про красу поведінки. Читають літературу, діляться своїми враженнями про вчинки героїв, їхній зовнішній та внутрішній вигляд.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання. 7. Праця-навчання. Трудове виховання.

На заняттях глибше вивчають роль праці в житті суспільства й окремої особи, дізнаються про працю людей в умовах різних суспільних систем, про будівництво нових міст, промислових підприємств, сільськогосподарських об'єктів, про трудові подвиги. Здійснюють екскурсії на заводи, фабрики та інші підприємства, в кооперативи, ферми та майстерні. Слухають радіопередачі, дивляться і обговорюють кінофільми та спектаклі, що розкривають роль праці, суть ставлення до праці. Читають книжки, статті в газетах та журналах про працю та людей праці. Роблять зарисовки картин праці за своїми спостереженнями; знайомляться з картинами художників про працю людей в наші дні. Ведуть щоденник зустрічей з людьми праці, беруть участь в організації шкільного музею трудової слави.

Вивчають і виконують Правила для учнів «Працюй на загальну користь у школі й удома», «Бери активну участь у громадській роботі класу і школи». Чергують по класу, беруть участь у чергуванні по школі. Прибирають клас, прикрашають і озеленяють його. Працюють у живому куточку, доглядають за рибами в акваріумі, підгодовують зимуючих птахів. Беруть посильну участь у заготівлі палива для школи, в ремонті шкільної огорожі, в заливанні ковзанки і льодової гірки, в обладнанні літнього фізкультурного майданчика. Беруть участь у роботі загальношкільних бригад на шкільній ділянці, в шкільних будівельних загонах, шефствують над дитячими садками, ведуть систематичну роботу у складі патруля з економії електроенергії в школі.

Беруть участь у технічних гуртках. Виготовляють для школи макети рельєфу місцевості, колекції «Корисні копалини», «Вироби із скла», «Що виробляють із піску та глини», роблять моделі; виготовляють найпростіші прилади для уроків природознавства, посібники з мови, математики, історії; самостійно заготовляють і обробляють природний матеріал для уроків праці.

Беруть участь у впорядкуванні садиби школи, працюють у зоні дії козацького загону /організація відпочинку дітей у дворах, догляд за скверами, допомога місцевому клубу, відділу зв'язку, збирання макулатури, металобрухту/. Вдома допомагають купувати продукти, учаться готувати прості страви. Миють посуд, сервірують стіл. Допомагають виховувати молодших. Влітку за завданнями козацького загону працюють на навчально-дослідній ділянці школи, в кооперативах, беруть участь у вирощуванні овочів, фруктів, ягід; доглядають за домашньою птицею, молодняком худоби; допомагають у боротьбі з шкідниками рослин, у збиранні врожаю. Беруть участь у козацьких таборуваннях, учаться розкидати намети, розпалювати вогнище; готувати на вогнищі їжу. На уроках, у позакласних та позаурочних заняттях, у роботі козацької організації підлітки вдосконалюють навички спільної праці. Відповідно до трудового завдання й часу, що відводиться на його виконання, розробляють плани роботи. Учаться працювати добре, швидко й дружно, об'єктивно оцінювати результати своєї праці й праці товаришів. Удосконалюють рухові навички, окомір, необхідні для трудових операцій; додержують техніки безпеки, правил гігієни; змагаються в праці, допомагаючи одне одному.

Знайомляться з використанням людиною сил природи /води, пари, вітру, корисних копалин, лісу і т.п./; систематизують знання про різні галузі промисловості /машинобудування, деревообробка, добування руди, нафти, вугілля, торфу, соді/ та сільського господарства /рільництво, садівництво, тваринництво/. В навчальній та

позакласній діяльності використовують знання про працю людей, про роботу машин, транспорту, зв'язку. Беруть участь у роботі технічних гуртків, читають науково-популярну літературу про сучасне виробництво, фантастику, про техніку майбутнього, проводять конкурси на кращий фантастичний проект; на екскурсіях дізнаються про культуру праці робітників, про НОП; організують конкурси на кращу раціоналізаторську пропозицію щодо роботи майстерні, виставки робіт технічної творчості. Стежать, щоб у процесі виконання трудових завдань і практичних робіт суворо додержувалися правила техніки безпеки.

Знайомство з масовими робітничими професіями свого району; бесіди за книжками про робітників; розповіді батьків про свою роботу, про свою професію. Екскурсії на сусідні підприємства. Збори «Ким я мрію стати»/уявлення про вимоги професії до людини/. Бесіди «Де буде потрібна наша праця», «Наш район у майбутньому», «Ми – робітнича зміна», «Нові професії».

Бережуть шкільне майно, стежать за збереженням підручників, опрацюють книжки в шкільній бібліотеці.

Читають і обговорюють книжки про природу, ведуть щоденник спостережень за природою, за життям тварин. Організують роботу свого колективу за правилами: «Бережи народне добро», «Акуратно поведься з речами, ехороняй природу, додержуй чистоти». Шефствують над зеленими насадженнями у дворах, організують «зелений патруль» на вулицях, охороняють місце гніздування птахів.

Обговорюють факти недисциплінованого ставлення до праці, небалого ставлення до громадського добра, з шкільним майном, а також пошкодження зелених насаджень, жорстокості щодо тварин, птахів. Учаться помічати і давати відсіч тим, хто не хоче працювати, відмовляється від трудових доручень.

8. Наука – техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Проводять збори, беруть участь у бесідах, ранках «Чому сучасному виробництву потрібні освічені робітники», «Наша наука служить людині», «Навчання – наша головна праця», «Чи знаєш ти про наукові відкриття українських учених?». Знайомляться з життям і діяльністю видатних вітчизняних учених минулого і сучасного. Здійснюють екскурсії на підприємства, знайомляться з технологією виробництва, продукцією, виробничими зв'язками, роблять записи, зарисовки, фотографії, оформляють альбоми, виставки. Здійснюють екскурсії «Минуле і майбутнє рідного краю», «Багатства нашої землі» та ін.

Беруть участь у пошуковій роботі, збирають матеріали для шкільних музеїв. Навчаються з гуртках за інтересами, звітують перед загonom, класом про свої успіхи в навчанні. Проводять дослідні насадження на городі, в садку, на полях кооперативу, учаться порівнювати свої спостереження із спостереженнями та висновками вчених. Приходять ранки і вечори «Моя улюблена справа», «Світ моїх захоплень», ілюструють свої розповіді показом моделей, виробів, колекцій, гербаріїв. Беруть участь у тривалих пізнавальних іграх-подорожах «У світі дивовижних, захоплюючих, цікавих наук». Організують колективне читання і обговорення матеріалів газет, учаться писати відгуки на статті і книжки, оформляють виставки малюнків. Відвідують музеї та виставки для розширення і поглиблення знань. Беруть участь у підготовці та проведенні олімпіад, конкурсів. Проводять турніри кмітливих, беруть участь у роботі клубу допитливих. Організують загонові огляди індивідуальних колекцій /марок, листівок, репродукцій/, виставки «Мої улюблені книжки», демонстрування приладів та моделей, виготовлених руками дітей. Беруть активну участь у створенні класної загонвої бібліотеки, в проведенні Тижня дитячої книжки, допомагають шкільній бібліотеці, проводять захисти формулярів прочитаних книжок. Читають і обговорюють книжки художньої літератури, науково-популярну літературу, статті в дитячих науково-популярних журналах. Дивляться і обговорюють науково-популярні фільми.

Учаться порівнювати свої відповіді з відповідями інших, помічати сильні та слабкі сторони відповідей товаришів. Допомагають товаришам у виконанні домашніх завдань. Беруть участь у колективних пізнавальних іграх, які організують редакції газет, у класних і козацьких зборах, присвячених успіхам і недолікам у навчанні й навчальній дисципліні.

Готують і беруть участь у бесідах «Умій цінувати час», «Як скласти і виконувати режим дня» та ін., складають орієнтовний розпорядок дня, удосконалюють навички самостійної роботи, складають пам'ятки і настанови щодо раціональних способів пізнавальної діяльності на уроці й у процесі виконання домашніх завдань. Удосконалюють техніку читання і переказу, складають прості плани оповідей і статей, складають оповідання з власного досвіду, з життя школи, удосконалюють уміння та навички роботи з книжкою, журналом; учаться узагальнювати і робити висновки, виділяти головне, вести щоденник прочитаного. Складають план оповідання за матеріалами підручника, вчаться якої нки сім висновки і виписувати цитати, які підтверджують основні думки; рецензують відповіді товаришів, учаться виділяти ознаки предметів у певній послідовності, відрізнити істотне від неістотного, читати схеми, таблиці; учаться узагальнювати і систематизувати результати спостережень. Знайомляться з призначенням записної книжки, учаться нею користуватися; учаться оформляти ділові папери; тренуються у виступах з короткими повідомленнями, доповідями. Знайомляться з різними типами словників, з енциклопедіями та іншими довідковими виданнями. Ведуть словнички важких слів та слів, які рідко вживаються. Виконують установлений режим занять, праці й відпочинку. Стежать за порядком у своєму робочому куточку /куточку школяра/. Зберігають у чистоті свої підручники та навчальне приладдя, своєчасно їх ремонтують. Активно борються з порушеннями навчальної дисципліни, створюють громадську думку, спрямовану на засудження недбайливого ставлення до навчання, випадків підказувань, списування, невиконання домашніх завдань, недбалого поведіння з підручниками та навчальними посібниками.

ІУ. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

9. Держава - нація. Громадянське виховання.

Слухають розповіді та беруть участь у бесідах про плани розвитку народного господарства України, про майбутнє свого села, району, міста. Беруть участь у бесідах на теми «За рядком Конституції», «Про життя цілком хороше», «Що скільки коштує». Відвідують виставки досягнень народного господарства. Беруть участь у підготовці і проведенні свят, знайомляться з їх історією, святкуванням у других країнах. Здійснюють екскурсії та походи по рідному селу, місту, краю, знайомляться з історичними місцями, пам'ятниками, з життям і діяльністю видатних земляків, розвитком господарства і культури рідного краю. Дізнаються про минуле і сучасне мікрорайону школи; свого міста, села. Району, своєї області, про передові виробничі колективи, відвідують заводи, фабрики, кооперативи. Зустрічаються з ветеранами війни і праці, з передовиками виробництва. Знайомляться з працею молоді підприємства-шефа школи. На основі зібраних матеріалів оформляють тематичні альбоми «Наш край», «Наше місто», «Наш кооператив», «Один день виробництва», «Вчора і сьогодні мого села». Допомагають шефам у пошуках матеріалів і створенні музеїв бойвої та трудової слави, виконують посильні трудові завдання, виступають з концертами. Беруть участь у зустрічах з депутатами місцевих рад. Встановлюють зв'язки із військовими частинами, знайомляться з історією Збройних Сил України, з родами військ. Організують у загонах тематичні інформації, привчаються регулярно читати газети та журнали, слухати радіо й телепередачі на підліткові теми, виступають на тематичних інформаціях з невеликими повідомленнями. Обговорюють матеріали, посилають у редакції колективні відгуки й кореспонденції. Читають рекомендовану класним керівником науково-популярну й політичну літературу.

Беруть участь у суспільній роботі загону, працюють у зоні дії козацького загону, беруть участь у розвідуванні корисних справ, надають росильну допомогу в справах дорослих, виконують завдання. Активно беруть участь у шефській роботі з козачатами, готують козачат до вступу у джури, передають їм свій досвід громадської роботи. Знайомлять козачат з державними символами, Гербом, Прапором, Гімном України. Беруть участь у шкільних виставках «Моя країна бореться за мир», «Краю мій, моя ти Батьківщина», «У нас друзі на всій планеті». Організують збори, присвячені виконанню Законів козачат, добиваються виконання їх кожним джурую. Проводять класні й загонні збори, присвячені обговоренню актуальних питань життя і праці свого колективу. Розповідають удома про своє життя в школі й загоні, про те, що нового дізналися про події громадсько-політичного життя. Узнають про дитинство батьків, про зміни освітнього, професійного і культурного рівня членів сім'ї, про зростання сімейного добробуту. Беруть участь у роботі загонів слідопитів, збирають документи й факти з життя ветеранів. Вивчають життя та діяльність героя, чиє ім'я носить загін, зав'язують дружбу з колективами навчальних закладів, заводів, фабрик, кооперативів, військових частин, що носять ім'я цього героя.

Обговорюють на зборах факти несумлінного ставлення до виконання доручень, вимог, які ставляться законами козачат.

10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Підтримання громадського порядку. Готують матеріал і беруть участь у бесідах на теми « Конституція якої н – Основний Закон нашої країни», «Право плюс обов'язок», «Як одна сім'я», читають статті в газетах та журналах про необхідність існування правил поведінки в суспільстві, знайомляться з прикладами доблесті і героїства працівників міліції, дивляться і обговорюють фільми на правові теми.

Беруть участь у підготовці правовій рубрики «Азбука права» в стінній газеті, знайомляться з найважливішими правовими документами, бувають присутні на усних журналах «Право в твоєму житті», «Тобі про закон», «Моє і наше».

Оформлюють стенди й куточки на теми «Можна і не можна», «Статут школи – основний закон шкільного життя», « Для чого потрібні правила поведінки учнів». Допомагають учителеві роз'яснювати козачатам правила поведінки в школі, вдома, на вулиці та навчати їх користуватися цими правилами.

Організують чергування в шкільному «столі знахідок», беруть участь у діяльності «зелених патрулів», систематично займаються посиленою правоохоронною діяльністю в мікрорайоні школи, беруть участь у зустрічах з інспекторами в справах неповнолітніх.

Засуджують вчинки однокласників, допомагають їм зрозуміти небезпечність будь-яких порушень правил поведінки, виробляють звичку засуджувати порушення норм співжиття.

Г. ДЖУРИ ТА ДАНИ ЛУЧНІ 7-8 КЛАСІВ/

І. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ

1. Система здоров'я. Здоровий спосіб життя. 2. Козацька військова справа. Військово-патріотичне виховання.

Організують і проводять бесіди, лекції та вечори. Присвячені фізичній культурі, спорту, туризму; зустрічаються з відомими спортсменами, спортивними суддями, тренерами, лікарями. Дізнаються з газет, журналів, радіо й телепередач про змагання, про визначні досягнення українських і зарубіжних спортсменів. Переглядають та обговорюють кінофільми на спортивні теми. Колективно відвідують спортивні змагання. Читають популярну літературу про спорт, туризм, про загартування організму, про відомих спортсменів.

Учаться складати правильний режим занять фізичною культурою, спортом, туризмом. Добирають вправи для спеціалізованої зарядки відповідно до вибраних видів спорту.

Виробляють правильну поставу та координацію. Займаються гімнастикою, легкою атлетикою, лижною підготовкою, спортивними іграми; регулярно займаються вибраними видами спорту й туризму в секціях та гуртках школи, Будинків творчості, дитячо-юнацьких спортивних шкіл та станцій юних туристів. Беруть участь у проведенні шкільних спартакіад та естафет, виступають за честь школи в районних, міських та обласних змаганнях. Готуються та складають норми атестації, прагнуть одержати юнацькі спортивні розряди, активно беруть участь у заняттях дворових команд та секцій, у змаганнях «Золота шайба», «Шкіряний м'яч», «Білий човен», «Сніжинка», в змаганнях «Старти надій». Ведуть краєзнавчу, пшукову роботу в місцевих і далеких туристських походах та екскурсіях, подорожах і експедиціях. Удосконалюють туристську техніку. Беруть участь у шкільних, районних, міських та обласних зльотах і змаганнях юних туристів. Активно зберігають рідну природу. Ведуть роботу за завданням шкільного музею. Учаться основних правил цивільної оборони. Беруть участь у конкурсах та змаганнях гри «Сокіл».

Виконують вимоги особистої та громадської гігієни, підтримують чистоту й порядок на своєму робочому місці в класі. Учаться надавати першу медичну допомогу потерпілим. Оволодівають навичками самоконтролю в ході спортивних занять.

Проводять зарядку та фізкультхвилинки з молодшими школярами. Здійснюють спортивне суддівство змагань у класі й школі. Ведуть роботу старост спортивних секцій, громадських інструкторів по спорту, фізоргів класів, капітанів команд, спортивних організаторів роботи з козачатами. Організують і проводять шкільні спартакіади; походи по рідному краю, туристські зльоти та змагання. Як інструктори допомагають учителю фізвиховання, класним керівникам, учителям, туристському організаторові школи проводити заняття в туристські-краєзнавчих гуртках школи. Обладнують спортивні майданчики та стежать за утриманням інвентаря, за чистотою майданчиків. Беруть участь в організації роботи спортивно-трудового й туристсько-трудового табору школи; проводять збори, бесіди, показові спортивні виступи молодших школярів. Створюють громадську думку, спрямовану проти порушень занять фізичною культурою, спортом і туризмом, проти порушень спортивної етики, випадків невиконання правил гігієни та санітарії, не допускають неохайного ставлення до спортивного інвентаря.

II. ДУХОВНА КУЛЬТУРА

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання. 4. Традиції. Моральне виховання.

Вивчають зміст і усвідомлюють значення моралі. Знайомляться з єдністю прав, свобод і обов'язків громадян. Словом і ділом, своїм особистим прикладом утверджують норми моралі. Визначають конкретні шляхи втілення моральних знань у дії та вчинки. З'ясовують на уроках, бесідах і диспутах такі поняття, як громадянський обов'язок перед Батьківщиною, активна життєва позиція, моральний ідеал. Проводять класні години, збори на теми «Тобі до всього справа», «Слово кріпи справами своїми». Беруть участь у бесідах і диспутах «Наступає твоя громадянська зрілість», «Правда від усього дерожча». Слухають лекції на теми «Мораль і право», «Закон і совість». Читають і обговорюють статті в журналах та газетах на морально-етичні теми. Учаться аналізувати конкретні факти і явища повсякденного життя, робити моральний вибір у різних життєвих ситуаціях. Беруть активну участь у громадському і трудовому житті класу, школи, міста /села/, виконують доручення, завдання органів учнівського самоврядування.

Працюють у туристсько-краєзнавчих гуртках, ходять у походи, виконують слідопитську роботу, вивчають минуле, сучасне і майбутнє свого міста /села, району,

області/, дізнаються про життя і діяльність видатних земляків. Беруть участь в охороні природи рідного краю та його культурно-історичних пам'яток. Створюють шкільні краєзнавчі музеї, виставки, кутки; складають альбоми та фотомонтажі на теми «Моя Батьківщина», «Наш край», «Наше село», беруть участь у грі «Сокіл». Виступають з концертами художньої самодіяльності, беруть участь у початковій військовій підготовці допризовної молоді, беруть участь в урочистих проводах юнаків у Армію України, у шануванні ветеранів; проводять зустрічі з колишніми випускниками школи, нині солдатами Армії України, під девізом «Спасибі тобі, солдат!»; проводять у школі свята, присвячені Армії України. Вивчають особливості життя і побуту різних народів, переписуються з учнями других країн, проводять заочні змагання з ними, збори, обмін делегаціями; організують заочні мандрівки по Україні. Підтримують зв'язок з зарубіжними друзями. Проводять збори «Бійці згадують минулі дні», «Іхній подвиг живий», «Бійці невидимого фронту», беруть участь у вечорах «Ми славимо подвиг ваш», «Дочки України», «Країна моя, доля моя». Випускають усні журнали «Ради життя на землі», «Візьми собі за приклад героя», «Чи знаєш ти героїв свого краю?».

Нагромаджують досвід колективних відносин. Беруть участь у різних формах урочної та позаурочної роботи, сприяють утвердженню в класному колективі відносин ділової залежності й відповідальності. Беруть активну участь в усіх колективних справах класу, школи. Керують козацькою громадою, працюють вожатими в загонах козачат, беруть активну участь в учнівському самоврядуванні, організують колективне самообслуговування. Учаться співробітничати, виконувати та організувати колективні справи і керувати ними. Готують та проводять збори, колективно обговорюють свою роботу, намічають плани, розподіляють доручення, критично оцінюють зроблене, приймають рішення, контролюють їх виконання. Беруть активну участь у бесідах і диспутах на теми «Відвага, щирість, спайка, завзяття, у кожного іскорка, разом багаття!», «Яким я хотів би бачити свого товариша?», «Щоб мати друга, треба бути ним», «У дружбі – сила».

Засвоюють основні принципи гуманізму, учаться додержувати їх у відносинах з дітьми. Удосконалюють своє уявлення про добро і зло, мужність і благородство, формують моральний ідеал. Спостерігають за поведінкою людей у різних життєвих ситуаціях, пізнають їх почуття і переживання, порівнюють їх зі своїми, розвивають у собі здатність уходити в становище іншої людини, співпереживати, співчувати, поділяти чужі радості і горе. Беруть участь у волонтерській та шефській роботі; закріплюють благородні звички поведінки щодо людей, нагромаджують досвід чуйності й душевної чистоти. Піклуються про батьків, членів сім'ї, учителів і знайомих; турбуються про хворих друзів, відвідують їх, подають їм необхідну допомогу; оточують увагою людей похилого віку, малюків та інвалідів, уміло подають посильну яку ні навколишнім. Вчаться бути добрими і великодушними в спілкуванні з учителями школи.

Проводять збори на теми «Найкраща посада бути на землі людиною», «Людей нецікавих на світі немає», «Умій відчувати поряд із собою людину», «Школяр – друг природи, друг звірів і птахів», беруть участь у бесідах і диспутах на теми «Що залишає людям кожний твій прожитий день?», «Що означає жити по совісті?», «Честь і людська гідність. Чим вони відрізняються від самолюбства?», «Добра справа дорожча від багатства». Беруть участь в операціях «Подаруй людині радість», «Добрі справи людям». Беруть участь у десантах «Зелена аптека», «Озеленимо наше місто». Виробляють навички й звички правильної поведінки в школі, громадських місцях та вдома. Допомагають учительському колективу та органам учнівського самоврядування запроваджувати в життя єдині вимоги до учнів. Беруть участь у бесідах про Правила для учнів, аналізують факти з життя класу, школи. Конкретизують вимоги до поведінки на основі типових Правил для учнів. Пропагують Правила для учнів, роз'яснюють своїм товаришам доцільність їх суворого виконання. Готують тематичні класні збори «Правила для учнів – закон шкільного життя», беруть

участь у бесідах і диспутах «Для чого потрібна людині дисциплінованість?», «Організуй себе!», «Мистецтво керувати собою», «Поведінка наодинці із самим собою», «Красота починається з порядку». Активно беруть участь у шкільному й класному чергуванні, в рейдах «З фотоапаратом по школі», у патрулях щодо охорони громадського порядку в школі й за її межами; організують допомогу козакам. Оформляють тематичні стенди, газети, кутки, готують радіопередачі на теми «Можна і не можна», «Що ми побачили в нашій школі».

Усвідомлюють визначальну роль внутрішньої краси людини і її культури. Учаться відрізнити моральну красу людини від зовнішньої красивості, внутрішнє благородство – від вишуканих манер, розширюють свої знання про правила етикету, застосовують їх у повсякденному житті. Привчають себе бути втриманим у стосунках з людьми, виробляють вміння бути уважними слухачами та цікавими співрозмовниками. Розвивають у собі почуття міри, уміння знаходити межу розумного в поведінці, побуті, одязі. Удосконалюють свій смак, з належною повагою ставляться до смаків, звичок інших людей. Слухають лекції про культуру поведінки, про виховання смаку. Учаться культури танцю. Збагачують свій словниковий запас, звільняються від слів-паразитів. Стежать за змістом і чистотою своєї мови. Беруть участь у бесідах, диспутах і вечерах на теми «Про культуру справжню й удавану», «В чому краса людини?», «В людини має бути все прекрасне: і обличчя, і одяг, і душа, і думки», «Що означає бути сучасним?», «Бути, а не здаватися», «Про скромність і про гордовитість», «Почуття і речі», «Немає більшої розкоші, як розкіш людського спілкування», «Ніщо не коштує нам так дешево і не ціниться так дорого, як ввічливість», «Час, смак, стиль, мода».

Організують книжкові виставки з добром відповідної літератури, оформляють стенди, кутки, газети на теми «Наші смаки», «Етика поведінки», «Ставлення до природи – показник твоєї культури».

Організують вечори відпочинку, бали, карнавали, учаться додержувати звичаїв гостинності.

Морально вдосконалюють свою особистість, намічають конкретну програму самовиховання, гартують волю, учаться керувати собою. Вчаться бачити за конкретними вчинками вияви певних якостей особистості. Вивчають біографії великих людей, героїв війни та праці, на їх прикладі вчаться виховувати в собі кращі риси людини. Розвивають свої здібності, навчаються в гуртках, секціях, клубах. Працюють у підшефному загоні: керують гуртками, виступають з доповідями, проводять бесіди й збори, передають свої трудові вміння та навички молодшим; виховуючи їх, виховуються самі. Учаться відстоювати свою точку зору, терпеливо переконувати товаришів, відверто зізнаватися в своїх помилках. Проводять збори на теми «Про шляхи, що ведуть до мужності», «Твоя програма самовиховання», «Мужність виховується з дня в день у наполегливому подоланні труднощів». Беруть участь у бесідах «Воля та праця людини дивні дива творять», «Хочу, треба – ось де виявляється твій характер», «Що означає знайти себе?», «Чому говорять: неробство та лень псують людину», «Як перемогти слабості та недоліки свого характеру», оформляють стенди, кутки, газети, готують радіопередачі «Для тих, хто працює над собою», «Великі люди про самовиховання», «Словник моралі».

На основі спільної діяльності розширюють позитивний досвід моральних відносин між юнаками й дівчатами; дістають виразні уявлення про фізичні й психолічні особливості підлітків, а також про особливості їхньої поведінки; виробляють нетерпимість до легковажних поглядів на любов та дружбу, грубість та цинізм у стосунках між статями, юнаки ввічливо та дбайливо ставляться до дівчат і жінок; готують бесіди, диспути, обговорюють статті, книжки, кінофільми й вистави, в яких порушуються питання взаємовідносин юнаків і дівчат; розширюють та поглиблюють уявлення та знання про сім'ю і її функції, про роль та значення сім'ї для особи й суспільства, про демографічну політику держави, про моральну красу й

моральне обличчя сім'ї; знайомляться з основними положеннями законодавства про шлюб і сім'ю.

Засуджують аморальні вчинки людей, борються з негативними явищами в житті. Виражають непримиренне ставлення до зла й жорстокості, ненависть до всякого виду приниження людей. Виступають проти виявів егоїзму й утриманства, байдужості й пристосовництва. Виявляють високу вимогливість до себе, до своїх друзів і товаришів, до всіх членів колективу, непримиренність до будь-яких порушень норм співжиття; виступають з критикою і самокритикою. Ведуть непримиренну боротьбу з грубістю, лихослів'ям, курінням. Активно вступають у боротьбу із споживацьким ставленням до життя, рослинного та тваринного світу. Беруть участь у рейдах щодо перевірки порядку в класах, у школі, у дворах жилих будинків, у підліткових клубах. Не дозволяють ровесникам зневажливо ставитися до старших, ображати молодших, робити аморальні вчинки в школі, вдома, в громадських місцях. Беруть участь у класних зборах: „Бій байдужості”, „Обережно! Міщанство і вульгарність”, у бесідах і диспутах : „Щастя в боротьбі: з ким і за що?”, „Як протистояти міщанству?”, „Чим відрізняється справжня дружба від кругової поруки?” та ін.

Оформляють стенди, вітрини, бюлетні й стінгазети: „Вікна сатири”, „Не проходите мимо”, „Крокодил”.

Активно беруть участь в русі школярів за охорону тваринного й рослинного світу, створюють бригади охорони природних багатств.

5. Козацька культура. Художньо-естетичне виховання.

Пізнають прекрасне в навколишній дійсності: в природі й місті, в сучасних технічних спорудах, у найновіших машинах. На екскурсіях спостерігають за працею майстрів. Свої враження про прекрасне в житті й праці передають у малюнках, фотографіях, аматорських фільмах, у творах. Читають і обговорюють твори літератури й мистецтва, учаться оцінювати їх, відстоювати свою думку, переконливо обґрунтовувати її. Беруть участь в експедиціях школярів, виконують завдання музеїв з вивчення творів народної творчості, пам'яток історії та культури рідного краю, монументального сучасного мистецтва.

Знайомляться з Основами законодавства про охорону історичних пам'яток; відвідують музеї, виставки, картинні галереї; знайомляться з архітектурою, з прикладним мистецтвом та народною творчістю; збирають літературно-краєзнавчий матеріал; випускають бюлетні, альбоми, присвячені майстрам мистецтв. Знайомляться з життям і творчістю видатних художників, композиторів та письменників; читають книжки про мистецтво; беруть участь у створенні малих картинних галерей, у роботі клубів за художніми інтересами. Переглядають та обговорюють фільми, присвячені проблемам мистецтва й етики. Слухають музичні твори в записах, по радіо й телебаченню, роблять до них ілюстрації. Зустрічаються з майстрами мистецтв. Допомагають молодшим школярам розвивати почуття й розуміння прекрасного в природі, навколишній дійсності, у стосунках між людьми, бачити зв'язок літератури, музики й живопису.

Працюють у факультативах художнього циклу, гуртках з різних видів мистецтв та художнього конструювання. Поглиблено займаються одним з видів мистецтва, беруть участь у художній самодіяльності. Малюють на основі спостереження, з пам'яті і з натури; беруть участь у конкурсах. Оволодівають умінням говорити точно й виразно. Беруть участь у дитячих художніх виставках, влаштовують їх обговорення; керують у школі художніми гуртками. Проводять конкурси, фестивалі, обговорення, конференції, присвячені культурі й мистецтву; є членами журі різних конкурсів художньої самодіяльності; беруть участь у заняттях клубів за художніми інтересами. Беруть участь у художньому оформленні школи та шкільної ділянки. Намагаються скромно й зі смаком одягатися. Знайомляться із зразками сучасного одягу на виставках, у будинках моделей, організують зустрічі з модельєрами. Беруть участь

у козацьких зборах. Диспутах, присвячених проблемам естетики („Що означає бути красивим?“); показують молодшим, як можна із смаком одягатися.

Випускають стінні газети, що критикують вияви міщанства, грубості, неохайності та негарної поведінки. Проводять диспути, збори: „Міщанин сьогодні, який він?“, „Про смаки сперечаються“, „Про вульгарність і несмак“.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання. 7. Праця-навчання. Трудове виховання.

Знайомляться з працею на підприємствах. Організують і проводять за допомогою вчителів та інших дорослих екскурсії на передові підприємства, виставки. Знайомляться на місцях з прикладами високопродуктивної праці, зустрічаються з ветеранами праці, з молодими трудівниками міста й села, в тому числі з випускниками своєї школи. Знайомляться із стилем роботи, способом життя й системою стосунків у трудовому колективі. Засвоюють кодекс честі робочої людини. Беруть участь у бесідах і диспутах, пов'язаних з питаннями свідомого ставлення до праці: «Праця — основа життя», «Трудовий героїзм», «Людське щастя в праці», «Праця і науково-технічний прогрес» тощо.

Працюють у гуртку «Умілі руки», гуртках юних натуралістів, юних техніків. Знайомляться з конструкцією сільськогосподарських машин, працюють на них під керівництвом та наглядом спеціалістів, привчаються до праці механізаторів, оволодівають автосправою. Виконують виробничі замовлення школи і підприємств, виконують обов'язки обліковців та контролерів ВТК, комірників, відповідальних за обладнання та матеріали, ланкових і бригадирів. Проводять дослідницьку роботу на шкільній ділянці, беруть участь у насаджуванні лісу, захисних лісосмуг, закладанні парків та алей, розсадників плодоягідних культур, оранжерей. Шефствують над молодняком робочої та продуктивної худоби, заготовляють корм для нього, допомагають розводити рибу в місцевих водоймах, свійську птицю; доглядають за бджолами на колективних пасіках. Беруть участь у заготівлі лікарських трав, грибів, ягід. Проводять масові свята праці, свято першої борозни, День урожаю, свято «За честь школи», «Тиждень саду» та ін.

У трудовій діяльності завжди додержують Правил для учнів. Виконуючи трудові завдання і практичні суспільно корисні справи, додержують правил техніки безпеки і гігієни праці, виконують технічні умови, передбачені змістом і характером роботи. Активно беруть участь у роботі органів учнівського колективу: організують чергування по класу і школі, беруть безпосередню участь у ньому. Організують у класі й у школі змагання із суспільно корисної праці, очолюють бригади молодших школярів, зведені трудові загони, беруть участь у керівництві трудовими колективами учнів. Проводять розвідування корисних справ, працюють у зоні дії козацького загону, допомагають у бібліотеках, кімнатах-музеях, клубах, поштових відділеннях зв'язку. Організують і проводять волонтерську роботу. Беруть участь у суботниках на виробництві, на будівництвах, у сільськогосподарських підприємствах, у мікрорайоні школи. Організують збирання вторинної сировини, самі беруть у ньому активну участь. Здійснюють самообслуговування в школі й удома: самостійно прибирають класні кімнати, квартиру, шкільну ділянку, двір, чистять одяг, взуття, перуть і прасують білизну, учаться готувати, купувати продукти, накривати стіл; ремонтують речі домашнього вжитку, побутову техніку.

Під керівництвом учителів, спеціалістів підприємства-шефа, батьків і громадськості беруть участь у створенні груп, які цікавляться певною професією, вибирають факультативи відповідно до своїх нахилів та інтересів. У навчальних кабінетах, кутках профорієнтації оформляють стенди: «Працівників яких професій потребує ваш район?», «Як продовжити освіту і здобути професію?», «Кого готують ПТУ нашого міста?», «Професія будівельника», «Професії сфери побутового обслуговування», «Робоча професія» та ін. Обладнують пересувні виставки

літератури, що розповідають про професійно-технічні училища, про спеціальності та спеціалістів, яких вони готують. Беруть участь у бесідах і обговореннях за темами: «Що значить правильно вибрати професію?», «Обов'язок та інтерес при виборі професії», «Шляхи, які ми вибираємо» та ін. Організують збирання матеріалів, що висвітлюють основні вимоги до людини, які ставляться різними професіями. Беруть участь у зустрічах з людьми робочих професій.

Знайомляться з Основами законодавства про охорону природи.

Бережуть народне добро, акуратно поводяться з шкільним майном, речами, підручниками; охороняють природу, додержують чистоти. Беруть участь у боротьбі за економію матеріалів та електроенергії, за краще утримання і збереження шкільного обладнання, машин, верстатів, інструменту. Організують охорону зелених насаджень та водойм, беруть участь у роботі «зеленого» і «голубого» патрулів. Допомагають знищувати бур'яни, шкідників полів, садів та городів. Виявляють потреби школи, знайомляться з перспективним планом її благоустрою, беруть участь у будівництві фізкультурних майданчиків, гео- і метеомайданчиків, теплиць та оранжерей, у будівельних та ремонтних роботах у школі; виготовляють нескладні інструменти, сільськогосподарський і спортивний інвентар.

Допомагають місцевим органам влади, дружинникам підтримувати громадський порядок, охороняти зелені насадження, тварин, виявляти браконьєрів, порушників громадського порядку, розкрадачів власності та природних багатств; беруть участь у роботі загонів юних друзів природи, юних друзів прикордонників, юних друзів міліції. Беруть участь у бесідах і диспутах про непримиренність до дармоїдства й утриманства, організують громадську думку колективу проти недбалості та безвідповідальності; вживають заходів громадського впливу на учнів, які несумлінно виконують свої трудові обов'язки.

8. Наука-техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Вивчають державні документи про оволодіння знаннями та всім багатством світової культури, положення Конституції України про необхідність оволодіння глибокими і міцними знаннями. Проводять козацькі збори: «Право на освіту в Україні гарантується Конституцією», «Знання потрібні, як гвинтівка в бою», «НТР та наша навчальна праця». Слухають лекції, переглядають та обговорюють кінофільми про найважливіші досягнення нашої науки («Космічна епопея», «Вітчизняна наука і космос», «Наука на службі миру», «Наука і мужність»). Проводять зустрічі з передовиками виробництва, науки, культури; беруть посильну участь у пошуково-дослідній та раціоналізаторській діяльності з підприємствами — шефами, радгоспами, колгоспами, навчальними закладами; навчаються в гуртках «Юний винахідник», «Математика і виробництво», «В світі техніки». Беруть участь у роботі шкільних лекторіїв, розповідають ровесникам і молодшим товаришам про вимоги до освітнього рівня молоді, про роль науки в сучасному суспільстві. Визначають свої нахили, здібності, вибирають один з можливих шляхів здобуття середньої освіти (загальноосвітня школа, середній спеціальний навчальний заклад, професійно-технічне училище), знайомляться з потребами свого району в різних професіях; вивчають ту галузь виробництва, в якій збираються працювати. Беруть участь у зустрічах із спеціалістами промислового та сільськогосподарського виробництва, транспорту, сфери обслуговування, з учнями та викладачами технікумів і професійно-технічних училищ.

Створюють інформаційні центри «В світі цікавих фактів», «Це цікаво»; оформляють стенди, випускають усні журнали; проводять вечори наукової фантастики, конкурси захисту фантастичних проєктів, предметних газет та бюлетенів, вечори розгаданих і нерозгаданих таємниць, запитань і відповідей; навчаються в предметних гуртках, клубах за інтересами; беруть участь у роботі дитячих технічних станцій, лабораторій. Удосконалюють навички роботи з топографічною картою, користуються різними видами карт, складають економіко-

географічні характеристики галузей народного господарства України, районів, міст. Використовують місцевий географічний матеріал, аналізують та обробляють дані, пов'язані з його економікою, місцевими географічними природними умовами. Креслять діаграми, графіки та схеми виробничих зв'язків, картосхеми промислових і транспортних вузлів з позначенням вантажопотоків. Ведуть щоденники екскурсій, походів, беруть участь у козацьких зборах («Як ти організовуєш свою навчальну працю вдома», «Світ твоїх інтересів»); беруть участь у гуртках і семінарах з наукової організації праці «Учись учитися»; знайомляться з літературою народів України; вивчають та аналізують її найбагатші національні традиції; дивляться телепередачі «Винахідник», «Українська мова», «Книга в твоєму житті» та ін. Проводять олімпіади з навчальних предметів, виготовляють навчальні посібники для шкільних кабінетів, вивчають фотоапарат, проєкційний ліхтар, епідіаскоп, кіноапарат, кінокамеру, магнітофон, комп'ютер; керують технічними та предметними гуртками, пізнавальними іграми учнів молодших класів. Проводять у загонах олімпіади, конкурси юних знавців фізики, історії, географії, любителів природи тощо, організовують вечори цікавої науки; знайомляться з життям та діяльністю вчених України, інших країн, з їхніми видатними науковими відкриттями; готують огляди робіт юних натуралістів. Оформляють стенди «Хочу все знати», «Новини науки і техніки»; набувають навичок групової роботи при розв'язуванні завдань підвищеної складності; беруть участь в охороні природи, рослин і тварин.

Беруть участь у підготовці та проведенні громадських оглядів знань, у змаганні між класами за право рапортувати трудовим колективам про успіхи в навчанні; використовують раніше набуті вміння та навички у процесі розв'язання колективних пізнавальних завдань; беруть активну участь у роботі органів учнівського самоврядування, спрямованій на організацію пізнавальної діяльності в позаурочний час; наслідують девіз козацької організації «Жодного відстаючого поряд»; зустрічаються з ученими, представниками підприємств промисловості, сільського господарства, сфери обслуговування; звітують перед трудовими колективами про взяті зобов'язання. Ведуть у колективі активну боротьбу за знання, допомагають відстаючим.

Учаться раціонально організовувати навчальну працю; удосконалюють навички складання математичних розрахунків, різних вимірів та геометричних побудов; оволодівають технікою проведення фізичного, хімічного, біологічного експерименту. Учаться застосовувати здобуті знання під час розв'язання завдань, виконання найпростіших розрахунків практичного характеру. Готують повідомлення за джерелами, письмово та усно рецензують роботи товаришів; самостійно записують основні положення розповідей та лекцій учителя, вчаться виділяти і запам'ятовувати головне з прочитаного; розв'язують пізнавальні завдання; учаться встановлювати причинно-наслідкові залежності, аналізувати факти, знаходити закономірності, вникати у предмети або явища, що вивчаються, виявляти їх особливості, йти від фактів до висновків. Пишуть твори на матеріалі прочитаного та на власному життєвому досвіді, удосконалюють культуру усної та писемної мови; виступають з доповідями й повідомленнями, знаходять необхідну літературу в каталогах, складають бібліографічні довідки. Роблять виписки, складають відгуки про прочитане, обговорюють рекомендовані для позакласного читання книжки, складають бібліографію книжок і статей, учаться конспектувати статті, беруть участь у роботі клубів любителів книжки, обговорюють рекомендовані питання «Як правильно читати книжки», «Як навчитися правильно знаходити потрібну літературу». Учаться самостійно здобувати знання, користуючись книжками, довідниками, графіками, таблицями та іншими джерелами; учаться складати усні й письмові звіти про виконання навчальних та позанавчальних завдань; самостійно складають і виконують план домашнього читання, читають спеціальні журнали.

Формують громадську думку колективу класу, козацької групи, класної козацької організації, спрямовану на запобігання недисциплінованості й засудження

її, виховують нетерпиме ставлення до пропускання уроків та факультативних занять, порушень режиму дня, невиконання домашніх завдань, недбалого поводження з підручниками, навчальними посібниками.

IV. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

9. Держава-нація. Громадянське виховання.

В процесі уроків, позакласних заходів, роботи козацького загону та джурової організації учні знайомляться з подіями громадсько-політичного життя в Україні та за рубежем. Знайомляться із суспільним та державним устроєм України. Проводять свята, бесіди, екскурсії та зустрічі, присвячені єдності трьох поколінь козацького руху. На уроках, тематичних інформаціях, бесідах знайомляться з постановами держави й уряду, підсумками виконання народногосподарських планів, із завданнями річних планів розвитку народного господарства, з перспективами розвитку свого міста, села, району, підприємства-шефа. Продовжують вивчати історію свого краю, збирати історичні документи; записують спогади старожилів, зустрічаються з ветеранами боротьби і праці, з керівниками трудових колективів, передовиками виробництва. Збирають факти про втілення в життя планів розвитку нашої країни.

Беруть участь у створенні шкільних краєзнавчих, історичних музеїв та експозицій, проводять екскурсії, виступають з повідомленнями в молодших джурових загонах і групах. Вивчають діяльність Рад місцевих депутатів, виконують їх завдання. Знайомляться з практикою роботи рай(міськ) суду, виборчої дільниці. В період виборчої кампанії до Рад місцевих депутатів, до судових органів чергують на виборчих дільницях, допомагають випусками стінної газети, бюлетенів, поздоровляють молодих виборців, беруть участь в організації святкових концертів. Слухають розповіді та беруть участь у бесідах на теми «Майбутнє, яке починається сьогодні»; дивляться фільми, спектаклі й телепередачі, слухають радіопередачі про бойові подвиги і славні трудові справи людей України, про козацькі організації. Продовжують вивчати історію Гімну, Прапора, Герба України і знайомлять з нею джур, суворо виконують зв'язані з ними ритуали. Знайомляться з творами літератури, музики, живопису, скульптури про українську дійсність і про героїчне минуле нашого народу. Активно допомагають трудящим рідного краю в їхніх справах на благо Батьківщини.

Знайомляться з внутрішньою та зовнішньою політикою України, з видатними особами, лауреатами Державних премії, з досягненнями промисловості й сільського господарства, науки і культури; поглиблюють свої уявлення про ідейність літератури і мистецтва; читають книжки й журнали, дивляться кінофільми і спектаклі про українську молодь. Обговорюють порушені в них питання громадсько-політичного життя, оцінюють події. Організують наочну агітацію в коші: випускають інформаційні бюлетені, «блискавки», агітплакати. Беруть участь у діяльності джурового лекторію; виступають з тематичними інформаціями перед ровесниками і молодшими джурами та козачатами; допомагають поширювати серед населення суспільно-політичну літературу. Допомагають вихователям проводити інформації, бесіди, обговорення матеріалів газет «Річ про Адамівську Січ», «Річ про Буджацьку Січ», складають пам'ятки для юних читачів газет. Оволодівають уміннями та навичками, необхідними для екскурсиводів шкільного музею. Проводять доступну віковій агітаційно-масову роботу серед населення: поздоровляють кращих працівників підприємств, які шефствують над школою, з одержанням нагород, з перемогою в трудовому змаганні. В дні знаменних дат поздоровляють ветеранів війни і праці, жителів мікрорайону, розповідають їм про свою участь у громадсько-політичному житті школи, села, міста, області, краю, країни. Вдома в сім'ї знайомлять молодших з різними подіями громадсько-політичного життя в країні й за рубежом, привчають їх регулярно знайомитися з матеріалами дитячих журналів та газет. Разом з дорослими дивляться, слухають, обговорюють радіо- й телепередачі на суспільно-політичні

теми. Знайомляться з трудовою та бойовою біографією батьків, родичів, сусідів, їхньою громадсько-політичною діяльністю.

Активно виконують заклики Українського козацтва, беруть участь у Всеукраїнських джурових акціях. Готуються до вступу в козацтво: вивчають Статут Українського козацтва, його історію, документи й матеріали Великих та крайових Рад. Знайомляться з традиціями і справами козацької організації своєї школи, підприємства-шефа, із сьогоднішніми справами козацтва. Зустрічаються з ветеранами козацтва. Виконують доручення шкільної джурової організації. Беруть участь у відкритих козацьких зборах, диспутах. Здобуті знання використовують для бесід з молодшими товаришами. Активно працюють в органах самоврядування школи і Ради Джур та Дан. Організують роботу школи козацького активу. Виступають організаторами й активними учасниками роботи музеїв, політичних клубів. Проводять у коші конкурси політичного малюнка й плаката, організують підготовку та проведення політичних акцій і кампаній. Допомагають вести ідейно-виховну роботу в козацьких загонах. Беруть участь у навчанні та вихованні джурових загонів. Знайомлять молодших козачат з традиціями коша, навчають їх планувати роботу, проводити збори, лінійки, свята, колективні трудові операції, суспільно-політичні секції. Дбають про залучення всіх ровесників та молодших до участі в громадсько-політичному житті свого колективу, рідного села, міста, країни. Допомагають товаришам оволодівати вміннями та навичками, необхідними для успішної громадсько-політичної діяльності. Принципово оцінюють вклад кожного в громадсько-політичну роботу. Збирають матеріали, випускають «блискавки» та бюлетені, беруть участь у мітингах протесту, мітингах солідарності, в збиранні коштів для подання допомоги народам, які борються із гнобленням, в зустрічах з їх представниками.

На тематичних інформаціях, козацьких та джурових зборах, мітингах засуджують політику расизму, неофашизму. Обговорюють та принципово оцінюють факти ідейної незрілості, громадської пасивності, що трапляються в навколишньому житті, відображаються на сторінках періодичної преси.

10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Підтримання громадського порядку. Проводять джурові й козацькі збори на теми: «Конституцію треба знати, її треба додержувати», «Наступає твоя громадянська зрілість». Беруть посильну участь у конференції, яку організують старшокласники: «Закон на варті інтересів Батьківщини», готують окремі повідомлення про гуманну спрямованість українських законів. Переглядають та обговорюють кінофільми й вистави, присвячені роботі працівників міліції. Беруть участь у читацькій конференції на тему «Працівники міліції в творах українських письменників». Збирають матеріал про відважних міліціонерів району, міста.

Знайомляться з постановами державних органів та громадських організацій про поведінку неповнолітніх. Готують питання на правові теми, збирають та аналізують висловлювання великих людей про закони суспільства, їх важливість і необхідність. Знайомляться з Основами законодавства про охорону здоров'я, охорону природи, про охорону історичних пам'яток. Читають та обговорюють твори на ці теми.

Проводять тематичні вечори: «Ти і закон», «Закон і совість», вечори запитань і відповідей на правові теми з участю народних дружинників, депутатів місцевих Рад, працівників суду, прокуратури, міліції. Випускають газету, усний журнал «Людина і закон»; готують виставку книжок на правові теми. Беруть участь у конкурсі на кращий альбом—збірник прислів'їв і приказок про ставлення до закону. Дивляться телепередачі щодо курсу «Основи правознавства».

Вчаться самостійно оцінювати вчинки людей і свою поведінку з погляду вимог українського законодавства. Беруть участь у діяльності загонів (клубів) юних друзів міліції, «голубих патрулів». Допомагають козачатам III—IV класів вивчати правила поведінки й додержувати їх, виховувати в собі відповідальне ставлення до громадсь-

ких доручень, почуття колективної та особистої відповідальності (за свою поведінку й поведінку інших), звичку дбайливо ставитися до громадської власності. Допомагають дружинникам і місцевим органам влади підтримувати порядок, охороняти природу; беруть участь у чергуваннях та патрулях охорони громадського порядку в школі й за її межами, організують допомогу джур «Козацькому прожекторіві».

З'ясовують випадки порушення дисципліни в школі, громадського порядку на вулиці; виступають на джурових, козацьких і класних зборах, перед товаришами з критикою власних вчинків, намічають конкретні шляхи їх усунення. Оцінюють дисципліну в класі, школі, засуджують випадки порушення дисципліни, правил поведінки, несумлінного ставлення до навчальних і громадських обов'язків, псування майна. Не дозволяють ровесникам робити погані вчинки, порушувати правила громадського співжиття; не проходять повз антигромадські дії навколишніх.

Д. МОЛОДІ КОЗАКИ ТА БЕРЕГІНИ (УЧНІ 9 – 11 КЛАСІВ)

І. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ

1. Система здоров'я. Здоровий спосіб життя. 2. Козацька військова справа. Військово-патріотичне виховання.

Організують і проводять вечори, бесіди, лекції та конференції про спорт і туризм, зміцнення здоров'я, загартовування, про важливість фізичного виховання для формування гармонійно розвиненої особи; зустрічаються з відомими спортсменами, тренерами, спортивними суддями, спортсменами, медичними працівниками та працівниками фізичної культури й спорту.

Постійно стежать за розвитком фізичної культури, спорту й туризму в нашій країні та за рубежем по газетах і журналах, радіо й телебаченню. Переглядають та обговорюють кінофільми на спортивну тематику, відвідують спортивні змагання; читають спеціальну й художню літературу про спорт, туризм, фізичний розвиток людини, про видатних спортсменів, тренерів і спортивних суддів, про те, яке місце займають фізична культура, спорт і туризм у житті багатьох видатних людей.

Складають самі правильний режим дня, план занять фізичною культурою, спортом і туризмом, та додержують їх. Суворо додержують правил особистої та громадської гігієни і санітарії. Удосконалюються у вибраному виді спорту, прагнуть до досягнення високих результатів, відстоюють спортивну честь колективу на загальношкільних змаганнях. Беруть участь у спортивних змаганнях, спартакіадах школи, захищають честь колективу школи на районних, міських, обласних змаганнях; складають норми комплексу "Козацьке здоров'я", виконують нормативи спортивних розрядів у вибраних видах спорту. В школі й у позаурочний час удосконалюють техніку виконання вправ у спортивній гімнастиці, легкій атлетиці, лижній підготовці, удосконалюють техніку й тактику в спортивних іграх. Беруть участь у Всеукраїнських експедиціях по місцях революційної слави Козацтва; виконують нормативи на значок «Юний турист» і на спортивні розряди по туризму. Ведуть краєзнавчу і пошукову роботу згідно із завданнями туристських гуртків та шкільних музеїв. Оволодівають початковою військовою підготовкою. Беруть участь у роботі гуртків та секцій військової справи, у змаганнях та конкурсах, які входять до гри «Джура». Беруть участь у роботі оборонно-масових гуртків та секцій ДТСААФ, в олімпіаді ПВП, табірних зборах. Подають першу медичну допомогу, запобігають спортивному травматизму, удосконалюють навички самоконтролю в процесі занять спортом.

Проводять роботу інструкторів на громадських засадах за вибраними видами спорту з молодшими школярами та підлітками, організують і проводять з ними зарядку, фізкультхвилинки. Допомагають готувати молодших школярів і підлітків до складання норм комплексу "Козацьке здоров'я".

Організують будівництво спортивних споруджень на шкільній території та в дворах, стежать за дисципліною, порядком і чистотою на спортивних майданчиках. Проводять заняття в туристських гуртках; організують походи, екскурсії з молодшими школярами та підлітками по місцях слави Козацтва; працюють помічниками керівників походів — молодшими інструкторами по туризму. Організують і проводять туристські зльоти та змагання. Проводять роботу гуртків і секцій військової справи.

Організують і проводять змагання та конкурси, що входять в ігри «Джура» та «Сокіл», олімпіаду ПВП. Особистим прикладом показують молодшим школярам та підліткам правильне ставлення до фізичної культури, спорту й туризму, до громадської санітарії та гігієни.

II. ДУХОВНА КУЛЬТУРА

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання. 4. Традиції. Моральне виховання.

Вивчають питання Програми та Статуту Українського козацтва, рішень Рад Українського козацтва та Молодої Січі про виховання молоді; поглиблюють уявлення про принципи й норми загальнолюдської моралі; засвоюють суть основних етичних категорій. Готують і проводять конференції на теми: «Норми загальнолюдської моралі» та ін. Пишуть реферати, твори, роблять огляди матеріалів преси з питань моралі: «Сенс життя—в чому ти його бачиш?», «Про почуття громадського обов'язку», «Образ молодого робітника в художній літературі», «Твоя перепустка в завтра—твої сьогоднішні справи», «Що означає будувати життя і влаштовуватися в ньому?». Засвоюють вимоги загальнолюдської моралі про необхідність особистого практичного внеску кожної людини в розбудову держави та громади. Аналізують конкретні факти і явища повсякденного життя; виявляють принципи та норми загальнолюдської моралі в передових колективах фабрик, заводів, установ, знайомляться з моральною атмосферою цих колективів, їх прогресивними рухами та починаннями, пізнають суть ставлення до суспільства, колективу, праці; вчаться у трудових колективів створювати високоморальні стосунки в шкільному колективі. Керуються принципами морального кодексу в навчанні, праці, у взаємовідносинах з людьми.

Беруть участь у Всеукраїнському поході по місцях слави козацтва, здійснюють експедиції по рідному краю і країні, разом з козацькою організацією шефського підприємства вивчають минуле, сучасне і майбутнє свого краю (міста, села, району, області), зустрічаються з ветеранами воєн і праці. Беруть участь в охороні природи рідного краю та примножують її багатства, створюють шкільні краєзнавчі музеї, виставки, кімнати бойової слави, беруть участь у воєнно-спортивній грі «Джура». Беруть активну участь у воєнній початковій підготовці допризовної молоді. Організують урочисті проводи випускників школи у Армію України, шанування ветеранів; проводять зустрічі з колишніми випускниками школи, нині солдатами, під девізом «Спасибі собі, солдат!». Проводять у школі дні й фестивалі дружби, присвячені школярам зарубіжжя. Продовжують вивчати бойові подвиги учасників руху Опору. Вивчають особливості життя та побуту різних народів, переписуються із зарубіжними учнями, проводять заочні змагання, обмінюються делегаціями.

Проводять козацькі збори, організують лекції, диспути, виставки на героїко-патріотичні теми. Організують шкільні вечори: «Моя Вітчизна—Україна», «Це потрібно живим», «Чи готовий ти до захисту Батьківщини?», «Герої не вмирають», «Про тих, хто вистояв і переміг», «Ніхто не забутий, ніщо не забуто», «Бути солдатом, офіцером Збройних Сил України —висока честь» і т. П. Організують читацькі конференції за книгами про військовослужбовців. Створюють кіноклуби старшокласників «Служу Україні». Беруть участь у збиранні коштів на спорудження пам'ятників воїнам-героям, допомагають споруджувати ці пам'ятники. Несуть почесну варту біля Вічного вогню.

Знайомляться із змістом моральних норм, у яких виражений принцип колективізму; підготовляють та проводять бесіди: «Яким я хочу бачити свій колектив?», «Що дає колектив мені—що йому?», «Принцип колективізму—могутня зброя і сила трудящих людей!» Проводять козацькі збори: «Якими нормами живе наш колектив?», «Чому важливо берегти честь колективу та виховувати в собі риси колективіста?» Аналізують життя в колективі, складають портрети свого класного та шкільного колективів (дружба й товариство в колективі, взаємна вимогливість і допомога, традиції колективу). Переглядають та обговорюють кінофільми, спектаклі, книжки, статті про товариську і дружбу; роблять висновки про те, кого можна вважати справжнім товаришем; в чому суть приятельських, товариських і дружніх стосунків; що зміцнює та що послаблює дружбу; чи може егоїст бути товаришем, другом; чим дружба відрізняється від кругової поруки; від чого залежить тривалість дружби; чи можуть дружити люди, різні за характером, різні за переконаннями. Проводять збори: «Чого ми навчаємо молодших товаришів та який досвід передаємо їм?», «Про шефську роботу нашого класу». Проводять для молодших школярів та підлітків бесіди про колективізм, дружбу і товаришування; допомагають їм установлювати товариські стосунки, організувати діяльність, згуртовувати колектив. Виявляють ініціативу та відповідальність у колективних справах класу, школи.

Пізнають суть гуманізму як норму способу життя, активно утверджують його своїми діями та вчинками. Виявляють, у чому полягає гуманістична суть Конституції України. Проводять бесіди, організують. Лекції на теми: «Гуманізм—принцип моральний і політичний», «Людина — вінець усього живого», «Людина — це звучить гордо». У доповідях, бесідах і повідомленнях використовують матеріал про гуманістичну суть сучасного українського суспільства. Добирають з художньої літератури, періодичної преси конкретні факти й приклади ставлення до людини в суспільстві розвинутого гуманізму. Аналізують і виявляють гуманістичний смисл своїх прав та обов'язків (право на середню освіту та ін.). Переглядають та обговорюють кінофільми й спектаклі, радіо- й телепередачі, присвячені проблемі гуманізм — антигуманізм. Навчаються гуманістично розв'язувати конфліктні ситуації. Добирають літературу, вирізки з газет та журналів з проблеми любити людство й любити людину, використовують їх у диспуті «Любити людство—легко, любити людину—важко». Обговорюють і розв'язують питання; чи вміємо ми берегти гідність людини, свою особисту гідність; критикуємо людину чи її ставлення до навчання, праці, людей; оцінюємо людину чи її справи; боремося з людиною чи за людину та інші. Проводять козацькі збори: «Критика — допомога. Критика — зброя», «Вимогливість до людини — повага до неї». Керуючись принципом «людина людині — друг, товариш і брат», прагнуть бути скромними, уважними, ввічливими із старшими, ровесниками, молодшими. Проводять для молодших товаришів бесіди про гуманізм, самі показують приклад гуманних стосунків. Запозичують досвід у трудових колективах.

Свідомо виконують правила поведінки. Проводять лекції, бесіди на теми: «Дисципліна в нашому суспільстві—це явище моральне і політичне» (А. С. Макаренко), «Дисципліна колективу та дисципліна в колективі»; диспути: «Дисципліна» — свобода чи необхідність?», «Дисципліна та самодисципліна». Пропагують Правила для учнів, зразки дисциплінованості; утверджують у школі традиції дисциплінованої поведінки; добиваються підвищення дисципліни серед ровесників, молодших школярів та підлітків.

Засвоюють суть єдності внутрішньої та зовнішньої культури. Вивчають норми та правила культури спілкування з людьми; з художньої літератури, газет та журналів добирають матеріали і проводять заняття на теми: «Історія розвитку етикету», «Гуманізм—принцип загальнолюдської культури поведінки», «Про єдність внутрішньої та зовнішньої культури», «Учіться володіти собою». «Будьте великодушні», «Про ввічливість, скромність та послужливість», «Такт і делікатність»,

«Точність і пунктуальність», «Міміка, жест, тон, мова — основа естетичного стилю». Вчать слухати, розмовляти, заперечувати, переконувати та сперечатися. Стежать за своїм зовнішнім виглядом, вчать бути елегантними. Проводять бесіди, лекції, диспути: «В людині все повинно бути прекрасним», «Чого ніхто не повинен бачити», «Час, смак, стиль», «Про смаки сперечаються». Вносять культуру та естетику в повсякденне життя; розширюють свої уявлення про естетику побуту, культуру поведінки в сім'ї, в місцях розваг, праці й відпочинку; пізнають та застосовують правила гостинності, поздоровлення, листування; правила бути глядачем і слухачем; навчаються культурі танцю; беруть участь в організації та проведенні вечорів відпочинку, розумного й цікавого дозвілля в школі та її мікрорайоні. Додержують культури поведінки в школі, у виробничому та громадському житті. Пропагують норми культури поведінки серед молодших школярів та підлітків, навчають їх організовано, відповідно до правил громадського співжиття, проводити своє дозвілля, у всіх сферах життя додержувати засвоєних правил культури поведінки.

Розширюють свої уявлення про способи самовиховання моральних якостей. Приймають особисті плани самовдосконалення та виконують їх. Дискутують на теми: «Ким бути та яким бути?», «Робити життя—з кого?», «Чи можна змінити свій характер?», «Як виховувати в собі риси справжньої людини?», «Як стати врівні з віком?», «Твій ідеал — який він?», «Подвиг— це надзвичайність чи будні?», «В житті завжди є місце подвигам». Систематично обговорюють характеристики на кожного члена колективу (що нового з'явилося у поведінці, як ставиться до навчання, праці, громадського життя, до колективу, до себе і людей, які якості в собі виробляє); дають принципову оцінку своєї поведінки та поведінки товаришів. Добирають приклади складних моральних ситуацій, обговорюють шляхи їх розв'язання, обмінюються, з товаришами досвідом, як керувати своїми бажаннями, вчинками, створюють громадську думку навколо позитивних вчинків та дій.

Розвивають і поглиблюють дружні й товариські стосунки, прагнуть уносити в них душевну чуйність і благородство, моральну красоту й естетику, будують їх, виходячи з правильних уявлень про мужність та жіночність; поважають людську гідність і честь кожного, діють відповідно до цих етичних принципів; тонко розуміють особливості почуттів і переживань юнаків та дівчат; виявляють чутливість та делікатність до почуттів товаришів і подруг; пізнають взаємозв'язок любові й духовної культури людини; вчать цінувати дружбу й любов, керувати своїми почуттями, виявляти непримиренність до хамства, непристойності, вульгарності або легковажності у взаєминах, активно беруть участь у підготовці та проведенні диспутів і бесід з питань взаємин статей, підготовки молоді до сімейного життя. Обговорюють статті, книжки, кінофільми, спектаклі з даної проблематики, наслідують у житті моральний ідеал сім'ї, якої нки сімейних стосунків.

Борються з фактами порушень правил громадського співжиття, з виявами бездуховності, цинізму, з пияцтвом та хуліганством, нетовариським ставленням до дівчини, жінки, з виявами несправедливості й черствості, кар'єризму, нечесності, дармоїдства. Створюють «Козацький прожектор», оформляють «Вікна сатири» та вітрини «Не проходите мимо». Допмагають постам і групам сприяння громадського контролю; запобігають аморальним вчинкам навколишніх, допомагають виправитися тим, хто їх допускає. З принципових позицій оцінюють негідні загальнолюдського способу життя дії та вчинки, виявляють причини та добиваються їх усунення як у шкільному й класному колективах, так і в навколишній дійсності. Проводять диспути, бесіди: «З якими труднощами зустрічаємося в житті? Як з ними боремося?», «Що допомагає та що заважає мені й моїм товаришам наслідувати принципи морального кодексу?», «Вчинки, які завдають шкоди колективу, особистості», «Чого я не хочу брати на майбутнє?», «Куріння та пияцтво—чи тільки особиста справа?» та інше. Створюють негативну громадську думку навколо випадків аморальності.

5. Козацька культура. Художньо-естетичне виховання.

Вивчають основи естетики та мистецтвознавства, переконуються в тому, що в основі мистецтва лежить наполеглива творча праця. Розширюють знання про мистецтво, його суть і роль у формуванні світогляду, про естетичні ідеали та художній смак; спостерігають за красою трудової діяльності кращих виробників, пізнають естетику праці, вчаться красиво, натхненно працювати. Сприймаючи красу природи, праці людини, сучасної міської культури, передають свої враження в різних видах творчих робіт—малюнках, фотографіях, віршах і т. п.

Знайомляться з багатонаціональною естетичною культурою українського народу на лекціях, концертах, зустрічах з майстрами мистецтв. Слухають лекції та читають літературу про сучасне українське і зарубіжне мистецтво. Відвідують театри, музеї, картинні галереї, виставки, знайомляться з пам'ятками мистецтва. Слухають та аналізують музичні твори композиторів, виконання сучасних українських та зарубіжних музикантів, вчаться правильно оцінювати сучасну естраду й джазову музику. Вивчають класичну й сучасну хореографію. Дивляться та обговорюють телепередачі, присвячені питанням естетики; роблять огляди книжок з мистецтвознавства, читають і обговорюють кращі твори сучасної вітчизняної та зарубіжної літератури різних жанрів; беруть участь у конкурсах пісні, музики, танцю та інших видів художньої самодіяльності. Стежать за обговоренням новинок художньої літератури на сторінках газет, журналів.

Обговорюють нові спектаклі, кінофільми, радіо й телепередачі. Вчаться самостійно аналізувати художні твори, розбиратися в творчих методах і стилях; беруть участь в охороні та впорядкуванні парків, музейних заповідників, пам'яток культури, народної творчості. Беруть участь у фольклорних експедиціях, у пошуковій роботі, знайомляться з фондами краєзнавчих музеїв, місцевих бібліотек, архівів, приватних зібрань та колекцій.

Удосконалюють свої знання, уміння та навички в улюбленому виді художньої творчості, навчаються в мистецтвознавчих гуртках, на факультативах художнього циклу, у клубах любителів мистецтв. Пишуть твори, пов'язані з історією театру, кіно, живопису, музики, архітектури; розкривають різноманітні зв'язки різних видів мистецтв; самостійно проводять мистецтвознавчі та літературознавчі дослідження, вивчають критичну літературу.

Організують виставки репродукцій та фотографій видатних творів мистецтв, випускають класні літературні журнали, плакати, альбоми, стінні газети, присвячені окремим майстрам та художнім колективам. Проводять агітпоходи, концерти художньої самодіяльності в сільських школах.

Керують у школі художніми гуртками, організують шкільні університети культури, концерти, фестивалі та дні мистецтв, вечори дружби народів, конкурси; беруть участь у лекціях-концертах, музичних вікторинах, фестивалях. У своєму та підшефному класах, у бібліотеках організують і проводять літературно-музичні вечори, пов'язані з пам'ятними датами життя різних діячів мистецтв. Працюють екскурсорами в місцевих та шкільних музеях, пропагують естетичні й мистецтвознавчі знання, а також художні твори у своєму та підшефному класах, у бібліотеках, ЖЕКах, на виробничих підприємствах; оволодівають мистецтвом розповіді, умінням добирати факти, працювати самостійно. Організують виставки дитячої творчості в школі й на шефському підприємстві, в ЖЕКах.

Пояснюють молодшим школярам, що красиве в людини, в її праці, побуті; допомагають художньо оформити інтер'єри, створювати альбоми, монтажні, картинні галереї. Розбивають квітники і клумби на шкільній ділянці, в мікрорайоні школи, за місцем проживання. Утверджують норми загальнолюдського етикету, проводять заняття з молодшими школярами з культури поведінки, проводять бесіди про красу праці.

Слухають лекції, доповіді про сучасне мистецтво. Самостійно аналізують ідейно-художній зміст творів. Роблять огляди книжок в галузі естетики; переглядають і обговорюють діафільми, альбоми та інші матеріали, присвячені естетиці.

Виступають на диспутах, обговореннях спектаклів, кіно- й телепередач. Беруть участь у боротьбі з міщанством та вульгарністю в побуті, у взаєминах між юнаками та дівчатами, у спілкуванні. Випускають бюлетені, газети, плакати, що висміюють вульгарні смаки та моди.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання. 7. Праця-навчання. Трудове виховання. 8. Наука-техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Вивчають державні документи, статті Конституції України про освіту і науку, про перспективи та завдання удосконалення освітнього рівня школярів, беруть участь у пропаганді основних положень цих документів серед ровесників та молодших товаришів; виступають з доповідями, лекціями, повідомленнями на тему «Розвиток творчих сил, здібностей і обдарувань людини — закон життя, гарантований Конституцією України». Проводять козацькі збори, вечори, конференції про роль наукових знань: «Наука на службі промисловості й сільського господарства», «Наука в дальшому вдосконаленні сучасного виробництва», «Шляхи, які ти вибираєш»; проводять бесіди з людьми різних професій, з викладачами вузів і технікумів, знайомляться з вимогами до рівня освітньої підготовки сучасного робітника, трудівника сільськогосподарського виробництва, абітурієнта вищих та середніх спеціальних навчальних закладів.

Обговорюють питання про значення самоосвіти, аналізують читацькі інтереси ровесників, свою працю і працю товаришів у предметних гуртках, шкільних науко товариствах; знайомляться з науковими відкриттями видатних учених, лауреатів Державної премії України, Нобелівської премії. Слухають лекції з різних галузей науки й культури, здійснюють екскурсії в музеї, на виставки, на великі промислові та сільськогосподарські підприємства, у наукові центри, у вищі, середні спеціальні навчальні заклади, лабораторії; беруть участь у всесоюзних тижнях науки, техніки й ви якої нки для дітей та юнацтва, у профільних школах юних при вузах; організовують конкурси робіт за предметами різних циклів. Розвивають свої здібності в різних видах творчості; беруть участь у роботі шкільних гуртків, в очно-заочних школах, наукових товариствах юних, що діють на базі наукових центрів, підприємств, дослідних станцій, вузів, позашкільних установ; організовують конференції, вечори, диспути («Людина в світі знань», «Світ знань та знання про світ», «Роль знань в умовах науково-технічної, революції» і т. п.). Дивляться та обговорюють телепередачі: «Життя науки», «Книга у твоєму житті», «Очевидне — неймовірне», «Клуб кіноподорожей». Беруть участь в очних та заочних предметних олімпіадах, у вечорах запитань і відповідей, у теоретичних конференціях, різних читаннях, присвячених датам червоного календаря, видатним науковим відкриттям вітчизняних та зарубіжних учених, у творчих конкурсах на кращий реферат, доповідь, повідомлення. Організують у школі дні науки, техніки, виробництва з включенням до них лекцій, бесід, зустріч, виставок, науково-популярних фільмів; навчаються на факультативах з різних предметів. Вивчають та пропагують досягнення української науки і техніки, літератури народів України; готують спеціальні огляди в стінній пресі та випусках радіопередач, усні журнали, організовують тижні й декади науки та літератури в школі.

Організують читацькі конференції для молодших школярів, беруть участь у проведенні Тижня дитячої книжки, організують огляди робіт з книжкою. Виконують обов'язки лаборантів, асистентів, бібліотекарів; створюють козацькі лекторії, готують лекції з різних проблем науки і техніки, виступають з ними перед своїми ровесниками, молодшими товаришами, шефами. Допомагають школярам

підшефного класу в навчанні, організації консультацій, діляться досвідом організації самостійної роботи; проводять олімпіади для середніх та молодших класів, ведуть різні предметні й творчі гуртки; керують гуртками з виготовлення навчально-наочних посібників, організують вікторини з різних галузей знань, конкурси, олімпіади, випускають шкільні та класні рукописні журнали. Проводять диспути на теми, пов'язані з обов'язком українського школяра в навчанні: «Навчання—чи це тільки твоя особиста справа?», «Добре навчатися — це обов'язок і радість». Організують консультації для молодих робітників і колгоспників, які здобувають середню освіту без відриву від виробництва. Виконують складні групові завдання пізнавального характеру, беруть участь у підготовці та проведенні навчальних зустрічей з предмета, організують підготовку і проведення конференції, консультантів, навчального активу, звітують про виконання комсомольських доручень, пов'язаних з організацією допомоги, в навчанні.

Вивчають основи НОП та вимоги до культури розумової праці; знайомляться з тим, як працювали видатні вчені, письменники, діячі мистецтв; організують пропаганду знань про елементи наукової організації праці, проводять бесіди «Про наукову організацію розумової праці», «Про режим дня та контроль за його виконанням»; беруть участь у циклах лекцій про культуру та гігієну розумової праці. Створюють семінари «Учись учитися»; використовують стінну пресу та шкільне радіо, виставки книжок, посібників, фотомонтажів, плакатів для пропаганди способів раціональної організації робочого часу; організують та проводять заняття з молодшими школярами в гуртках «НОП учня»; готують та проводять козацькі збори з обговоренням питань наукової організації праці старшокласника; організують лекторій «Самоосвіта школяра»; проводять обмін досвідом раціональної організації пізнавальної діяльності; удосконалюють навички самостій як організації: конспектують першоджерела, складають тези доповідей, рефератів, продумують плани й послідовність етапів викладу, засоби, методи і прийоми виконання роботи, розраховують час, організовано виконують намічений план, критично аналізують та оцінюють якість виконаної роботи, порівнюють цілі й результати, застосовують логічні операції: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизацію, індуктивний та дедуктивний способи побудови міркувань, доказів та спростувань, установлюють різні види зв'язку й залежності явищ. Оволодівають основами бібліотечно-бібліографічних знань; знайомляться з публічними та науково-технічними бібліотеками; вивчають історію виникнення книжки, роль книжки в нас, за рубежом; уважно стежать за міжнародними виставками книжок, знайомляться з їх тематикою, мистецтвом і технікою оформлення, висновками журі за оцінками книжки, із зберіганням книжок, їх видачею читачам, з роботою бібліографічного відділу, читального залу, міжбібліотечного абонементу. Навчаються користуватися каталогами, бібліографічними довідниками й покажчиками, допомагають бібліотекам організувати інформацію про літературу, яка виходить; готують анотації на новини художньої, науково-популярної літератури. Знайомляться з методами й способами найпростіших наукових досліджень, аналізують ситуації, вичленюють пізнавальні завдання, мобілізують свої знання і життєвий досвід, прагнуть самостійно знайти новий метод розв'язання, роблять висновки відповідно до нового випадку, використовують ці висновки на практиці, набувають уміння працювати з приладами, науковою літературою; виконують практичну роботу в лабораторіях згідно із завданнями вчених, виробничників; ведуть пошукову роботу в геологорозвідувальних партіях, археологічних, етнографічних, фольклорних експедиціях, а також організують діяльність кабінетів технічної творчості.

Формують громадську думку козацького й класного колективів, спрямовану на рішуче засудження безвідповідального ставлення до окремих шкільних предметів, нерегулярності й штурмівщини в навчанні, недооцінки НОП, байдужості, безвідповідальності до навчання своїх товаришів, недооцінки самостійної роботи із самоосвіти.

Вивчають Конституцію України та знайомляться з основами трудового законодавства. Вивчають основи сучасного промислового й сільськогосподарського виробництва, принципи планування господарства. В процесі вивчення основ наук і трудового навчання набувають необхідних для праці політехнічних знань, умінь та навичок. Беруть участь у систематичній продуктивній праці на промислових та сільгосп підприємствах, навчально-дослідних господарствах, учнівських виробничих бригадах, лісництвах, у таборах праці й відпочинку, на міжшкільних та навчально-продуктивних комбінатах, у шкільних майстернях. У спільній продуктивній праці з колективами підприємств сприймають передові трудові традиції, наслідують їх у житті, показують приклад молодшим товаришам.

Знайомляться з досягненнями новітньої техніки, способами підвищення продуктивності праці, оволодівають основами НОП та загальною культурою виробництва. В навчальному процесі, в екскурсіях на промислові підприємства, в безпосередній продуктивній праці дістають уявлення про енергетичні й технічні основи сучасного виробництва, вчать технічно мислити, читати креслення та схеми. Оволодівають умінням та навичками технічного моделювання й конструювання в гуртках і секціях радіоелектроніки, автоматики й технічної кібернетики, малогабаритної техніки, картингу, авіа-, судно- й автомоделювання тощо. Читають журнали: «Юний техник», «Техніка молоді», «Моделіст-конструктор», науково-популярну й технічну літературу; беруть участь у конкурсах та оглядах технічної творчості, виставках моделей. Проводять обговорення на теми: «Технічний прогрес», «Техніка майбутнього», «Три покоління ЕОМ», «Космічна техніка» та інші. Випускають шкільну стінгазету «Юний техник», проводять технічні вікторини, зустрічі й вечори.

В суспільне корисній продуктивній праці виконують Правила для учнів, додержують норм трудового законодавства для неповнолітніх, правил техніки безпеки. Керують усією суспільне корисною діяльністю учнівського колективу в школі та поза школою. Навчають молодших товаришів відповідально виконувати обов'язки в органах учнівського самоврядування, правильно ставитися до критики, підкорятися прийнятим рішенням; удосконалюють методи козацького керівництва джурами в суспільно корисній діяльності, показують особистий приклад ретельності, відповідальності й ініціативи в праці. Активно беруть участь у складанні планів діяльності органів самоврядування, в організації перевірки їх виконання та безпосереднього втілення в життя школи. Планують та здійснюють систему чергувань по школі, розподіляють пости чергових, складають графіки чергувань та стежать за їх виконанням. Беруть участь у складанні планів суспільне корисної та продуктивної праці, в розподілі завдань по класах, в оформленні необхідної документації, організації виставок, складанні звітів, підведенні підсумків праці. Організують громадське змагання в праці, активно беруть участь у розробці умов та системи обліку показників. Допомагають учням VII-VIII класів організувати трудові справи, ведуть технічні гуртки в школі, очолюють роботу шкільного бюро винахідників і раціоналізаторів, беруть участь у роботі заводських клубів юних техніків, у юнацьких організаціях Всеукраїнського товариства винахідників і раціоналізаторів. Активно допомагають батькам у домашніх справах, у догляді за молодшими та в їх вихованні.

Організують у школі й на виробництві зустрічі з передовиками та новаторами, представниками масових робітничих професій. Організують збирання інформації про перспективи розвитку та потреби в кадрах різних галузей народного господарства в місті, районі. Оформляють кутки профорієнтації та виставки «Все про професії», обладнують стенди з інформацією про середні спеціальні та вищі навчальні заклади. Беруть участь у бесідах з представниками навчальних закладів різного профілю, відвідують ці заклади в «день відкритих дверей». Зміцнюють зв'язки з профтехучилищами, з козаками шефських підприємств. Разом з батьками й учителями обговорюють перспективи праці за професією, яка цікавить, навчаються

тверезо оцінювати свої потреби та приводити їх у відповідність з особистими даними та об'єктивними потребами міста, району. Поглиблюють спеціальні знання, необхідні для професії, що вибирається, на факультативних заняттях відповідного профілю, перевіряють свою придатність до праці за вибраною професією, переконуються в тісному зв'язку загальноосвітніх і професійних знань. Вивчають професійні права та обов'язки у професії, що вибирається, співвідношення із загальними правами та обов'язками українських громадян.

Дбають про збереження та примноження народного добра, багатств рідної природи. Очолюють діяльність учнівських організацій у боротьбі за збереження шкільного майна, обладнання кабінетів, підручників, за краще збереження верстатів та машин, інструменту в шкільних майстернях, у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, а також робочих місць на підприємствах. Керують роботою «зеленого» та «голубого» патрулів в охороні лісу, парків, скверів, водойм. Беруть участь у козацьких рейдах боротьби за економію матеріалів, сировини, електроенергії; складають перспективний, план упорядкування ніколи, шкільної ділянки, мікрорайону та беруть участь у його виконанні. Виявляють ініціативу в організації недільників по обладнанню дитячих та спортивних майданчиків, створенню необхідних умов для ігор, відпочинку і занять дітей. Разом з молоддю підприємств беруть участь у рейдах «Козацького прожектора». Організують зимові і літні табори праці й відпочинку, беруть участь у літній трудовій чверті, в будівництві, ремонті, оснащенні й оформленні шкільних будинків та в оформленні шкільних кабінетів, бібліотек, ремонті меблів тощо.

Активно борються з безгосподарністю, марнотратністю, з проявами безвідповідального ставлення до трудових обов'язків у школі та поза її межами. Створюють у колективі атмосферу нетерпимого ставлення до недбалості, виявів корисливих настроїв, обивательської моралі, відкрито обговорюють подібні факти в колективі. Організують загони джур для охорони громадського порядку за місцем проживання, допомагають дружинникам у роботі на пунктах охорони порядку. Активно беруть участь у діяльності загонів юних друзів міліції. Разом з козацькою організацією підприємства виявляють факти крадіжок, дописок, допомагають органам державного контролю боротися з цими негативними явищами.

IV. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

9. Держава-нація. Громадянське виховання.

Учні IX—XI класів оволодівають основами філософської теорії, приводять у систему політичні погляди, закріплюють здобуті знання, уміння та навички в процесі різноманітної громадської роботи в козацькій організації та загально-шкільному колективі, беруть участь у розв'язанні загальнонародних завдань. Молоді козаки всіляко допомагають козацькій організації школи, педагогічному колективові розвивати в учнів глибокий інтерес до суспільно-політичних знань, підвищувати відповідальність за оволодіння суспільними дисциплінами. Старшокласники вивчають історію козацтва, традиції Українського козацтва, його історичну роль. Працюють з першоджерелами: Конституцією України, Програмою розвитку Українського козацтва, документами Генеральної канцелярії, уряду, Молодої Січі, окремими творами теоретиків козацтва, учаться їх конспектувати. Слухають лекції, проводять бесіди «Про зростання ролі козацтва в розбудові незалежної України», «Про сучасні завдання джур та молодих козаків»; організують вечори запитань та відповідей про найважливіші політичні події. Вчать застосовувати вивчені теоретичні положення для аналізу, оцінок не тільки історичних фактів, а й сучасного суспільного розвитку.

Добиваються підвищення політичної, трудової та громадської активності кожного старшокласника, глибокого засвоєння козацької теорії та практичної участі в розбудові державності, у виконанні рішень козацьких рад, створюють у колективі ат-

мосферу принципової вимогливості до кожного козака. Вивчаючи козацьку спадщину, організують козацькі уроки, конференції за працями теоретиків козацтва, конкурси рефератів. Знайомляться з діяльністю місцевих Рад народних депутатів, профспілкових та інших громадських організацій. У період підготовки до виборів допомагають виборчим комісіям та агітаторам. Створюють козацькі лекторії та агітбригади, виступають з лекціями і концертами в школі, мікрорайоні, на підшефному підприємстві, перед батьками. Беруть участь у Всеукраїнській туристсько-краєзнавчій експедиції, у поході козаків і молоді по місцях слави козацтва. Здійснюють походи та поїздки по козацьких місцях, містах-героях, рідному краю, збагачують експозиції шкільних історичних, краєзнавчих музеїв, удосконалюють їх роботу. Організують виставки, присвячені героїчному минулому та сучасному свого краю, історії виробничих колективів, героїчному шляху козацтва. Регулярно поповнюють знання про діяльність підприємства-шефа. Беруть участь у громадсько-політичній та культурно-масовій діяльності трудового колективу. Спільно з козаками-шефами проводять уроки мужності. Козацькі читання, козацькі збори, тематичні вечори, суботники; беруть участь в урочистих засіданнях колективів-шефів, у церемоніях посвячення в робітничий клас, у мітингах та демонстраціях. Козаки-старшокласники виконують найважливіше доручення Українського козацтва — керівництво джуровою організацією. Працюють загоновими козацькими вожатими, керівниками гуртків та секцій, клубів за місцем проживання, передають козацатам свій досвід громадсько-політичної діяльності; керують діяльністю політінформаторів, редколегій стінних газет і радіогазет, запрошують козачат на усні журнали, вечори запитань і відповідей, навчають їх організувати роботу козацьких лекторіїв, агітбригад. Готують джур до прийому в козаки: проводять заняття в гуртках «Закон козацького життя», «Наше Українське козацтво». Роз'яснюють козацатам роль Українського козацтва у житті українського суспільства, розповідають про героїчний шлях козацтва та Молодої Січі, про історичні перемоги, здобуті Українським козацвом.

Систематично знайомляться з періодичною пресою, радіо – й телепередачами, що відображають найважливіші проблеми громадсько-політичного життя в країні та за кордоном. Своєчасно відгукуються на події, які відбуваються в світі. Оперативно організують наочну інформацію в школі; випускають інформаційні бюлетені, «блискавки», агітплакати, присвячені громадсько-політичному життю, ювілейним датам. Беруть участь у підготовці передач шкільного радіо «Світ за тиждень». Організують екстрені повідомлення про найважливіші події громадського життя, досягнення шефського підприємства, про його кращих людей. На оглядових і тематичних інформаціях обговорюють проблеми громадсько-політичного життя, оцінюють. Беруть участь у диспутах на теми: «Хто ми? Тільки майбутні будівельники чи сьогоднішні учасники?» та ін. Регулярно організують огляди журналів, щотижневиків, займаються самоосвітою, освоюють методи самостійного навчання. Проводять теоретичні конференції на козацькі теми. Виступають з повідомленнями на суспільно-політичні теми. Навчаються на факультативах із суспільних наук та в політичних гуртках. Беруть участь у оглядах творів учнів на суспільно-політичні теми. Вивчають життя й громадсько-політичну діяльність найвидатніших представників світового козацького руху. Знайомляться з рухом прихильників козацької ідеології, діяльністю організацій, які поділяють її; беруть участь у мітингах, фестивалях, акціях солідарності з козацвом зарубіжжя. Систематично інформують товаришів та молодших школярів про роботу козацтва по розбудові державності. Проводять вечори, присвячені життю й діяльності видатних козаків, лауреатам козацьких премій. Організують роботу клубу козацької дружби, встановлюють і підтримують зв'язки з козацвом інших країн.

Не допускають формалізму в громадській діяльності, вчать критично оцінювати її результати, регулярно контролювати виконання рішень зборів, подають конкретну допомогу товаришам у виконанні громадських доручень, запобігають

помилкам та недолікам у роботі. На тематичних інформаціях, диспутах, зборах, у повсякденному спілкуванні з людьми активно використовують засвоєні громадсько-політичні знання, оцінюють факти і явища громадського життя з позицій національного козацтва, вчать розпізнавати будь-які форми, способи й методи антикозацької пропаганди, спрямованої на молодь, давати їм аргументовану відсіч.

10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Підтримання громадського порядку. Беруть участь у семінарських заняттях: «Конституція України про законність та охорону правопорядку», «Походження держави та права»; проводять бесіди на теми: «Держава та особа», «Громадянином бути зобов'язаний», «Про шкідливість куріння та алкоголю» і т. П. Організують бесіди на теми: «Чи все в житті стосується тебе?», «З чого починається ледар, дармоїд?» тощо. Вивчають Конституцію України, найважливіші нормативні постанови державних органів; обговорюють книжки. Проводять у школі вечори: «Право та мораль», «Наш закон», «Українська міліція», «Героїзм працівників міліції».

Стежать за публікацією найважливіших нормативних актів. Роблять огляди журналу «Людина і закон», випускають бюлетень «Ти і закон», проводять тижні, декади, місячники пропаганди основ юридичних знань, обладнують вітрини, стенди з питань права.

Беруть участь у підготовці до урочистого акту вручення паспорта учням школи. Проводять конкурси на краще знання висловів, афоризмів великих людей про честь, правдивість, повагу й додержання законів, читацькі конференції та бібліографічні огляди літератури, добирають матеріал для книжкових виставок на правові теми. Колективно переглядають та обговорюють фільми, спектаклі, телепередачі, присвячені працівникам міліції, суду, прокуратури. Знайомляться з діяльністю суду, прокуратури, міліції, відвідують окремі показові судові процеси. Беруть на громадське збереження шкільне обладнання, навчальну літературу тощо.

Організують штаби порядку, загони (клуби) юних друзів міліції, козацькі оперативні загони, групи, проводять навчання членів загонів та груп, установлюють контакти, зв'язки з державними органами.

Допомагають добровільним народним дружинам, постам і групам сприяння громадського контролю, громадським радам та інспекціям у боротьбі з аморальними виявами, безгосподарністю, правопорушеннями. Беруть шефство над молодшими школярами, допомагають їм в охороні природи. Ведуть шефську роботу з педагогічно запущеними учнями.

Духовне виховання.

Практично всі педагоги, які впроваджували в практику роботи своєї школи козацьку педагогіку, вважають, що в систему виховної роботи з козачатами, крім тіло виховання, треба вводити й духовиховання і тоді буде козацьке тілодуховиховання, що на практиці означає й введення християнської моралі.

Генеральний суддя Буджацької Січі Б.І.Устименко: «У нас церква відокремлена від держави, але в одеських єврейських школах учнів ознайомлюють із змістом священних книг. В польських школах вивчають Біблію. Особисто я вважаю, що в наш час бездуховності, яка росте, корисно було б знайомити нашу молодь з дитинства хоча б із канонічними заповідями, щоб дитина змогла відрізнити добро від зла».

В останнє десятиліття дедалі більше політичних і культурних діячів, учителів, батьків звертаються до християнських моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних, не підвладних політичній та ідеологічній кон'юктурі. Це означає, що сучасне українське суспільство поступово підходить до визнання й опанування етичних основ християнства, від яких воно було штучно відлучене протягом багатьох десятиліть і до яких у більшості людей навіть було сформовано різко негативне ставлення.

Ніхто не буде сперечатися, що Церква є носієм духовності. Так воно і є, адже те, чого навчають тут, спрямоване на забезпечення нашого духовного добробуту, і найперше гармонії нашого внутрішнього світу. Багато людей відвідують храми, вважають себе віруючими і повага до традицій та релігії свого народу стримує багатьох з них від хибних кроків. Свою роль тут відіграє і громадська думка, а тому людина буде намагатися жити і діяти так, щоб не було соромно перед людьми.

Лише розвинута моральність, лише прийняття абсолютно вічних норм співжиття допоможе у потрібну хвилину підлітку (юнаку, юнці) – вони не будуть вагатися, втримаються, не підуть на умовляння товаришів, адже матимуть приписи на всі випадки життя. А нагородою буде чисте сумління та гармонія внутрішнього світу...

Формування духовності як основної якості людини, визначення її духовних пріоритетів, обґрунтування системи цінностей, на яких має базуватися життя дитини – основні напрями роботи духовного виховання.

Отже, тривале функціонування і понадситуаційний, інтегративний характер цінностей, що увійшли до людської культури як християнські моральні настанови, зумовлюють їх особливу роль у процесі виховання дітей та молоді й спонукають нас – педагогів – до вироблення засобів і методів їх засвоєння учнями...

V. ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОЗАЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ.

Досвід, нагромаджений Україною за останні роки, свідчить про те, що для стабільного розвитку демократії та громадянського суспільства недостатнім є прийняття демократичних законів, проголошення демократичних виборів та громадянських свобод. Головною запорукою становлення демократичної держави є, передусім, високий рівень соціальної активності громадян, залучення їх до процесів прийняття рішень на місцевому рівні.

У цьому контексті актуалізується необхідність впровадження новітніх форм громадянського виховання активних громадян, повноправних учасників розвитку територіальної громади, регіону та держави в цілому. Одним із шляхів такого виховання має стати позакласна робота із старшокласниками, що має становити за мету стимулювання та розвитку у молодого покоління інтересу до вирішення актуальних проблем конкретної територіальної громади, формування практичного досвіду громадянських дій та демократичної поведінки. Практика свідчить, що ініціатива юних є вагомим чинником у процесі вирішення різних проблем сучасного життя. Відповідно існує гостра необхідність впровадження комплексу соціально-педагогічних заходів з метою підготовки молоді до життя в умовах демократичного суспільства.

Активний громадянин починається з досвіду громадянської дії, досвіду активної участі в розв'язанні суспільних проблем. Однією з форм набуття такого досвіду для учнів є участь у діяльності молодіжної (дитячої) громадської організації, зокрема козацького спрямування.

***

1. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації».

Цей Закон визначає особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій та державні гарантії забезпечення їх діяльності.

1. Законодавство України про молодіжні та дитячі громадські організації.

Законодавство України про молодіжні та дитячі громадські організації складається з Конституції України, Закону України «Про об'єднання громадян», цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих на їх виконання.

2. Визначення термінів.

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні
молодіжні громадські організації – об'єднання громадян віком від 14 до 28 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів;

дитячі громадські організації – об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства;

Український національний комітет молодіжних організацій – спілка, що об'єднує більшість легалізованих всеукраїнських молодіжних та дитячих організацій,

а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських об'єднань молодіжних та дитячих громадських організацій.

3. Принципи утворення і діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій.

Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності, зокрема

молодіжні та дитячі громадські організації зобов'язані доводити до відома громадськості відомості про свою діяльність у формах, що не суперечать законодавству;

інформація, що міститься у статутах, про склад керівних органів, про джерела матеріальних та інших надходжень, а також пов'язана з діяльністю молодіжних та дитячих громадських організацій, не є конфіденційною або іншою інформацією, яка охороняється законом.

4. Засновники молодіжних та дитячих громадських організацій та їх спілок.

Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 15-річного віку.

5. Членство в молодіжних та дитячих громадських організаціях.

Членами молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

Членами молодіжних громадських організацій можуть бути особи віком від 14 до 28 років, членами дитячих громадських організацій – особи віком від 6 до 18 років. Вступ неповнолітніх віком до 10 років до дитячих громадських організацій здійснюється за письмовою згодою батьків, усиновителів, опікунів або піклувальників. Особи старшого віку можуть бути членами молодіжних та дитячих громадських організацій за умови, якщо їх кількість у цих організаціях не перевищує третину загальної кількості членів; у складі виборних органів молодіжних та дитячих громадських організацій кількість осіб старшого віку не може перевищувати третину членів виборних органів.

Обмеження щодо кількості осіб, вік яких перевищує відповідно 28 та 18 років, у складі виборних органів не поширюється на спілки молодіжних та дитячих громадських організацій.

6. Статус молодіжних та дитячих громадських організацій.

Статс молодіжних та дитячих громадських організацій і їх спілок визначається відповідно до цього Закону та Закону України «Про об'єднання громадян».

Молодіжний рух в Україні координується Українським національним комітетом молодіжних організацій, який є незалежною неурядовою організацією і має статус всеукраїнської спілки молодіжних та дитячих громадських організацій.

У своїй діяльності Український національний й комітет молодіжних організацій керується законодавством України та власним статутом.

Вступ Українського національного комітету молодіжних організацій до міжнародних організацій (асоціацій, союзів тощо) не є підставою для його реєстрації як міжнародного.

7. Права молодіжних та дитячих громадських організацій.

Молодіжні та дитячі громадські організації, їх спілки користуються правами, наданими їм Законом України «Про об'єднання громадян», цим Законом, іншими законодавчими актами.

Молодіжні та дитячі громадські організації та їх спілки не можуть утворювати та вступати у виборчі блоки.

Молодіжні громадські організації можуть вступати у виборчі коаліції.

Членські внески і добровільні пожертвування, отримані від юридичних чи фізичних осіб, що спрямовуються на здійснення статутної діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій та їх спілок, не є об'єктом оподаткування.

8. Участь молодіжних та дитячих громадських організацій у підготовці та прийнятті рішень з питань державної політики щодо дітей.

Молодіжні та дитячі громадські організації залучаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування до розроблення і обговорення проектів рішень з питань державної політики щодо дітей та молоді.

9. Форми державної підтримки молодіжних та дитячих громадських організацій.

Державна підтримка молодіжних та дитячих громадських організацій здійснюється в таких формах

надання молодіжним та дитячим громадським організаціям інформації про державну політику щодо дітей та молоді;

надання методичної та організаційної допомоги з питань соціального становлення та розвитку молоді і дітей;

сприяння створенню підприємств, установ і організацій, які надають послуги молоді та дітям або сприяють зайнятості молоді.

Молодіжні та дитячі громадські організації звільняються від сплати за державну реєстрацію та збору за реєстрацію їх символіки.

Держава здійснює підтримку і в інших формах, що не суперечать законодавству України.

10. Фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій.

Верховна Рада при затвердженні Державного бюджету України передбачає в ньому окремим рядком видатки на підтримку спілки, членами якої є більшість зареєстрованих всеукраїнських молодіжних та дитячих громадських організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських спілок молодіжних та дитячих громадських організацій, діяльність якої спрямовується на забезпечення соціального становлення та розвитку молодих громадян.

Фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій здійснюється через відповідні органи виконавчої влади, що працюють з молоддю, органи місцевого самоврядування та спілку всеукраїнських молодіжних громадських організацій.

При затвердженні місцевих бюджетів передбачаються видатки на реалізацію програм молодіжних та дитячих громадських організацій.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування можуть делегувати молодіжним та дитячим громадським організаціям повноваження щодо реалізації відповідних програм (проектів, заходів). У цьому випадку вони подають молодіжним та дитячим громадським організаціям фінансову та матеріальну

допомогу і здійснюють контроль за реалізацією наданих повноважень, у тому числі за цільовим використанням виділених коштів.

Молодіжні та дитячі громадські організації, їх спілки, які одержують фінансову або іншу матеріальну підтримку, зобов'язані подавати звіти про цільове використання фінансів і матеріальних цінностей органам, що їх надавали, у терміни, встановлені цими органами.

11. Відповідальність молодіжних та дитячих громадських організацій за порушення законодавства.

Молодіжні та дитячі громадські організації, їх спілки несуть відповідальність за порушення ними законодавства.

За неподання звіту про використання бюджетних коштів, інших матеріальних цінностей, наданих молодіжним, дитячим громадським організаціям та їх спілкам або нецільове використання таких цінностей, отримання їх з порушенням законодавства, винні особи несуть відповідальність, передбачену законодавством України.

12. Прикінцеві положення.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

До приведення законодавства у відповідність із Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» нормативно-правові акти України застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.

Кабінету Міністрів України у двомісячний термін

- внести до Верховної Ради країни пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»;

- привести свої рішення у відповідність із цим Законом;

- забезпечити перегляд і скасування органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів, що не відповідають цьому Закону;

- відповідно до компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом.

Статутні документи молодіжних і дитячих громадських організацій та їх спілок, зареєстрованих до набрання чинності цим Законом, протягом року після його опублікування мають бути приведені у відповідність із цим Законом. За поданням легалізуючого органу або прокурора діяльність молодіжних і дитячих громадських організацій та їх спілок, статутні документи яких суперечуть цьому Закону, може бути заборонена в судовому порядку.

м. Київ, 01.12.1998 року, №281-XIV.

Президент України Л.Кучма.

2. Статут Адамівського куреня дитячо-юнацької організації «Молода Січ» Українського козацтва.

1. Загальні положення.

1. Адамівський курень дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молода Січ»(надалі Адамівський курень «Січі») складова частина міжнародної, добровільної, незалежної, добродійної всеукраїнської національно-патріотичної громадської організації, яка створена міжнародною всеукраїнською національно-патріотичною і оборонно-спортивною громадською організацією Українське козацтво, статут якої зареєстрований Міністерством юстиції України рішенням №223 від 17

березня 1992 року та погоджений у новій редакції із змінами та доповненнями 7 серпня 1996 року.

2. Адамівський курень «Січі» - це єдиний духовний організм, в якому ідея національного відродження України на ідейно-моральному потенціалі Українського козацтва органічно об'єднує дітей, юнацтво, молодь та їх батьків, наукову та педагогічну громадськість, військових, державні органи управління та їх керівників.

3. Адамівський курень «Січі» входить до складу дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молода Січ», являється її структурним підрозділом і заснована з метою педагогічного професіонального забезпечення одного з основних напрямків роботи Українського козацтва – виховання дітей, юнацтва, молоді України на засадах державної концепції національного виховання та її основи – української козацької педагогіки.

4. Адамівський курень «Січі» в своїй діяльності керується Конституцією України, всім чинним законодавством України, законом «Про об'єднання громадян», Статутом Українського козацтва, Статутом дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молода Січ, Указом Президента України від 4 січня 1995 року №14/95 «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва», рішенням державної влади з питань дитинства, юнацтва та молоді, визнаними Україною нормами міжнародного права, прогресивними українськими козацькими звичаями і традиціями, які не суперечать законам України.

5. Керівництво діяльністю Адамівського куреня «Січі» здійснює Адамівський курень Українського козацтва спільно з державними органами, яким доручено виховання дітей та молоді (Білгород-Дністровський районний відділ освіти та дирекція Адамівської загальноосвітньої школи I-II ступеня, Білгород-Дністровська районна комісія у справах сім'ї та молоді, Білгород-Дністровський районний відділ культури і т.д.) шляхом співпраці та вступу працівників і колективів цих та підпорядкованих їм органів до Українського козацтва індивідуальними, колективними чи асоційованими членами та створення ними козацьких осередків.

6. Адамівський курень «Січі» створено і діє на основі добровільності, рівноправності, позапартійності її членів, самоврядування, законності, гласності, єдності інтересів для спільної реалізації громадянами України своїх прав і свобод.

7. Адамівський курень «Січі» співпрацює з зарубіжними та міжнародними державними і громадськими організаціями з питань, що стосуються його статутної діяльності.

8. Мовою спілкування та діловодства в Адамівському курені «Січі» є державна мова України – українська мова.

9. Створення в Адамівському курені «Січі» первинних партійних осередків чи будь-яких інших партійних структур неприпустиме.

Адамівський курень «Січі» не слугує жодній партії чи партійній групі, а працює на благо і добро українського народу й Української самостійної держави, на мир, злагоду, соціальну та національну єдність українського суспільства.

10. Адамівський курень «Січі» має свою атрибутику і символіку: козацькі прапори, клейноди, емблеми та інші відзнаки, а також козацькі дитячі та молодіжні однострої, звання, нагороди та марш, зразки яких затверджуються та реєструються в установленому законом та цим статутом порядку.

11. Повна офіційна назва – Адамівський курень дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молода Січ».

Скорочена офіційна назва – Адамівський курень «Січі».

Осередок керівних органів Адамівського куреня «Січі» - Одеська область, Білгород-Дністровський район, село Адамівка, вулиця Шевченко, будинок №57, Адамівська загальноосвітня школа I-II ступеня, телефон 76-3-40.

Осередок центральних керівних органів «Молодої Січі» - Київ, вул. Січневого повстання, 21, к.9, тел. (044) 290-63-41.

2. Мета діяльності.

12. Метою діяльності Адамівського куреня «Січі» є:

- об'єднання в Українському козацтві науковців, педагогів, учительства, військових, студентської та курсантської молоді, дітей, юнацтва, молоді та їх батьків як єдиного педагогічного колективу для відродження, розбудови та ствердження національної системи виховання на основі української козацької педагогіки та її ідей – національного відродження України, народності, природо відповідності, гуманності, збереження духовної єдності поколінь;
- комплексне високопрофесійне організаційно-методичне та науково-педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу дітей, юнацтва, молоді України на засадах державної концепції національного виховання та її основи – української козацької педагогіки;
- виховання у дітей, юнацтва та молоді національної свідомості, історичної пам'яті, громадянської позиції, патріотизму, готовності захищати Батьківщину, любові до рідного краю шляхом опанування духовної спадщини українського козацтва, оволодіння прогресивними українськими звичаями і традиціями козацької нації;
- виховання фізично, інтелектуально та духовно розвиненого дитинства, юнацтва та молоді суверенної України на сформованих історією українського козацтва засадах козацького світогляду та способу життя;
- підготовка молоді до активної участі в розбудові України як суверенної держави, держави самостійної та незалежної, демократичної і правової;
- залучення дітей, юнацтва та молоді до краєзнавчої діяльності, поширення та пропаганда козацьких звичаїв та традицій, вивчення, охорона та відновлення пам'яток української історії та культури;
- залучення дітей, юнацтва та молоді до систематичного фізичного, інтелектуального та духовного самовдосконалення;
- організація спілкування та консолідації дітей, юнацтва, молоді різних областей та регіонів України на основі духовної спільності інтересів, патріотичного почуття любові до єдиної Батьківщини, готовності берегти і зміцнювати єдність українського народу та готовність виступити на захист Матері-України;
- організація спілкування дітей, юнацтва, молоді України з однолітками різних країн, виховання почуття поваги до інших народів-націй та доцільності, необхідності мирної, рівноправної взаємодії і співпраці на користь усіх народів планети Земля;
- відродження, утвердження і розвиток української мови і культури серед дітей, юнацтва і молоді, виховання поваги до рідної мови, духовної потреби в ній як джерела духовності українського народу;
- підготовка молоді до захисту політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу;
- соціальний захист дитинства, материнства, учительства та підвищення соціального статусу учительства в Україні.

3. Основні завдання.

13. Основними завданнями Адамівського куреня «Січі» є:

Підготовка та патріотичне виховання нового покоління в дусі українського козацького лицарства, української національної ідеї, відданості рідному українському народові та українській Землі-Матері.

Сприяння підготовці молоді до військової служби, військовому вишколу молоді допризовного віку, сприяння розбудові Збройних Сил України, Прикордонних військ, Митної служби та підрозділів Цивільної оборони, сприяння укомплектуванню окремих військових формувань призовниками з Українського козацтва.

Розвиток дошкільного та родинно-шкільного виховання, яке ґрунтується на високому статусі батьківської і материнської козацької педагогіки та родинних, духовних, релігійно-моральних та загальнонаціональних цінностях.

Впровадження в школі форм і методів учнівського самоврядування, заснованих на формах та методах самоврядування та демократії Січі та осередку Українського козацтва, зокрема «Козацької республіки».

Реалізація виховного та державотворчого потенціалу української козацької педагогіки, дослідження, вивчення та впровадження у виховний процес:

- складових української козацької педагогіки – національної психології, характеру, світогляду, правосвідомості та моралі;
- провідних ідей в національній системі освіти і виховання козаків – свобода і незалежність України, суверенність особистості, народовладдя;
- виховних козацьких традицій як основ системи виховання в козацькій педагогіці;
- народних традицій, звичаїв, обрядів;
- фольклорного виховання: пісні, думи, легенди, перекази, прислів'я, приказки про козаків, їх героїчну боротьбу;
- різних видів мистецтва: декоративно-вжиткове, музичне, танцювальне, вишивання.

Дослідження, розвиток та впровадження ступіней системи козацького виховання:

- дошкільного родинного виховання (високий статус батьківської і материнської козацької педагогіки, особливо роль батька, який загартовував дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував до життєвих труднощів);
- родинно-шкільного виховання, яке ґрунтується на цінностях родинних, національних, духовних, релігійно-моральних, загальнонаціональних.

Розвиток дитячого туризму та спорту (в т. ч. військово-прикладних і технічних видів).

Участь в підготовці та проведенні щорічного фестивалю «Молода Січ» дітей, юнацтва, молоді шкільних організацій Січі.

Проведення виховної роботи серед дітей, юнацтва, молоді, створення та організація дитячих, юнацьких і молодіжних товариств, шкіл, інших навчальних закладів, таборів, розробка для них програм, методик та підтримка їх діяльності. Організація традиційних козацьких таборових зборів, змагань, фестивалів. Сприяння заснуванню та роботі спеціальних шкіл Січі для обдарованих дітей та молоді.

Сприяння підготовці та проведенню кваліфікаційних відбіркових конкурсів, олімпіад. Участь в опрацюванні програм виховної роботи. Планування та проведення заходів щодо соціального захисту дитинства, материнства, учительства та підвищення соціального статусу учителя в Україні.

Сприяння видавництву матеріалів у періодичній печаті для дітей та юнацтва, видавництва методичної навчально-виховної літератури.

4. Виховання дітей і молоді.

14. Виховний процес в Адамівському курені «Січі» будується на основі вивчення, усвідомлення, збереження, творчого використання та опори на визнані світовою культурою історичні факти та результати фундаментальних наукових досліджень від доби визвольної боротьби українського козацтва за політичну і державну незалежність та заснування Української козацької республіки доби Богдана Хмельницького до ствердження державності України нинішньої доби.

Світовою культурою визнані історичні факти:

- українське козацтво – гордість української нації, найвищий її зліт у віковичному розвитку, одна з найяскравіших сторінок літопису боротьби українського народу за політичну і державну незалежність. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро

козацької духовності, яке є основою ідеології розбудови і відродження державності України, є невичерпною скарбницею громадського загартування підростаючих поколінь;

- багатовіковий визвольний рух українського козацтва покликав до життя унікальне явище не лише східно-слов'янської культури, а й світової культури – українську козацьку педагогіку. Вона народжена матеріальним і духовним життям українського козацтва;

- українська козацька педагогіка – це частина народної педагогіки українського народу у вершинному її прояві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю;

- український козак – це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно морально-психологічно, духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, своєї честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу;

- найважливішими в національній системі освіти і виховання були провідні ідеї козацького руху – свобода і незалежність України, честь і гідність, непорушність прав людини і народу, суверенність особистості, народовладдя;

- українська національна ідея проходить через всю педагогічну спадщину минулих епох України. Вона лежала в основі діяльності цілих поколінь українських козаків, українських освітян і надихала їх на вірне служіння рідному краю.

15. Основою змісту виховання дітей та молоді – козачат та молодих козаків Адамівського куреня «Січі» є:

- Державна концепція ідеології розбудови української національної суверенної держави та виховання на її принципах громадян-патріотів, готових будувати свою національну державу, берегти єдність народу України, захищати незалежність, суверенність та недоторканість кордонів України, самовіддано працювати на зміцнення духовного, морального, наукового, технічного та економічного потенціалу держави з метою вибороти високий рівень добробуту, соціальних і духовних гарантій кожному громадянину та достойне місце своїй державі в змаганні націй-держав світового співтовариства, яке розгорнулося в системі світових ринкових економічних відносин;

- Розроблена Міністерством освіти України «Концепція національного виховання», основою якої є українська національна система виховання, українська козацька педагогіка і духовність, психологія українського козацтва.

16. Програма виховання включає обов'язкове оволодіння дітьми та молоддю – козачатами та молодими козаками – Кодексами людського буття Українського козацтва, виховання потреби безумовного виконання їх в житті, що забезпечить формування та виховання того духовного стану молоді – молодих громадян України, козаків, який в народі зберігся як розуміння козацького духу, того особливого соціального стану українського козака в суспільстві, що слугував духовною опорою народу і українській державі на протязі віків.

Кодексами соціального стану Українського козацтва являються:

- а. Кодекс лицарської честі Українського козацтва, який включає такі основні якості особистості:

- любов до батьків, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, товаришуванні, ставленні до Батьківщини, рідного народу;

- готовність турбуватися про молодших, зокрема дітей, усіх літніх людей і людей похилого віку;

- підкреслено шанобливе ставлення до матері, дівчини, жінки, бабусі;

- непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, національним і загальнолюдським цінностям;
  - відстоювання свободи і незалежності особистості, народу, держави, єдності і соборності українських земель;
  - прагнення роботи пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних закладів, просвітних установ, пам'яток історії та культури;
  - готовність проявляти принциповість і непримиренність до зла, аморальності і наступальність у боротьбі з ними;
  - здатність цілеспрямовано й систематично розвивати фізичні і духовні сили, зокрема непохитну силу волі і непоборну силу духу, можливості свого організму, займатися самопізнанням і самовдосконаленням;
  - уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти добродійність, лицарські чесноти, глибоку історичну пам'ять, національну гідність і гордість;
  - турбота про розвиток національних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі, примноження її багатств;
  - прагнення внести якнайбільший особистий внесок у підвищення добробуту рідного народу, його матеріального і духовного рівня.
- б. Кодекс лицарської звитяги Українського козацтва:
- готовність боротися до загибелі за волю, честь і славу України;
  - нехтувати небезпекою, коли справа стосується життя рідних, друзів, побратимів, долі Матері-України;
  - презирство і ненависть до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужих заброд-завойовників;
  - уміння доводити наукову неспроможність ворожих ідей і теорій, спрямованих на послаблення Української держави, на приглушення національної свідомості і самосвідомості, та встановлення національної несправедливості і нерівноправності;
  - здатність відстоювати в будь-яких обставинах життя рідну мову, культуру, мистецтво, духовні традиції, гідність і гордість свого та інших народів;
  - героїзм, подвижництво в творчій праці і в бою в ім'я свободи і незалежності України;
  - відстоювання свого права бути господарем на рідній землі, володарем національних багатств, готовність нікому не давати на поталу своєї материзни і дідици;
  - здатність і готовність займатися постійно, в тому числі і в години можливого лихоліття, народотворчою і націотворчою діяльністю, будівництвом і зміцненням Української держави.

в. Заповіді милосердя, які українські козаки залишили своїм нащадкам – сучасному Українському козацтву як дорогоцінний морально-духовний спадок:

- готовність допомагати найслабшим, найбеззахиснішим – дітям, створювати умови для їхньої радості, попереджувати їхні страждання, замінювати їм у разі необхідності батька і матір, брата і сестру;
- всебічна допомога сиротам, вдовам, бабусям і дідусям, турботливе ставлення до безпомічних, постійна їх матеріальна підтримка;
- надання допомоги хворим, інвалідам, потерпілим від злих людей, стихійних сил природи та іншого;
- здатність до співчуття, жалю до людей, які потрапили в біду;
- готовність допомагати будь-якій людині, щиро розділити з нею журбу, страждання, горе, зробити все для того, щоб їй стало легше.

17. Завдання Адамівського куреня «Січі» в царині військово-патріотичного виховання полягає в наповненні конкретними діями духовного Заповіту пращурів наших, героїчних українських козаків, нам, нащадкам: «Сини народу України! Будьте завжди готові до оборони Матері-України!»

Система військово-патріотичного шкільного виховання включає:

- морально-психологічну та психологічну підготовку на уроках суспільно-історичного, народознавчого та гуманітарного циклу;
- військово-технічну підготовку на уроках праці та фізико-математичного циклу;
- військово-фізичну підготовку на уроках початкової військової підготовки та фізкультури;
- під час учбової та позаучбової роботи – всі види підготовки згідно напрямкам, формам і методам діяльності Адамівського куреня «Січі».

5. Напрямки, форми, методи діяльності та їх організаційне, наукове, педагогічне, методологічне забезпечення.

18. Напрямки діяльності Адамівського куреня «Січі»:

а. Поширення знань серед учнів та молоді про козацький національно-визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками.

Вивчення матеріалів: фольклорних джерел; історичних документів (козацьких літописів); наукових праць про героїку козаччини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, З.Крип'якевича, А.Опановича та ін.; художніх творів Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепського, поетів В.Симоненко, Л.Костенко, І.Драча, Д.Павличка та ін.

б. Дослідження кожним юним та молодим козаком, гуртами, загонами славної історії українського козацтва – від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи.

Вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого мистецтва керівників повстань отаманів: С.Наливайко, І.Сірка, Т.Федоровича, І.Богуна, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Орлика, П.Полуботка, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін.

Складання конкретної програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства, туризму та екскурсій козацькими шляхами, пошуку козацьких могил та цвинтарів, їх упорядкування, встановлення пам'ятних знаків, вивчення козацькою молоддю козацьких родоводів під гаслом «Шукай, козак, свій родовід!»

в. Дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших пращурів: верхова їзда, стрільба з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї, подолання природних перешкод, кермування човном під веслами та вітрилами, різні види боротьби та протиборства, у т. ч. бойовий гопак, козацьке багатоборство.

г. Пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі: прилучення до організації ведення фермерських господарств, створення госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, малих підприємств, асоціацій, організація вірцевих молодіжного-козацьких господарств різного профілю.

д. Відродження козацьких мистецьких традицій: кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, художнього розпису, художньої вишивки, іконопису.

е. Відродження ремесел і промислів: бондарства, гончарства, бджільництва, будівництво козацьких човнів, ковальства, лимарства, чинбарства, стельмахування. З цією метою організувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні та залучати на допомогу учням народних майстрів, спеціалістів.

ж. Вивчення і застосування на практиці козацьких знань: народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії.

з. Пізнання сутності й особливості козацької ідеології: філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості.

і. Вивчення сучасних видів техніки, інформаційної та електронно-обчислювальної машинної технології і організації особистої та спільної творчої діяльності, зокрема: радіозв'язок, робота на колективних радіостанціях,

телерадіоконструювання, телерадіомоделізм, системи електронної автоматики, судномоделізм, морська справа, персональні обчислювальні електронні машини та технології на основі їх використання, авіамоделізм, автомобільна та тракторна справа, радіо моделювання і інші напрямки технічної творчості.

к. Проведення індивідуальної, групової і масової культурно-просвітницької роботи, спрямованої на те, щоб кожен учень - член козацького осередку займався самопізнанням і саморегулюванням, самовдосконаленням, розвивав свої інтелектуальні здібності і фізичні можливості. Проведення кваліфікаційних конкурсів, олімпіад, змагань по різних напрямкам формування здібностей учнів. Проведення відбіркових конкурсів та олімпіад з метою підготовки до вступу у військові учбові заклади.

л. Вивчення екологічного становища в регіоні та участь у заходах з метою його покращання.

19. Форми та методи діяльності, які використовує Адамівський курень «Січі»: засновує козацькі осередки та організації Січі, бере участь у створенні навчально-виховні табори козацькі та приймає участь в їх роботі, бере участь у заходах, присвячених історичним датам України, у відзначенні національних та релігійних свят, у проведенні культурно-просвітницьких заходів: вечорів, концертів, виставок, читання лекцій тощо, народознавча та фольклорно-етнографічна діяльність, фольклорно-пошукові експедиції, фольклорно-етнографічні ансамблі, збір, запис та видання збірників кіно, аудіо та відеозаписів виконання українських козацьких звичаїв та господарських, військових, виховних заходів в українських козацьких поселеннях та січах, недільні школи, історико-культурні просвітницькі центри, педагогічні університети для батьків, кінолекторії щодо історії Українського козацтва та України, конкурси, фестивалі, організує та бере участь у козацьких походах, подорожах, проведення народних свят, обрядів за участю вчителів, батьків, дітей, громадськості, діяльність гуртків, клубів, студій, впровадження спецкурсів, факультативів, проведення фестивалів, конкурсів, виставок з метою виявлення обдарованих дітей і подальшого розвитку їх інтелектуальних здібностей, шефські зв'язки з особистим складом військових частин Збройних Сил України та кораблів Військово-Морських Сил України, військово-патріотична робота з допризовною молоддю, організація козацьких світлиць в школах, навчальних закладах, військових частинах Збройних Сил України та кораблях Військово-Морських Сил України, організація виставок народних умільців, - продовжувачів традицій українського козацтва, створення козацьких бібліотек для дитинства, юнацтва та молоді, музеїв козацької слави та духовного відродження народу України, участь у створенні в діючих музеях України композицій, що висвітлюють замовчану, приховану минулими режимами правду історії Українського народу, пошукова, дослідницька робота з історії українського козацтва рідного краю, взаємодія та співпраця з дитячими інспекціями, працівниками дитячих кімнат міліції, комісіями у справах неповнолітніх, дитячими інтернатами, місцевими органами Міністерства у справах сім'ї та молоді, залучає студентську та курсантську молодь до військово-патріотичної роботи з дітьми в курені, розвиває спілкування, порозуміння, взаємодію, духовну та психологічну єдність дітей, юнацтва, молоді різних регіонів України, розвиває участь та роль дітей, юнацтва, молоді в процесах консолідації Українського народу та зміцнення державності України як запоруки громадського миру та злагоди, як гарантії щастя кожної матері та її дітей, розповсюджує інформацію і пропагує свої ідеї та цілі.

20. Розробляє програму наукового, педагогічного, організаційно-методичного забезпечення діяльності Адамівського куреня «Січі». Ця програма включає: науково-педагогічні основи національної системи виховання та її основи – української козацької педагогіки, історію України та Українського козацтва, кодекс соціального стану Українського козацтва, українську концепцію національного виховання, українську козацьку педагогіку, статут Українського козацтва, Статут Січі, програму «Діти України» та інші державні програми щодо дітей, юнацтва, молоді, Укази

президента, Рішення Верховної Ради України, Закони України, методики організаційної роботи Січі на основних конкретних напрямках її діяльності, програму батьківських університетів та їх участі в діяльності Січі.

Методологічною основою народознавчої діяльності наукового, педагогічного, батьківського, дитячого, юнацького та молодіжного козацтва Січі служать ідеї національної та загальнолюдської гуманістичної культури.

6. Членство. Права і обов'язки членів.

21. Українським козаком може бути лише той, хто готовий стати оборонцем, захисником і рятівником українського народу, української мови, розвивати культуру і відповідає вимогам: український козак – душа правдива, справедлива і незрадлива.

22. До Українського козацтва приймають за козацьким Звичаем на раді Адамівського куреня «Січі» згідно письмової заяви.

23. Українські козаки в Січі за віком поділяються на такі ступені козацького росту:

для юнаків:		для дівчат:	
козаченята	до 6 років,	лелінята	до 6 років,
козачата	до 10 років,	лелі	до 10 років,
джури	10-14 років,	дани	10-14 років,
молоді козаки	14-18 років,	берегині	14-18 років,

дійсні козаки (козачки) члени Українського козацтва з 16-17 років.

Прийом до козачат здійснюється з 6-ти років за згодою батьків. Всі прийоми і переходи від козачат, як першої ступені козацького росту, до дійсних козаків (членів) Українського козацтва здійснюється урочисто з відповідними посвятами за традиційними козацькими звичаями.

24. Козачатам, джурам та молодим козакам видається грамота і відповідний кожному ступеню козацького росту нагрудний знак, а дійсному козаку – Реєстрова грамота, посвідчення, нагрудний і нарукавний знаки Українського козацтва.

25. Козачата, джури, молоді козаки Українського козацтва як члени Січі мають обов'язки: визнавати Статут та Програму Січі і діяти відповідно до їх засад, пройти повний курс козацького вишколу, скласти січову присягу, вивчати, знати, оволодівати і в житті непохитно виконувати Кодекс лицарської честі, Кодекс лицарської звитяги та Заповіді милосердя Українського козацтва, дотримуватися національних і загальнолюдських норм поведінки.

26. Козачата, джури, молоді козаки Українського козацтва як члени Січі мають права: обирати і бути обраним в керівні органи Січі, право вільного вибору первинного осередку у відповідності до своїх нахилів та статі, віку інших членів, брати участь у роботі Січі, висловлювати свою думку та вносити пропозиції, право вносити на розгляд організації Січі будь-яких питань, право отримувати інформацію про заходи Січі та брати в них участь, право отримувати інформацію про заходи Січі та брати в них участь, право апелювати до організацій Січі, право на захист інтересів з боку Січі, право висловлювати свою думку щодо всіх напрямків діяльності своєї організації та Січі.

27. Виборні посади в структурах Січі, пов'язані з повною юридичною відповідальністю, посідаються особами, що досягли повного повноліття.

28. Згідно звичаям Українського козацтва, жінка козака, коли козак воював за волю народу, не тільки виховувала своїх козацьких дітей, але й при необхідності хоробро ставала на їх захист із зброєю в руках і сама була для дітей прикладом мужності і хоробрості. Це була Козацька Мати героїчної доби Українського козацтва. Згідно Звичаям Українського козацтва вчителька в Січі виконує свої почесні обов'язки Козацької Матері, являється повноправним членом Січі, має всі права і обов'язки члена Січі і може бути обрана в керівні органи Січі будь-якого рівня.

7. Структура та органи управління.

29. Адамівський курень «Січі», як громадська організація, створюється за виробничо-територіальним принципом і складається з первинних козацьких товариств – класних загонів.

30. Отаман козацького товариства «Січі» входить за посадою до складу старшини козацьких осередків Українського козацтва відповідного рівня і виконує обов'язки осавула цих осередків, на яких покладається організація роботи з дітьми, юнацтвом, молоддю згідно цього Статуту.

31. Первинне козацьке товариство – Адамівський курень «Січі» створюється за місцем навчання членів Січі. Для керівництва обирають на своїх Радах отамана та писаря (його заступника) терміном на один рік. Вони ведуть персональний облік членів, приймають членські внески. Ведуть облік матеріальних засобів і коштів. Звітують перед Районою канцелярією. Звітують перед місцевими фінансовими органами (коли мають свій розрахунковий рахунок в банківській установі). Співпрацюють з канцелярією і керівництвом районової Січі. Підзвітні керівним органам Січі. Визначають завдання і напрямки своєї діяльності. На Радах Районової Січі отримують інформацію щодо рішень керівництва Січі різних рівнів, рішень отамана з найважливіших справ господарського, фінансового, методичного, організаційного характеру. Затверджують кошторис. Отаман, який керує куренем, входить до ради отаманів районової Січі.

32. Первинне козацьке товариство Січі в школі (Адамівський курень «Січі») є формою впровадження учнівського самоврядування з використанням структури Січі Українського козацтва, зокрема, в формі Козацької республіки.

Структурними підрозділами Козацької республіки є: Велика козацька рада, членами якої є учні, вчителі, дирекція школи, батьки, наставники, козаки. Це загальношкільні батьківські збори, це те велике козацьке коло, на якому кожен має слово і на якому обирають старшину Козацької республіки і приймають доленосні рішення, за козацьким звичаєм добре підготовлені та відредаговані;

Козацька рада, членами якої є вчителі, учні, генеральний писар, прапороносці, кошевар та судочинець;

Загони в кожному класі. Кожний загін обирає отамана, писаря, прапороносця, кошевара і має свій прапор, назву, девіз, пісню та почесного батька-гетьмана Українського козацтва, історію якого козачата вивчають особливо досконало.

Козацька республіка має свою Конституцію, Принципи, Закони-кодекси лицарської честі Українського козацтва, Клятву вступаючого в Козацьку республіку та обов'язки козацької старшини.

8. Кошти та майно. Фінансування та матеріально-технічне забезпечення.

33. Адамівський курень Січі здійснює фінансову діяльність у порядку, визначеному законодавством України.

34. Кошти Адамівського куреня Січі складаються з: пожертвувань членів Українського козацтва, Січі, інших добровільних пожертвувань, заповітів та внесків приватних осіб, установ, підприємств, організацій, профспілкових та інших громадських організацій, фондів України та із-за кордону; державного фінансування, дотації та субсидії у відповідності до чинного законодавства України та державним програмам підтримки дитинства та молоді; Фінансування згідно міжнародним програмам підтримки дітей та молоді, надходжень від проведення культурно-масових, спортивних та інших заходів, лекцій, виставок, видавничої діяльності.

35. Курень використовує кошти у відповідності до чинного законодавства на проведення заходів, передбачених цим Статутом, забезпечення організаційно-господарських потреб та утримання штатного персоналу.

36. Майно куреня складається з будівель, споруд, оргтехніки, основних засобів виробництва, засобів зв'язку та іншого, незабороненого чинним законодавством України.

37. Органи місцевої державної влади вирішують питання про матеріальне технічне забезпечення діяльності куреню, надають йому службові приміщення та необхідний інвентар за рахунок місцевих бюджетів, а також коштів, що надходять на їх рахунок на зазначену мету.

38. Курень має право користуватися на договірних засадах власністю державних підприємств, організацій, установ та інших власників для виконання статутних завдань. Службові приміщення, необхідні для куреню, надаються (оренднуються) місцевими органами влади чи управління, що фінансують витрати по утриманню таких приміщень із своїх бюджетів.

39. Кожна із посадових осіб куреню, що отримала у розпорядження певні кошти, несе спільно з бухгалтером відповідальність за їхнє використання згідно до вимог чинного законодавства України.

40. Відкриття рахунку в банківській установі зобов'язує курень вести оперативний та бухгалтерський облік, статистичну звітність, реєструватися в органах державної податкової інспекції та вносити до бюджету платежі у порядку і розмірах, передбачених законодавством.

9. Правовий статус куреня.

41. Адміністрація Адамівської загальноосвітньої школи I-II ступеня Білгород-Дністровського району Одеської області як юридична особа є засновником юридичної особи – Адамівського куреня дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молодої Січі».

Канцелярія куреню зберігає оригінал Статуту куреню. Отаман куреню (директор школи) підписує звернення в органи внутрішніх справ щодо отримання дозволу на виготовлення печатки Куреню та звернення до банківської установи щодо отримання дозволу на відкриття розрахункового рахунку куреня та бланків зразків підписів на відкриття цього рахунку.

42. Курень є юридичною особою з повноваженнями і правами згідно цього статуту, має поточний та валютний рахунки в банках, печатку та штамп зі своїм найменуванням, відповідну козацьким звичаям, і традиціям атрибутики, символіку, зразки яких затверджуються радою отаманів куреню та реєструються у порядку, передбаченому чинним законодавством.

43. Курень може виступати позивачем і відповідачем в органах суду та арбітражного суду.

44. Доповнення та зміни до Статуту куреня має право вносити курінний отаман, рада отаманів куреню, Велика Рада куреню та затверджує Велика Рада куреню.

45. Про зміни, що сталися в статутних документах куреня, курень повідомляє відповідні органи.

10. Припинення діяльності куреня.

46. Припинення діяльності куреню відбувається шляхом його реорганізації або ліквідації.

47. Реорганізація куреню відбувається за рішенням Великої ради куреню, якщо за це проголосувало дві третини його членів.

48. Ліквідація куреню відбувається за рішенням Великої ради куреню, якщо за це проголосувало дві третини його членів або за рішенням суду.

49. Ліквідація проводиться в порядку згідно чинного законодавства ліквідаційною комісією, призначеною канцелярією Січі. Майно і кошти спрямовуються на розвиток Адамівської школи.

3. Структура та посадові обов'язки осіб керівного складу "Молодої Січі", Козацької республіки, класного козацького загону.

1. Отаман – здійснює загальне керівництво загonom.
2. Писар – веде канцелярію і разом з отаманом здійснює заходи щодо діяльності загону. Це - головний розпорядник, адміністратор і координатор діяльності загону.
3. Обозний – відає господарством та адію моделюванн діяльністю загону.
4. Скарбник – відає фінансами загону.
5. Осавул – стежить за поведінкою джур козацьких та молодих козаків, за виконанням заходів військово-патріотичного виховання та вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків з питань традиційних козацьких військових умінь та єдиноборств.
6. Хорунжий – головний прапороносець, відає козацькими стягами й хоругвами, крім того відповідає за фізичне виховання козачат, джур козацьких та молодих козаків.
7. Бунчужний – завідує козацькими клейнодами – бунчуками, пірначами тощо. Відповідає за культурно-мистецьку діяльність та виховну роботу в загоні.
8. Суддя – очолює суд козацької честі. Цей суд розбирає спірні питання, проступки джур козацьких, молодих козаків, неправильні дії загону та окремих його представників. Суд керується лише принципами лицарського кодексу козаків та Статутом.
9. Довбуш – завідує загоновими литаврами, якими скликає товариство на Ради, Круг.
10. Товмач – перекладач, знає іноземні мови.
11. Шафар – під час походів заготовляє провіант. Він ключник, економ, домоправитель.

4. Програма діяльності дитячої та молодіжної організації Адамівського куреня Українського козацтва «Молода Січ». Редакція 1998 року. (Програма розвитку козачати).

Вступ.

У сучасній широкій інфраструктурі дитячо-юнацьких і молодіжних об'єднань, організацій чільне місце належить тим, які працюють на козацько-лицарських традиціях українського народу.

Наш народ протягом століть боровся за свою свободу, власну національну державу. Найбільших успіхів у боротьбі за політичну незалежність, самостійну Україну наш народ досяг у Велику Козацьку добу (XVI-XVIII ст.). Під час військових змагань із чужоземними загарбниками – татарами, турками, поляками, литовцями і росіянами в Україні виникли духовні і матеріальні умови, які сприяли зародженню, розвитку і зміцненню могутньої національно-визвольної і державотворчої сили – Українського козацтва.

За своїм високим історичним покликанням Українське козацтво стало могутньою ідейною, політичною, духовною, економічною силою, яке реалізувало Боже провидіння – відродження української нації і держави. В козацьку добу наш етнос набував чітко окреслених ознак української нації європейського типу. Українців, їхню країну зарубіжні вчені, мандрівники (П.Алепський, Г.Боплан та ін.) називали «козацькою нацією», «козацькою державою», «козацькою Україною», «Козацькою землею». Славне і високошляхетне українське козацтво створило дві форми національної державності – Землі вольностей Війська Запорозького (Запорозьку Січ)

з однойменною столицею-фортецею і Гетьманську Україну із столицями в Глухові, Батурині, Чигирині.

Під керівництвом всесвітньо відомих гетьманів Петра Сагайдачного і Богдана Хмельницького українські козацькі Збройні Сили були одними з кращих у Європі. Вони вкрили себе, свій волелюбний і працьовитий народ невмирущою славою в боротьбі з агресивними міліарними державами ханського Криму, султанської Туреччини, шляхетської Польщі і самодержавно-шовіністичної Росії.

Українське козацтво, зокрема його серцевина – запорозьке лицарство, патріотична і національно-державницька козацька старшина була ідейною, політичною, морально-духовною елітою нашої нації. За високим зразком запорозького козацтва виникали донське та інші гілки російського козацтва.

За часів козацтва Україна починала займати гідне місце в народів «вольним колі» (Т.Шевченко). Українське козацтво створило численні пріоритети в усіх без винятку галузях національного життя – ідейному і політичному, моральному і духовному, культурному і науковому, військовому і спортивному, економічному і державницькому.

Українське козацтво є вічно живим, високим взірцем для наслідування молоддю всіх наступних історичних епох. Пізнаючи фольклор, художні твори про козацтво, історію розвитку козацького визвольного руху, діти, підлітки і юнаки оволодівають найвищою планкою національної духовності, серцевину якої складає козацько-лицарський дух.

Український прогресивний молодіжний рух у попередні історичні періоди завжди опирався на волелюбні високодуховні, державотворчі традиції козацтва. І в Велику Козацьку добу, і на пізніших етапах національного відродження та боротьби з ворогами нашої незалежності (кінець XIX – початок XX ст., буремні 1917-1920 роки та роки героїчної боротьби вояк ОУН-УПА) молодь створювала козацькі побратимства, братства, сотні і полки, легіони та ін. об'єднання, організації з метою зміцнення своїх рядів, нарощення боротьби за незалежність рідного народу. Особлива націотворча й державотворча місія випадає українському козацтву сьогодні – в нелегкі роки становлення й утвердження Незалежної України.

1. Мета і завдання «Молодої Січі».

Головною метою діяльності «Молодої Січі» є розвиток вітчизняного дитячого, юнацького і молодіжного руху, виховання дітей і молоді в дусі національної ідеї на високоєфективних козацько-лицарських традиціях рідного народу, принципах християнської моралі. Оволодіння юнаками і дівчатами фундаментальними козацько-лицарськими ідеями, цінностями забезпечує їхній високий ідейний рівень, глибоку історичну пам'ять, національну свідомість і самосвідомість, готовність зміцнювати й боронити незалежну Українську державу.

Умови козацького життя зміцнювали генофонд української нації, плекали фізичне, моральне і духовне здоров'я, довго тривалість життя; велику працездатність, активно-перетворюючу енергію, наповнювали життєдіяльність українців національною гідністю, державотворчою потугою. Творче відродження і розвиток на сучасному рівні козацько-лицарських традицій сприяє тому, що кожна молода людина бачить високий смисл життя в глибокій любові до рідного народу, самовідданому служінні Батьківщині - Україні.

Основні завдання діяльності «Молодої Січі»:

- створення умов для забезпечення міцного здоров'я, загартування тіла і душі кожного члена «Молодої Січі» на перевірених віками традиціях народної медицини, козацької виховної мудрості, сучасних досягненнях науки;

- формування фізично, інтелектуально і духовно розвиненої волелюбної особистості, представника еліти української нації з глибокою національною гідністю, повагою до святинь рідного народу, загальнолюдських цінностей;

- виховання в дітей, юнаків і дівчат національної свідомості і самосвідомості, історичної пам'яті, любові до рідної мови, культури на глибоких науково-філософських, українознавчих засадах;

- глибоке вивчення славної історії Українського козацтва, основ козацького бойового мистецтва, ознайомлення з подвигами козаків-героїв та патріотичної козацької старшини, вивчення біографії найвидатніших українських гетьманів та кошових Запорізької Січі, створення музеїв козацької слави, впорядкування й охорона козацьких могил та інших пам'яток козацької історії;

- формування в молоді сучасної козацької ідеології, філософії, світогляду, характеру, сили волі і силу духу та інших лицарських чеснот;

- виховання глибокого патріотизму, стійкої громадянської позиції особистості, її державотворчих якостей, активної участі в громадському житті, майбутній політичній діяльності на благо незалежної України;

- організації гуманного спілкування, співробітництва і консолідації дітей, юнацтва і молоді - представників різних національностей як в Україні, так і за її межами, вироблення в них готовності і умінь зміцнювати міжнародний авторитет нашої держави;

- розвиток дитячого і молодіжного туризму та спорту, козацького краєзнавства, козацьких бойових мистецтв, військово-спортивних традицій;

- сприяння підготовці молоді до військової служби, військового вишколу молоді допризовного віку, оволодіння нею козацько-лицарською військовою майстерністю на сучасному рівні з наступним укомплектуванням окремих військових формувань з «Молодої Січі» в складі Збройних Сил України;

- виховання в молоді здатності до альтруїзму, подвижницької і героїчної діяльності в ім'я свободи і незалежності України, уміння постійно займатися самоосвітою і самовихованням, самореалізацією на козацько-лицарських традиціях;

Потребують відродження в сучасних умовах прогресивні форми козацького господарювання й підприємництва, зокрема козацького фермерства, розвиток козацького конярства й мистецтво верхової їзди, володіння шаблею, списом та іншою козацькою зброєю, заснування майстерень для виготовлення козацького одягу, зброї з метою досягнення спортивних цілей.

«Молода Січ» ставить своєю метою заснувати за погодженням із державними органами, владними структурами розбудову обласних, регіональних дитячо-юнацьких та молодіжних козацьких Січей, зокрема на історичній Хортиці, південному березі Криму. Це будуть традиційно-історичні матеріально-технічні, навчально-спортивні бази, осередки юного козацтва з метою національно-патріотичного, морально-духовного загартування, реалізація статутних і програмових завдань та положень.

Керівні органи Січі організують редакційно-видавничу діяльність з метою поширення серед дітей, юнаків і молоді наукових знань про історію, культуру, мораль Українського козацтва, лицарську духовність, впровадження в життя передового досвіду виховання підростаючих поколінь на козацько-лицарських традиціях.

«Молода Січ» об'єднує в своїх лавах патріотично настроєних, національно свідомих дітей, підлітків і юнаків України та української діаспори. Вони виховуються в родинях, козацьких осередках, енергійними і діяльними, ініціативними і підприємливими, сильними духом і тілом громадянами, високими професіоналами, активними учасниками громадського життя, політичними і державними діячами. Молоді січовики над усе ставлять інтереси і потреби рідного народу, України-Батьківщини, взаєморозуміння і взаємо підтримку представників різних національностей. В житті та побуті вони дотримуються свідомої дисципліни, порядку, ладу і злагоди.

Одним із пріоритетних завдань «Молодої Січі» є пробудження і формування в кожного юного козака прагнення стати лицарем України - морально чистою, духовно багатою, матеріально незалежною людиною. З найбільш раннього віку він виробляє

вміння бути господарем в рідному краї, володарем становища, панувати над собою і обставинами життя, прогнозувати і творити їх з метою постійного по життєвого саморозвитку і самовдосконалення, розвивати Богом дану природу свого тіла і духу, беручи для себе за високий приклад козаків-характерників, що цілеспрямовано розвивали в собі незвичайні, так звані надприродні можливості, здібності, здатності і вміння.

«Молода Січ» спрямовує свою діяльність на розвиток у кожного юного козака бажань і умінь займатися своїм фізичним загартуванням, морально-психологічним розвитком, підготовкою себе до активного самостійного життя, створення міцної сім'ї, захисту родини, свого роду та українського народу, створення умов для їх процвітання, підвищення авторитету серед інших народів.

Кожен юнак систематично пізнає народні і культурні наукові знання, вивчає вищі здобутки вітчизняної, світової культури, науки і освіти, прагне вирости, рівняючись на наших великих предків, мудрою і мужньою, працьовитою і правдивою, гідною свого народу і держави людиною, стійким громадянином, - творцем незалежної, демократичної і цивілізованої України.

В основі реалізації цієї Програми лежить програма, складена кожним членом «Молодої Січі» (починаючи з підліткового віку) з метою постійного саморозвитку, самоосвіти, самовиховання і самореалізації своїх тілесних і духовних сил та можливостей в ім'я підвищення добробуту, культури, духовності рідного народу, примноження його доброї слави в цьому світі.

Ця Програма написана у відповідності до вимог і положень Конституції України, інших законів і державних документів про молодь та освіту, а також міжнародних документів, зокрема Генеральної Асамблеї, про права і виховання дітей.

2. Історична необхідність відродження і утвердження дитячого, юнацького і молодіжного руху на козацько-лицарських традиціях.

Українська молодь має глибоко усвідомлювати, що козацько-лицарська духовність – одна з найвищих вершин національної духовності, яка була рятівним феноменом в історії рідного народу. Тому справедливим, історично об'єктивним є твердження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: доки Україна була козацькою, доти вона була незалежною чи автономною (в умовах безперервної агресії – військової, ідеологічної, мовної, культурної шовіністично-мілітарних держав).

Козацько-лицарські ідеї, непересічні морально-духовні цінності, подвижництво і героїка рятували нашу націю і в пізніші часи панування на нашій території чужоземної мови, культури, шовіністично-пригноблюючої ідеології сусідніх агресивних держав.

У XIX і XX століттях козацько-лицарська ідейність, духовність жили в серцях і душах нашого народу, його інтелігенції, еліти. Козацька ідеологія і лицарський дух в тій чи іншій формі завжди були притаманні національно свідомим українцям, набували нових життєво важливих, національно-державницьких форм.

Українська молодь, яка об'єднувала в своїх лавах також багатьох білорусів, поляків, євреїв, росіян, представників інших національностей України, завжди продовжувала різноманітні форми, традиції козацько-лицарської життєдіяльності. Новітні молодіжні козацькі братства і товариства, курені, коші і Січі виникали, наприклад, ще в другій половині XIX століття. Одну з перших Січей нового часу створили українські студенти у Відні (1868), почесними членами якої були відомі українські вчені, громадські і політичні діячі, наприклад М.П.Драгоманов.

Масовий національно-визвольний січовий рух серед дорослих і молоді розгортався наприкінці XIX – в перші десятиліття XX століття.

Перша Січ як спортивно-руханкова організація була заснована в умовах панування Австро-Угорської імперії, наперекір волі польсько-шовіністичних властей,

видатним українським просвітителем, громадським і політичним діячем Кирилом Трильовським 5 травня 1900 року в селі Завалля Снятинського повіту в Галичині. Невдовзі Січі густою мережею як суто національна форма об'єднання дорослих і молоді, вкривали територію Галичини, Буковини і Закарпаття. Всупереч колоніальним властям, в інтересах звільнення українського народу в згаданих регіонах у перші десятиліття нашого століття нараховувалося 1500 Січей, які ставали осередками формування національної свідомості і самосвідомості, козацько-лицарської духовності молоді. На козацько-лицарських традиціях працювали також численні молодіжні організації – «Луг», «Соколи», «Пласт» та ін.

Розгорталися активна діяльність Молодої Січі ім. І.Виговського, Молодої Січі ім. І.Богуна, Молодої Січі ім. І.Сірка, Молодої Січі ім. П.Полуботка, Молодої Січі ім. І.Мазепи, Молодої Січі ім. Б.Хмельницького та ін. Завдяки високій виховній ефективності козацько-лицарських традицій лави борців за незалежну Україну поповнили українські січові стрільці, які отримали міцне національно-державницьке загартування в Січах і вкрили себе невмирущою славою в боях з ворогами нашої держави, яка народжувалася в 1917-1920 рр. Молодіжні організації, які діяли на козацько-лицарських традиціях, функціонували в Галичині, Буковині і Закарпатті аж до II світової війни, приходу військ СРСР на західноукраїнські землі.

Із здобуттям Україною в наш час державної незалежності створилися сприятливі умови для творчого відродження дитячих і молодіжних козацьких організацій, впровадження традицій, ідей і засобів козацької педагогіки, лицарського загартування в родинне, шкільне і позашкільне виховання дітей та юнацтва. В 1991 році створено Українське козацтво – міжнародну добровільну незалежну Всеукраїнську національно-патріотичну і оборонно-спортивну громадську організацію козацтва України та діаспори. Вже кілька років успішно діють дитячі і юнацькі організації, об'єднання «Джура», «Козацька республіка», «Січ», «Дивоцвіт» та ін. В останні роки почав розгортати свою діяльність Всеукраїнський добродійний фонд лицарського виховання ім. П.Сагайдачного.

Новий період розвитку вітчизняного козацького молодіжного руху, козацько-лицарських традицій виховання дітей і молоді розпочався в січні 1996 року, коли президент України Л.Кучма видав Указ «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва». В цьому документі вказується на необхідність державної підтримки як самого процесу відродження козацтва, так і козацько-лицарських виховних традицій. В указі підкреслюється необхідність зміцнення державотворчої духовності Українського козацтва, «поетапного відродження його історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій». Наголошується на тому, що «Міністерству культури України, Міністерству у справах молоді та спорту здійснювати заходи щодо проведення фестивалів козацької творчості, спортивних змагань, створення козацьких художніх самодіяльних колективів та фізкультурно-спортивних секцій.

В багатьох регіонах, містах і селах, школах та інших навчально-виховних закладах вже створені дитячі і молодіжні козацькі осередки, структури (курені, коші, братства і товариства, десятки і сотні, рої і чоти тощо). Діють також первинні осередки «Молодої (Юної) Січі».

В ряді шкіл столиці України м. Києві вже кілька років успішно працюють первинні осередки «Молодої Січі». Тут розгортає свою діяльність Шкільна академія козацько-лицарського виховання учнів, яка об'єднує кілька десятків шкіл, численні родини. Вона організована з ініціативи Інституту українознавства (директор, академік АН ВШ України П.Кононенко), Національного університету ім. Т.Шевченка і Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова (ректор академік АПН України М.Шкіль). Створено також «Педагогічну Січ», до складу якої входять згадані керівники високих державних науково-освітніх установ, професори, доктори наук та інші науковці. Основні завдання «Педагогічної Січі» - розвивати дитячий і юнацький рух на козацько-лицарських традиціях, козацьку педагогіку, лицарське виховання

учнівської і студентської молоді, сприяти оволодінню нею ідеями українознавства, надати з цих фундаментальних проблем науково-методичну допомогу школярам, іншим навчально-виховним закладам.

Кращі представники української молоді глибоко усвідомлюють те, що об'єктивні обставини і суб'єктивні фактори мільйонів людей-співвітчизників, умови нашого життя кардинально змінилися в останнє десятиліття. Необхідність розв'язати життєво важливі проблеми, залишені нам у спадок від радянсько-комуністичного режиму, входження України в коло цивілізованих держав вимагають від кожного юнака і дівчини рішуче змінити своє ставлення до світу, до гальмуючих наш національний, політичний, духовний поступ факторів.

Зниження якості наших чорноземів, зіпсованість ґрунтів, отруєння хімікатами і радіонуклідами життєдайних річок, озер, інших водойм, найбільша в світі атомна Чорнобильська катастрофа, загострення екологічної кризи вимагають від кожної особистості, всього народу потужної енергії, практично-дійової, продуктивно-творчої, активно-перетворюючої діяльності, спрямованості характеру і світогляду.

Історична потреба боротьби за утвердження нашої державності, необхідність подолання зовнішньополітичних і внутрішніх сил антиукраїнського спрямування вимагають нарощенню кожної особистістю своїх психофізичних і духовних сил, власної енергії. Козацько-лицарські традиції сприяють пробудженню і формуванню потужних емоційно-почуттєвих, інтелектуально-духовних сил патріотичного спрямування з метою кардинального впливу на дійсність і зміни її в інтересах усіх громадян України, зміцнення її державності.

Історія не лише нашого, а й інших народів переконливо свідчить про те, що національна свідомість, енергія діяння, героїчного чину стають глибокими і всеохоплюючими, могутніми і непереможними тоді, коли вони мають міцні культурно-історичні, ідейно-моральні корені, коли виток, шляхи і механізми формування їх зрозумілі для найширших верств народу. Такими могутніми традиціями нашого народу є ідейні, політичні, економічні, духовні, державницькі традиції Українського козацтва, запорозького лицарства.

Оволодіваючи козацько-лицарськими традиціями, духовністю, молодь опановує на сучасному рівні і козацько-лицарський стиль, спосіб життя, діяльності і поведінки. Характерно, що такій молоді притаманні активно-дійова, наступальна позиція у боротьбі з усім лихим, потворним, шкідливим для незалежності України, підвищення добробуту її громадян. Така молодь сповнена ентузіазму й наполегливості у змаганнях із труднощами, жадає вийти переможцем у життєвій боротьбі. Козацько-лицарському способу життя сучасної молоді властиві мужність, відвага і героїзм трудових буднів, ратних справ в ім'я свободи народу, зміцнення нашої державності.

Козацький тип людини (С.Кульчицький, В.Цимбалістий, М.Шлемкевич) як втілення найвищих лицарських чеснот, якостей українського національного характеру і світогляду є центральною постаттю нашого фольклору, красного письменства, ідеалом творчості геніального Великого Кобзаря України Т.Шевченка.

Постійно рівняючись на високий взірець козака-лицаря, українська молодь оволодівала козацькою ідеологією, філософією, лицарською мораллю, шляхетністю духу і жадала стати господарем на українській землі, носієм національної свідомості і самосвідомості, культури, захисником материзни і дідизни, оборонцем рідної Вітчизни.

Найвищі ідеали української молоді, яка прагне творчо продовжувати козацько-лицарські традиції, є незалежна демократична і правова, гуманістична і цивілізована Україна, соборна і міцна українська нація, глибока духовність і високий добробут рідного народу, консолідація представників усіх національностей, які складають українське суспільство.

Вишневецький і Наливайко, Сагайдачний і Сірко, Хмельницький і Мазепа, Нечай і Кривоніс, Богун і Виговський, Дорошенко і Морозенко, Полуботок і Головатий,

Гонта і Залізник, Орлик і Калнишевський та багато інших козацьких гетьманів, кошових отаманів, полководців є високим взірцем Людини-Лицаря, ідеалом вірного служіння неньці Україні, національному державотворенню.

Глибоко усвідомлюючи негативні нашарування на національному характері багатьох українців, педагоги сучасної школи, виховники, батьки мають вести систематичну роботу, спрямовану на творчий розвиток у сучасних умовах автентичного українського, зокрема козацько-лицарського характеру і світогляду.

Формування в молоді національно-патріотичної цілеспрямованості, організованості, вольовитості, мужності, дисциплінованості допоможе багатьом позбутися відчуття національної меншовартості, невіри в свої сили і можливості.

Чим ширші кола батьків, педагогів, громадськості будуть залучатися до виконання цієї Програми, виховної роботи з молоддю січовиками, тим швидше буде знижуватися в нашому суспільстві байдужість до долі України.

Козацько-лицарський тип людини - це шевченківський тип людини, який міцно укоренився в духовності і бутті українців. Домінантна ідея такої людини «Борітеся - поборете! Вам Бог помагає!» (Т.Шевченко). Така людина завжди прагне стати володарем становища, господарем землі, невпинно боротися до перемоги з лжетеоріями, ідеями, які послаблюють процеси національного відродження, державотворення. Така людина всіма шляхами і засобами в ідеологічній, духовній сфері та конкретними і щоденними справами наближає «апостолів правди і науки», національних законодавців «з новим і праведним законом» (Т.Шевченко). Козак - людина шевченківського типу відкидає «пристосування до чужої сили в Україні» (М.Шлемкевич) і утверджує себе як «господар домовитий по своїй хаті і по своїм полі» (І.Франко).

Лицарський тип людини - один із найвищих ідеалів українського народу, який утверджений в нашій національній свідомості і самосвідомості талантами, працею рук і зусиллям мозку Т.Шевченка і І.Франка, Лесі Українки, М.Гоголя, П.Куліша, Б.Грінченка і Б.Лепкого, Є.Маланюка, О.Ольжича і Олени Теліги, В.Симоненка і В.Стуса, Д.Павличка і Ліни Костенко та ін. Такий ідеал українця, громадянина нашої держави вчені і митці, політичні, державні і громадські діячі, психологи і педагоги, батьки мають наповнювати сучасним духовним змістом, конкретними державотворчими справами.

Сучасний козацько-лицарський спосіб життя враховує, що боротьба з площини «вогнем і мечем» все більшою мірою переходить у площину боротьби ідей - наукових, політичних, теорій, концепцій, духовних цінностей, інформаційних технологій та практичних справ, конкретної дії, поведінки. Козацько-лицарська духовність спрямовує практичну діяльність на підвищення добробуту українського народу, розвиток його культури, інших сфер життя, державотворення.

Творчо, на сучасному рівні продовження козацьких подвижницьких традицій, наповнення їх змістом лицарської духовності, патріотично-державницькими справами, шляхетною поведінкою спрямовує підростаючі покоління на вірне служіння рідному народу.

Козацька ідеологія кваліфікує забуття рідної мови, культури свого народу, Батьківщини як найтяжчий злочин. У військовий час, коли над Україною нависало чужоземне поневолення, зрадників знищували. Цим самим спрацьовували інстинкт самозбереження народу, ідея захисту його від переродженців, віровідступників, батькопродавців, яничарів. Нині їх «винищують» морально.

3. Ідеологічні і науково-теоретичні засади діяльності «Молодої Січі».

Безідейні громадяни не виховуються в жодній країні світу. Наш народ, як і всі народи світу, споконвіку виховував підростаючі покоління на ідеях, вартостях етноідеології, яка в умовах незалежної України збагачуються кращими здобутками вітчизняної і зарубіжної науки.

Складовою частиною української національної ідеології є козацько-лицарська ідеологія, в якій найвищий статус мають ідеї любові до рідного народу, землі, Батьківщини, героїчної боротьби за її свободу і, в разі необхідності, жертвовної діяльності в ім'я визволення рідного краю, побудови національної держави.

Сучасний дитячий, юнацький і молодіжний рух все більшою мірою бере на своє озброєння, як дорогоцінну національну естафету, кращі козацько-лицарські ідеї, вартості, які плекалися і шліфувалися в безперервній, часто нерівній боротьбі з переважаючими політичними, військовими, агресивно-лженауковими силами ворогів незалежності України.

Козацько-лицарська ідеологія – це система філософських, політичних, правових, економічних, моральних, релігійних, естетичних ідей, принципів, ідеалів, інших вартостей, покликаних захищати демократичний лад, волелюбні традиції предків, політичний устрій України, її національну державність, органи самоврядування, правову систему, звичаєве право.

Козацько-лицарська ідеологія постійно формувала в підростаючих поколіннях стійкий характер, який не гнеться і не ламається в небезпечних для життя умовах. Козацька система ідей утверджувала в серцях і душах народу дух боротьби, ритми переможних військових походів, жагу вигнати ворога-загарбника, чужинців, щоб вони не ганьбили гідності і честі Матері-України.

Представники сучасного дитячого і молодіжного руху переконуються в тому, що козаки мислили масштабно, на високому рівні узагальнення відомих ім. знань, народних і наукових, про взаємовідношення особистості і народу, особистості і держави, права і обов'язки, свободи і необхідності.

Продовжуючи і розвиваючи українську етнософію, козаки-любомудри, лицарі-інтелектуали, представники козацької старшини використовували скарби народної мудрості з метою глибокого усвідомлення законів розвитку, становлення, розквіту і занепаду держав, народів. Вони осмислювали суперечності життя, полярність ідей та явищ, в яких відображалися, в конкретно-історичних умовах України, антитеза любові і ненависті, добра і зла, правди і кривди, краси і потворності, Бога і диявола.

Глибокі почуття вартості української традиційної родинності, заповіді наших предків, народної мудрості зберігали, як зіницю ока, міцну українську родину, синівську любов до матері і батька, пошану до бабусі і дідуся – ці ідеї займають високий статус в козацько-лицарській ідеології.

Національно свідома молодь прагне жити, працювати і діяти, зміцнювати соборність нашого народу, застосувати ідеї високої моралі духовної еліти народу, перевірені на скрижалях історії ідеями Божих Заповідей.

Козацька ідеологія, науково-теоретичні положення, які сприяють формуванню лицарської духовності підростаючих поколінь, відображені в українському фольклорі, козацьких літописах, інших історичних пам'ятках, в працях філософів, вітчизняних мислителів Г.Сковороди, Т.Шевченка, М.Гоголя, П.Куліша, М.Грушевського, В.Липинського, Д.Донцова, В.Антоновича, В.Вернадського, Д.Чижевського та ін.

Вся історія нашого народу, його багатогранної культури, ідеології підтверджує, що ідеї Бога і України були вершинними в козацько-лицарській ідеології.

Як свідчать історичні факти, козацько-лицарська ідеологія розглядала народ, націю, Батьківщину-Україну як найбільшу спільноту, цілісність, а кожну людину – як складову і найменшу її частину. Цілісність, стійкість і соборність нації залежить від того, чи усвідомлює кожен її представник необхідність згуртованості в міцну духовну, ідейно-моральну спільноту.

Основу козацької ідеології складає багатогранний зміст таких фундаментальних понять, як Бог, Україна, любов, віра, народ, воля, братство, перемога, людина, природа, держава та ін.

Козацька ідеологія ввбирала в себе краще, що було в ідейній скарбниці наших предків-дайбожичів, народному житті, філософії, християнській релігії.

Національно свідомо молодь схвалює той стан речей, що, згідно з козацької ідеології, в кожній людині має бути більше обов'язків, ніж прав. Ідеї вищості потреб, інтересів народу, нації, Батьківщини над потребами та інтересами окремої особи глибоко обґрунтовувалися козацькою ідеологією, свідомістю.

Козацько-лицарські вартості, ідеї постійно живуть в свідомості і самосвідомості нашого народу. Вони розкриваються в таких народних висловах, крилатих виразах:

- Козак – душа правдива, красива і справедлива.
- Від Українського козацтва – до козацької України.
- Козацько-лицарські ідеї – від серця до серця, від душі до душі.
- Козацтво – рятівний феномен в історії України.
- Козацько-лицарські ідеї – це ідеї глибокого патріотизму, високої громадянськості і українського державотворення.
- Наша висока честь і слава – міцна козацька держава.

Сучасна козацько-лицарська ідеологія утверджує пріоритетність загального громадського, загальнонаціонального, загальнодержавного в порівнянні з особистим, індивідуальним, приватним.

Багатогранна діяльність «Молодої Січі» ґрунтується на методологічних, науково-теоретичних засадах, що лежать в основі народної мудрості, народних знань про життя, закони його розвитку «Молода Січ» застосовує в своїй діяльності ідеї, положення, які складають вищі здобутки сучасної вітчизняної науки і культури. Широко використовуються також ідеї та положення зарубіжної науки, трансформовані на нашому культурному, духовному ґрунті.

Юні козаки пізнають обґрунтовані наукою ідеї родинності, соборності народу, згуртованості нації, закони розвитку особистості, формування її широкого культурного кругозору, глибокої духовності. В основу своєї поведінки, побуту і діяльності вони кладуть філософію волі, свободи і незалежності нації, держави, особи, любові до Матері-Природи, рідної землі.

Сучасні науково-теоретичні засади «Молодої Січі» включають у себе ідеї, положення, обґрунтовані в працях і діяльності видатних вітчизняних мислителів Я.Мудрого і В.Мономаха, Г.Сковороди і Т.Шевченка, М.Гоголя і П.Куліша, В.Антоновича і М.Драгоманова, М.Грушевського і С.Петлюри, С.Єфремова і В.Вернадського, Д.Яворницького і Д.Чижевського та ін. Такі науково-теоретичні засади допомагають кожному юному козакові ґрунтовно осмислювати багатющий життєвий досвід пращурів, розмаїте буття народу, його духовні скарби, глибоко замислюватися над проблемами життя і смерті, вічності і миттєвості, повноцінної активної діяльності, героїчного діяння в ім'я народу як антиподу тваринного животіння людей-манкуртів і яничарів інших відступників від гуманістичних, кришталево чистих і вічних традицій рідного народу.

Кожен член «Молодої Січі» у відповідності до вікових особливостей, оволодіває і реалізує в своїй діяльності, поведінці козацько-лицарську ідеологію, квінтесенцію якої складають ідеї глибокого патріотизму і українського державотворення, вищі здобутки вітчизняної і зарубіжної науки.

4. Організаційно-педагогічні форми і основні напрямки діяльності «Молодої Січі».

«Молода Січ» має чітку організаційно-педагогічну структуру. Національно-патріотичне та інші види виховання дітей і молоді починаються в первинних осередках, якими є козацькі, січові братства, побратимства, товариства, рої, чоти, застави, десятки. Виховна робота продовжується і поглиблюється в сотнях, куренях, кошах, полках, паланках та інших козацьких структурах. Такі осередки, структури створюються і діють за місцем проживання, навчання і за інтересами їхніх членів. Організуються також інші, передбачені Статутом «Молодої Січі» козацькі, січові, дитячі, юнацькі і молодіжні об'єднання, структури: козацькі школи (вечірні, вечірньо-

недільні та ін.), ліцеї, колегіуми, академії та університети, школи для обдарованих дітей і молоді, інші навчально-виховні заклади, студії, табори.

Перші осередки «Молодої Січі» створюються на підставі письмових заяв дітей, підлітків і юнаків (незалежно від статі) за погодженням своїх дій з уже функціонуючими структурами «Молодої Січі», їхніми керівними органами згідно з відповідними положеннями Статуту.

У процесі організації діяльності первинних осередків «Молодої Січі», підвищення ідейної, інтелектуальної, морально-психологічної і духовної підготовки її членів відбувається посвята в козаченята (лелінята), козачата (лелі), джури (дани) і молоді козаки (берегині).

Положення цієї Програми набувають конкретної психолого-педагогічної форми і втілення у відповідності до вікових, психологічних особливостей козаченят (дошкілля), козачат (молодший шкільний вік), джур (середній шкільний вік, підлітки) і молодих козаків (старший шкільний вік, юнаки).

"Молода Січ" має свою атрибутику і символіку: прапор, емблему та інші відзнаки, передбачені її Статутом

Основні напрямки діяльності «Молодої Січі»:

- вивчення і впровадження здорового козацького способу життя, зміцнення фізичного і духовного здоров'я кожного козачати, джури і молодого козака;
- вивчення історії Українського козацтва, в тому числі Запорозької Січі;
- пізнання культури, духовності українських козаків, їхньої націотворчої і державотворчої діяльності;
- відродження, збереження і розвиток народних, зокрема козацьких, традицій, звичаїв, обрядів і ритуалів;
- оволодіння козацькими видами єдиноборств, їхніми бойовими мистецтвами, психофізичне і духовне загартування молоді і дітей;
- підготовка молоді до служби в Збройних Силах України, вивчення досягнень вітчизняного і зарубіжного військового мистецтва та науки, сучасних видів озброєння, самозахисту і оборони свячених рубежів Батьківщини-України.

У процесі формування високих козацьких лицарських якостей, гуманістичної спрямованості цілісної особистості патріота, громадянина України пріоритетними є оздоровчо-спортивна, навчально-пізнавальна, морально-духовна, творчо-трудова, військово-патріотична і національно-державницька сфери діяльності. Козацька педагогіка на першому місці утверджує міцне козацьке здоров'я і незламний лицарський дух особистості, її любов і відданість Україні, стійку життєву позицію українського патріота, громадянина-державотворця.

Батьки, вчителі, виховними, представники громадськості цілеспрямовано формують героїко-патріотичну систему почуттів, ідей, поглядів, переконань, ідеалів особистості, що складає серцевину її національної свідомості і самосвідомості. Вся багатогранна робота з козачатами, джурами і молодими козаками спрямовується на пробудження і виховання в них любові до героїчного чину, до Подвигу в ім'я зміцнення незалежної держави та її безпеки, підвищення культури, поглиблення духовності і підвищення добробуту рідного народу. Кожен джура і молодий козак мають глибоко усвідомлювати, що в будь-яку історичну епоху, зокрема і в нашу, є місце для подвижницької діяльності і героїзму, що кожен може стати Національним Героєм України.

Поклик історії вимагає нині практичної реалізації ідей українського державотворення, що є найважливішою цариною дії козацької педагогіки, лицарського виховання. Юні козаки глибоко вивчають історію української державності на тлі європейського державотворення, зокрема в Велику Козацьку добу, в період національно-визвольної революції 1917-1920 років, а також у драматичні і трагічні десятиліття радянської експансії на Україні. Дослідно-пошукова робота юних козаків спрямовується на пізнання ними драматичного шляху

української нації, її державності в період комуно-більшовицького терору (голодомори, арешти, розстріли, геноцид, тюрми і табори Соловків, Сибіру та ін.).

Цілісна особистість сучасного козака-лицаря формується в процесі багатогранної і систематичної морально-духовної, навчально-виховної роботи, насамперед таких напрямків діяльності батьків, виховників, представників громадсько-педагогічних організацій і самих козачат, джур і молодих козаків:

1. Від козацьких секретів здоров'я, тіло виховання – до олімпійських вершин, перемог у місцевих і міжнародних змаганнях. У процесі реалізації цього напрямку діяльності в юних козаків пробуджуються і розвиваються природні задатки, плекається міцне здоров'я засобами свіжого цілющого повітря, сонця, води і роси, перевіреними віками рецептами, засобами народної медицини, козацької виховної мудрості. У відповідності до вікових періодів вихованці займаються плаванням і веслуванням, стрільбою з лука та іншої спортивної зброї, метанням диска і списа, подолання різних природних перешкод, іншими видами спортивних змагань, якими займалися козаки. Виконавці практично реалізують забуті і напівзабуті секрети козаків, зокрема характерників, щодо плекання свого здоров'я, довготривалої трудової життєдіяльності. Кожен козака, джура, молодий козак знаходять «свій» вид спортивних змагань, занять, в яких він досягає значних успіхів, стає лідером.

2. Козацькому роду нема переводу. У вихованців плекається любов до матері і батька, бабусі і дідуся, виховуються традиційні цінності української козацької родини. Діти вивчають своє родове дерево, шукають своїх предків козацького походження. Юні козаки переконуються в тому, що люди, які належали до козацьких родин, мали, порівняно з іншими, вищу духовність, більшою мірою вболівали за громадські, загальноукраїнські справи. Члени козацьких осередків вивчають відомі, прославлені українські роди Забіл, Мазеп, Симиренків, Терещенків, Ханенків, Хмельницьких та ін., їхні родинні герби, заслуги перед народом, Батьківщиною. В юних козаків формуються почуття гідності і честі роду, бажання примножувати славу свого роду Добром, Правдою, Красою. Виховуються звички гордитися своїм родом, корисними для Вітчизни справами підтверджувати свою приналежність до українського козацтва.

3. Козацька наша слава не вмре, не поляже. Вихованці глибоко пізнають історію рідного народу, зокрема українського козацтва, його героїчну, нерідко – нерівну і відчайдушну ідейну та військову боротьбу з численними ворогами, чужоземними загарбниками. Осягаючи минуле козацтва, вони вивчають самі себе, своїх дідів і прадідів, «хто ми, чиї сини, яких батьків, ким, за що закуті» (Т.Шевченко). Юні козаки пізнають не лише військову доблесть козацтва в минулому, а й досягнуті ним національні пріоритети – ідейні, духовні, культурні, політичні, економічні, державницькі. Підлітки і юнаки вчаться розуміти українське козацтво як рятівний феномен нашої нації і держави, здатний відроджуватися в будь-який історичний період на новому рівні.

4. Плекати український Храм природи. Юні козаки пізнають унікальність української природи, її флори і фауни в до козацькі і в козацькі часи. Помірність клімату, погідне і щедre осоння, масні чорноземи, безкраї придніпровські, причорноморські та приазовські степи, вкриті лісами, буйною рослинністю, гори і долини, ріки і озера. Вони переконуються в тому, що розкішна природа, м'які ландшафти благотворно впливають на національний характер і світогляд українців. В юних козаків формується готовність зберігати прадавню живу природу України, захищати її від руйнацьких впливів індустріалізації, урбанізації. Основними завданнями цього напрямку роботи є пробудження і виховання любові до рідної природи, умінь примножувати її багатство.

5. Культуру, науку і техніку – на службу нації, Україні. Робота спрямовується на вивчення вихованцями внеску представників українського козацтва в розвиток вітчизняної і зарубіжної науки, культури та техніки. Пізнання юними козаками законів і особливостей розвитку української науки, культури і техніки. Формування в них

любові до науково-пізнавальних процесів, умінь власними зусиллями мозку і рук рухати вперед ці фундаментальні галузі людського духу, суспільного життя. Вивчення джерел, шляхів розвитку української культури, науки, їхніх найбільших представників: Г.Сковороди, Т.Шевченка, М.Костомарова, М.Драгоманова, П.Куліша, М.Грушевського, Д.Яворницького, Д.Донцова, В.Липинського, Д.Заболотного, Г.Ващенка та ін. Оволодіння духовним багатством рідної культури, а також внеску в розвиток культури національних меншин України. Пізнання юними козаками народного і професійного мистецтва. Практична діяльність вихованців, спрямована на вивчення і розвиток кобзарства, різьблення та інших видів національного мистецтва.

6. Всеукраїнська толока, особиста праця – тобі, Державна Україно. Тут формуються уміння і готовність гармонійно поєднувати працю в інтересах особистості, родини і громади, нації, держави. На базі пізнання подвижницької трудової діяльності козацтва у минулі століття, забезпечення економічного піднесення України в Козацьку добу виробляються якості господаря рідної землі, захисника інтересів сучасного українського власника-патріота і державотворця. Юні козаки переконуються в тому, що чесна, самовіддана праця громадян України нарощує матеріальні блага, духовні цінності українського народу, сприяє гармонійному поєднанню особистих і загальнонаціональних, загальнодержавних інтересів. Вироблення в кожного юного громадянина готовності і умінь, звичок працювати одноосібно і в колективі, реалізовувати себе у фізичній, інтелектуальній і духовній діяльності на благо Батьківщини. Виробляється переконаність у тому, що кожен громадянин має утверджувати себе в професійній, громадській, культурній і політичній діяльності.

7. Козацькими шляхами – до висот української духовності. Завдяки цілеспрямованій діяльності батьків, вчителів, громадськості вихованці переконуються в тому, що лицарська духовність - одна з найвищих ланок національної духовності, що лицарська мораль - один із вищих щаблів національної і вселюдської моралі. На міцних національних підвалинах, науковому ґрунті, козацько-лицарських традиціях формується гуманістична мораль, сила волі і сила духу підлітків і юнаків. На високих взірцях з різних сфер життєдіяльності українського козацтва, його еліти вони успішно оволодівають основами козацької ідеології, філософії, психології і світогляду. Юні козаки глибоко усвідомлюють, що в багатьох українських громадян мають місце нашарування на їхньому характері і світогляді (почуття меншовартості, неповага до рідної мови і культури тощо), від яких необхідно звільнитися. Козацько-лицарська духовність молоді визначає її стійку державотворчу позицію, патріотичну спрямованість діяльності.

8. Любіть Україну, як Сонце, любіть. Всі види діяльності «Молодої Січі» спрямовуються на пробудження в кожного юного козака любові до рідного дому, вулиці, батьківського краю. Любов до материзни і дідизни, Вітчизни наших пращурів, витязів-язичників і козаків-лицарів, які були сонцепоклонниками (в прямому і переносному значенні цього слова) надихають сучасну молодь на синівське служіння Батьківщині-Україні. Розкриття дітям, підліткам і юнакам краси калинової і вишневої України, високої народної, козацької естетики сприяє тому, що в них виховуються глибокі почуття прекрасного, яке вони починають практично утверджувати. Вся історія запорозького козацтва переконує молодь у тому, що синівська любов до Батьківщини - це насамперед справи, діяльність, які примножують її матеріальні і духовні блага, вдосконалюють громадське життя.

9. В душі і серці кожного із нас - Соборна Україна. На численних прикладах з історії України в кожного члена «Молодої Січі» формується історична пам'ять, національна свідомість і самосвідомість. На підставі багатьох культурно-історичних фактів, вивчення української національної культури, характеру, світогляду вони пізнають своє етнічне коріння, визначають свою національну ідентичність. Юні козаки проймаються почуттям єдності з усіма краянами, співвітчизниками - представниками

різних національностей. Джури і молоді козаки усвідомлюють, що формування в собі націотворчих і державотворчих якостей зміцнює соборність нашого народу. Вони переконуються в тому, що поглиблення державотворчих процесів, згуртованості української етнічної і полі етнічної нації має стати смыслом життя кожного громадянина України.

10. Рідну Батьківщину-Україну захищай по-лицарському, до загины. Тут формується готовність та уміння захищати свій рідний край, рідну мову, культуру від тих, хто зазіхатиме на суверенність України, на її національні святині, порушує національну рівноправність. Юні козаки оволодівають такими поняттями, як патріотизм, націоналізм, національна ідентичність, рідна духовність, українське державотворення, глибоко розуміють, що таке космополітизм, шовінізм, ідейна боротьба та ін. Вони готують себе психологічно, теоретично і практично до захисту рідної духовності, ідей свого народу, геніального положення «В своїй хаті своя правда і сила, і воля» (Т.Шевченко). Юні козаки набувають умінь спростовувати ідеї, фальшивки всіляких недоброзичливців, упереджено, а то й вороже настроєних до вимріяної в віках, вибореної в змаганнях із радянським тоталітаризмом нашої незалежності, викриватимуть підступи великодержавних російських шовіністів, комуно-імперських сил, космополітів тощо. Члени «Молодої Січі» відчують себе відповідальними перед легіонами борців за оміту їхньою кров'ю свободу і незалежність України. Юні козаки готуються, в разі необхідності, давати відсіч будь-яким політичним і міліарним силам, які прагнутимуть повернути колоніальні чи напівколоніальні часи для нашого народу.

«Молода Січ» постійно взаємодіє з державними органами, установами, владними структурами, громадськими, зокрема дитячими, юнацькими і молодіжними, організаціями та об'єднаннями, які стоять на державницьких, демократичних і гуманістичних засадах.

«Молода Січ» творчо співпрацює з родинами, представниками громадськості, різноманітних установ, закладів, інших інституцій, з національно-патріотичними, демократичними силами.

Керівні органи, представники «Молодої Січі» налагоджують творчі контакти з Українським козацтвом, Інститутом українознавства Національного університету ім. М.Драгоманова, іншими науковими, навчально-виховними закладами з метою отримання науково-теоретичної, методичної і організаційно-педагогічної допомоги.

Творча співпраця з Академією педагогічних наук України, міністерством освіти України, Міністерством молоді і спорту, Міністерством України у справах сім'ї та молоді має стати одним із пріоритетних напрямків діяльності «Молодої Січі».

«Молода Січ» налагоджує тісні зв'язки з зарубіжними, міжнародними дитячими, юнацькими і молодіжними організаціями та об'єднаннями, українською діаспорою з метою підвищення міжнародного авторитету України, взаємо обміну досвідом роботи, зміцнення світового молодіжного руху.

«Молода Січ» розгортає широку просвітницьку, культурологічну, освітньо-виховну, видавничу діяльність, спрямовану на поширення серед народу, зокрема дітей і молоді, українознавчих знань, відомостей про національні пріоритети, державотворчу місію Українського козацтва, здобутки вітчизняної і зарубіжної культури та науки.

Постійно здійснюється робота по використанню коштів та майна, які є у власності «Молодої Січі», для реалізації статутної діяльності, виконання завдань організації.

5. Шляхи і методи формування козацько-лицарської духовності в членів «Молодої Січі».

Виховання молодосічовиків здійснюється шляхами пробудження і утвердження в їхніх серцях і душах почуття задоволення і радості, високого настрою, відчуття,

переживання і розуміння добра і краси, правди і справедливості, злагоди і ладу у всьому, дисципліни і порядку. Різноманітними засобами створюється психологічний комфорт, радісне, щасливе самопочуття, життєстверджуючий оптимізм, членів «Молодої Січі». В повсякденне життя, побут і дозвілля козачат, джур, молодих козаків, діяльність їхніх гуртків, куренів, кошів, паланок впроваджуються елементи козацько-лицарської романтики і символіки, піднесеності і урочистості, ігри і забави.

В кожного молодосічовика пробуджується і виховується прагнення в чомусь хорошому бути першим, одним із лідерів, мати великі успіхи: в зміцненні здоров'я, трудовій патріотичній діяльності, спортивних заняттях, пошуковій українознавчій роботі, козацько-військовому вишколі та ін.

Необхідно організовувати постійне вивчення юними козаками програм, концепцій, підручників, посібників, інших матеріалів з проблем українознавства, написаних академіком АЕ ВШ України, лауреатом міжнародної премії ім. Й.Гердера, директором інституту українознавства Національного університету ім. Тараса Шевченка П.П.Кононенком, а також творчим колективом цього інституту.

Шляхи і методи роботи з вихованцями спрямовуються на розкриття змісту, основних ідей, цінностей козацько-лицарської свідомості і самосвідомості, духовності, на формування козацько-лицарського способу життя.

Кожен юний козак систематично виховує в собі якості Кодексу лицарської честі:

- любов до батьків, вірність у побратимстві, дружбі, коханні, товаришуванні, ставленні до Батьківщини, рідного народу, держави;

- готовність турбуватися про молодших і немічних, зокрема дітей, літніх людей, людей похилого віку, хворих та інвалідів;

- підкреслено шанобливе ставлення до матері, дівчини, жінки, бабусі;

- непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, національним і загальнолюдським цінностям;

- відстоювання свободи і волі особистості, народу, держави, соборності українських земель, єдності всіх українців;

- прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних закладів, просвітних установ, пам'яток історії та культури;

- готовність проявляти принциповість і непримиренність до зла, аморальності і наступальності у боротьбі з ними;

- здатність цілеспрямовано і систематично розвивати свої фізичні і духовні сили, непохитну силу волі і непоборну силу духу, можливості свого організму займатися самопізнанням і самовдосконаленням;

- захист і реалізація свого права бути господарем на рідній землі, володарем національних багатств, готовність нікому не давати на поталу своєї матерізми і дідици;

- прагнення зробити якнайбільший особистий внесок у підвищення добробуту рідного народу, його духовного і матеріального рівня.

Різноманітні шляхи, форми і методи роботи з молодосічовиками спрямовуються на виховання в них якостей кодексу лицарської звитяги:

- здатність відстоювати в будь-яких обставинах життя рідну мову, культуру, мистецтво, духовні традиції, гідність і гордість свого та інших народів;

- уміння доводити наукову неспроможність ворожих ідей і теорій, спрямованих на приглушення національної свідомості і самосвідомості, послаблення Української держави;

- нехтування небезпекою, коли справа стосується життя рідних, побратимів, друзів, долі Матері-України;

- презирство і ненависть до ворогів України, прагнення не допустити в рідному краї засилля чужинців у будь-якій сфері;

- героїзм, подвижництво в творчій праці і в бою в ім'я свободи і незалежності України;

- готовність боротися до загину за волю, честь і славу України.

Кожен юний козак береже, як найдорожчі національні вартості, і не зраджує духовні заповіді волелюбних дідів і «славних прадідів великих» (Т.Шевченко):

Молись своїм богам, і ти станеш володарем світу (Молись своєму Богу, а не чужим богам).

Бог і Україна - наш стяг і клич, надія і дія.

Віра в свої сили, українську громаду переможе всі труднощі і зраду.

Люби і знай свій рідний козацький край.

Шануй лад, злагоду і згоду - буде щастя рідного народу.

Люби батька, матір і родину - будеш мати міцну Україну.

Плекай в собі духовний храм - Духовну Січ.

Наша гідність, честь і слава - міцна козацька держава.

Стався до інших людей так, як би ти хотів, щоб вони ставилися до тебе.

Свою Україну захищай по-лицарському до загину.

В процесі розвитку дитячого, юнацького і молодіжного руху на козацько-лицарських традиціях застосовуються різноманітні і ефективні форми та методи роботи, які забезпечують поглиблення державотворчих процесів, активну участь кожного члена «Молодої Січі» в громадській роботі, демократичній і гуманістичній політичній діяльності нашої держави.

Організовується дослідно-пошукова робота юних козаків на теми «Жили собі запорожці та й на Запоріжжі», «Запорозькі козаки-характерники», «Гей, ви, хлопці, славні запорожці», «В похід сурмлять козацькі сурми». Інтерес до історії козацтва пробуджують вікторини, змагання «Хто переможе?», «Далі, швидше, вище», «Хто найспритніший і найсильніший?» та ін.

Формуванню в молодосічовиків національної свідомості і самосвідомості, історичної пам'яті сприяє проведення на козацьку тематику ранків, конкурсів козацьких любомудрів, лицарських турнірів, заочних мандрівок на теми «Українські національні кольори», «Національні образи і символи», «Самобутність народного мистецтва», «Чари писанкарства», «Краса українських рушників».

Високу виховну ефективність мають години духовного спілкування, уроки Козацької Слави, Доблесті і Звитяги, національної Гідності і Честі, а також свята калини, День української зброї, визначні дати і ювілеї, що стосуються історії нашого народу, українського лицарства.

Високого статусу набувають козацько-старшинські, українські великосвітські бенкети, на яких джури і молоді козаки пізнають ідеологію, культуру, політику, стратегію визвольних змагань, стилі в мистецтві і наукові течії в історії України. Тут вони оволодівають умінням брати участь у державотворчих процесах сьогодення, навчаються шляхетності, гречності, етики поведінки в громадському житті.

Плідними підходами в національно-патріотичному загартуванні молодосічовиків є застосування проблемності, дискусійності, творчого обміну ідеями, думками в процесі вивчення життєдіяльності українських державотворців - П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи, І.Виговського, теоретиків і керівників визвольних змагань нашого народу на початку і в середині ХХ століття - М.Міхновського, В.Липинського, Д.Донцова, Ю.Липи, М.Грушевського, В.Винниченка, С.Петлюри, С.Бандери, Є.Коновальця, А.Мельника, Р.Шухевича та ін.

Молоді січовики збирають матеріали для художніх і наукових творів на теми «Козацька історія краю», «Козацькі сторінки героїчного минулого рідного краю», «Хто ми? Яких предків діти?», «Трипільська культура і духовність наших пращурів», «Оріяна, Оранта, Київська Русь і Козацька держава», тощо.

Вивчення юними козаками військового мистецтва, козацько-лицарської героїки в процесі проведення бесід, творчих діалогів, диспутів і дискусій на теми «За що ми різались з ордами?», «За що скородили списами московські ребра?» (Т.Шевченко), «Змагання з польськими загарбниками за самостійну Україну», «Україна між Польщею і Росією», «Так дай же руку козакові і серце чистеє подай» (Т.Шевченко) та ін.

Застосування історичного підходу, методів порівняння, зіставлення культурно-історичних фактів під час вивчення ідейно-духовного символічного змісту тризуба - Державного Герба України, Державного Прапора України, козацьких прапорів, гербів, інших символів (булави, бунчука та ін.), прапорів і символіки молодіжних організацій «Соколів», «Січей», «Лугів», перших десятиліть ХХ століття, а також українських січових стрільців, вояків ОУН-УПА, які продовжували волелюбні козацькі традиції.

Велике виховне значення мають наукові, науково-практичні конференції на теми «Світогляд українців: умови і шляхи формування, основні ідейні підвалини», «Український козацький характер і мистецтво», «Козацтво в мистецтві», «Українознавство: шляхи і перспективи розвитку», «Козацько-лицарська духовність: умови формування і шляхи розвитку» та ін.

З метою зміцнення наступності і спадкоємності поколінь, усвідомлення молоддю перспектив розвитку Українського козацтва проводяться зустрічі з його представниками - гетьманом, головним отаманом, іншими представниками генеральної і крайової старшини, поважними козаками та діячами науки (істориками, педагогами, психологами, етнологами тощо), які вивчають козацьку історію, духовність, фольклор, мистецтво і т. ін., з письменниками, які пишуть на козацькі теми, бандуристами - виконавцями козацьких пісень і дум і так далі.

В діяльності дитячих і юнацьких козацьких осередків широко застосовуються козацькі забави, ігри - сюжетно-рольові, конструкторсько-будівельні, ігри-інсценівки, драматизації і театралізації, вертепні дійства.

Прикметною ознакою нашого сьогодення є створення в різних регіонах України козацьких шкіл, які працюють за спеціальними програмами, рясно насаженими козацькою тематикою, змістом. Це й історичний матеріал (історія виникнення й історичного буття українського козацтва, козацькі війни за визволення рідного краю від чужоземних загарбників, літопис козацького героїзму й звитяги). Це й козацький фольклор - легенди, перекази, пісні та думи тощо. Це й літературні твори (романи, повісті, п'єси, поезії тощо) на козацькі теми. Те ж саме картини художників, музичні твори композиторів і таке інше. Козацькі школи потребують відповідних навчальних посібників, підручників, хрестоматій тощо. Така навчальна література почасти вже створена, але цю роботу треба продовжити.

Виникає також потреба в складанні і надрукуванні козацьких хрестоматій, читанок, посібників з козацького краєзнавства та іншої наукової, науково-методичної літератури, яка стане могутнім засобом козацько-лицарського загартування підростаючих поколінь.

В наш час відроджується прекрасна традиція дитячих і юнацьких організацій - Свято Січі, яке має стати однією з найбільших урочистостей юних козаків. Свято Січі (за місцем проживання, навчання, а також шкільної, сільської, міської, крайової) є демонстрацією певних досягнень молодих січовиків, їхніх успіхів в оволодінні козацько-спортивними мистецтвом, видами козацьких єдиноборств та ін.

На завершенні цієї Програми слід висловити впевненість, що ця національно-патріотична організація молодого покоління українського народу успішно виконає свою історичну місію - одживлення й гартування в юних душах могутнього прадавнього і творчо осучасненого козацького духу - на благо історичної справи державного, національного й духовного відродження народу Незалежної України.

***

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.

I. Офіційні документи:

1. Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва. Указ Президента України від 4 січня 1995 року № 14/1995.
2. Про день Українського козацтва. Указ Президента України від 7 серпня 1999 року № 966/1999.
3. Про державну підтримку козацтва. Закон України. Проект. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
4. Про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва. Указ Президента України від 6 жовтня 1999 року № 1283/1999.
5. Про Положення про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва. Указ Президента України від 22 грудня 1999 року №1610/1999.
6. Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки. Указ Президента України від 15 листопада 2001 року № 1092/2001.
7. Про Раду Українського козацтва. Указ Президента України від 4 червня 2005 року №916/2005.
8. Статут Українського козацтва. Зареєстровано Міністерством юстиції України 17.03.1993 №223. Затверджено Великою Радою Українського козацтва 10.06.1995. Доповнення, зміни та поправки, прийняті XIV Великою радою Українського козацтва 25-26.12.1999.
9. Методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. № 11, червень, 1995.
10. Українська козацька педагогіка. Концепція. 1992.
11. Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва. Затверджено наказом Міністра освіти і науки України від 25.12.2003 року №855.

II. З історії козацької педагогіки:

12. Кононенко П. Українське козацтво: шляхи розвитку, традиції виховання молоді. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2003.
13. Олійників О. Козацька читанка. Радянська школа. № 4, 1989.
14. Охрімович А. Січковий рух в Галичині. Відродження козацько-лицарських традицій виховання молоді. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
15. Орієнтовний зміст виховання школярів. Рекомендації щодо організації системи виховної роботи загальноосвітньої школи. За ред. І.С.Мар'єнко. Київ. Радянська школа. 1982.
16. Руденко Ю. Історія козацької педагогіки. Програма для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
17. Сушинський Б. Лицарі Приморського степу. Одеса. 2000.
18. Ткачук В. Феномен козацької республіки. Рідна школа, № 6, 1995.
19. Цьось А. Бойовитість духу, порив до життя. Система фізичного і психофізичного виховання запорізьких козаків. Рідна школа, № 1, 1995.

III. Козацька педагогіка в системі сучасної освіти:

20. Александрова В. Наша цілісна система виховання. Досвід виховання учнів на ідеях козацької педагогіки СШ № 93 м. Києва. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
21. Алексюк А. Реабілітоване слово „лицар”. Освіта, № 34, 30 серпня 1995.

22. Біленька Г. Методичні матеріали до програми „Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України”. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
23. Бурлака Я. Лицарська духовність. Освіта, № 50/51, 6 грудня 1995.
24. Галактіонова О. З Україною – в серці. Досвід виховання на козацько-лицарських традиціях у СШ № 21 м.Кіровограда. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
25. Губко О. Осередок однодумців. Козацькі клуби м.Києва. Освіта, № 21, 21-28.08.2002.
26. Губко О. Пропагувати козацькі ідеали. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
27. Денисенко О. І б'ють джерела у козацькій державі. Дитячо-юнацька асоціація в м.Ізмаїлі, Одеської області. Освіта, № 16, 2-9 квітня 2003.
28. Залізко В. Молоді – лицарську духовність. Виховання молоді на традиціях Українського козацтва. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
29. Каюков В. Животворящий дух козацького виховання. Освіта, № 23/24, 18-25.04.2001.
30. Кононенко П. Звернення до державних політичних діячів, працівників науки, культури, освіти, всієї громадськості України. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
31. Кононенко П. Козацька педагогіка в системі сучасної освіти. Директор школи, № 34, вересень, 2000.
32. Марченко Р. Дітям – історичну пам'ять, лицарську духовність. Козацько-лицарські традиції виховання у СТТТ № 9 м.Києва. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
33. Невгодовський А. Сучасна українська козацька педагогіка та українознавство. Директор школи, № 35, вересень, 2000.
34. Основи національного виховання. Концептуальні положення. Інститут системних досліджень освіти. За заг. ред. В.Г.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук. К., Ін форм. – видав. Центр „Київ”, 1993.
35. Підлубний П. Від „козацької родини” – до козацької України. Козацькі організації. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
36. Подберезький М. Утвердження козацьких ідей на Слобожанщині. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
37. Попович А. Національні види бойових мистецтв. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
38. Потапов С. Наукові основи лицарського гарту. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2001.
39. Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 7/8, 3-10 лютого 1999.
40. Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № № 19/20, 31 березня – 7 квітня 1999.
41. Руденко Ю. Виховання в учнів лицарської духовності. Рідна школа, № 7, 1996.
42. Руденко Ю. Прагнуть навчатися в козацьких колегіумах. Заклик до створення козацького колегіуму. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
43. Руденко Ю. Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України. Програми для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 65/66, 24 вересня – 1 жовтня 1997.
44. Руденко Ю. Українська козацька педагогіка. Відродження, пошуки, перспективи. Рідна школа, №4, 1994.
45. Скрипиць М. Ростимо патріотів України. Козацька Республіка СШ № 235 м.Києва. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
46. Статут дитячої, юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 41/42, 25 серпня – 1 вересня 1999.
47. Тимофеев В. Школа козацько-лицарського виховання – берегиня духу села. Наша школа, № 5-6, 2000.
48. Тимофеев В. Річ про Адамівську Січ. Білгород-Дністровський. Т.1. 2001, т.2. 2002, т.3. 2003.

49. Тимофєєв В. Організація учнівського самоврядування в школі козацько-лицарського виховання. Наша школа, № 2, 2002.
50. Тимофєєв В. Адамівський курінь „Молодої Січі”. Школа козацько-лицарського виховання. Освіта, № 52, 6-13 листопада 2002.
51. Тимофєєв В. Адамівська громада. Білгород-Дністровський. У 2-х тт. 2003.
52. Тимофєєв В. Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2004.
53. Тимофєєв В. Козацька педагогіка – сучасна освіта. Білгород-Дністровський. 2005.
54. Тимофєєв В. Річ про Буджацьку Січ. Білгород-Дністровський. 2006.
55. Тимофєєв В. Козацьке тілодуховиховання. Білгород-Дністровський. 2006.
56. Тимофєєв В. Сучасне козацтво Південноукраїнського Задністров'я. Білгород-Дністровський. Т.1. 2006, т.2. 2006, т.3. 2007.
57. Тимофєєв В. Козацько-лицарське виховання. Білгород-Дністровський. 2007.
58. Тимофєєв В. Школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2007.
59. Тимофєєв В. Виховання козака-лицаря. Білгород-Дністровський. 2007.
60. Тимофєєв В. Теорія та практика козацького вишколу. Білгород-Дністровський. тт.1,2. 2007.
61. Тимофєєв В. Козацький вишкіл. Білгород-Дністровський. тт.1,2. 2007.
62. Тимофєєва С. Сучасне українське козацтво на півдні Одещини. Білгород-Дністровський. 2005.
63. Тимофєєва С. Сучасне козацтво Білгород-Дністровщини. Білгород-Дністровський. 2006.
64. Усатенко Т. Лицар – козак – монах – джентльмен. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
65. Ушанова С. Сучасне лицарство Задністров'я. Білгород-Дністровський. 2007.

***

ЗАМІСТЬ ЗАКІНЧЕННЯ.

Офіційна українська педагогіка не заперечує того, що козацтво стало найдосконалішою формою вияву генетично закодованих здібностей і можливостей нашого народу. І тому в концепції національного виховання реалізація науково обгрунтованих і випробуваних історією козацько-лицарських виховних традицій – вважається одним із найефективніших українознавчих підходів у навчально-виховній роботі.

Турбує сумна історія нашої української педагогіки: з уходом ентузіаста тихо конає й його ідея; добре якщо ентузіаст зможе описати свій досвід, залишивши його на шпальтах історії педагогіки; а якщо ні? Тоді досвід зовсім зникає ...

Адамівській школі пощастило: її директор описав досвід роботи педагогічного колективу школи козацько-лицарського виховання; іншим школам Задністров'я поталанило не так ... Багато матеріалів їхньої роботи вже зникли, багато чого не запам'яталось ... Тому досвід цих шкіл не подано належним чином, фрагментарно; та ще й самі педагоги не розуміють важливості своєї роботи ...

Але, як би не було, загально визнано, що у період моральної кризи, дегероїзації і деморалізації значної частини нашого суспільства творче відродження культурно-освітніх і виховних козацьких традицій – одна з необхідних і найважливіших граней зміцнення могутності України.

Практично в усіх країнах були різні воєнізовані групи населення, які виконували специфічні функції, пов'язані з військовою службою (Іспанія – реконкистадори, Швейцарія – кнехти, Балкани – гайдуки, клефти, граничари, Україна – козаки, гайдамаки, Індія – гуркхи, Японія – самураї). Виникало військове громадянство в період смут, в умовах прикордонних конфліктів, релігійних війн і війн за національну незалежність, здійснення колонізацій. На початкових етапах існування основним заняттям таких громадств була війна напіврозбійницького характеру. Однак пізніше вони або переходили на службу до держави на договірних началах, або зчезали...

Логіка історичного процесу невблаганна – при закритті “прикордонних” зон потреба в відважних й умілих вояках-колонізаторах минає.

Але козацтво (зокрема, на Буджаку) проіснувало до початку ХХ століття. Цьому сприяли такі причини:

- існування територій, що потребували колонізації (до речі, наш Буджак); це виступало своєрідним “гарантом” існування козацтва, найбільш пристосованого для рішення колонізаційних завдань;

- в державі, в якій є феодальні пережитки, із режимом, що спирався на досить вузьку соціальну базу, козацтво як опора самодержав'я було “приречено” на “підтримку” із боку уряду й “захист” від розмиву як військового стану.

По мірі укріплення державності й експансії держави на прикордонні території у козацтва не було іншого шляху, як увійти до державного організму на умовах відбуття служби, збереження, з поступовим відмиранням декількох вольностей або зникнення козацтва загалом. Що й відбувалося в пореформений період, а завершилися ці процеси в роки громадянської війни й сталінської модернізації...

Вже до початку Першої світової війни козаки були лише військовою силою з неефективною економікою й були анахронізмом, який пережив свою доцільність для держави. Процес індустріалізації, модернізації, репресивні міри знищили ідентичність козаків, від них залишились лише легенди...

Відбулася втрата традицій через фізичне винищення значної частини козаків і членів їхніх сімей (1919-1920 роки – “розкозачування”), депортації козацького населення в інші місця (20-30-ті роки ХХ століття), а в місцях традиційного проживання – розбавлення чужинцями-некозаками (20-40-ві роки ХХ століття). В Буджаку – теж саме, тільки ворогом місцевого козацтва виступала боярська Румунія. Такий стан був на початок 90-х років ХХ століття, коли в Радянському Союзі почався бурхливий рух визволення від гніту тоталітарного комуністичного режиму, відомий під назвою “відродження”.

Модернізація держави порубіжжя ХХ-ХХІ століття в якості свого природнього сліdstва припускала певне пожвавлення зацікавленості до політичної архаїці та традиціоналізму. Концепт “світлого майбутнього” який характерний для радянської епохи, було змінено на “світле минуле”. Практичною проявою цього “кидка назад” стало виникнення багатьох організацій, які будувалися на основі середньовічних, за своєю суттю, політико-правових, соціальних понять: стану, корпоративізму, жорсткої ієрархічності. Як гриби після дощу, виникали численні дворянські зібрання, купецькі гільдії та ін. Одним з яскравих проявів подібного роду став рух за “відродження козацтва”.

Ще до розпаду СРСР лідери й активісти нового руху оголосили головною своєю метою “відродження” козацтва. Це поняття до теперішнього часу залишається ключовим для всіх програмових документів українських неокозаків. Із самого початку їх ідеологи сприймали історичне минуле як норму, яку необхідно відновити. Це виразилося в різних формах: від атрибутики (відродження козацьких прапорів – Задністрове земляцтво) до висування територіальних претензій до сусідів, які займають “козацькі землі” (Буджацька Січ). Стихійний рух відродження козацько-лицарських традицій в Україні започаткував

І етап загальноукраїнського козацького відродження. Хронологічно цей етап охоплює події 1984 – 1991 рр. і характеризується відновленням зацікавленості

історією українського козацтва та власною родовою спадщиною. Саме тому виник дещо романтичний потяг до славного козацького минулого. Ще одним доказом активізації козацького відродження в Україні (зокрема на Буджаку) стала активізація політичного життя під гаслом визволення України.

У 1989-1999 роках козаків “опікувало” керівництво КПРС та КПУ. “Перебудову” політичної лінії КПРС-КПУ по відношенню до козацтва, яка намітилася в кінці 1980-х років, можливо пояснити декількома причинами.

По-перше, партійному керівництву необхідно було тримати під контролем процес формування багатопартійності, а відтак, й громадські течії, які виникали в результаті цього руху.

По-друге, в умовах кризи офіційного світогляду, КПРС потрібні були нові ідеологи.

По-третє, якийсь новий рух повинен був стати одним з важелів протидії українському РУХу Чорновола, інструментом його стримування. Тоді ж й пройшов перший розкол (козацтво РУХу й “реєстровці”). Подальші політичні події (серпневий путч 1991 року, президентські, парламентські, місцеві вибори та ін.) показали, що ідея “загальнокозацької єдності” (як і в 1917-1922 роках) приносилась в жертву політичним пристрастям (на Буджаку – розгром Задністрового земляцтва, Буджацької Січі).

Гасло визволення України стало у 1990 році прапором єднання всіх тих, хто сприймав козацтво як споконвічну силу, що виборювала волю України. Наслідком цього стало об’єднання козацьких осередків в єдине Українське козацтво. В цей час перебування у лавах Українського козацтва було певним випробуванням на мужність (на Буджаку – перебування в лавах Білгород-Дністровській паланці), бо офіційна влада почала ставитись до цієї структури відверто вороже. Поряд із цим невизначеність пріоритетів, брак досвіду і авторитетних провідників суттєво ускладнювали розбудову козацьких структур. Саме тому піднесення 1990-1991 рр. не було належним чином використано у справі становлення підвалин Українського козацтва. Після здобуття Україною незалежності те, що об’єднувало і вело вперед козацькі структури, зникло.

В нових умовах 1992 р. розпочався II етап відродження козацької спадщини на Україні. Він, насамперед, характеризувався пошуком пріоритетів у розбудові Українського козацтва. На жаль, впливи родових козаків і тих, хто розумів необхідність орієнтації на спадкові цінності козацького лицарства, були слабкими. За таких умов виявилась відсутність єдності і намагання підмінити традиційний козацько-лицарський істотний критерій чим завгодно:

- абстрактним патріотизмом;
- козацькими демократичними традиціями;
- бізнесово-господарчою та фермерською діяльністю;
- охоронною діяльністю;
- клубами “козацького відпочинку”;
- іншим.

Наслідком цього стала розмитість та відсутність єдиного підходу до визначення критерію приналежності до козацького товариства (відповідно до сутності історичної козацької спадщини). Результатом цього стала криза і дезорієнтація Українського козацтва у середині 90-х рр. XX ст. Найяскравішим виявом цього стало утворення паралельних місцевих та загальноукраїнських козацьких організацій (утворення на Буджаку багатьох радонових та обласних структур). Так розпочався III етап козацького відродження в Україні, коли штучність та формалізація цього процесу набули загрозливих розмірів.

Починаючи з кінця 2001 року можна виділити IV етап козацького відродження. Він характеризується посиленням уваги держави до розвитку козацьких структур і зустрічним прагненням отримати державну підтримку зі сторони більшості новітніх козацьких об’єднань. Ця тенденція нагадує ситуацію кількарічної давнини в Росії,

коли козацький рух було поділено на реєстровий і на нереєстровий, хоча цілий ряд проблем так і не було вирішено. Для ситуації з відродженням козацького руху в Україні ця перспектива є неоднозначною, бо цей рух є занадто кволим, розрізненим і слабо пов'язаним з традиційним родовим устроєм. Такий стан речей загрожує повною формалізацією українського козацького відродження.

Козацькі організації стоять відокремлено у загальній масі об'єднань громадян за інтересами, соціальним статусом чи грішми. Нечасті публікації в пресі, присвячені козакам, в основному стосуються або парадної сторони їхньої діяльності (усі про перебіг Великих Рад і масових нагороджень самодіяльними орденами), або фінансових сторін особистісних конфліктів усередині козацького руху. Насправді за парадним антуражем – усілякими шароварами, вольтижуванням і клонуванням гетьманів – від очей широкої громадськості ховаються цікаві процеси.

У запеклій боротьбі між комуністами, націонал-демократами козацтво займало скоріш вичікувальну, ніж активну позицію (хоча спочатку козацтво утворювалося як активні охоронно-штурмові загони РУХу – брало участь у хресних ходах, церемоніях покладання трав'янистої рослинності до підніжжя бронзових борців і антуражна охорона неформальних заходів РУХу).

Оскільки здобуття незалежності України відбулося мирним шляхом, призначення козацтва і його подальша доля змусила губитися в здогадах не тільки нове керівництво України, але і самих лідерів козацтва. Сотні молодих і фізично міцних чоловіків в козацькій формі опинилися на узбіччі політичних процесів (особливо це стосується Білгорода-Дністровського, де відбулася ліквідація гарнізону; сотні молодих офіцерів залишилися без роботи).

І війни ніякої ні з ким не було. Куди бідним січовикам податися? Поки козаки думали, закрилася остання ніша – рекет. Організована злочинність вже набрала бойовиків і козакам не знайшлося місця навіть серед “биків”. Можливо, це був як раз той випадок, коли інертність керівництва, його небажання що-небудь робити, зробила козацькому руху добру послугу. Практично ніхто з козаків – за одиничними випадками – не заплямував себе зв'язками з вітчизняними і закордонними мафіозі.

Таким чином, до середини 90-х років козацькі організації в Україні (і на Буджаку) виявилися в стані недофінансованості і недозатребуваності. Коли немає якоїсь об'єднуючої сили, цілком природно, в середині будь-якої організації починається пошук і “призначення” винних. Українське козацтво стрясає цілий ряд скандалів, розколів і виключень з рядів.

Головна проблема козацтва – визначити свою роль у соціально-політичному житті суспільства. Козацтво – соціально-політичний моноліт чи плід тимчасового компромісу між владою та частиною суспільства?

Спроба сучасних реформаторів збудувати нове суспільство з орієнтацією лише на економічні, ринкові розрахунки, неминуче провалиться. Суспільство засновується на ідеї моральності й цементується духовними прагненнями народу. Ідеологія козацтва фундується на таких засадах: Християнство (Православ'я), прагнення до “Народовладдя” та самоврядування в організації свого життя й на усвідомленні святого свого обов'язку – захищати рідну українську землю й українську державність (“Душу – Богу! Серце – Людям! Життя – Батьківщині! Честь – нікому!”). Це стало в перебігу віків свого роду генетичною особливістю козацького характеру. Й в сучасному суспільстві, коли значний відсоток населення України розгубив, не мав або розміняв свої ідеали на “речовизм” та долари, козацтво за рядом обставин стало найбільш стійким носієм національно-історичних традицій українського народу, здатне зіграти роль свого роду каталізатора громадської самосвідомості, очолити всенародний рух за відродження України-Батьківщини.

Сучасні зміни геополітичної ситуації (тероризм, територіальні претензії Румунії до України – Буджак) висунули на порядок денний питання про додаткові гарантії захищеності та безпеки, територіальної, державної цілісності, забезпечення мирного проживання населення, підтримка на достатньому рівні мобілізаційних ресурсів.

Цими обставинами в теперішній час продиктована увага державних структур до українського козацтва.

На сучасному етапі в Україні, Російській Федерації та Білорусії козацтва відроджуються головним чином як громадські організації з культурологічними, господарськими, виховними, охоронними та іншими функціями. Трансформація цих організацій у військові не передбачається. В Придністров'ї на рівні Закону визначено, що козацтво виступає як громадський рух з воєнізованим характером діяльності, а головним його завданням є захист Вітчизни, сприяння зміцненню та розвитку державності і державної влади.

Нерозвиненість законодавчої бази відродження та розвитку Українського козацтва може бути пояснена тим, що процес розбудови козацьких організацій в Україні іде мляво. Істотною перешкодою розвитку козацтва є концептуальна невизначеність цього процесу.

Початок здійснення державної політики України щодо козацтва, як правило, пов'язують із прийняттям Указу Президента України (Л.Кравчук) за №141995 від 04.01.1995 року "Про відродження історико-культурних та господарчих традицій Українського козацтва".

Тоді ж почався процес з очищення лав козацтва від політичних екстремістів, із залучення до "відродження" менш ангажованих, але більш кваліфікованих лідерів. В цьому сенс "одержавлення" уособлює для козацтва в цілому позитивну тенденцію, бо дає йому шанс на приведення себе у відповідність з реаліями сучасного громадянського суспільства. Але рішення питань, пов'язаних із визначенням основ козацької служби, в майбутньому.

Можливо, включення козацтва в систему "держава" призведе до виникнення статусу військових козачих спільнот, які будуть поєднувати в собі риси й держави й громадської організації.

Що є українське козацтво у минулому й сучасному часі? Що ми активно "відроджуємо" й намагаємось "використати"? Чи зможе козацтво зайняти свою нішу в ХХІ столітті? Як в сучасних умовах силами громадської організації відродити тип козака-лицаря? Як згуртувати таких людей? На якій основі відроджувати козацтво?

Історія українського державотворення переконливо свідчить про те, що в цьому історичному процесі, порівняно з іншими суспільно-політичними силами, козацтво відіграло вирішальну, провідну роль. Тому національні інтереси України вимагають створення державних документів, зокрема законів, постанов, які б сприяли дальшому розвитку українського козацтва як могутньої націотворчої і державотворчої потуги, залучення до його лав найширших верств співгромадян з метою пробудження і спрямування їхньої енергії на розв'язання історичних завдань, що стоять перед нашим суспільством і державою.

Факти неспростовно свідчать, що високі духовні набутки українського козацтва, його видатних представників – державних і політичних керманічів, діячів науки і культури на сьогодні залишаються невідомими широким верствам нашого суспільства. Не пробуджена і незадіяна до конкретних державотворчих справ і не організована в козацькі форми інтелектуальна, духовна і практично-дійова енергія сотень тисяч наших співвітчизників; вона ще «дрімає», «спить» і не набуває продуктивних і ефективних, суспільно корисних форм, справ і чину державотворчого характеру.

Оформлення й згуртування козаччини швидше відбувається в тих регіонах, де загострюються військові міжетнічні, міжнаціональні, міждержавні конфлікти (Кубань, Прикавказ'я, Придністров'я). Відсутність можливостей виконання військових функцій призводить (як показує досвід) до розброду і хитань у козацькому середовищу, яке в свою чергу веде до невизначеності подальшої долі і самого козацького з'єднання. Ситуація може змінитися лише за умови зміни пріоритетів козаччини із військових на господарські й культурні. Це не означає, що козакам на державному рівні не може бути довірено охороняти кордони країни чи наглядати за правопорядком усередині

держави (приклад – чергування козаків на ділянці Старокозацької прикордонної застави). Сучасні козацькі формування можуть стати повноцінною національною гвардією, яка буде поставлена на службу народу. У цьому випадку необхідна допомога держави. І не стільки матеріальна, скільки юридична. Саме на державному рівні мають бути вирішені питання щодо юридичного статусу козацьких військ.

Справжнє відродження козацтва на Україні почнеться тоді, коли до його лав увіллється молодь, що вболіває за народні справи, прагне кращого сьогодення та працює на духовне і матеріально багате майбутнє (молоді козаки, які пройшли школу козацько-лицарського виховання); коли теперішні козаченьки чітко усвідомлять, що по них судять про все козацтво і народ у цілому, відмовляться від своїх користолюбних цілей і на перше місце поставлять служіння народу; коли між козаками і науковцями-просвітянами встановляться тісні зв'язки та налагодиться співпраця на ниві дослідження історико-культурної спадщини козаччини. І тоді відроджене козацтво стане тією широкою суспільно-політичною і культурницькою течією, яка згуртує всі верстви українського народу і зможе цивілізованими методами вирішувати нагальні питання сьогодення в ім'я народу і для народу.

Для історичних козацьких структур основним змістом і суттю їхнього існування була специфічна військова справа у відповідних суспільно-політичних та природно-географічних умовах. Завдяки цьому на засадах архаїчних військово-лицарських традицій сформувалась комплексна система козацького військового буття – козацько-лицарське мистецтво. Це мистецтво (специфічне бойове мистецтво зі зброєю та на його основі – рукопаш; козацьке звичаєве право; елементи архаїчної військової магії; пісенно-енергетична практика; особливе світосприйняття) і є сутністю української козацької спадщини.

Тільки через відродження і поширення основ військово-лицарської спадщини ми можемо вести мову про реальне наслідування, а отже і відповідність сучасного козацтва історичним аналогам. Але до сьогодні розуміння пріоритетності дійсного відродження українських козацьких традицій у цьому контексті не досягнуто. Причинами цього є:

- переважно хибні уявлення про сутність козацької спадщини, що сформувалися під впливом романтично-історичної художньої літератури та певних стереотипів вітчизняної і зарубіжної історіографії, розроблених відносно тих чи інших історіософських концепцій;

- відсутність сприятливих умов для повноцінного відродження козаччини;
- розмитість або повна відсутність дійсних пріоритетів козацького відродження;
- руйнація родових козацьких зв'язків та втрата традиційного козацького середовища (родовий козак – представник спадкового козацького роду, життєві принципи якого сформувались на засадах цінностей, притаманних специфічному середовищу козаків-воїнів: пріоритетність чоловічого начала у всіх царинах буття; шанобливе ставлення до родових та загальнокозацьких звичаїв; повага до військової справи взагалі і особливо до специфічної козацької військової спадщини; ознайомлення з основами козацького бойового мистецтва; сприйняття особливих стереотипів поведінки та відносин, заснованих на засадах козацького звичаю; можливе ознайомлення з елементами військової магії; здоровий спосіб життя).

Основні причини гальмування козацького відродження такі:

- вплив різноманітних політичних сил;
- протилежна конфесійна орієнтація;
- залежність від окремих гілок влади та економічних еліт;
- особисте ворогування новітніх козацьких керівників;
- брак конкретної діяльності.

Але якщо об'єктивно та тверезо проаналізувати процеси, які в теперішній час йдуть в українському козацтві, то ми побачимо, що саме козацтво поки ще розпорошено й неорганізоване. І причин для цього більш ніж достатньо.

По-перше, козаків розпорошують ті, хто не бажає появи на політичній арені України нової грізної громадської сили. Для цього козаків утягують до різних апаратних та партійних ігор. Сучасний козацький рух лише встиг набрати силу, а в його середовищі через 75 років після революції з'явилися "білі" й "червоні", "самостійники" й "державники", "наші" й "не наші", які готові знову схрестити шаблі.

По-друге, розпорошеності цієї підсобляють самі козаки, піддавшись розгулу марнослів'я та егоїзму, пробуджених сучасною революційною хвилею, яка зберегла на своїх прапорах характерний для всіх революцій гасло: "Хто був ніким, той стане всім!" В результаті цього козацтво й не помітило, як опинилося в тенетах численних паралельних організаційних структур, які між собою ворогують.

По-третє, відсутність наукового узагальнення багатовікового служіння козацтва Неньці-Україні виявилось при перших кроках його державного становлення. Щоб вирішувати проблеми, які виникають, необхідно вивчити механізм функціонування традиційних козацьких військ, проаналізувати діяльність козацтва в період демократичних перебудов й громадянської війни 1917-1922 років. На базі цих досліджень визначити, що можливо використати задля вироблення сучасної єдиної державної політики становлення козацтва й правильно виявити сутність козацького загалу, козацької громади, козацького війська.

По-четверте, козацтву необхідно формувати наскрізну систему підготовки й виховання козака як державної людини через сім'ю – середню школу – вищий навчальний заклад (готувати кадри).

Й тому на сучасному етапі розвитку неокозацтва головне п'яте – увага до сучасної школи – **найімовірнішому осередку формування сучасного козака-лицаря**. А в школі:

- труднощі та проблеми впливають із сучасних труднощів громади: економічних, демографічних, соціальних;

- термінове розв'язання всіх проблем школи неможливо (особливо соціально-економічних, фінансових, частково методичних), але проблеми виховного характеру ми повинні вирішувати негайно; **основне завдання школи на сучасному етапі – протистояння бездуховності, руйнації національної моралі;**

- громада живе й розвивається доти, доки в ній живе багатим духовним життям школа, тому школа повинна і може стати осередком духовності, берегинею духу громади; для цього **вона має бути відкритим навчально-виховним закладом з громадсько-державним управлінням;**

- один з шляхів вирішення проблем сучасного виховання учнів – **національне виховання у формі козацько-лицарського («лише виховуючи українця, можна виховати українця»)** та розумні ідеологізація і політизація виховного процесу (формування патріота, громадського діяча починається з його участі в діяльності дитячих і юнацьких громадських організацій;

- неможливо виховати особистість тільки в школі; **школа виховує разом із сім'єю, виробничим колективом, громадою;**

- у вихованні національно свідомих козака та берегині є три ступеня (етапи): **родинно-дошкільне виховання козачати та лелі, родинно-шкільне виховання джури та дани, громадсько-родинне виховання козака та берегині;**

- кожен з етапів козацько-лицарського виховання має свої особливості і проводиться:

1. **Родинно-дошкільне – через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програми дитячого садочка.**

2. **Родинно-шкільне – у формі роботи школи козацько-лицарського виховання:**

А. Класна робота за рахунок шкільного компоненту (варіативної складової навчального плану) з основних дисциплін козацько-лицарського виховання.

Б. Позакласна робота за рахунок годин гуртків, у формі Козацької республіки (одна з форм самоврядування учнівського колективу) та класних козацьких загонів.

В. Позашкільна робота у формі діяльності дитячо-юнацької організації «Молода Січ» Українського козацтва.

3. Громадсько-родинне – у формі діяльності учнівського куреня Українського козацтва та місцевого осередку жіночої громади Українського козацтва;

- основна мета сучасної школи козацько-лицарського виховання – **формування в родині, школі і громадському житті творчу особистість козака-лицаря, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю;**

- у період розбудови незалежної України у громадському, шкільному і родинному житті нам потрібен насамперед **культ лицарства**: лицарський дух не дасть нудити у духовній ницості, історичному безпам'ятстві; тому включення потенціалу козацько-лицарської духовності у виховний процес значно активізує формування вільної, з стійкими морально-вольовими якостями, силою духу особистості;

- українська козацька духовність – це **історично сформована система духовних багатств лицарської верстви рідного народу**, яка виробила і в своєму бутті, способу життя відобразила найвищі цінності його національної душі, філософії, характеру, світогляду, моралі, правосвідомості, естетики; це лицарська духовність, компоненти якої розвиваються у напрямі довершеності, найглибшого відображення потреб, інтересів української нації, держави;

- практичний досвід стверджує, що школа козацько-лицарського виховання може (й повинна!) бути центром духовного життя, берегинею духу громади, але для цього їй потрібно бути **національній, мати національно налаштовані кадри, лицарів духовності у самій школі**, а в підґрунті – сформовану громадську думку та козацькі звичаї і традиції громади.

Отож, бажаючи всім плідної педагогічної праці, хочеться одного: щоб люди пишалися сучасними козаками так, як Наливайком, Трясилом, Сірком чи Палієм... **А для цього хочуть вони бачити не погони, лампаси й незаслужені нагороди, а реальні справи!**

**Душу – Богу!
Життя – Батьківщині!
Серце – людям!
Честь – нікому!
Слава козакам!
Слава Україні!**

Нехай ці слова служать дороговказом для нас.

***

ЗМІСТ

Від автора.	1
I. Державні документи про козацтво.	3
II. Документи козацтва.	31
III. Документи міністерства освіти і науки України щодо козацтва.	46
IV. Навчально-виховні заклади козацького спрямування.	66
У. Громадські організації козацького спрямування.	126
Рекомендована література.	156
Замість закінчення.	158

**@Тимофєєв В.Я. Козацький громадський рух.
СПД СП. Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія В01 № 394516 від 23.02.2006 р.
Замовлення № 251/12-07 від 07.11.2007 р.
м. Білгород-Дністровський.**